

קונטרס התפלה והדקדוק קשר הדוק

בו יובאו דברות קודש עשרות ראשונים ואחרונים,
מכל הדורות, ומכל התפוצות, פוסקים ומקובלים,
ועל צבאם מרן הבית יוסף, רבנו האר"י, מרן החיד"א ועוד גדולים,
שדעת כולם מסכימה שהתפלה חייבת להיות ע"פ הדקדוק והכללים,
וכפי שקיבלנו ולמדנו מתורתו של מו"ר מרן רבנו הנאמ"ן שליט"א

חלק א' טעות לעולם חוזרת!

לבאר צדקתו ואמיתותו הייחודית של סידור "איש מצליח",
ולדחות עשרות הערות שנכתבו על נוסחאותיו בדבריו או בדברי אחרים
בנושאים אלו, ואינם אלא טעויות פשוטות של חוסר הבנת הנושא ואי
ידיעת ועיון המקורות!

ומחולק לששה מאמרים כמבואר בפנים.

קונטרס התפלה והדקדוק קשר הדוק

בירור דעת כל הפוסקים שהתפלה ע"פ הדקדוק.
וכולל בירורים הערות וחידושים בעשרות נוסחאות
בתפלה ע"פ העיון הדקדוק והמסורת
ע"פ דרך המלך שקיבלנו ממו"ר מרן רבנו הנאמ"ן שליט"א

חלק א' טעות לעולם חוזרת!

ובו יציג על הדרך עשרות הערות שנאמרו
בזה על הסידור המדויק איש מצליח,
שמתברר שאינם אלא "טעויות קריאה והבנה" של תלמידים
צעירים שמזייפים מכתבים ומאמרים תחת רבנים שונים
וייפרד לטעם מאמרים:

פתיחה, "אם אב אני איה כבודי" - חשיבות וחובת הדקדוק בתפלה!

אקדמות מלין. "אין כאן מחלוקת" - על מה יצא הקצף?

"ובמראה ולא בחידות" - "מראה" ומגלה שיטת מרן "החיד"א"
ועוד פוסקים שדעתם להגיה ע"פ הדקדוק! ודלא כהמשבשים!

"חננו חכמה בינה ודעת" - בירור הנוסחא הנכונה בברכה זו
(בתביבת חננו), ומנהג מרן הגרע"י בזה!

"דקדוקי רבנו עובדיה" - מחקר מקיף, חדש מסוגו, בשיטת הגרע"י
וצ"ל שיוכיח שדרכו להגיה בעיקר ע"פ הדקדוק והסברא, ואפילו
נגד המסורת וספרים ישנים!

מאמר "כללים בהגהות" א' - שו"ת בכללי ההגהות בתפלה, ע"פ
ראשונים ואחרונים, ובפרט בירור עמוק במשנת מרן הבית יוסף
ומרן החיד"א.

קונטרס

התפלה והדקדוק - קשר הדוק

יוצא לאור ע"י

מרדכי מאוזן ס"ט

ישיבת "כסא רחמים עמנואל"

ת.ד. 599 עמנואל

אפשר לצלם ולהפיץ שלא למטרות ריווח.

טלפקס. 09.7922654

פלא. 054.8463584

מי שבירך

אבותינו הקדושים אברהם יצחק ויעקב, משה ואהרן, יוסף,
דוד ושלמה, הוא יברך וישמור וינצור ויעזור

לגבירים הנדיבים היקרים, האחים שלא יתפרדו,

מר שימו, צבי, ינון, וכמוס עמאר הי"ו

הם ונשיהם ובניהם, ובנותיהם,

ונכדיהם וכל אשר להם

שתרמו בעין יפה להוצאת הספר הזה

לעילוי נשמת

אביהם ואמם ואשתו הראשונה ע"ה

מלך מלכי המלכים ישמרם ויחיים, ומכל צרה ונזק יצילם, ירים ויגביה
כוכב מערכתם, יכניע וישפיל כל אויבי ישראל תחתם, ובכל אשר
יפנו ישכילו, וכל אשר יעשו יצליחו, אל נא רפא נא להם. וקיים בהם
מקרא שכתוב: יברכך ה' וישמרך. יאר ה' פניו אליך ויחונך. ישא ה'
פניו אליך, וישם לך שלום. ואל שדי יברך אותך ויפרך וירבך והיית
לקהל עמים. ה' ישמור צאתך ובואך מעתה ועד עולם. וימלא השי"ת
כל משאלות לבם לטובה, ויזכם השי"ת שכל צאצאיהם יגדלו בתורה
ויראת שמים, עושר ואושר וכבוד. בריאות איתנה ונהורא מעליא,
אורך ימים ושנות חיים. אמן ואמן.

בצל החכמה בצל הכסף

אל מלא רחמים יתמלא ברחמים על איש החסד ומרבה להטיב, ירא אלהים וסר מרע,
מוקיר רבנן ותלמידיהון, חניך בניו ונכדיו לתורה ויראת שמים

המנוח **עֶזְרָא** (אלעזר) **עמאר** ז"ל בר המנוח בנימין ומרת פלילה ע"ה

נלב"ע במרסיי בליל שלישי א' דר"ח אדר שני התשמ"ט והובא למנוחות בהר הזיתים בחלקתו של מרן הגאון הקדוש
רבי מצליח מאזוז זצ"ל, ביום חמישי ב' באדר שני התשמ"ט.

ואשתו הראשונה מרת **זְיוּרָה עמאר** בת חנה ע"ה

נ"ע י"ט בטבת התשי"ח.

ואשתו השניה מרת **כַּנְפִּיטָה עמאר** בת צְיִיָּה ע"ה

נלב"ע במרסיי ביום שלישי י"ג בכסלו התשע"ג והובאה למנוחות בהר הזיתים ליד בעלה המנוח, בליל חמישי, ט"ו
בכסלו התשע"ג.

וחתנו שנפטר בקיצור שנים המנוח **יעקב** בר **ורדייה שמילה** ז"ל

נ"ע בתאונת דרכים מחרידה ביום כ"ה אדר ב' התשנ"ה. והובא למנוחות בקרית ביאליק, חיפה.

והמנוח **עמוס עמאר** בר **פלילה**, נ"ע ביום ג' באדר א' התשס"ח. ואשתו **עזיזה** בת **פלילה**, נ"ע ביום ט"ז בניסן
התשל"ה. והובאו למנוחות בעיה"ק נתיבות.

והמנוח **אפרים עמאר** בר **פלילה**, נ"ע י"ד שבט תשע"ב. ואשתו **נינה** בת **מסעאדה**, נ"ע ל' בכסלו התשס"ד.
והובאו למנוחות בעיה"ק צפת.

והמנוח ר' **יוסף חדאד** בר **שמחה**, נ"ע כ"א תמוז תשס"ו, והובא למנוחות באשקלון. ואשתו **מזיאינה חיה** בת
פלילה, נ"ע כ"ד תשרי תשכ"ו, והובאה להר המנוחות בירושלים.

שלום בוגיד **סגרון** בר **צגיירה** ז"ל, נ"ע ח' בכסלו התשס"ט. ואשתו **רבקה** בת **כמיסה** לבית **סגרון** ע"ה,
נ"ע כ"ז באייר התשס"ו ונטמנו בהר המנוחות ירושלים.

והמנוח **בנימין סגרון** (גאמון) בר **צגיירה**, נ"ע ביום כ"ו אדר א' התשמ"ט. ובנו **נסים** בר **מרים**, נ"ע ביום ט"ו
בכסלו התשס"ח. ונקברו בהר המנוחות בירושלים.

והמנוח **ראובן סגרון** (גאמון) בר **צגיירה**, נלב"ע במרסיי ב' בטבת התשע"ג,

ונקבר ביי"ב בטבת בהר המנוחות בירושלים.

עמירה בר **פלילה חדד פנש**, נ"ע כ"ה בטבת התשנ"ז. ואשתו **שלבייה** בת **צגיירה** לבית **חדד פנש** ע"ה,
נ"ע כ' אדר ב' התשנ"ז ונטמנו בהר הזיתים ירושלים.

ורגאני בר **רחל גאמון** ז"ל נ"ע כ"ה בתשרי התשנ"ז. ואשתו **כמסאנה** בת **צגיירה** לבית **גמון** ע"ה, נ"ע ט"ז
בניסן התשס"א ונטמנו בנתניה.

והמנוח **שלום חי** לבית **פרץ הי"ד**, בר **כמסאנה תחי**.

נ"ע ה' אדר ב' התשס"ב. והובא למנוחות בעיר יבנה.

והמנוח **כמוס סגרון** בר **זואהר הי"ד**, נ"ע א' דר"ח תמוז התשנ"ח. ואשתו **כאדומה** בת **נישונה**, א' דר"ח
אד"א התשס"ה. ובתם **סעאדה למשפחת סלאמה**, נ"ע ז"ך באב התשנ"ו. ונקברו בהר הזיתים בירושלים.

דאפתרו מן עלמא הדין כרעות אלהא מארי שמאי וארעא, מלך מלכי המלכים ברחמי ירחם עליהם. ויחוס ויחמול עליהם. מלך
מלכי המלכים ברחמי יסיתרים בצל כנפיו ובסתר אהלו. לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו. ולקץ הימין יעמידם. ומנחל עדניו ישקם.
ויצורו בצדור החיים נשמתם. וישים כבוד מנוחתם. ה' הוא נחלתם. וילוה אליהם השלום. ועל משכבם יהיה שלום. כדכתיב: "יבוא
שלום ינוחו על משכבותם. הולך נכווה". הם וכל בני ישראל השוכבים עמהם. בכלל הרחמים והסליחות. אכ"ר.

נדבת האחים המבורכים **שלא יתפרדו**:

מר שימו, צבי, ינון, וכמוס עמאר ומשפחותיהם הי"ו

ימי החנוכה התשע"ז [שנת תנו עז לאלקים]

קונטרס

התפלה והדקדוק - קשר הדוק¹

חלק א'

"טעות לעולם חוזרת"

מאמר ראשון

פתיחה

"ואם אב אני איה כבודי"?

"רבנו של עולם, גלוי וידוע לפניך

שלא לכבודי עשיתי... אלא לכבודך

שלא ירבו מחלוקות בישראל". (ב"מ נט:)

מודעת² זאת בכל הארץ, בכל הדורות אין יוצאת ואין פרץ, כדבר

1. המאמרים דלהלן הנה הנם מתוך ספרי הקטן שו"ת תפלתי לך [ולא לך] ח"א, שאי"ה ייצא בקרוב, ובו תשובות בענייני הלכה כלליים בא"ח יו"ד ואהע"ז, ורובו עשרות מאמרים ומחקרים מקיפים בענייני נוסחאות התפלה, ע"פ משנתו של רבנו הגדול מרן מו"ר גאון ישראל הנאמ"ן נר"ו, וכוללים גם עשרות צילומי כתבי יד ודפוסים ישנים, עם גילויים רבים ומאירים, מחולקים ומסודרים, לעשות נח"ר ליוצר הרים, המעוניין לזכות בהשתתפות בהוצאת הספר לזיכוי הרבים, יפנה לטל: 050-4853478 (הרב אורי). ניתן להקדיש כמקובל.

ודע, שמפאת קוצר הזמן לצערי לא זכיתי להגיש קונטרס זה למורי נר"ו טרם הורדתי לדפוס, ואפילו לא ידע מקיומה, ואפשר שהיה אומר לשנות דברים, באופן שאין אחריות מו"ר עליה כלל וכלל.

2. שלמי תודות, אעלה לאין מדות, עשר ידות, לאיש חמודות, רב אח"א ורב חביב'א, אחי עזר ואחי סמ"ך, אחי נועם ואחי הו"ד והדר לבש, וכתר תורה וכתר שם טוב חבש, הרה"ג

פשוט וברור אצל כל הפוסקים מראשוני ראשונים עד אחרוני אחרונים, וכדבר מקובל אצל כל העם, אחד חכם ואחד תם, **שכל סדר התפלה והברכות מסודר ע"פ כללי דקדוק לשון הקודש, הנלמדים מן המקראות והכתובים** וכמעט לא פקפק בו אדם מעולם וכדלקמן. ובאמת שהוא דבר שהשכל מכריחו ולולי שנוצר בו בלבול כדלהלן לא היה צריך להביא לו שום ראיה, דהא למה לי קרא, סברא היא, "כי אין לבוא אל שער המלך בלבוש שק" (אסתר ד, ב), וה"ה בדיבור שק. ואיך יעלה על הדעת שאדם העומד לפני מלכו של עולם, יהיו דבריו שלא בהשגחה ולא ע"פ כללי אותה שפה שבה מדבר בדיוק ובדקדוק גדול, ונמצא שמדבר בשפת העלגים, וכדי בזיון וקצף. ובכמה ענינים למדו חז"ל שאין כבוד כלפי שמיא להשתמש בביהמ"ק בדברים שאינם ראויים לפני מלך בשר ודם, כגון במים מגולים לניסוך המזבח (סוכה דף ג' ע"א), וביין מגולה לניסוך אע"פ שסיננוהו (ב"ב דף צ"ז ע"ב) ועוד כעין זה בכמה מקומות, וסמכוהו אקרא "הקריבהו נא לפחתך, הירצך או הישא פניך" (מלאכי א, ח), וזועק שם הכתוב לפני כן: **"ואם אב אני איה כבודי, ואם אדונים אני איה מוראי, אמר ה' צבאות לכם הכהנים בוזי שמי... "מגישים על מזבחי לחם מגואל... וכי תגישון עור לזבוח אין רע,**

רבי אריה דבי עילאי שליט"א, מבחירי הרמ"ם בשיבתנו הקדושה, העומד לימיני בכל ענייני הישיבה בגשמי וברוחני בכלל, והן עתה נטה שכתו לסבול כל עול הטיפול בהגהת החומר ועריכתו ובהגשת קונטרס זה לדפוס, במסירות גדולה מאד לש"ש, ולולי הוא לא היה יוצא קונטרס זה לאורה. והכל עשה מתוך הערצתו ואהבתו לכבוד מו"ר נר"ו ולכבוד תורתו תורת אמת, שהיא גילוי רצון הבורא ב"ה בעולם, ולאקמא שכינתא מעפרא. זכרה לו אלקי לטובה, ומלא נא כל משאלות לבו לברכה בנחת ושובה, ויעלה עוד כהנה וכהנה לאילנא רברבא, מתוך רוב עושר ואושר ושלוחה, מיד ה' המלאה והרחבה, ויראה רוב נחת דקדושה מכל יוצאי חלציו ותלמידיו, ויהיו כולם עובדי ה' באהבה, מתוך בריאות שלימה, והצלחה מדהימה, בפתחת שערי החכמה, ורוב שמחה וחדוה. אכ"ר.

גם ברכות יעטה אחי יקירי ואהובי, גבור כלביא ורץ כצבי, לעבודת אבי, איש חיל רב פעלים לתורה ולתעודה, המסור בכל לבו למען ישיבתנו הקדושה, **הרב אוריאל שליט"א**, מנכ"ל הישיבה, על כל פעלו התמידי ללא לאות לפיתוח קידום ושגשוג ישיבתנו הקדושה, יומם ולילה, ואף סייע רבות להוצאת קונטרס זה בזמנו, ויתברך בכל הברכות האמורות בתורה וככל האמור לעיל. אכ"ר.

וכי תגישו פסח וחולה אין רע, הקריבהו נא וגו'... ומבאר שם הכתוב להדיא אח"כ שזה פוגע בקיבול התפלות: "ועתה חלו נא פני אל ויחננו, מידכם היתה זאת, **הישא מכם פנים? אמר ה' צבאות**". ומפרש רש"י: "ועתה אתם הכהנים העושים הרעה הזאת, **איך יעלה בלבבכם להיות שלוחי ישראל לבקש עליהם רחמים... הישא את פניכם לשמוע תפלה מפיכם ולחון את שולחיכם**". ומבואר שם לפי חז"ל שהפסוקים מדברים במפורש גם על עבודת התפלה, כמו שנאמר שם עוד בהמשך: "ובכל מקום מוקטר מוגש לשמי ומנחה טהורה". ופירש"י בשם רבותינו: "וכן כל תפלות ישראל שמתפללין בכל מקום הרי הן לי כמנחה טהורה". ע"כ, והיינו שהתפלות צריכות להיות בלא שום מום ופגם.

ונשלמה פרים שפתינו!

א. וכ"ש בזמננו שלא נשארו לנו אלא תפלות שהם כנגד הקרבנות, ונשלמה פרים שפתינו, שאיך יערב לנו להגיש על מזבחו תפלה מגואלת בשיבושים, וכי נגישה עם מומי הדקדוק, עֲנֵת או פיסחת, אין רע? ואיך נאמר "שאנו הספרדים לא נהגנו להקפיד בתפלה שתהא ע"פ הדקדוק"... דמלבד השקר והטעות בדבר, אך מעיקרא איך לא נבוש ונכלם לומר כך, שאנו הספרדים ח"ו מזלזלים בכבוד שמים ומדברים לפני מלך מלכי המלכים ככל אשר יעלה המזלג רח"ל, ומי כמו הספרדים שנוהרו ודקדקו ביראת ה' כל היום בתמימות גמורה, ואיך עתה בתפלות נִסְפְּים בדעתנו שכל אחד ידבר כשגרת לשונו וכשיבושיו מילדות, על פי ספרים הנדפסים שאין אחד בהם דומה לחבירו (רבנו דוד אבודרהם בענין תפלת י"ח, הובא בב"י סימן קי"ג), ומלאים טעויות ושיבושים ע"פ "מדפיסים המתעבים משפט הנקודות" (מלשון הסכמות הגדולים לסידור ר' שבתי סופר לפני ד' מאות שנה), שלא ע"פ כללים מסודרים וברורים ומאירים?

מוסרו ופסיקתו של הגאון נודע ביהודה

ב. וכדברים האלה ממש ראתה עיני לגאון רבנו הנודע ביהודה זצ"ל (בהסכמתו להשגות הר"מ דיסלדארף על סידור שערי תפלה, תקמ"ד) שכתב וזה לשונו: "דברים העומדים ברומו של עולם, והעולם עומד על עמוד העבודה, אשר אנחנו חסרנו מעת חורבן בית מקדשנו, והיה תמורתו קודש עמוד התפלה שהיא במקום קרבנות. וכשם שהיה ראוי להביא קרבן ממבחר נדריך ומיטב הצאן, ומום בניב שפתיים לדידן הוי מום, כן ראוי ליזהר בדברי התפלה מוצא שפתיך תשמור מכל שגיאה, ודעת שפתינו ברור מללו, ע"פ דקדוק לשון הקודש, ובייחוד בהנקודות וטעמים, שהמה ניתנו מסיני, והמה ככוכבים מאירים למעלה בשמים. ובעוונות הרבים נשתבשו ספרי התפלה מאד וכבר קמו אב ובנו [המדקדקים] ר' אליה ור' עזריאל וילנא זה רבות בשנים "ודקדקו" בו לפי כוחם ולפי ידיעתם... ועכשיו קמו... והזילו זהב מכיסם להדפיס סידור התפלה "מדוייק הדק היטב" להסיר כל שגיאה וכו'. עכ"ל.

זעקת הגאון לחם הביכורים

ג. והיטיב אשר דיבר בקדשו מרן הגאון בעל "לחם הביכורים" (דף כ"ה ע"א בדפו"י) וז"ל: "ואם לא נלך אחר לשון תורה, או לנו מיום הדין, וידוע כי בכל לשון יש דקדוק, ונקרא בלשונם גראמטיקא, ולשון הקודש בדידנו עיר פרוצה אין חומה, ולא תהא תורה שלנו כשיחה בטילה שלהם, אתמהה!" עכ"ל.

הוראת רבנו ספר החינוך

ד. ובאמת שכבר כתב כן להלכה חד מן קמיא רבנו בעל ספר החינוך (מצוה תר"ו) בהביאו את הדין ששנינו במשנה (בכורים פ"א מ"ה): האפוטרופוס והשליח והעבד והאשה וטומטום ואנדרוגינוס, מביאין ולא קורין, "שאינן יכולין לומר אשר נתתה לי ה'". וכתב ע"ז בזה"ל: ומן הענין הזה יש לנו ללמוד בתפלותינו ותחנונינו לפני השם ברוך הוא, "לדקדק מאד" ולהזהר בלשון "שלא לומר דבר לפני השם כי אם

בדקדוק גדול", וזכור זה בני ושמרהו. עכל"ק. ומה ברור יותר מזה. ובאמת שהדברים מבוארים היטב בכל הפוסקים וכן בפסיקותיו של הבית יוסף בכמה מקומות, כפי שאסדר לפניך עתה מעט מן הדברים.

הרמב"ם דורש תפלה צחה ומדוקדקת!

ה. **שהרי** מבואר ברמב"ם ראש הלכות תפלה (פ"א הלכה ד') שכל עיקרי הסיבה שתיקנו עזרא הסופר ובית דינו נוסח קבוע לתפלה, הוא כדי שלא יתפללו בשיבוש ובלשון עילגת, ורצו **"שתהיה תפלת אלו העלגים תפלה שלימה כתפלת בעל הלשון הצחה"** ויוכלו **"להגיד שבח הקב"ה בלשון הקודש** בלי שיערב עמה לשונות אחרות". ע"ש. וא"כ פשיטא ופשיטא ומוכרח הדבר שכדי שתהיה **"בלשון צחה"** צריך שיהיו כללים בדיבור שזה **"הדקדוק"**. וכן למדו כן מדבריו כמה אחרונים, וביניהם הגאון בעל ספר הזכרונות שהזכרנו להלן (אות כ"א) יע"ש. (ועוד הארכנו בדקדוק דברי הרמב"ם ומקורותיו מחז"ל ודיוני האחרונים בדבריו, במאמר נפרד).

עדות רבנו האבן עזרא שכל התפלה מדוקדקת, ופסק הראשונים כמותו

ו. **וכן** מבואר להדיא בדברי ראש המדקדקים ומגדולי הפרשנים (שהרמב"ם ציוה את בנו באגרת המוסר שלא יעיין ולא יטריד שכלו אלא בלימוד פירושו וחבוריו וספריו) הוא **רבנו אברהם אבן עזרא** בפירושו לקהלת ראש פרק ה', שכתב בפשיטות **"שהתפלה הקבועה היא כולה דברי צחות בלשון הקודש"**, וטוען על הפייטנים שיש להם ללמוד מהתפלה הנקייה מכל סיג, שכך צריך להיות אפילו בפיוטים שבהם מדברים ומשבחים את ה'. וממשיך ומבאר שם **"ואנו חייבים לדעת דקדוק הלשון היטב שלא נטעה [בתפלות ובברכות], כמו המברכים ברכת המזון וכו"** והעיר על שיבוש הנמצא בפי ההמון בברכת המזון גבי תיבת **"זוננו"** בברכת בונה ירושלים, שיש לומר הזי"ן בשורוק ולא בשוא (זננו) שזה טעות ומביא למשמעות שלילית ח"ו, וביאר זה ע"פ השרשים של כללי

הדקדוק, ופסקו דבר זה הראשונים בשמו, כמבואר בשבלי הלקט (סימן זק"ן) ובאבודרהם (בענייני ברכת המזון), וכן באור זרוע (ח"א הלכות סעודה סימן קצ"ט) העיר בזה (אך לא הזכיר המקור בשם ראב"ע).

הכרעת מרן הבית יוסף שחייבים לדעת דקדוק כדי לדקדק בתפלה

ז. וכן פסק מרן הבית יוסף שקבלנו הוראותיו (בב"י א"ח סימן קפ"ח) את דברי ראב"ע ושבוה"ל והאבודרהם, ע"ש, ודן בהם ע"פ משקלי הדקדוק וכלליהם. ע"ש. (ועיין בביאור דבריו מ"ש מו"ר מרן נר"ו באו"ת סיון תשס"ט ראש סימן ק"ג). הא למדת דפשיטא לכל הראשונים מהפוסקים והמדקדקים וכן הכרעת מרן הב"י, כסברת ראב"ע הנ"ל, שאנו חייבים לדעת דקדוק הלשון היטב כדי שלא נטעה בברכות ובתפלות, והיינו משום שכל התפלה ע"פ הדקדוק, והיינו הך. ויש לשים לב שכיון שהבית יוסף פסק והביא בפשיטות את דברי ראב"ע הנ"ל גבי "זוננו", אם כן פשוט שכיון שראב"ע פתח בדבריו כהקדמה גבי הגהה זו, שאנו חייבים לדעת הדקדוק וכו', שלא נטעה כמו האומרים זנו וכו', הרי זה נחשב ממש שפסק הבית יוסף להדיא שאנו חייבים לדעת דקדוק הלשון היטב כדי שלא נטעה בברכות ובתפלות! ומי יבוא אחר המלך! וכבר השרישנו עמוק, מרן הגרע"י זצ"ל ובניו אחריו שקיבלנו הוראות מרן!!!

יוכיח ע"פ הראשונים והב"י, שהכל ע"פ הדקדוק גם כשאין שינוי משמעות

ח. ודע עוד, שהתבאר לנו מדברי רבותינו הפוסקים ראשונים ואחרונים, איבע"א גמרא, איבע"א סברא, שהתפלה מיסודת ע"פ הדקדוק לא רק בדברים שיש בהם שינוי משמעות, אלא גם בדברים שאין בהם שינוי משמעות, אלא שכן דרך הלשון בלשון הקודש, שכיון שודאי גם בזה נזהרו אנשי כנה"ג בחברם את התפלה, אף אנו בעקבותיהם צריכים לשמר את זה ולהחזיר עטרה ליושנה.

וגם בזה קיבלנו הוראה מפורשת ממרן הבית יוסף (א"ח סימן כ"ה) וזה לשונו: כתב האגור (סימן ל"ז) פסק מהר"י מולין (שו"ת מהרי"ל החדשות סימן ב') שיש לברך להניח בקמץ תחת הה"א, אבל לא בפתח ובדגש, אף כי אין חילוק במשמעות, מכל מקום ראוי לברך בלשון הכתוב להניח בקמץ כמו להניח ברכה אל ביתך (יחזקאל מד, ל). עכ"ל. וכן פסק בשלחן ערוך (סעיף ז'): יברך להניח בקמץ תחת הה"א ולא בפתח ובדגש. עכ"ל.

"האלקים אנה לידם"...

ט. ואמנם רבים מהאחרונים העירו בדברי קדשם (של הב"י והאגור ומהרי"ל) שיש חילוק במשמעות בין הניקוד בקמץ לניקוד בפתח ודגש, עיין בלבוש ובמחזיק ברכה ועוד, מ"מ נראה שהאלקים אנה לידם לכתוב כן, כדי ללמדנו כלל גדול וחשוב זה שגם כשאין חילוק במשמעות יש לנו לברך כלשון הכתוב וע"פ ניקוד המקרא.

טעות א': מהרי"ל נגד שינויים בניקוד ע"פ הדקדוק?

י. ודע שעוד הגהות רבות כתב רבנו מהרי"ל [שרוב הגהות הרמ"א ומנהגי אשכנז מיוסדים על פיו], בתפלה ובפיוטים אם במלים ואם בניקוד, כמו שתראה עמוד שלם של הגהות במנהגי מהרי"ל (דף לח:). תחילת ענייני תפלות ראש השנה, ועוד הגהות (בדף מ: ובדף מא:). וכוותרת הסימן: "מפי מהר"י סגל בכל מילה, דקדוק הלכות תפלה". וביניהם הכרעתו החשובה "שכל תיבה שמסיימת לך מִן נֶגְדָה תִּהְיֶה אומרה בסגול [וקמץ, ולא בקמץ ושוא]" [דהינו פעלָה ולא פעלָה, שְׁמַךְ ולא שְׁמָה, ימִינָה ולא ימינָה, תורתָה ולא תורתָה. וכן ע"ז הדרך]. והביאוהו כל גדולי חכמי ומדקדקי אשכנז והכריעו כמותו לתקן כל סידוריהם וכן הביאו בלחם הביכורים. כי מי כמוהו גדול בכל המנהגים, ואם הוא הכריע שהמנהג הישן טעות הוא, מי ירהר אחריו, בפרט שהדברים ברורים כשמש כמותו (כדלהלן חלק ב'). ומעתה שראינו שהבית יוסף בסימן כ"ה הנ"ל הלך אחר הגהותיו וכלליו בניקוד התפלה, הא ודאי

שגם בניקוד זה של כ"ף הכינוי, דעת הבית יוסף כמותו! (ואפשר שגם היה מביאו בזה, אלא שכידוע שספרו לא היה מצוי אצלו, וכאן הביא דבריו מספר האגור, ואכמ"ל. וראה עוד בהרחבה בנושא זה להלן שם בעז"ה).

ומזה תבין גודל הטעות של אותם תלמידים (שנעסוק בדבריהם לקמן במאמרים שלפנינו) שמשיגים על הסידור המדויק, "איש מצליח" שתיקן את כל הניקוד הנ"ל של כ"ף הכינוי, וטוענים "שאסור לשנות בתפלה וכמו שכתב במנהגי מהרי"ל" (דף מ"ז ע"ב) בהלכות יו"כ ששינה פעם ממנהגי עיר אחת, וקרה לו אסון שנפטרה בתו רח"ל. ע"ש. ודבריהם מגוחכים להוכיח ממנהגי מהרי"ל נגד מהרי"ל, ודברים אלו נכתבו באותו ספר במרחק כמה דפים, ולא דיו למהרי"ל בכל ההגהות שכבר כתב שם בהלכות ר"ה להגיה כמו שהזכרתי, אלא שכתב שם תלמידו (בדף מ' ע"ב בדפו"י), שאמר מהרי"ל בשנתו האחרונה, "אם יחייהו הש"י עוד להתפלל ימים הנוראים, אז היה רוצה לשנות עוד הרבה מלות בתפלת ר"ה ויו"כ ממה שרגיל עד עתה". ע"ש. והרי לך שעד סוף ימיו המשיך להגיה ורצה עוד. וזו משנה אחרונה! כי ידע שהספרים מלאים שיבושים. ופשוט שאין כל קשר לענין והסיפור הנ"ל שמדובר שם בשינוי מנהג קבוע וקדמון של קהילה ע"פ רבניה "שאין בו שום דופי", "בסדרי התפלה", שאמר שם פיוט לפני מוסף שלא נהגו שם לאומרו ע"ש, ולא מדובר כלל "בנוסחאות" התפלה בדברים שנראים לחכמים שהוא שיבוש, שבזה אדרבא מצוה להגיה ולנקות, ואת הרבים לזכות, בתפלה מכובדת לפני מלכו של עולם, והכותבים הנ"ל לא מעיינים מאומה, רק גיבובי מקורות לכל עבר בלא שום ביקורת.

טעות ב': הגר"ח פלאגי נגד הגהות בתפלה?

יא. וכן הביאו שם מהגאון ר"ח פלאגי (בשו"ת לב חיים ח"ב סימן ט') שכתב נגד שינויי מנהגים ולמדו מזה לניקוד בתפלה... וגם זה מגוחך, שהרי עשרות אם לא מאות הגהות הגיה הגר"ח ע"פ בעיקר בספרו מועד לכל חי

ובשאר ספריו, אם בתפלה ואם בפיוטים, ורבים מהם מסברא, (ורבים מהם לא קיבלם למעשה מו"ר נר"ו), וכותב שמצוה לתקן הסידורים, בפרט של הש"ץ, והוסיף תיבה שלימה בתפלת לחש, קוינו "וצפינו" כל היום, מסברא, נגד כל הספרים, (כדלהלן חלק "דקדוקי הרב עובדיה"), אלא שגם הוא בכל אורך תשובתו שם מדבר לַשְׁנוֹת בקביעות "מנהג סדרי הקהילה" בדברים בולטים שאין בהם שום הכרח ממש כמבואר שם על פני כל התשובה, שמדבר על "סידור" התפלה כגון איזה פיוטים לומר, וכלל לא על שינויי נוסחאות של מלים בודדות שנראה שיש בהם ט"ס או מכשול וכדומה, וזה ברור כשמש לכל מתחיל ללמוד³. ואין זו אלא טעות אחת מני עשרות במאמרים הנדפסים, וביארתי להלן כי שם מקומם, ועתה אחזור לעיקר העניין.

מרן הב"י מגלה דעתו בַּעֲנִין פעם שלישית [ע"פ כל הראשונים], שהעיקר כהמדקדקים בתפלה

ב. וכן גילה דעתו מרן רבנו יוסף קארו בבית יוסף ובשלחן ערוך פעם נוספת (בסימן קצ"ב סעיף א') דקיי"ל כהמדקדקים ואפילו כשאין שינוי משמעות. שפסק: "ואין לומר נברך לאלקינו בלמ"ד". עד כאן. ובבית יוסף בפירושו השני (שהוא העיקר, שכן מבואר בכל הראשונים דלקמן, ובכל אופן תרוייהו איתנהו), נתן טעמו ע"פ כללי הדקדוק והלשון, שלא מצינו את הפועל "ברכה" נקשר עם למ"ד, שלא אומרים ברכו לה' וכיוצא בזה, אלא רק ברכו את ה' וכדומה, ורק גבי שיר והודאה כתוב שירו לה', הודו לה', גדלו לה'. ומקור הדברים שם הוא בשם התוס' ברכות (מט:): בשם סדר רב עמרם גאון, ולשונם שם: "אבל גבי ברכה לא מצינו זה הלשון". ע"כ. והיינו שאף שאין שום שינוי משמעות בין זה לזה, אך כיון שגבי ברכה "אשכחן" דכתיב ברכו את ה', ויברך דוד את ה', ואילו ברכה בלמ"ד "לא אשכחן" (כלשון רע"ג בסידורו), יש

3. ואף שידעתי שיש גדולים שהשתמשו בדברים אלו פעם אחת להעיר על שינוי נוסחא של מלה, אבל על כרחנו שזה לא דוקא, והם עצמם הגיהו הגהות רבות. ועכ"פ בדברי מהרי"ל ענינך הראות בבירור שדעתו לתקן הניקוד, וא"כ ברור שע"ז לא שייך אפילו בחלום לקשר הדברים. וד"ב.

לנו ללכת אחר מה שמצינו בלשון המקרא. וכבר הבאנו לקמן בחלק ד' "כללים בהגהות" (ומפורט לשונותם יותר בעז"ה להלן בחלק ג'), שהגהה זו פסקוה רבים מהראשונים, ולמעלה בקודש שני גאונים שדבריהם דברי קבלה, שכ"כ ברע"ג שם בשם גאון שלפניו רב נסים בריה דרב שמואל, ורע"ג הכריע כמותו, והתוס' הנ"ל, והרא"ש, והמרדכי, ורבנו יונה, והמאירי, והארחות חיים, ורבנו מנחם, והטור והאבודרהם. ע"ש⁴. וביארנו שם שמרן פסק כמותם, אף נגד הרי"ף והרמב"ם ועוד ראשונים שגרסו אחרת, כי עיקר הפסיקה בתפלה הוא ע"פ הדקדוק והמדקדקים! והבאנו שם תירוצי האחרונים שהרי"ף והרמב"ם סוברים שזה נכון גם ע"פ הדקדוק ולכן לא הגיהו. ע"ש באורך.

הדברים מוכרחים בסברא

יג. **וכבר פתחנו שהדבר מוכרע מסברא**, [ו"אגרא דשמעתא סברא] (ברכות ו:). והלומד בלא עיון וסברא, דומים הוראותיו לממלא מים בכברה, ואסור לו לדמות שום מילתא למילתא, כי חזקה עליו שלא ימצא לא משנה ברורה ולא הלכה ברורה. (עיין שבת דף קל"ט רע"א). ואכמ"ל], וכל בעל נפש מבין שכשם שהאומר "עברית קשה שפה..." מבינים הכל את שפתו היפה, ואין שינוי משמעות בדבריו, (וכך הוא מטבע הלשון בשפות זרות כידוע), ובכל זאת לעולם לא יעז לגשת עם שפתו העשירה לפני המלך, בטרם בילה ימים ארוכים באולפן... כך ק"ו בן בנו של ק"ו שלא נאה ולא יאה לגשת לפני מלך העולם בלשון הקודש

4. ואף שהב"ח שם נתן לזה ביאור שנראה כחילוק קצת במשמעות, מ"מ לא בא אלא לחפש טעם לשינוי זה, אך פשט הראשונים לא משמע כן דנקטו בלשונם "דלא מצינו זה הלשון", ומשמע דסגי בהכי לברוח מלשון שאינה קיימת בתנ"ך. ועוד שלפירושו קשה גירסת שאר ראשונים שלא הגיהו כן (כמו שהבאנו במאמר הכללים שם) מגירסת הרי"ף והרמב"ם ועוד קמאי דגרסי לאלקינו. ועוד שלפירושו קשה הפסוק בדברי הימים דכתיב ויברכו כל הקהל לה'. והתירוצים שהבאנו שם שתירצו החיד"א ומו"ר נר"ו, לא ייכנונו אם נאמר שיש בזה חילוק במשמעות. ודו"ק. ובכל אופן כבר העיד בנו מרן בסימן כ"ה שיש להקפיד גם כשאין שינוי במשמעות, ודי בזה.

שאינה מדוייקת ומדוקדקת לפי כל כללי הלשון שהקפיד עליהם המלך בתורתו, בדברו עם נביאיו ועם יראיו.

סברתו הנפלאה של הגאון חתם סופר בטענותיו נגד הרפורמים

יד. ובטענה כעין זו סכר הגאון חת"ס (שו"ת חת"ס ח"ו סוף סימן פ"ד) פי דוברי שקר הרפורמים הרשעים בתחילת דרכם "שהתקינו" שהתפלה תהא בלשון אשכנז ולא בלה"ק, "ונסמכו" על מתני' דסוטה דתפלה בכל לשון, וביאר שם הגאון ז"ל דהיינו דוקא באקראי, אבל בקבע לא, דא"כ לא היו אנשי כנה"ג מתקנים התפלה בלשון הקודש "צח וברור" וכו', ולפני מלך בשר ודם איננו עושים כך, כי המדבר עמו צריך לדבר בלשון המלך כדכתיב באחשוורוש ומדבר כלשון עמו, ואין מדרך ארץ שידבר בלשון עצמו, ואע"פ שהמלך מבין. [א"ה לדוגמא, המדבר עם מלך צרפת, אף שודאי יודע הוא אנגלית היטב, אין דרך ארץ לדבר עמו באנגלית, אלא דוקא בצרפתית וזהו כבודו]. והרמב"ן ריש פרשת כי תשא כתב שלשון הקודש הוא לשון שהקב"ה מדבר עם נביאיו. יעו"ש, וכו', "ולא יתכן לדבר לפניו בלשוננו המורגל בפינו כי אם בלשוננו המיוחד לדברי קדשו, וזה נראה דעת אנשי כנה"ג שתיקנו נוסח התפלות והברכות בלה"ק". עכל"ק, שפתיים ישק. (והארכנו בהבאת דברי קדשו ועיון בדבריו, במאמר אחר. ע"ש).

"מקרא סופרים ועיטור סופרים הלכה למשה מסיני!"

טו. ולפי זה ברור שהוא הדין וכ"ש שאין לדבר עם המלך גם בלשון עצמו, אם אינו לפי הכללים המדוייקים והברורים אלא בנקודות שונות ומשונות כאשר הורגל בשיבוש מילדותו. וזו ודאי זילותא אפילו יותר מדיבור בשפה אחרת אם אומרה כתיקנה. ושפתי הגאון ברור מללו שצריך דוקא "בלשוננו המיוחד לדברי קדשו" "ובלשון שהקב"ה מדבר עם נביאיו", וכבר מבואר בנדרים (לז:): שהשינויים בניקוד בין אָרֶץ (סגול סגול) לֶאֶרֶץ (קמץ סגול) שמשתנה לפי פיסוק הטעמים באתנח וסוף

פסוק, שזה נקרא "מקרא סופרים", (לפירוש התוס' והרא"ש והר"ן שם), וכן "עיתור סופרים" שהוא שינויים בדיבור שאין בהם שינוי משמעות (ע"ש דוגמאות), ובאמת [לכאורה] "מיותרין הן, ואינן אלא לתפארת הלשון" (ר"ן שם), רק "שמעטין הדיבור דהכי משמע יפה" (רש"י), כל אלו "הלכה למשה מסיני!" שצריך לדקדק בהם בקריאה, וממילא ברור שה"ה בתפלה שהיא כולה "דברי צחות בלשון הקודש" כלשון ראב"ע, שצריכה להיות מושלמת ולא מוכתמת, ואת כבוד המלך תהא הולמת, כפי שתשובת החת"ס נואמת, גם בדברים שאינן אלא לתפארת הלשון ומשמע יותר יפה, שהרי אלו כללי הלשון שבה הקב"ה מדבר עם נביאיו!

הכרעת הגר"מ פיינשטיין שפשוט שכל התפלה ע"פ הדקדוק המושלם [כגון הגפן]

טז. ועיניך תחזינה דברות קדשו של גאון הדור הקודם הגר"מ פיינשטיין זצ"ל בשו"ת אגרות משה (ח"ו א"ח ד', סימן מ' אות ט"ו), שבאמת למד מגמ' זו דנדירים גבי הניקוד במשיב הרוח ומוריד "הגשם", שיש לנקד הגימ"ל בקמץ - הַגֶּשֶׁם, כי כן משפט המלה בהפסק, ודימה את זה לאַרְצָא אַרְצָא הַנִּל, ע"ש. וכתב שם הגר"מ פיינשטיין להדיא אחר הַבִּיאוֹ גמ' הַנִּל, וז"ל: וכן צריך לקרוא גם בברכות, לא רק בקריאה בתורה, שאינו ענין חידוש ששייך לומר שהוא חידוש רק בתורה, אלא דמקרא סופרים הוא שכן צריך לקרות מצד עצם הקריאה דתיבות אלו בסוף ענין, וזהו חידוש דרבי יצחק הוא מהל"מ מסיני. עכ"ל. ומבואר שפשוט לו שכל התפלה והברכות הם ע"פ כל כללי הדקדוק, אף אלו שהם רק לתפארת הלשון וליופי ואין בהם שינוי משמעות. וביאור טענתו היא שכיון שחילוקים אלה נקראים "מקרא סופרים" א"כ משמע שאלו הם כללי הקריאה הנכונים, וממילא איך אפשר שלא להתפלל כך בקריאה נכונה? וטענה גדולה היא. (ופוק חזי שם בתשובתו שלא התחשב והתייחס כלל הגר"מ פיינשטיין לניקוד בסידורים ולא דיבר עליו, כי אם דן רק ע"פ הכללים שלימדונו רבותינו, וזו דרכם של כל הפוסקים כמבואר בכל מאמרינו אלה).

דעת הגרי"ש אלישיב שהתפלה ע"פ הדקדוק

יז. ודע, שכן היא גם דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל לומר "הגשם" בניקוד קמץ, כאשר העיד בשמו בקובץ מבקשי תורה (חשון תשס"ז, קובץ מ"ג, עמוד נ"ז), "מקורבו שכנו ותלמידו" של הגריש"א [לשונם שם], רבי שר שלום מרזל שליט"א, שהגאון ז"ל התנגד לשנות מהגשם בקמץ להגשם בסגול, (כפי שעשה ע"ז תעמולה חכם אחד). ואף ביקש הגריש"א מתלמידו הנ"ל להשיב על דברי החולקים, ואכן כתב ע"ז קונטרס "גבורות הגשמים", ובתוך דבריו שם כתב באות א' להוכיח מהמדקדקים והתפלה עצמה שודאי הולכים בנוסח התפלה אחרי טעמי הנגינה ולפי כללי המקרא. והביא בשם בעל לבושי מרדכי שרבנו הגר"א קבע נוסח התפלה לפי טעמים. ע"ש. ובאות ג' שם, כתב להוכיח ולהכריע שכאשר יש סתירה בין כללי הדקדוק לסידורים הישנים, כללי הדקדוק הם המכריעים, וכפי שהגיהו גאוני ומדקדקי אשכנז כל הסידורים ממהר"ש סופר (לפני כארבע מאות שנה) ועוד אחריו. ע"ש. ובפתיחת הקונטרס נסתייע גם ממנהגו של מר זקני מרן הגה"ק איש מצליח זצ"ל, שהיה ג"כ אומר הגשם⁵. ובסוף מאמרו (סוף עמוד ס"א) הביא שכבר מצא מנוקד כן

5. פעמים שהכריע מו"ר שלא כדעת לחם הביכורים ומרן אביו ומו"ר נר"ו לא שינה זה בסידור, ואף לעצמו ולתלמידיו חדל מלומר כן, מאחר שאינו מוכרח לומר שהוא הפסק כמו אתנת, ויותר נראה שהוא כמו זקף קטון שבדרך כלל לא משתנה, ויגיד עליו רעו "מכלכל חיים בְּחֶסֶד", שלא השתנה חֶסֶד כדינו בעלמא. כי באמת הם רצף שבחים מאתה גבור וכו' עד לישני עפר, וקשה לומר שכולם דינם באתנת. (כן כתבתי להבנתי הקטנה בדעת מו"ר. אך לא זכורני בזה דברים מדוייקים מפ"ק). ואולם אם היה דינו כאתנת ודאי עכ"פ שהיה צריך לינקד הגשם בקמץ, ואין לחוש לכל מיני מאמרים שהרעישו בענין בדברים לא מוכרחים כלל.

ואף שאביו ורבו הגדול של מו"ר יבדל לחיים סבר אחרת, ויש פנים לדבריו, אך כל מה שיכול מו"ר נר"ו ליישב גירסת הספרים ולא לשנותם, עושה כן. וכן נהג מרן האיש מצליח לומר בקדיש על ישראל, "מאריה" שמיא וארעא. במפיק ה"א, (וכמדומה לי שראיתי מקורות לזה), אך מו"ר נר"ו לא שינה כן בסידורים אלא גורס "מארי" שמיא, כמו המקובל, מאחר שאינו מוכרח (ואכמ"ל), ועוד דוגמאות יש. כי לא בא מו"ר נר"ו לעשות סידור ע"פ מנהגי תונס כלל, וגם לאו דוקא ע"פ "מנהגי" אביו, בעיניים עצומות, (וכדברי המשובשים), אלא רק ע"פ אנשי כנסת הגדולה כפי הכללים שגילו לנו הראשונים! אלא

שכיון שנתברר לו אחר עיון נמרץ ששיטת מרן לחם הביכורים ושיטת מר אביו גאון ישראל מרן האיש מצליח, היא הנראית הברורה ביותר, המקרבת את השמועה אל משה רבנו ואנשי כנה"ג, לכן בעלמא סידורו מבוסס על פי שיטתם והגהותיהם (וכמבואר בשער הסידור), כאשר על כל הגהה שלהם יש לו בד"כ עוד הכרחים נוספים רבים וראיות מראשונים ואחרונים, אשכנזים וספרדים, ואחר בירורי המנהגים (וכמבואר קצת במאמרנו), ולכן בדברים שראה שאין הגהתם מוכרחת כ"כ, בפרט אם גם המנהג הנפוץ אינו כן, פסק רק ע"פ הכללים וכפוסקים אחרים! ובדרך כלל אומר דקים ליה ברבותינו הגאונים הנ"ל שאילו שמעו סברתו, הוה הדרי בהו, שכן ראוי להיות חוזר.

ואכן גם מהגהותיו של לחם הביכורים, יש מעטות שפסק אחרת, כמו הניקוד של "ברכת שעשה לי כל צרכי", שפסק לנקד בשוא קמץ קמץ, ולא "צָרְכִי" (בקמץ שוא ופתח) כדעת לחם הביכורים, [אך נשען על דעתו בזה שצריך להיות בלשון רבים, ושלא כדעת הנוהגים לומר "צָרְכִי" כ"ף חיריק, לשון יחיד. **ודע שבדורות ראשונים כמעט כל ישראל נהגו כדעת מו"ר לומר צָרְכִי,** אשכנזים ספרדים ותימנים (ואצל בני תימן כן הוא עד היום), כמו שהוכחתי בס"ד במקום אחר. ואכמ"ל]. וכן בברכת יוצר לא הגיה מו"ר כדעת לחם הביכורים דגריס "ביחד קול דברי אלקים", במקום "יחד בקול". וכן גבי "בנעימה קדושה", ניקד מו"ר "קדושה" דל"ת בקבוץ, ולא בחולם כדעת לחם הביכורים (ועוד פוסקים). בפרט שבשניהם דעת רבנו האר"י לא כדעת לחם הביכורים, ואכמ"ל. וכן בניקוד של "חֲרֵב" בית המקדש, בתפלת רבון העולמים שאחר הקרבנות, שהכריע מו"ר שצ"ל רי"ש פתח, אע"פ שלחם הביכורים כתב ע"ז שהאומרים כן "טעו במדבר" וצ"ל חֲרֵב (בצירי). אך מו"ר העיר בדברי קדשו (בלאוקמי גירסא אות ז"ך ובמקומות נוספים), והכריע כנוסחת סידורי אשכנז ותימן המנקדים בפתח. **כי איש אמת מורנו הרב, ועולה לא נמצא בשפתיו, ורק אל האמת השלימה ישים פניו, לעשות נח"ר ליוצרנו, ותו לא מידי!**

ומה שכתב לץ אחד מב"ב "להעיר" בעזותו על מו"ר בענין ניקוד חֲרֵב הנ"ל, (ונדפס בקובץ "לגדור פרץ")... **"שהמציא מלה חדשה"...** בשעה שהוא אשכנזי וכך הוא בסידוריהם וכן בסידורי תימן, והוא עוד נחשב כאילו "חוקר ומבין בנוסחאות"... מזה תבין רמת אותו כותב ה' ישלח לו רפו"ש. גם כתב באותו ענין לטעון על מו"ר **"שצורת חֲרֵב בפת"ח לשון עבר של חֲרֵב אינה קיימת כלל"**, ולכן מצדיק את ניקוד חֲרֵב... ומטעה את הציבור, שהרי גם "חֲרֵב" בצירי **בלשון עבר** אינה קיימת כלל! ואין לנו אלא את הכללים ע"פ תיבות אחרות שלפיהם פה צ"ל חֲרֵב בפתח. וכבר הוכיח מו"ר כן גם מפיסטי הקדמונים, ואכמ"ל. וכמה מגוחך לראות איך נתפתו אחריהם אותם התלמידים הכותבים בקונטרסים של ילקו"י ועין יצחק (כמבואר להלן שהכל נעשה ע"י תלמידים צעירים), ומנסים להידמות לדבריהם ולהשקפתם (ואני רואה את טביעות אצבעותיהם שם בביור, ומעתיקים מהם בשקט טענות כדי לנגח את שיטת מו"ר, אף שנמנעים

**"הגֶּשֶׁם" בקמץ, בספר י"ד כל בו, להגאון המקובל רבי דוד לידא זצ"ל
שנדפס בפרנקפורט תפ"ז. ע"ש. ונמצא שזה מאות בשנים דקדקו בזה
הכל ע"פ הדקדוק. עכת"ד הנוגעים לענייננו, ואת כל זה כותב על דעת
הגריש"א ז"ל. ע"ש."**

מלהזכירם במפורש, מאחר שזה נגד מרן הגרע"י שפסק עליהם שהם בטלים ומבוטלים כחרס הנשבר וכדלקמן), כי כל דרכם להידמות לאשכנזים בעיניים עצומות, והפכו בעקבותם את כל הקערה על פיה בדעת הגרע"י בעניין שינויי נוסחאות, שכאלו "כידוע שאסור לשנות בנוסחאות התפלה"... וכמו שכבר הארכתי בהקדמה לחלק "דקדוקי רבנו עובדיה" במאמר זה. ולא ידעו הכותבים הנ"ל במה יכשלו, בהולכם לעברי פי פחת אחריהם, ונמשכים אחר טענות של עמי ארצות "שקרנים מדופלמים", אשר אינם מבינים בין ימינם לשמאלם כמו שהבאתי כאן דוגמא אחת קטנה ולא הבינו שכל מטרותיהם שפלות היו לנגח בכל דרך את שיטת מו"ר וישיבתו הקדושה, משום שהלכו באותם שנים בכל התוקף ובגאווה עם מרן הגרע"י וחיזקוהו כדין וכהלכה נגד חכמי אשכנז דאז, והיה מו"ר כמעט יחיד במערכה, וכל "חכמי הספרדים" נעלמו מהאופק וחששו מוחכמי אשכנז ועתוניהם. ואכמ"ל. ואחר שפגעו אותם אינשי דלא מעלי בכבודו של הגרע"י בחבורותיהם ("על משמר הקודש") וגם צחקו שם על "הליקוטים והילקוטים"... המשיכו למצוא עלילות בתורת ידידו הגדול מו"ר נר"ו (במהדורא חדשה שלהם שקראו "לגדור פרץ", בהשמטת הבזיונות על הגרע"י לבל יוכרו פניהם) כשמטרתם אך ורק להשפיל ח"ו את כבוד הגרע"י, וזה ברור כשמש, ותמימים אלו הקוראים לעצמם תלמידי הגרע"י לא שמו אל ליבם על המלכודת אשר טמנו להם ונפלו ברשתם בעוה"ר, ואח"כ אף הלכו בדרכם בשקרים והטעויות כמו שתראה להלן כאן. וה' הטוב יאיר עינינו בתורתו בקדושתו ודרכיו הטובים והנאמנים לעשות כל מעשינו לש"ש. אכ"ר.

6. ומכל זה יבין כל משכיל לבב בענין אותו מכתב של "גדולי הדור" שנדפס באותו עיתון ידוע ז"ל [וגם עיתון אחר (מ"ה) שנגע בכבודו של מו"ר נר"ו באותה תקופה, לא עברו ימים רבים ושבק חיים. וכנהנה רבות יש בעוה"ר. ומי שלח ידו בעבד ה' וניקה]. ובאיזו חוברת ליצנית (דמתקריא "לגדור פרץ" ומי כמותם פורצי הגדירות, וכבר הזכרתם בהערה הקודמת), ובמכתב זה, טענו שחמור הוא מה שעשו בסידור איש מצליח שהגיהו הסידור ע"פ הדקדוק נגד המסורת... [וכנהנה פיטומי מילי שאין בינם למציאות כלום, כי אין כמעט שום מסורת בניקוד הסידורים כאשר נבאר א"ה במאמר ב' ממאמר הכללים להלן מאמר ו'. וכל הגהות מו"ר הם ע"פ הראשונים, ובדרכם הלך ילד. וכ"כ במבקשי תורה שם בשם הרב משה צבי אריה ביק מברוקלין שאין שום מנהגים בנקודות, ואכמ"ל כי בעז"ה הכל יבואר בפנים המאמר], והחתימו ע"ז לטענתם את הגריש"א אלישיב... ואתה פה עמוד עמדי, ובראותך כל דברי הרב מרזל הנ"ל שטוען בדיוק כטענותיו של

הגהת רבים מגדולי הדורות לומר "פרי הגפן"

יח. ואמנם לגבי מוריד הגשם אינו מוסכם ע"פ הדקדוק (וכדלעיל בהערה), מיהו בברכת בורא פרי "הגפן", פשוט שלפי הגר"מ פיינשטיין והגר"ש אלישיב הנ"ל, וכל דעימיהו (עיין בקובץ מבקשי תורה הנ"ל), צריך לנקד "הגפן", וכפי שכבר תיקן כן ראש מדקדקי אשכנז לפני ארבע מאות שנה, תלמיד הלבוש, הרה"ג ר' שבתי סופר בסידורו (בהגדה של פסח), בהסכמת כל גדולי הדור דאז, וכן הגיה הגאון היעב"ץ (בלוח ארש סימן אמ"ת), וכתב שם שאף שאביו הגאון חכם צבי לא נהג כן מ"מ "אין אני מוצא שום סיבה נגלית לזוז מן הכתוב", וכן הגיהו כל מדקדקי אשכנז אחריהם, בהסכמת גדולי הדורות (עיין באורך בחלק ג' בעז"ה), ותיקנו כן בכל הסידורים, וכן הוא בסידור בעל התניא ובסידור הגר"א, וכן פשט המנהג אצל כל בני אשכנז. וכן הכריע מרן הגאון ראש רבני ג'רבה (לפני כמאתיים שנה) רבנו שאול הכהן זצ"ל (בביאורו "ערבי פסחים" להגדה של פסח) וסיים ע"ז: "והמתקש והנלחם, המקרא עמו ילחם". ע"ש. (ודברי רבנו הגר"ח ברב פעלים בנושא זה, תמוהים מאד אחריהם) מכ"ג, כפי שהעיר מו"ר נר"ו בויצען שמואל ח"ג, ועוד נעמוד עליהם במקומם בל"נ). והרי לך שדעת הגאונים הנ"ל פשוטה שגם בשינויים שאין בהם משמעות מדקדקים בתפלה הדק היטב.

מו"ר נר"ו, שעיקר הניקוד ע"פ הדקדוק ואפי' נגד הסידורים הישנים, כי אין בזה מסורת וכו', וכותב כל זה לבקשת ועל דעת הגריש"א, ואיך יחתום נגד סידור שפועל בדיוק כדעתו ז"ל... ואין פלא שכמה שניסו בזמנו תלמידי מו"ר להכנס אל הקודש לגריש"א ז"ל לבאר לו דרכו של מו"ר, לא הצליחו בשום אופן ובשום שכנועים, והטעם פשוט ליודעי ח"ן... ובוא וראה שהגר"ש וואזנר זצ"ל אחר ששוחח כמחצית השעה עם מו"ר נר"ו וקיבלו בביתו בכבוד גדול, וקם מפניו מלוא קומתו בבואו ובצאתו, ואמר למו"ר שלא ידע שנשענים על דברי לחם הביכורים, ועל מסורת פסיקה ברורה בנושאים אלו כדרך כל חכמי הספרדים, וכו', ושלח מכתב וחזר בו ממכתבו הקודם, והצטרף אליו גם הגר"א ז"ל שטיינמן שיבלח"א, כי שקרא לא קאי, וקושטא קאי. ושפת אמת תכון לעד.

מסורת ישראל בתפלה מוכיחה על עצמה!

ט. ופקח עיניך וראה מה שהוכיח שם רבנו לחם הביכורים שרואים בתפלה עצמה שכולם מקפידים בדורות האחרונים בברכות השחר לומר: המכין מצעדי גִּבְר, בקמץ וסגול, (אע"פ שכתב האבודרהם שזה מיוסד על פי הפסוק: מה' מצעדי גִּבְר כוננו, תהלים לז, כג), וכן מברכים שלא עשני עֶבֶד, בקמץ וסגול, ולא אמרו בברכה גִּבְר, עֶבֶד, ומשמע שמדקדקים בתפלה אף בדברים שהם צחות הלשון ואין בהם שינוי משמעות. יעו"ש. ויש להוסיף שכן הוא גם בברכת הלבנה "באמצע הברכה": עטרת תפארת לעמוסי בָּטָן (כמו בבראשית ל, ב "פרי בָּטָן"), שכיון שיש שם הפסק דינו כאתנח, ולכן לא מנוקד "בָּטָן", אע"פ שגם בזה כן הוא בפסוק שעליו נתייסדו תיבות אלו: "העמוסים מני בָּטָן" (ישעיה מו, ג), וכן בברכות שאחר ההפטרה כל העולם אומרים "לכבוד ולתפארת", שגם זה מנוקד כן בתנ"ך רק בהפסק, ושלא בהפסק מנוקד לתפארת, כמו "לתהלה ולתפארת (ירמיה לג, ט)⁷. והרי לנו מכל זה שהדבר

7. עוד בענין ניקוד פרי הגפן

ובזה לענ"ד נסתר לגמרי היישוב שניסו ליישב את ניקוד "הגפן", שכיון שהברכה לכאורה לא נסתיימה לגמרי, כי יש את עניית אמן, אם כן אינו הפסק גמור. וכבר חזר בו מרן החזון עובדיה (פסח, הלכות הקידוש) מתירוץ זה, ע"פ מאי דחזינו בברכות השחר כנ"ל שהשתנה. ע"ש. [וע"ע מה שכתבנו בזה להלן תחילת מאמר "דקדוקי רבנו עובדיה", בהתייחסותו המכובדת של מרן הגרע"י ז"ל לפסיקתו בזה של מו"ר נר"ו. וכל מה שכתב שם בחזון עובדיה פסח על חכמים ספרדים "המתחכמים" לשנות ע"פ הדקדוק, ע"ש, כתב כל זה קודם שהגיע מו"ר נר"ו לארץ ובטרם ידעו והכירו, אך בשנים הבאות אחר שומעו את כל ראיות מו"ר בכל נושא זה של הדקדוק, ואת גודל בקיאותו ועמקותו, וכן את קדושתו ויראתו שכל כוונתו לש"ש, שינה הרבה בגישתו כלפי הדקדוק בתפלה כפי דעתו ודעת לחם הביכורים, וכפי שהוכחתי בכל מאמר ה' הנ"ל "דקדוקי רבנו עובדיה", שהגאון ז"ל הולך מאד אחר הדקדוק. ע"ש. וכבר נתפרסמה דרשתו (לפני כשלושים שנה) בענין ההקפדה על הדקדוק בתפלה, אשר שם מאריך מאד לשבח את "ששת הקלטות" של מו"ר על "תפלת שחרית כהלכתה" "שכל דבריו סולת נקייה ומתוקים מדבש ונופת צופים, ומצוה לכל אחד לרכוש אותם ולשמוע אותם כמה פעמים" ("אין לי אחוזים מזה"...) (כאמר בקדושתו), והודה לה' "שהותיר לנו שריד מדור דעה, הוא הגאון הצדיק החסיד והעני הרב הנאמ"ן שמחנך את תלמידיו שלא ילכו בארחות עקלקלות אחר

מוכרע ממקומו שהמנהג פשט בכל ישראל להקפיד בניקוד התפילה ע"פ הדקדוק המקראי, גם במקום שלא משנה משמעות. ופוק חזי שאף גבי ברכת "הגפן", הנה אצל בני תימן, מסורת קדומה בידם מאות בשנים לנקד "פרי הגפן", כפי שתראה בתכלאל "עץ חיים" ואחרים, וכן ראיתי בצילום תכלאלים כת"י לפני שש מאות שנה, וכ"כ בסידור כנסת הגדולה להגר"י צובירי (ח"א עמוד ש"ץ) שכן הוא בכל התכאליל העתיקים והמאוחרים. (וכמדומה שהאריך בזה במקום אחר). והרי זה

ההמון" וכו', וחיזק את כל דברי מו"ר גבי מבטא האותיות, וכשנשאל גבי מבטא הצד"י, אמר: "הכל כמו שאומר רבי מאיר מאזוז, כל מה שהוא אומר הכל אמת". וכן העיד בנו הרה"ג בעל הלכה ברורה שליט"א שמרן ז"ל עצמו שמע קלטות אלו ארבעים פעם! וניתן להשיג הדרשה אצל הרה"ג החסיד רבי נסים חיים מקיקץ מאדאר שליט"א מירושלים, בדיסק נפרד, ואפשר להורידו מקול הלשון. ואתה דע לך.

ועדיין יש המתעקשים שרוצים "לחלק" בין ברכת הגפן שבדרך כלל נאמרת בציבור, [האמנם גם בזמנם שאין סעודה בלא יין, כך היה?] ולכן תיבת אמן בברכה זו הוא יותר קשור, מאשר ברכות השחר דלדין הספרדים שמברכים איש בביתו [ולאשכנזים מה נאמר?] על כן נשתנו. (וכ"כ ביסוד הקיום פרק ו'). וכל מעיין יבין שהם דברים שאין בהם ממש ומגדלים הפורחים באויר, מטעמים שכתבנו, ועוד. אלא שכבר העיר מו"ר נר"ו דכל דיון זה גבי האמן אינו נכון מעיקרו אחה"מ, דאיך שיהיה לא יהא דינו של סוף ברכה אלא כאתנח, וגם בזה צריך להשתנות הניקוד, שהרי גם באמצע פסוק מנוקד כן באתנח כמו שמצינו להדיא בספר שופטים (ט, יב): "ויאמרו העצים לגפן, [טעם אתנח], לכי את מלכי עלינו": (לאוקמי גירסא אות פ"ט וה' נסי עמוד ק"ז). ע"ש. ופשוט. והנה ברכת הלבנה וברכות ההפטרה הנ"ל מכריחים זאת, דחזינן להדיא בברכות עצמם שנשתנה הניקוד אפילו באמצע הברכה, ומה יש עוד להתווכח לגבי סוף הברכה. וגם אם בסידורים ישנים לא היה כן בחלקם, אדרבא ממה שכולם תיקנו כן בכל העדות בדורות האחרונים, משמע דסוגייאן דעלמא בכל העולם דאזלינן בתר הדקדוק. (ולגבי ברכות ההפטרה, אף ששם כן הוא (פעמיים) במלים אלו בתורה בפרשת תצוה, "ולתפארת", כי תמיד באה בסוף פסוק, מ"מ אם בתפלה לא הולכים לפי הכללים, אין מקום לזה, ו"גבר" ו"בטן" יוכיחו). ומזה תבין שהמנהג פשוט בכל קהילות ישראל להקפיד על הדקדוק בשלימותו, וכל ה"ישובים" אין בהם ממש, אלא שיש דברים שהורגלו אחרת בעקבות שיבוש הניקוד בסידורים, וקשה לעולם לשנות ההרגל ותו לא מדי. [ועל שאר טענותיו התמוהות של יסוד הקיום שם, עמדתי במקום אחר, ואי"ה בסוף קונטרס זה (בחלקים הבאים), אצרף את הערותיי לכל ספר].

חיזוק להכרעת הגאונים והמדקדים הנ"ל, שהנה מתברר שבתמנן נשמרה המסורת גם בברכה זו, (וכל עדה שמרה על דברים מסויימים, וישלימו אלו את אלו), וזה מוכיח שאכן הקפידו בניקוד לפי הדקדוק המדוייק. ובאמת שבעוד שינויים רבים הקפידו בסידורים לשנות ע"פ כללי ההפסק, כמו רוקע הארץ על המים, מ"ם קמ"ץ, ולא פתח כמו באמצע ברכה, וכן על נטילת ידים, ועוד ועוד. ואכמ"ל. (וננסה להרחיב גם בזה אי"ה בחלק ג').

הגהות רבנו יהודה החסיד בניקוד התפלה ע"פ הדקדוק

כ. ונחזור לגוף הענין, שדעת כל הפוסקים שהתפלה צריכה להיות מדוקדקת בצחות הלשון, גם בדברים שאין בהם שינוי משמעות, וכן מבואר **מספר חסידים** (סימן תת"ה) שכתב שצריך הש"צ להקפיד לומר לפני ברכת כהנים, ברכנו "בְּפָרְכָה" הבי"ת בפת"ח, ולא "בְּכָרְכָה" הבי"ת בחירי"ק. ואין זה אלא כמו "עיטור סופרים" (אף שהוא יותר מזה) לרמוז בפתח לברכה הידועה, ומ"מ אין שום חשש טעות, כי מיד ממשיכים "בתורה הכתובה וכו' לאהרן ובניו וכו' יברכך וכו'". וכן העיר שם על ניקוד "הָאָמור", שהה"א צריכה להיות בקמץ, ולא בסגול, ע"פ הפוסקים. וכל האחרונים (בסימן קכ"ה) פסקו כדבריו, ועוד פוסקים, ראה בחלק ג'. אך בזה יש קצת שינוי משמעות, ואכמ"ל, ועכ"פ למדנו משתי הגהותיו אלו שמשנים גם **בניקוד בתפלה** ע"פ הדקדוק, ודלא כהטועים.

החיד"א בשם הראשונים מגיה בניקוד התפלה ע"פ לשון המקרא

כא. ופוק חזי למרן החיד"א בשירי ברכה (א"ח סימן קכ"ז אות ב') שהביא בשם שני חכמים מסוף תקופת הראשונים (לפני כשש מאות שנה) **מהר"מ ממודינא** שהיה בזמן מהר"י קולון, שכתב מפי הגאון **מהר"ר יהודה ממונדאילו**, שיש לנקד במודים, "שָׁאתָה" השי"ן בפת"ח (צ"ל בקמץ), "ככתוב שָׁאתָה מדבר עמי" (שופטים ו, יז). והוסיף טעם נוסף: "ועוד" דאיכא מאן דקרי שי"ן סי"ן ונראה ח"ו שיאמר שָׁה אתה ויעבוד

למזל טלה. ע"כ. והם שני טעמים נפרדים, והטעם הראשון הוא דקדוקי למהדרי'ן שכן מנוקד במקרא (בתיבת "שאתה" היחידה בתנ"ך!). והרי לך הכרעה של שני ראשונים שיש ללכת דוקא אחר ניקוד המקרא, על אף שפשוט שאין בזה שום שינוי משמעות, שהרי כל שי"ן השימוש בתורה עצמה מנוקדת תמיד בסגול, אך לא בתיבה זו, אלא ברור כשמש דסבירא להו שניקוד המקרא הוא הקובע לתפלה. [וגם מהטעם הנוסף שכתבו למדים אנו שבפרט אם יש חשש כל שהוא של שיבוש ומכשול, משנים הניקוד ולא חוששים למנהג, ולא כאותם שגם בזה מפקפקים ומתווכחים].

כעשרים מגדולי האחרונים ששינו בניקוד, אף בלא שום שינוי משמעות

כב. והנה על אף שמרן החיד"א שם פקפק בטעם הראשון מטענה דקדוקית מובהקת(!), וכן דעת מו"ר נר"ו כדעת החיד"א, שאין זה מוכרח ע"פ הדקדוק, אחר שתמיד שי"ן השימוש באה בסגול, וכאן זה יוצא מן הכלל. [כמו שכתב באו"ת כסלו תשמ"ב סימן כ"ב, בהערותיו להגהותיו של מרן מוהרש"ך לספר ערוגת הבושם. ע"ש, ורמז לזה בלאוקמי גירסא אות נ"ח. ומ"מ למעשה דעת מו"ר לנקד בקמץ, ונראה שכוונתו בעיקר מפני הטעם השני, וכהכרעת הרב בית מנוחה דלקמן. וזאת כמובן אחר שזה ניקוד שודאי יש לו מקור בתנ"ך. ואכמ"ל, ודוק בלשונו בלאוקמי גירסא שם. והארכתי במקום אחר ע"ז]. ועכ"פ רוב גדולי האחרונים שסברו שטענה זו מוכרחת ע"פ הדקדוק, פסקו להגיה כן ע"פ הפסוק, ולא הזכירו כלל הטעם השני, כפי שתראה בעיקר בכל ספרי גדולי ומדקדקי אשכנז, [שהגיהו סידוריהם ע"פ הגדולים, ראה פירוט בחלק ג' להלן בעז"ה, ושם תראה גם פירוט המקורות של כל הפוסקים דלהלן]. וכן פסק הרב מטה משה, וכתב כן בשם מהר"ן שפירא בעל מבוא שערים על שערי דורא, וכן פסקו הרב מגן אברהם, והרב עולת תמיד, והרב אליה רבה, והרב באר היטב, והרב משנה ברורה (סימן קפ"ז), וכן הגיה המדקדק רבי שבתי סופר בסידורו (המוגה ע"פ כל

גדולי הדור לפני כארבע מאות שנה), בברכת אמת ויציב, וכתב שכן יש לנקד בכל מקום, והביא שכן הגיה רבנו מהרש"ל בסידורו, וכ"כ בשם סידור מהרא"ק (כמדומה שהוא רבנו אברהם קלוייזנר, רבו של מהרי"ל). וכן ניקדו והכריעו המדקדקים רבי עזריאל ובנו רבי אליה מוילנא (ששיבחה הגאון נודע ביהודה כדלעיל אות ב'), והגאון היעב"ץ, והרב עבודת ישראל, והביא (בעמוד 100) שכן מנוקד כבר בסידור פראג - רפ"ז, ובסידור כתב יד ישן על קלף לפני כשבע מאות שנה משנת ס"ו (!), (עיין בהקדמתו הערה 1). וכן מנוקד למעשה היום בכל סידורי אשכנז. וכן דעת מרן בעל לחם הביכורים (בסידורו שי למורא, ובתפלת כהן) ושכן גרס הגאון רבי יהודה עייאש (רבה של אלג'יר), וכן דעת הגאון בעל בית מנוחה בסידורו*. וכ"כ הגאון רבי יוסף פלאג'י זצ"ל (בן הגר"ח) בספרו יוסף את אחיו (עמוד צ"ח במהדו"ח). וכן נהג מ"ז מרן הגה"ק איש מצליח זצ"ל הי"ד.

דבריו הברורים של הגאון מהר"ש אבוהב על הדקדוק ועל השיבוש בסידורים

כג. ואסיים ענין זה בדבריו הברורים והחדים של אחד מגדולי הדורות בספר הזכרונות (הלכות תפלה פרק א' זכרון הג') להגאון הקדמון לפני כארבע מאות שנה רבנו שמואל אבוהב ז"ל [אב"ד ור"מ בק"ק ויניציא, הרב החסיד מהר"ש אבוהב, הוא הקדוש בזמן הרב גידולי תרומה והרב כנה"ג ורבני דורם, וכל רבני איטאליא מריצין לו איגרותיהן ושאלותיהם כמבואר בתשובותיו". לשון החיד"א בשם הגדולים בערכו ובערך דבר שמואל]. וז"ל: "וידוע שהתפלה הרצויה והמשובחת היא

8. אלא שעיקר טעמו של הרב בית מנוחה, ואחריו של הרב יוסף את אחיו, הוא מפני הטעם השני שלא יישמע שזה אתה ח"ו, וס"ל שיש לחוש לכל המקומות, ולא כסברת החיד"א שרק מקומות שמחליפים בין שי"ן לעי"ן צריכים להקפיד בזה. ע"ש, ומ"מ ברור שאם לא שמצאנו במקרא ניקוד זה, לא מפני חששות כאלה נמצא ניקוד מוזר, וחזר הדין שהכל ע"פ המקרא, וכן מבואר להדיא מסוף דברי הר"י פלאג'י שם, ודו"ק, וכן משמע מדברי מו"ר בלאוקמי גירסא שם.

האמורה בדבור המדוקדק, ובכוונה בכל מלה ומלה, ושתהא התפלה בכללה שהאדם מתפלל לפני המקום מתוקנת ומסודרת ע"פ האמת והצדק בלי שיבושים וגמגומים בענין ובִלְשׁוֹן, שתהא זו הולכת על דרך דקדוק לשוננו הקדושה בכל תנאיה ובכל משפטיה". עכ"ל. (והובא בהקדמת מחה"ס אוצר התפלות, סוף הקדמתו "תולדות הסידור והתפתחותו"). ושפתיו ברור מללו שחובת התפלה להיות ע"פ הדקדוק לפי כל הכללים התנאים והמשפטים, והיינו ודאי אפילו בדברים שהם רק צחצוח וצחות הלשון, ואפילו אם אין שום שינוי משמעות, כל שכן וק"ו בדברים שאינם טבע הלשון כלל והם זרים בשפה כגון הניקוד תורתֵךְ שִׁמְךָ שבכל התנ"ך אין ניקוד כזה "בְּשִׁמּוֹת" (עיי' בחלק ב'), וכ"ש בדברים שממש משנים הכוונה שחובה עלינו להסירם. וע"ע שם בספר הזכרונות מה שהאריך להוכיח את המדפיסים, ומתאונן מרה "על מלאכת ה' הבאה בדפוס מלאה טעויות רבות ומשונות לא ניתנו ליכתב... אין ספר אשר אין שם מינים ממינים שונים וקשים... וכבר אפשר ואפשר למעט בהם [אם ירצו המדפיסים]... ולא להרבות ולהגדיל המבוכה והטשטוש באותיות "ובנקודות"... ובסידורי הימים [הנוראים] הללו, בפרט יש דברים זרים שאין להן לא הבנה ולא קשר, ומהם נגד הלשון והענין ממש, "וצריך כל אדם לשמוע תקונם מפי רבו" ולהסדיר תפילותיו כראוי קודם שיתפלל כדי שתהיינה מתוקנות וסדורות יפה בפיו... "וראוי לאבירי הרועים לכבוד ה' ותורתו לעמוד על הדבר להרים מכשול מאת העם... [ולהשגיח על המדפיסים], ואם יש בו לתקן ולחדש איזה דבר ילמדוהו, ויצוו עליו לבקש מגיה זריז ושוקד על ההגהה באימה וביראה כראוי" ואז נמצא המדפיס הזה זוכה ומזכה וטוב לו בעוה"ז ובעוה"ב. עכ"ל.ק. ראה שם כל דבריו באורך. וכמה הלכתא גברוותא איכא למילף מיניה, וכמה אפריון הוה מטי למו"ר נר"ו שקיים כל דברי קדשו והגיה כל הסידורים ע"פ דקדוק לשון הקודש באימה וביראה!

מוסרו היקר של הרה"ג בעל אוצר התפלות

כד. ובאוצר התפלות שם, אחר שהביא דבריו של ספר הזכרונות הנ"ל (מה) שהבאנו בתחילת האות הקודמת) הוסיף שם דברי טעם הרה"ג המחבר זצ"ל וז"ל: "וחז"ל אמרו (ברכות כו:) "תפלות כנגד תמידין תקנום", ובכן אם יבטא האדם את התפלות בשיבושים הלא יהיה כמקריב בעלי מומין לה', והנביא צווח (מלאכי א, ו-ח): בוזי שמי... מגישים על מזבחי... וכי תגישון עור לזבוח אין רע, וכי תגישו פסח וחולה אין רע, הקריבהו נא לפחתך הירצך או הישא פניך, אמר ה' צבאות! וכל התוכחה הזאת הולמת גם את המתפללים בשיבושים, לאמר: הגם לפני הפחה תדבר בלשון עלגים...?" (והוא כמו שכתבנו בראש דברינו). ועוד הוסיף שם בנועם אמריו: **ומה גדול עלבונה של לשוננו הקדושה, לשון התורה והנביאים, שתצטרך לצויים ואזהרות שלא לבטא מלותיה בק"ש ותפלה בשיבושים ושגיאות שלא כמשפטיה וחקותיה, בעוד אשר בכל הלשונות הנכריות ידקדקו בני אדם לדבר אף בשיחות בטלות בינם לבין עצמם בדקדוק הלשון לכל משפטי, ומה נבזה לשון עלגים בעיניהם! ולבשתנו ולחרפתנו רבי עמנו, ואף החרדים ויראי ה', אשר בדברם בשפות נכריות יקפידו לדבר בדקדוק רב לכל משפטי הלשון וילעגו להשוגה אף בשגיאה קלה, הנה גם אלה יעיזו להקל ראשם נגד ה' לבטא בפניו את ברכותיהם ותפלותיהם בלשון עלגים בשיבושים גסים עד אשר תקוץ נפש השומע משמוע! עכ"ל, ואמת אמת תפסיה להאי.**

מדוע נחלקו הגדולים בכל הדורות בנוסחאות התפלה?

כה. ודע והבן שהאף אמנם ישנם מחלוקות רבות בכל הדורות בין הפוסקים לגבי הגהות מסויימות, אך בכל הפוסקים כשתדקדק בהם תמצא, שכאשר דחו הגהה מסויימת של חבירם, דנו בה בעיקר מצד **עצם ההגהה** אם מוכרחת היא ע"פ הלשון הדקדוק והענין, או לא, וכאשר מספקא להו מילתא, אזי ודאי נעזרו בסיוע שיש בו ממש מנוסחת הראשונים [ובראשם הרמב"ם] והמנהג המצוי, אך אין כוונתם אלא להוכיח מזה שכנראה ההגהה לא מוכרחת דאל"כ איך לא הרגישו בה

כולם, וזה מוכח בדרך כלל מלשונם ומדרכם בשאר מקומות. ולכן תראה שבהגהה שהיתה ברורה להם כשמלה, כמעט בכל הפוסקים תמצא (עייין להלן בחלק ג' בעז"ה) שאותם פוסקים עצמם שדחו במקום אחד ע"פ המנהג, בענין אחר לא שתו ליבם כלל למנהג ולנוסחאות קדמוניות, ושינוי הנוסח. (ודבר זה בולט מאד אצל הגאון היעב"ץ ע"ה בסידורו ובספרו לוח ארש, שמצד אחד דחה בתקיפות הגהות שלא נראו לו, וזה גרם טעות גדולה לקוראים הלא מעיינים לחשוב שהוא נגד הגהות, ולא שמו לב איך מאידך גיסא לפעמים דיבור אחר דיבור, בהגהות שנראו לו מעצמו או ע"פ אחרים, לא נשא פנים כלל למנהג ושינה גם שינויים בולטים ומופלגים, ולדוגמא תיקן את כל ניקוד כ"ף הכינוי (תורתך ולא תורתך וכדומה), ודעתו נחרצת בענין (כדלהלן חלק ב'), וכן את ניקוד פרי הגפן כדלעיל, ועוד רבים מאד ואכמ"ל). ועכ"פ לא תמצא כמעט מעולם לשום פוסק שדחה בפשיטות את הגהת החכם השני בטענה כזו "שאינן הולכים או מגיחים בתפלה ע"פ הדקדוק" ותו לא מידי! אלא בכל הפוסקים תראה משא ומתן ענייני כדרכם בכל שאר חלקי התורה, וע"פ הכללים השייכים לעניינים אלו, (כמו שביארנו קצת במאמר ו' "כללים בהגהות", להלן בס"ד סוף מאמר א'), כאשר אדרבא הדקדוק הוא ראש ועטרה, לכיין לאמיתה של תורה.

יפרש במליצות, הסיבות הנחוצות, לפרסם בחוצות, הטעויות וההלצות

ומעתה הנה עין בעין נראה לפניך שדעת כל גדולי ישראל לנקד בתפלה ע"פ דקדוק וצחות לשון המקרא, גם בדברים שאין בהם שינוי משמעות, רק "מקרא ועיטור סופרים", וכ"ש בדברים שיש בהם שינוי משמעותי ועתה רק פתחתי לפניך היריעה, לתת בסיס

9. חוץ ממשמעות לכאורה של תשובת רב פעלים גבי פרי הגפן, שאף הוא לא הסתפק בזה כלל, וניסה ליישב באורך גם ע"פ הדקדוק, וע"פ הסוד, ומדבר להדיא רק על מקרים מסויימים שהמנהג בהם חזק ובולט מאד, ובשאר מקומות דן גם הוא ע"פ הדקדוק, וכמבואר כל זה במקומו בס"ד. ואחר כל זה הוא בזה יחידאה ממש כמבואר שם.

איתן לידיעה, ולחזק השמועה, אך באמת שיש כהנה וכהנה עוד עשרות הגהות והכרעות כאלה ע"פ הדקדוק לגדולים הנזכרים וחבריהם כיוצא בהם מכל הדורות, ובעז"ה את אשר ידוע בזכרוננו הקצר אסדר לפניך בחלק ג' להלן, אשר ייעדתי במיוחד לזה להראות העמים והשרים את יפיה, לשונות כל הראשונים והאחרונים ממזרח ומערב מצפון ומים שידרשו שפה ברורה ונקיה, וכולם מסכימים בדבר הזה בפשיטות גמורה וכמו שנתבאר, ע"ש. וכמובן שעדיין לא יהא זה אלא מעט מן האור, כי אם אמרתי אֶסְפְּרָה כמו, אלקטה למו, הנה דור בניך הגעתי, ומ"מ את הידועות והנזכרות לא אוכל בקרבי לשמור, כי אף שאין עלי המלאכה לגמור, אך אין אני בן חורין ליפטר הימנה. בראותי הבלבול הגדול בזו המדינה. שכל מקלידן השולף בלא דעת מקורות מהמחשב¹⁰ למחבר פסקים נתמנה. ומחמת כן אָפַס העיון והסברא, והבקיאות נבובה ורחוקה מן המטרה, ורבת הטעויות, אבדה האמונה, ונכרתה מפי בני בינה. כפי שתראה לפניך במאמר דלהלן עשרות טעויות פשוטות וחמורות הנוגעות להוראה ולמעשה בספרים וקונטרסים המופצים בכל עבר ופנה. הנתלים בחד אילנא. וכותבים בשמו דברים שלא יטעו בהם קטן וקטנה. כ"ש מר בריה דרבינא. ובלי ספק שנערכו ע"י נערים צעירים דלא ידעי בין שמאלא לְיְמִינָא. והטעות העולה על כולנה. האי שותא דינוקא, ששמו אותה לחוקה, ככל פיסקא, והעזו לומר "שאנו הספרדים לא נהגנו להקפיד בתפלה ע"פ הדקדוק..." והשפילו כבוד קריה נאמנה! זאת העיר כלילת יופי, ספרד רבתי עם, אשר בכל העולם יצא שמעם, לראשי המדקדקים המקפידים על שפה נאמנה. ומטילים בה דופי בטענות חלומיות שראום מתוך שנה. ואני, אנה אני בא, אנה! בראותי כבוד שמים

10. ומאן דגריס "מכשף" לא משתבש, כי סכנתו גדולה מאד ונזקו רב מתועלתו עשרות מונים, גם לאלו שמשתמשים בו רק לצרכי לימוד, ואכמ"ל. ות"ל שאיננו מחזיקים מכשירים מסוכנים אלה, ולא נעזרנו בשרותיהם גם בפרוייקטים התורניים אף שידעתי שיכולנו למצוא שם מקורות כהנה וכהנה לכל דברינו. וטוב פת חריבה ושלוה בה מבית מלא זבחי ריב (משלי יז, א). ודי בזה הערה, ואשרי הנזהרים מכל מכשירים אלו, כ"ש הגרועים יותר. רח"ל. ואכמ"ל.

מתחלל, ועל הדקדוק בתפלה סותמים את הגולל, וגודל העוון מי מִנֶּה. כי הנה מזה עברו לומר שגם במבטא האותיות אין צריך לדקדק, ואת מנהגי אבותינו כל אחד שוח'ט ובוד'ק, וסותרים את כל המסורת ואת כל המפעל שמרן הגרע"י ז"ל עודד ובִּנֶה. ולא יבושו ולא יכלמו לתלות את כל הבליהם בתורתו היקרה מכל פנינָה. אשר איש מהם לא טרח לדקדק בה ולעמול להבינָה. כאשר כבר הרחבתי והוכחתי להלן תחילת חלק ג' "דקדוקי הרב עובדיה", הבט נָא. ובאמת גם אם רצו להבין שיטתו לא ישיגוה עד ארבעים שָׁנָה. "כי לא בשמים היא" - לא תמצֵא בבעלי גסות הרוח המגונָה. "ולא מעבר לים היא" - לא תמצֵא בסוחרים ותגרים אשר מבליים בישיבה כמו קייטנָה. [עיין עירובין נה.]. על כן בראותי אנוכי הדל את צער השכינָה. אשר הן בעוון חובקת אשפתות ולה צר על כנסת ישראל אשר מלאה כוס יגונָה. ובכל זאת טרם עיניה תחזינָה. בשובו לציון ברנָה. וזאת על כי הדברים העומדים ברומו של עולם התפלה והרינָה. מזולזלת ומופקרת וכמעט אין מושיע לה בדעת ותבונָה. [וכמו שכתב כן בספר יסוד ושורש העבודה, וכמדומה שכן שמעתי שאמר מרן הגרע"י בדרשה לפני כשלושים שָׁנָה]. ואומר לנפשי, עד מתי תחשי, על כבוד מלכא אבונָא. וחצני נערתי, לא נתתי לעפעפי תנומה ולעיני שִׁנָּה. [כי בשעות היום אגידא דיומא אָנָא. לשיעורים ושיחות לתלמידים המצויינים בישיבה הקטנָה], ועתה באתי לפרש לפניך באר היטב כי אין שום מחלוקת בהאי עניינָא. כי הדקדוק בתפלה הוא ראש פינָה. ולמען לא יטעו אחרי המאמרים הנ"ל כאילו יש כאן דעה שונָה. הוכרתי להוכיח בעליל עינא בעינָא. שאין כאן אלא חוסר הבנָה. של תלמידים שלא קרו מקרא ולא שנו משנָה. שבאים להכריע בין הפוסקים וחכמי המדקדקים ולפסוק דינָא. ויומם ולילה יצפצפו המה בקולם שכן דעת מרן החיד"א ומרן בן איש חי זכותם תהא מגן וצינָה. ולא ישמעו לשום ראייה ותשובה ותוכחת אף כי מכל גדולי הראשונים כי בפיהם זאת הטענָה. על כן לא נותרה ברירה אלא לחשוף את האמת הפשוטה שהגיע זמנָה. לידע להודיע ולהוודע שלא רק שכל הפוסקים חלוקים על אלו

הגאונים מרנא ורבנא. כפי שכבר ראית חלקם בעיניך בכל דברינו עד הנה. ובדבריהם עצמם הדברים לא כפשוטם כלל לכל בעל עינא. אלא שכותבים אלו אפילו עיון שיטתי ופשוט בדבריהם (של החיד"א ובא"ח) לא עשו בראשונה. ואפילו "לפתוח" את ספריהם וספרי שאר המחברים בפנים לא השיגה ידם הנבונה. וכותבים על ימין ועל שמאל הפוך מהמבואר ליצלן רחמנא. וממילא תבין אם ניתן לסמוך על דבריהם וחלומותיהם - מי פתי יסור הנה. אנא ה' הושיעה נא, אנא ה' הצליחה נא. ואחר סור מרע נעשה טוב בעזר השם ונבאר דברי הפוסקים שנעלמו עקבותיהם מרוב הלומדים כי מפוזרים הנה והנה. ובבית יוסף לא נמצאים בחד סימנא. ופקח עיניך ותראה מאורות איך כמעט בין כולם בנקודה זו שלמא חסדא וחנא. וקמי שמיא גליא שלשמו יתברך כל הכוונה. ובתורתו יאיר עינינו, ומנגיעות יצילנו, וממחלוקת וממגינה. ובזכות הרינה, בשפה נאמנה, עינינו תחזינה, בגאולה אחרונה, וירושלים בבניינה. בחיי מרנא ורבנא. רבנו מאיר נסים בן כמסאנה. שכל האמור בקונטרס זה ובשאר מאמריי הן כטיפה מן הים אשר שאבתי מבארו הגדולה בטובתו ההגונה. כי "מים עמוקים עצה בלב איש, מאיש תבונה נדלנה". (ע"פ משלי כ, ה), אשר האיר בנושאים אלו את כל עיני הגולה, ברוך שחלק ליריאיו מהחכמה והתבונה. יחזקה וירפאהו הבורא ברמ"ח איברים ושס"ה גידים עד בוא גואל ועד בכלל בנהורא מעליא ובבריאיות איתנה. אמן, כן יאמר האל החונן דעת ובינה.

הכותב וחותם סמוך ונראה ליום השנה המיו להסתלקות מר זקני רשכבה"ג גאון ישראל ותפארתו, חסידא קדישא ופרישא, שמעודו דקדק בכל מאודו בכל מצוות ה' בכלל, ובפרט בתפלה העומדת ברומו של עולם, שתהא כתיקנה ע"פ דקדוק לשון הקודש, וציווה להגיה הסידורים, מרן הפוסק הגדול רבנו מצליח מאזוז זצוק"ל הי"ד, מחבר הספרים הקדושים שו"ת איש מצליח ד"ח ועוד, זכותו תהא מגן וצינה בעדנו. ויה"ר שיהא הד"ת בקונטרס זה לעילוי נשמתו הטהורה, וכן לע"נ מר זקני המנוח היקר באדם הולך תמים

ופועל צדק ירא ה' מרבים הרב מרדכי חדאד זצ"ל, (שנלב"ע ביום ו'
באייר התשע"א. יום פטירת מרן בעל לחם הבכורים זצ"ל, וזיע"א)

אנא עבדא, ומרדכי יושב בצע'ר המלך, המצפה לגאולה השלימה
ברחמים, הקטון שבקטני תלמידי מו"ר רבנו הנאמ"ן שליט"א,
המתאבק בעפר רגליו ושותה בצמא את דבריו,
מרדכי מאזוז ס"ט.

מאמר ב'

"אין כאן מחלוקת" אקדמות מלין

בס"ד, מוצש"ק יום י"א מרחשון (ליל י"ב) התשע"ז. יום פטירת מוה"ר מרן הגאון האדיר החסיד והעניו רבנו משה הלוי זצוק"ל, [שכתב אליו בחייו במכתב בעל הילקוט יוסף: "יודע אני את מך ערכי, ובודאי הגמור שאיני ראוי לחלוק על מעכ"ת שליט"א, ואשרי אדם המכיר את מקומו... ובכל הזדמנות אני משבח מאד את ספרי כבודו שעוד לא קם כבושם הזה, ולדעתי ראשי ישיבות אשכנזים רבים לא הגיעו למדרגה זו של חיבור ספר כמו ספרי כבודו". (ספר האיש משה ח"א עמוד 471, ושם בח"ב עמוד 197, במכתב אחר מכנהו: "הגאון המופלא, מיחידי הדור" ע"ש). ומגדולת התלמיד הגדול ננסה להבין מעט את גדולת רבו המובהק, וכלשונוותיו הקדושים של הגרמ"ל בכמה מקומות: "מורנו ורבנו, עטרת ראשנו, וצניף תפארתנו, זך השכל והרעיון, אביר המעיינים לגאון, אשר זכיתי להסתופף בצילו, להתחמם מאור תורתו, ולהתענג מסברתו הישרה והקולעת, ומשכלו הזך והבהיר, ולספוג ממדותיו המיוחדות בפרט מדת האמת ומדת הענווה"... (האיש משה ח"א עמ' 78). "ומאת ה' היתה זאת שהגאון הנ"ל [מו"ר הנאמ"ן נר"ו] נטה אלי חסד ופנים מסבירות ועודדני מאד, וכמה פעמים הבאתי לפניו חידושי תורה ושו"ת בהלכה והעירני והאירני בדבריו"... (שם עמ' 479). "מרן ראש ישיבתנו, הגאון האמיתי, מופת הדור, הנאמ"ן שליט"א" (שם ח"ב עמ' 63). וישא כל אחד ק"ו בעצמו שעל אחת כמה וכמה שבודאי הגמור שלא כל אחד ראוי לחלוק עליו, ואשרי אדם המכיר את מקומו].

הספק לא מתחיל

א. הגיע לידי זה עתה עלון "אור יצחק" (פרשת בראשית תשע"ז) הכי קרא שמו "אור יצחק" כל השומע יצחק לו¹¹. ושם "מכתב הלכה" שנכתב ע"י

11. ובאמת שהיה מן הראוי לא להתייחס כלל לעלון פורימי וילדותי זה, לולי שנתלים ברבם המפורסם הי"ו בכל מאמריהם הנלוזים. ופוק חזי שבכל עלון לאחרונה (ממה שהראוני) צריכה להתנוסס בגדול תמונת העורך שליט"א לפחות ארבע פעמים... ובכל עלון חדש תארו של העורך גדלים על גאונותו בהתאם לרמת העלון... ולא יבושו ולא יכלמו כל שבוע להעמיד תמונת בנו של הגרע"י מעל תמונת אביו, [עד שהשמיטו לגמרי תמונת הגרע"י, ונפתרה הבעיה...]. בהתאם לדרך שפתחו בה לקחת את כל תארי מרן היביע אומר ולהעבירם לבנו הי"ו, וכהנה ליצניות שאין מכבדי להתייחס אליהם. והנה במשך כמה שבועות לאחרונה הביאו מאמרי "השקפה" מאיזה ילד אחד [א"ך הבל בני אדם כזב בני איש], שמראה ומודיע על בקיאותו בספרי ביאליק שר"י כפי שהעיד שם בבירור על ידיעתו שיש בהם אפיקורסות ואפילו דברים של פריצות רח"ל... ואחר שטימא נפשו בכתביו, וכן אחר שהביא מאיזה דרשן מירושלים ז"ל שהיה מצטט משיריו של ביאליק, ומשמע שראה אותם והגיעו לידי, אך בכל זאת החליט שהוא ראוי לתת מוסר למקורביו שלא לעסוק בכתבי הרשע הנ"ל. ומה שאותו חכם מירושלים מותר לו להכיר את כתבי ביאליק, מצא לזה פתרון נפלא ליישב אותו. (שהרי האשכנזים רק הם יודעים השקפה, "וגם הגרע"י הלך בהשקפה בדרכם"... כמו ששירבט מדמיונותיו במאמרים הבאים). והסביר שהרב הנ"ל היה מכנהו "במבליק" ובוזה נפתרה הבעיה... ולכן מתרגז הוא על רבנים שקורים לו בשמו ולא נוהגים כמו אותו ת"ח שלא מגיע לקרסוליהם... אלא שאין לכותב זה שמץ דעת ותבונה להבין שבזמנו שהיה סחף אחר שיריו של ריקא זה וכפי שהעיד הכותב על עצמו שנפל ברשתו, וכולם היו מכירים אותו אז, לכן היה צריך לשנות שמו לגנאי להרחיק מעליו מחד גיסא, ומאידך גיסא השומעים הבינו מיד גם ברמז תנא היכא קאי, אך היום שת"ל בטל סברו ואבדה תקוותו וכמעט נמחה שמו מן העולם, רק במחנה קדשם של אור יצחק החיהו לאחרונה וספריו נושרים מחיקם בעוה"ר, כפי שנראה להדיא מרוב עיסוקם לאחרונה בכתביו, גם בעלון זה, וגם באיזה קובץ (כוב"ס) "בית יוסף" מטעמים, שגם דיברו עליו, וממש מלמדים את הדור הצעיר על קיומו, ובמצב כזה גם שינוי השם לא יעזור לו, כי נראה שהטומאה חדרה עמוק אליהם. ואף שהביאו שם (במאמרו השלישי של האי ינוקא הנ"ל) **מכתב של הגרע"י** שכותב "שלהלכה אפשר לקרוא בספר האגדה של ביאליק בצינעא ובדרך עראי כשאין אפשרות לעיין בגוף הגמרא, אבל אין לקרוא בזה בפרהסיא בתוך קהל ועדה", וכן **סיפר בוגר ישיבת חזון עובדיה** שאמר להם ראש ישיבתו בזמנו (בנו של מרן הגרע"י) שלפעמים בילדותם היה מספר להם אביהם הגדול סיפורים מספריו של

ביאליק... וכנראה סומכים על זה נערי בית יוסף ובית עשיו, אך טעות בידם, כי זה מדובר לכתחילה על תלמידי חכמים שיודעים לברור אוכל מתוך פסולת, וכרבי מאיר שרמון מצא תוכו אכל קליפתו זרק, אך לא על כל עמא דארעא כמותם, (כדלקמן גודל הבנתם בגמ'). ובכל אופן בעלמא (שלא אצליהם שמכירים אותו) אם יאמרו היום הרבנים "במבליק" כשיראו צורך להזכירו, יחשבו האנשים שמדובר על איזו "במבה עם קליק" שבאים לדון על ברכתה האם עדיין פרי האדמה או לא... ולכן גם תמינה על כל מאמרי המוזרים והתמהוניים של כותב זה, כי מה יעזרו הם לו ולחביריו שנפלו כבר בפח מוקש, בזה שמוכיח (ראה להלן "הוכחותיו") שאסור ללמוד בספרים חיצוניים, והם כבר טבעו שמה והתחילו כמותו מביאליק, וגלשו לאיפונים ולאינטרנט ימ"ש, ואין להם פנאי לאור יצחק וחלומותיו, ואין תרופה לו ולחביריו אלא להפנותם לשיעוריו הקדושים והמרתקים של רבנו הגדול גאון ישראל וקדושו בעל שו"ת בית נאמן שליט"א, אשר בשיעוריו עושה מכל "משכילים" אלו חוכא ואיטולוא, ומוכיח בטוב טעם ודעת בשפה שמתקבלת גם על הנושרים, שלא נותר ממורשתם מאומה רק חושך ואפילה, ומאידיך גיסא מזכיר דברים נכונים שיצאו מפיהם שהתפרסמו בשמם שאמרו על מעלת התורה וא"י (כמו השיר "המתמיד", שהחזיר את הרב יצחק פרץ בתשובה, וכן מה שביקש מבעל מכולת בת"א שיוריד את תמונתו אם החנות פתוחה בשבת, וכן הזכיר מה שראה באיזו חוברת מה שדיבר ביאליק על בני הקיבוצים שמה יקחו איתם אם חלילה יהיה חורבן בית שלישי כשאין להם שום לימוד תורה שילווה אותם, וכהנה), ותהלות לאל ידוע לכל שאלפים ורבבות גם מהרחוקים מאזינים בשקיקה לדברי קדשו ובזכות דברים אלו הם מתחזקים ומתקדמים, בראותם שגם לדעת המשכילים בזמן קום המדינה, נחצו הגבולות, וצריך לעצור את הסחף. וממילא אם חילונים חוזרים בתשובה מדברי מו"ר, ממילא זה יכול לעזור גם לחביריו של אותו כהן בעל מום ואולי גם לו עצמו, אם יש רפואה למכתם הנוראה!

ואשרי מו"ר נר"ו שהולך בדרך כל חכמי הספרדים מאז ומעולם, ומקיים ללא חת את פסק חז"ל המפורש בגמ' סנהדרין (ק): (שאחר שדיברה על האיסור לקרוא בספרים חיצוניים, הביאה את רב יוסף שאמר "בספר בן סירא נמי אסור למיקרי" ובהמשך אמרו: אמר רב יוסף מילי מעלייתא דאית ביה דרשינן להו, ופירש"י: כלומר "אמרינן להו בפירקא [בדרשה המרכזית] ומשמעינן להו לכולי עלמא"! [דהיינו ברדיו ובלוויין]. עכ"ל.

וגם מרן הגרע"י סמך על גמ' זו להתיר ללמוד בשו"ת בשמים ראש אף שברור שהוא נתחבר ע"י המשכיל שאול ברלין [והוכיח זאת מו"ר בהוכחה ברורה שנעלמה מרוב האחרונים], ובכ"ז הגרע"י סומך עליו אפילו להלכה, כי מילי מעלייתא דאית ביה דרשינן להו" (כך נימק ביב"א). כ"ש להביא מהם משפטים בעלמא. ולא שמו"ר צריך הסכמה לדבריו מהגרע"י או מכל רב אחר, ולשיטת הני עכברי רשיעי "שלא זוכרים" שהגרע"י כך היה דורש, נזכרים דבריו של הרב שך זצ"ל נגד סגנון דרשותיו של הגרע"י, ולא נחזור על

תלמידים בשם רבו של העורך, (כמו שנוכח להלן שעל כרחך שכל מכתב זה זיוף, שלא ייתכן שמחבר זה יטעה בדברים פשוטים ומוזרים כ"כ, ויכתוב על עצמו שהעיד בעבר עדות שקר (עיין ראש מאמר ד'), ועוד כדלהלן). ובו "פסק הלכה" עדכני מבית מדרשם בלשון מדברת גדולות: "שמצוה לפרסם שאין ללכת אחר הנוסחאות שבאיש מצליח..."¹²

דבריו החריפים (משנת תשנ"ד). ובאיזו זכות הם מקישים מחכם אחד לחבירו?! וכל חכם מאיר את עיני ישראל בדרך שמורין לו משמים!

ולא אתאפק מלהראותך דוגמא אחת כמה השפעתם של הספרים החיצוניים שלומדים נערים אלו משפיעה עליהם עד דלא ידעי צורתא דשמעתא, כי הנה כתבו שם בקובץ "בית יוסף" שם "שגמ' ערוכה" שנינו שאסור ללמוד בספרים חיצוניים, במנחות (צ"ט): ששאל בן דמא בן אחותו של ר' ישמעאל מהו ללמוד "חכמת יונית" קרא עליו וכו' צא ובדוק שעה שלא מן היום ולא מן הלילה ולמוד בה חכמת יונית. ע"כ. והם עמי ארצות גמורים ועירבבו ספרים חיצוניים (של מינות) לחכמות חיצוניות (לימוד מדעים), וחכמת יונית היא חכמה בעלמא כדפירש"י שם לעיל (ס"ד): שזה "רמיזות". ומעיקרא אין הלכה כגמרא זו שהרי אמרו שם בגמ' מיד אח"כ: "ופליגא" דר"ש בר נחמני וכו'. וידוע שהלכה כפליגא (כאותו דפליג) כמו שכתב החיד"א בעין זוכר בשם אחד הגאונים, וכן הראני פעם מו"ר נר"ו שהר"י קאפח ז"ל הוכיח עשרות הוכחות מהרמב"ם שכן דעתו. ואכמ"ל. וזהו דוגמא קטנה לבורותם וליצנותם (ואגב, אותו מאמר בבית יוסף ע"ש "יואב לוי" נתפרסם לפני שנתיים בערך בתקופת הבחירות בשם "יהודה יודי" בקובץ משנת יוסף באחת ההערות מלה במלה. וממי הם מסתתרים? היסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאום ה'! אך זו התוצאה של המינות והאפיקורסות שפוגעת באמונה ובראה, ולכן גם אני מוכרח להפסיק כאן להתעסק עמהם לבל אטמא ח"ו בטמאתם. וה' יפקח עיני התועים והאומללים שמוכרים תורתם ויראתם למען כבוד ושררה ופוליטיקה עלובה. שובו בנים שובבים!

12. "כמאן דליתנהו דמי" [לשוננו של הגרע"י על החולקים בקינטור על מו"ר ועל סידורו] ובאמת כמה מוזר ומגוחך לראות מאמרים כאלה שמתפרסמים בשם של רבנים שכותבים עליהם שהם ממשיכים בדרך של מרן יביע אומר, ויתקפו ככה את הסידור הקדוש "איש מצליח", בשעה שכולם יודעים שזה היפך דרכו של מרן זצ"ל. וכבר בשנת התשס"ד כמה חכמים טעו לחתום בעוה"ר נגד הסידור בלא בדיקה כלל, [והגר"ש וואזנר זצ"ל אחר שדיבר עמו מרן שליט"א הבין את הדברים וחזר בו, והצטרף אליו הגרא"ל שטיינמן שליט"א, ושאר הרבנים כל אחד תלה את חתימתו בחתימת קודמו... עד שהגיעו לגר"ש אלישיב זצ"ל, והנה שם "חומה בצורה דלתיים ובריה", ולא נתנו לתלמידי מו"ר לגשת אל הקודש פנימה בשום פנים ואופן, אין יוצא ואין בא... ודי למבין וכבר כתבנו

בזה לעיל בהערות שבסוף הפתיחה. ע"ש]. ובאותה שעה עת יצא אותו עיתון עם מכתב הנ"ל, ושמע את זה גאון עוזנו מופה"ד מרן הגר"ע יוסף זצ"ל, לא התמהמה לרגע והתקשר מיד למרן שליט"א וחזקו נגדם בכל עוז, וביקשו לא לחוש אליהם כלל ועיקר, ואמר לו על כל המתנגדים "דכמאן דליתנהו דמי" לעומת הדר"ג, "כי למחיה שלחך אלוקים לפנינו, למען עשה כיום הזה להחיות עם רב" ובירכו ברכות גדולות ונדירות וביניהם: "עולמך תראה בחיך ותקוותך לדור דורים" (ע"פ הגמ' בברכות י"ז סע"א, וחזר על זה בכתב כדבסמוך) ועודדו להפיץ את הסידור ושאר כתביו וספריו כהנה וכהנה בכל עוז ותעצומות. וכן הצטרף אז למכתבו של מרן הראשל"צ הגר"ש עמאר שליט"א (מיום כ"ד באדר התשס"ד) המשבח את סידרת הסידורים והספרים "איש מצליח", וכה כתב: אני מצטרף לדברי ידידי הדגול עליון למעלה הגר"ש עמאר שליט"א, הראשון לציון הרב הראשי לישראל. וכל דבריו נאמרים באמת וצדק. וגם אני מחזק ידי כת"ר להמשיך במפעליו הכבירים בהרבצת התורה והיראה, ויקוים בו: "עולמך תראה בחיך ותקוותך לדור דורים", "יפוצו מעיינותיך חוצה...", "ירום ונשא וגבה מאד". וחתיים שמו הקדוש. (ונדפס המכתב בראש הסידור המדויק מהדורא רביעית. ע"ש). וראה עוד להלן בחלק "דקדוקי רבנו עובדיה" מה שהבאנו שהגרע"י זצ"ל נסתייע מתורת מו"ר נר"ו ומהסידור "איש מצליח" בכבוד גדול בכמה וכמה מקומות, כדי להכריע על פיו את הנוסחאות הנכונות. ע"ש. וכבר בשנים הראשונות לצאת הסידור לאורה, אחד השומעים בשיעור בבית הכנסת "היזדים" במוצ"ש, שהיה מועבר בלויין, פנה לפתע באמצע השיעור למרן זצ"ל ושאלו: "מה הרב אומר על סידור איש מצליח?" אף הוא השיבו במתק שפתיו וענוותו וענה לו: "מהרב מאזו אל תזוז!" והקול נשמע בכל העולם. וכן העיד באזני ר' פנחס ראובן הי"ו (ראש ארגון מלכות דוד, וישלח לו ה' רפוי"ש) שמיד עם צאת הסידור בשנת תשנ"ו (או סמוך לכך), נגש למרן הגרע"י ושאלו אם למכור ולהפיץ את הסידור, וגם לו השיב בזה הלשון: "מהרב מאזו אל תזוז!", ובירך אותו ברכות רבות ושיבח מאד את הסידור, ועודד אותו להפיצו ככל יכולתו, ואכן מיד אח"כ בשבוע אחד מכר עשרת אלפים עותקים, בן פורת יוסף. (וכן סיפר זאת למו"ר נר"ו סמוך ונראה למעשה, וכתב את זה מו"ר בקונטרס איש מצליח הנדפס בויען שמואל ח"ג התש"ס). ובהלולא המרכזית של הישיבה הקדושה (אשר היה נוכח בה כמעט כל שנה מרן הגרע"י ומתאמץ בכל כוחו לעודד את התורמים לתרום לישיבה הקדושה), ובשנת התשנ"ו העניק מרן ז"ל במהלך הערב מעטפה מכובדת עם שי כספי לידידו הרה"ג ר' אדיר עמרזני שליט"א. (כיום רב שכונות בתל אביב וראש ישיבת "אור מאיר" ת"א, ומח"ס רבים) שערך במסירות את הסידור "איש מצליח", וכיבדו ובירכו מאד על עבודתו החשובה. ותהלות לה' שברכותיו של מרן זצ"ל עשתה ועושה פירות ופירי פירות ומהמהדורא הראשונה עד היום כבר נדפסו למעלה ממיליון עותקים, בן פורת יוסף, ועוד היד נטויה כהנה וכהנה, כל כלי יוצר עליו לא יצלח, כי הכל בנוי כרצון הבורא וכרצון יראיו ע"פ כללי ההוראה וכמבואר בכל

ובאמת שאין דאגתי כלל על הפצת הסידור המדויק, או על כבודו של מו"ר נר"ו, כי תהלות לה' הסידור והמחזורים כבר הופצו ברחבי תבל מעל מליון עותקים בן פורת יוסף בן פורת עלי עין, והביקוש רק גובר והולך, וברור דכולי עלמא ידעי שאפילו כאשר יש ספק זה מטהר וזה מטמא, זה אוסר וזה מתיר [זה מדפיס וזה פוסל], אם היה אחד מהם גדול מחבירו בחכמה ובמנין, הלך אחריו (ע"ז ז' ע"א), כ"ש כשהספק לא מתחיל, בפרט לפי מה כל מה שיבואר להלן. והעולם כולו חרדים למוצא פי קדש של מו"ר נר"ו בכל הנושאים שבתורה, ובפרט בענייני נוסחאות התפלה והדקדוק שהוא מהיחידים בדור שירד לעומקם של דברים בכל זה, והאריכות אך למותר, בפרט שמו"ר אין דעתו נוחה מזה, [כי בעלי הדעת השלימה ככל שממעטים בשבחם ובפירסומם, כן טוב להם, ולפני כשנה שכתבתי איזה מאמר (ראה או"ת כסלו התשע"ו) ובו הכנסתי בתחילה אגב אורחא מקצת שבחו באורך, ואסר עלי לפרסם הדברים, וכתב לי אח"כ בזו הלשון: "וכל המרבה לקצר בשבחים ובתוארים יאריך ימים ושנים טובות" ואיך אעבור על רצונו הקדוש ח"ו?]

טעות ג - ד: מי זה "בעל המנהיג", ומי זה הרז"ה המדקדק?
ב. אלא שעתה באתי לבאר שעל כבודו של בעל ילקוט יוסף יצאתי להגן, כי זה שנים רבות משנת התשס"ד עת יצא ספרו "ילקוט יוסף" ובו קונטרס על נוסחאות התפלה (תפלה כרך ב') והביאוהו לפני ועברתי בו על פני כולו, ואשתומם כשעה חדא, כי ראיתי שכל אותו קונטרס מלא טעויות פשוטות וחמורות הנוגעות להלכה ולמעשה, כמעט על כל צעד ושעל, וכותבים הסברים בשם פוסקים דברים שלא היו ולא נבראו, ומדייקים מדברי פוסקים (ממשפט מסויים שכתבו) "דיוקים",

מאמרניו אלו. וגם מכל זה תבין שלא ייתכן שבנו הי"ו הוא בעל המכתבים והמאמרים האלה המזלזלים בסידור הקדוש, ויעשה ח"ו נגד דעת ורצון אביו הגדול זצ"ל, בפרט שמכריז הוא בכל מקום שאינו זז מפסקיו. וברור. וראה עוד להלן הוכחות רבות לזה.

שכל הפותח בפנים את המקורות, רואה שדעתם ההיפך הגמור. וכיניהם טעויות של ילדים ממש, (אך לא של ט"ס, אלא של חוסר הבנה), כגון גבי "האוהבים" דבריה (שם עמ' תקס"ד) שהביאו בשם הגרע"י שגירסת "ספר המנהיג" לומר "האוהבים", וכתבו על דבריו אחרי שתי שורות, **שיש להוסיף שכן הוא בסידור הראב"ן הירחי**... ולא ידעו שהראב"ן הירחי הוא בעל ספר המנהיג, וסידור הראב"ן הוא העתקות מספר המנהיג... וכעין זה גבי גירסת "ועל הנסים" (עמ' תקל"ט) הזכירו בתחילה שכן גירסת "הרב בעל שערי תפלה" ובהמשך הזכירו שכן גם גירסת "הר"ז הענא"... כאילו שניים הם, ובאמת הר"ז הענא ז"ל (הרז"ה המדקדק) הוא הוא בעל שערי תפלה הנ"ל. ואלו טעויות קלות, המתגמדות לעומת השיבושים בדברי מרן החיד"א והתעלומות לב, והסילוף הגדול והעיוות בדברי מרן הגרע"י, ועוד עשרות טעויות שנאלצתי לפרט להלן אחת לאחת, כפי שאבאר.

"לא שערום אבותיכם"

ג. ובראותי כן הבנתי בבירור שודאי לא בעל ילקוט יוסף, כתב כל מאמרים אלה, אלא כמה תלמידים שהביאו להם ללקט מקורות והערות בנוסחאות התפלה, וחשבו שזה משחק ילדים, ויצא "הפרח" הזה... ומ"מ כתבתי בזמנו רק כמה הערות בגליון בספר שהביאו לי, והנחתי למשמרת, כי ראיתי שאחרי הכל למרות שבדו שם מליבם כללים חדשים ומשובשים שלא שערום אבותינו, ולא היו ולא נבראו (וכמו שהראיתיך קצת מדברי הפוסקים בפתח השער), וז"ל: **שאינ ראוי לשנות "נוסחאות התפלה בענייני ניקוד"**, "ואין לדקדק כל כך בכללי הניקוד בתפלה במקום מנהג" (ילקו"י שם עמוד תעו). ובהערות כבר נשמטה ההדגשה "במקום מנהג", אלא כללא כ"יילי **"שלא לשנות מהמנהג בניקוד בתפלה ובברכות (שם) "שאינ אנו מקפידים כל כך בכללי הדקדוק בתפלה" (עמוד תע"ח),** "ואכן לגבי דקדוק וניקוד כבר כתבו מרן החיד"א ביוסף אומץ הנ"ל והגר"ח בשו"ת רב פעלים ח"ב (סימן כ"ב) שאין ללכת אחר הדקדוק בתפילה ובברכות, ובפרט "אחר שפשט מנהגינו מדורי דורות בפי כל

העם וכו'". (שם). ומשמע מתיבת "ובפרט" שגם אם לא פשט המנהג לגמרי בכל זאת לכתחילה אין לשנות ע"פ הדקדוק, ועוד כתבו: "ועכ"פ אין לנו לשנות בתפלה מדעתנו בלבד, ובפרט בדברים שהם רק על פי הדקדוק" וכן עוד כמה פעמים ובמקומות רבים. ובהרבה מקומות אחרים כתבו: "שאנו הספרדים לא נהגנו לשנות ע"פ הדקדוק" ... ושם (בעמ' תפ"ב), כתבו בדעת החיד"א שלעולם אין לשנות בענייני ניקוד ודקדוק, רק בדבר שהוא טעות ממש או תיבה או שניים בסליחות ובקשות וכו'. ע"ש. וכל זה הבל ורעות רוח כמו שאבאר להלן בסמוך שמעולם לא פתחו את תשובות החיד"א בפנים, ולא הבינו בכלל מה הוא אומר. ואיך יוציאו כללים על פיו? הזוהי זהירות הנדרשת ממחברי ספרים ופוסקים? אתמהא. וזה מלבד עוד עשרות טעויות גדולות שקיימים שם בכל הקונטרס כמו שכתבתי, מלבד דברים רבים דתלו בסברא ועיון.

בתחילה מציגים את זה כחילוקי מנהגים

ד. ומ"מ בתחילה אמרתי אל ליבי אחריש מפני כבוד הכותבים וחשש המחלוקת, מאחר שראיתי שם (עמוד תפ"א) שגם הם ניסו קצת לברוח מן המחלוקת ולא הכריעו הענין לגמרי. וכה כתבו שם: "והנה בודאי שאין כוונתנו בזה כנגד אותן שנהגו כן עוד ממקומות מושבותיהם בחוץ לארץ להקפיד בניקוד בתפלה, שאם כך היה מנהגם, הרי אין זה נחשב כמשנה מהמנהג וכיוהרא. אבל אנו שלא נהגנו להקפיד בניקוד כנזכר, יש לנו לנהוג כדעת מרן החיד"א ולא לשנות בענייני ניקוד בתפלה. ועיין בקונטרס לאוקמי גירסא (בסוף סידור איש מצליח עמוד מ"ב) שכתב שם לומר מטובך, בתורתך וכיו"ב הכ"ף בקמץ. וכתב: וידעתי גם ידעתי מדברי מרן החיד"א גבי נקדישך ונעריצך וכו' מכל מקום אנו סומכים על דברי מארי דאתרין הגאון רבי שאול הכהן זצ"ל, ראש חכמי ג'רבא לפני כמאתיים שנה, אשר הוכיח בטוב טעם ודעת בספרו לחם הביכורים, שכן צריך להיות על פי הדקדוק, והסכימו לו חכמי תונס בהסכמתם לספר. ע"ש. אתה הראת לדעת שעיקר סמיכתו היתה על חכמי ורבני ג'רבא, ולכן כתב לשנות בכמה מקומות גם בניקוד בתפלה.

אבל אנו תפסנו בדבר זה כדברי מרן החיד"א, ולדבריו הסכימו חכמי וגדולי רבותינו הספרדים במשך זה כמאתיים שנה... לפיכך אין לנו לשנות ויש לנו להמשיך כמסורת אבותינו ורבותינו בענייני ניקוד". עכ"ד.

טעות ה': פסקי "לחם הביכורים" הם למנהג ג'רבא ותוניס בלבד?

ה. ואמנם גם דברים אלו מוזרים ותמוהים, לדקדק מלשוננו של מו"ר שכתב על בעל לחם הביכורים "מארי דאתרין" דמשמע שהוא סומך על חכמי ורבני ג'רבא בגלל המנהג, ולכן הם יכולים להמשיך במנהגיהם, אך אנו לא נהגנו וכו'... וברור לכל מבין שאין תואר זה אלא לקושטא דמילתא דהוא מארי דאתרין, אך שפיל לסיפיה דקרא שהמשיך מו"ר שלחם הביכורים "הוכיח בטוב טעם ודעת שכך צריך להיות על פי הדקדוק", וממילא כיון שהוכיח "בטוב טעם ודעת" מה לי מאיזה מקום הוא, וכי כל חכם שכתב הוראות וחידושים והוכיח אותם מהראשונים והפוסקים, הם נכונות רק לבני מקומו? ושמה מחר נשמע שפסקי יביע אומר הם רק "לעדת הבבלים הירושלמים", ופסקי הבית יוסף "לצפתיים יוצאי ספרד", ופסקי הנודע ביהודה "ליוצאי פראג" וכן על זה הדרך. ומי שמע כזאת מי ראה כאלה? אתמהה!

וכל מעיין שם בלחם הבכורים יראה מאמר ארוך של כעשרים דף עם ראיות עצומות מהראשונים ואחרונים, ומשא ומתן על כל תג ותג מדברי מרן החיד"א, ואחר שביקש מחילה בכל הכבוד הראוי ובענווה עצומה, כתב על דברי קדשו "גברא רבא קא חזינא, תיובתא לא קא חזינא... ועמו הסליחה, לישרי לן מר, כי כך היא דרכה של תורה, ואיני אומר קבלו דעתי, אפס כי תורה היא וללמוד אני צריך". עכד"ק ע"ש. ומאידך גיסא גם דברי החיד"א אין רק "לנוהגים" כדעתו, אלא כתב כמה טענות שודאי כל פוסק צריך להתבונן בהם, וזה מה שעשה לחם הביכורים, ואמנם החיד"א הסתייע הרבה מהמנהג, אך זה רק להוכחה לצדקת הניקוד הרגיל, אך כאשר יש הוכחות חזקות נגד המנהג, יש

להתבונן בהם מחדש. וכפי שעשה יביע אומר וחלק על החיד"א והבא"ח בהלכות רבות וחמורות הרבה יותר, ואף נגד המנהג. באופן שטענה זו של מנהגים אין לה שום יסוד ושורש ונכתבה בלא שום בדיקה. וידעתי גם ידעתי שבכל שאר ספריו שנערכו ע"י התלמידים ודרשותיהם מתייחסים לזה כאל **"איזה מנהג" של "עדת תוניס", ומזה יצא להם בעין יצחק לתמוה "מדוע הרב הנאמ"ן רוצה "לכפות את מנהג תוניס על כל הספרדים..."** (עין יצחק ח"א, עמוד תרל"ד ראש ע"ב, ובעוד מקומות רבים). וכאמור כל זה שיבוש ודברי חלומות, (בלי להתייחס לסגנון המוזר הלא תורני על "לכפות" ... ואם באנו למדה זו, יודע כל שער עמי כלפי מי הדברים באמת אמורים), **כי אין כאן מנהגים, אלא הכרעות ברורות, כספירים מאירות ע"פ הראשונים, שמרן רבינו הגדול נר"ו חיזק את זה עד מאד כהנה וכהנה בראיות גמורות "ועדויות נאמנות" מחכמים בתקופת הגאונים, והרמב"ם וראב"ע וזקני צרפת וחסידיו אשכנז ותלמיד הרמב"ן ומהרי"ל ומהרש"ל ועוד, והכרעת כל גאוני אשכנז, ועוד, (ונרחיב בזה להלן בעז"ה בחלק ב').** ועוד עיין מה שכתבנו בהערה 7 לעיל בפתיחה, והוכחנו שיש פעמים שמו"ר נר"ו חלק גם על רבנו לחם הביכורים או על אביו מרן איש מצליח וכדרכה של תורה! כי אין בסידורו לקט מנהגים רק הכרעות ברורות אחר עיון עמוק ומקיף וכפי שהורוהו מן השמים. ע"ש.

"עיניכם אחרי לבבכם"

1. ועכ"פ כיון שהשאירו פתח מילוט של כבוד, וברחו מהתמודדות ישירה עם דברי מו"ר, באופן דעמא דארעא שרואה כן לא נרתע לחשוב "שיש הסוברים" שלא יפה עושה מי שמתקן כן, לכן אמרתי שב ואל תעשה עדיף, אלא שכנראה שתיקה זו התפרשה כהודאה כאילו יש בדבריהם ממש והם ברי סמכא לדון בדברים אלה, לכן אחר כמה שנים כשיצאו ספרי **"עין יצחק"** וגם שם ברור לי כשמש שאת המאמרים הנוגעים לנוסחאות התפלה הביאו לאיזה נערים לעורכם כמו שתראה מיד בסמוך גודל הטעויות שם, והנה מצאו מציאה בהיסח הדעת הנקראת

"לב אהרן" אשר שינתה בעיניהם את פני התמונה, והלכו "בעיניהם" אחר "לבבם" והעתיקו שם בעין יצחק את כל "חידושי" כדלקמן, ומכאן ואילך התחילו לבטל בזלזול ובבטחון את פסקו החשוב של מרן לחם הביכורים והכרעתם של מרן האיש מצליח ואחריו יבל"ח בנו מו"ר נר"ו שצריך לתקן את כל ניקוד כ"ף הכינוי, והם החליטו שזו טעות גמורה לומר כן.

טעות ו': "אנכי הצעיר מנוער מחכמת הדקדוק" [וחולק על גדול המדקדקים...]

ז. ודבר זה קרה בעקבות שבשנת התשס"ז יצא שו"ת לב אהרן ח"א לאברך יקר אחד נ"י שלמד בישיבת "חזון עובדיה" בקיבוץ, ולכן מינוהו לפוסק הדור בדקדוק ובנוסחאות... ואברך זה תקע עצמו לדבר הלכה בנושאים אלו וניסה ליישב "ע"פ הדקדוק!" את מנהג העולם לומר תורתך הכ"ף בשוא, וכדומה. ואע"פ שהודה שם המחבר לב אהרן בעצמו (עמוד קט"ו) בזה הלשון: "והנה אנוכי הצעיר בעוה"ר מנוער מחכמת הדקדוק והדומים לה, ועיינתי בספר לחם הביכורים, וקצר מצע שכלי אפילו מללמוד כל דבריו, ובפרט שבאו בארוכה, ולכן אין בכוחי אפילו לדון לפניו בקרקע"!!! עם כל זה ממש תוך כדי דיבור נזכר שיש בכוחו לדון לפניו לא רק בקרקע אלא אף בשמים, "ולבטל" דבריו (בדמיונו) מכל וכל, כדי ליישב מנהג העולם. וזה אע"פ שבאמת ניכר לעין בלי ספק כדבריו הראשונים שלא הבין בכלל אפילו "תחילת" דבריו, וטעה בהבנת "שורש ויסוד" הטעמים למה בכלל תיקנו הניקוד בזה, והב"ל הביא גם הוא שכל הבעיה היא שזה לשון נקיבה¹³, ולפי הבנתו זו (שזה לשון נקיבה) בנה ע"ז מגדלים הפורחים באויר והמציא לשון הקודש חדשה שאפשר לדבר לכתחילה לזכר בלשון נקיבה... והביא לזה "ראיות" זרות ומוזרות, המוכיחות אחת לאחת את אמיתות דבריו

13. וזה שטות ושקר, ורק גבי חמש מלים בודדות זה נכון. כפי שהרחבנו בזה בס"ד להלן חלק ב', וגם חכמים שהזכירו בזה "לשון נקיבה" נתכוונו לזה, או בלשון מושאל, אך כולם הבינו שלא זו הסיבה לשנות, וכמבואר שם באורך.

שאינן לו שום תחילת הבנה בדקדוק,¹⁴ ומדחי אל דחי יצא לו לפי כל "בניינו" זה, שמותר לכתחילה לדבר כלפי שמיא בלשון נקיבה רח"ל, ובזה מיישב מנהג העולם שאומרים בתפלה כלפי ה' (בלשון נקיבה לפי דעתו) עשה למען "שִׁמְךָ" שבענו "מטובך" וכדומה.

14. ולא כפי שכתב אברך אחד ביתד המאיר חשון תשע"ג, שכנראה רק דרך ענוה כתב כן לב אהרן. ע"ש. והם דברי טעות, ותמיהני איך יכול לכתוב כן, ומי שמו שר ושופט להכריע בזה בשעה שהוא עצמו כפי שניכר מכל מאמרו שם ג"כ אין לו שום ידיעה בדקדוק, ומיישב דבריו בדברים מגוחכים שאין בהם כלום, ועושים ממש חוכא ואיטלולא מלשון הקודש, שכל כך טרחו בה כל רבותינו הראשונים חכמי ספרד, לחזק בְּקָה ולהוציא צְדָקָה, והנה הכל מתהפך. ובכלל כל מאמרו שם נכתב בפזיזות גדולה כפי שתראה שם מלשונו בתחילת המאמר שיום "למחרת" שראה את מאמרי בזה כבר ניגש להשיב עליהם, על אף שמעולם לא עסק בנושאים אלו לעומק כמבואר מדבריו כשמש, וכנזכר. והוא מאשימי שם בראש דבריו ובהמשכם כמה פעמים בטענה זו "שנזדרזתי" להשיג, ושהעתקתי השגות ממז"ר ונמשכתי אחריו בלא להבינם וכדומה, ולהד"מ. ואמרתי כמה גדולים דברי חכמים שאמרו כל הפוסל במומו פוסל (קידושין ע' ע"א) כי כל דבריי שכתבתי שם (ויובאו בעז"ה בהרחבה בחלק ב' להלן) ומאמרי כאן ושאר מאמריי הן בנושאים אלו הן בנושאי הלכה אחרים, לא כתבתי כי אם אחר עיון גדול ועמל וטורח מרובה, ובנושא זה של הנוסחאות רק אחר חודשים ארוכים על פני כמה שנים שלמדתי כמעט את כל הספרים והמקורות בנושאים אלו הדק היטב היטב הדק, בבירור כל שיטה ושיטה וכל סברא וסברא לאמיתתה, לידע כל חכם מה הוא אומר בלא להטות משפט גבר לצידו וסברתו של מו"ר או צד אחר, רק אז התחלתי לכתוב ולפרסם. (על אף שלחצו עלי רבים וטובים להזדרז הרבה ולסיים המלאכה, אך תמנ'ע היתה איתי כי קשה עלי הדבר מאד לכתוב בנושא בטרם הקפתיו לעומקו ורוחבו, אא"כ אכתוב כן מפורש שצריך לי עוד עיון וכדומה), וכל מגמתי לבקש האמת באמת כפי שזכינו תהלה לה' שמז"ר נר"ו החדיר בנו ובכל תלמידיו עמוק עמוק, ואילו החכם המשיג עלינו הנ"ל "תוך יום" (מסתמא חוץ משאר הסדרים) למד את דבריי, ודברי החכמים המושגים, "ועיין" וכתב ושלח לדפוס בלא שקדם לו כל ידע קודם וכמו שכתבתי, ורבו טעויותיו שם, כמו שאבאר בחלק ב'. והעיקר יאמר "שהזדרזתי להשיג" "וטענותיי בלות ומטולאות"...שפתיים ישק! וכידוע שהנייר סובל הכל ולא במלים תקיפות ינצח אף אחד (ואף כל חריפות לצערי במאמרים אלה, הם זעקת הלב אחר איפוק גדול, כי הדברים חמורים הרבה יותר, ומ"מ בודאי שלא הם שיקבעו, רק העיון הטוב. ומטרתו לש"ש למנוע מחלוקות לחינם, ולכבוד התפלה הרוימה שהיא עבודת המלך הגדול). ודברי כולנו ישארו לדור הבא, והאמת [רק היא] לעולם עומדת! וההי"ב.

טעות ז' ח': האבן עזרא מתיר לערבב לשון זכר ונקבה? והאם מתיר הוא לדבר בלשון נקבה כלפי שמיא רח"ל?

ח. ולא דיו בכך אלא שהיעזר לתלות את אחת "מהוכחותיו המפורשות (הדמיוניות) מהראשונים" לדבריו, מדברי "רבנו אבן עזרא" ... ואילו לפחות היה "קורא" את כל דברי לחם הביכורים, היה רואה מה שהביא שם "בתחילת" מאמר זה ממש (דף י"ז ע"ב), מה שזעק מרה "רבנו אבן עזרא" על הפייטן רבי מרינוס (רבי יונה אבן ג'אנח) על שבמלה "אחת" "בפיטיו" נשמע שמדבר כלפי שמיא בלשון נקיבה, והוכיחו: "מי יתן והיה מורך בלבבו ולא תמעל ידו לכתוב, כי יקרא ה' על דרך שמות הנקבה!!" וכ"ש להאמין שהראב"ע יתיר בכל התפלה לדבר כך, רח"ל. וגם אילו היה פוקח עיניו לבדוק באבן עזרא בקהלת שכבר ציינו אליו בועין שמואל התש"ס בנושאים אלו, היה רואה איך הצטער על פיוטים שיש בהם "עירוב של לשון זכר ונקבה" כמו "שושן עמק איומה" ותמה מדוע לא כתב הפייטן "שושנת עמק איומה", ע"ש. ואם בפיוטים על שושנים הוא מתנגד לעירוב לשון זכר ונקבה, מה יאמר על עירוב קבוע כלפי אדם וכלפי שמיא, ולומר שאפשר כן לכתחילה, ועוד "בדעתו"???... ולא זו בלבד אלא שאדרבא באמת מפורש בראב"ע ההיפך הגמור ממש, כי גילה דעתו בנוגע לניקוד זה פעמיים שהוא זר ומוזר, כמו שהוכחנו בחלק ב'. ע"ש. ועוד רבו כמו רבו הטעויות הגדולות במאמרו בנושא זה, הבולטות לעין כל מי שנגע קצת באפס קצה חכמת הדקדוק, בפרט אם העמיק קצת בכללים הנוגעים לנושא זה¹⁵.

15. גם במאמרים נוספים בנושאים אלו של הנוסחאות, יש הרבה מה להעיר בדבריו, וכבר השבתי על חלק מהנושאים שכתב שם בכמה מאמרים בירחון או"ת שנת התשס"ז ע"ש. ובעז"ה יובאו בסה"ק "תפילתי לך" שייצא לאור בקרוב אי"ה. ודע שידעתי שאברך זה בעל לב אהרן נר"ו הוא ת"ח חשוב ושקדן בתורה ומו"צ וכו', ומ"מ שגה שגיאה גדולה מאד בהכנסו לעסוק בדברים עמוקים כאלה, בטרם נגע בפתח הבית, וחלק על גדולי עולם בלא העיון הראוי, וכן לא יעשה, בוא וראה מה עלתה בידו כדבסמוך שהעתיקוהו בספרים מפורסמים בעיניים עצומות, ומכשילים את הרבים בעוה"ר. וחכמים הזהרו בדבריהם.

"בודאי אין מקום לשנות" ... "ומינה לא תזוע"...

ט. ועם כל זה המחבר הנ"ל סיים את מאמרו בבטחון מלא "שכיון שרבותינו הראשונים מעידים בנו לאמר, שאין זה נגד כללי הדקדוק..." **"ולכן בודאי אין מקום לשנות**, וגם מי שכבר שינה לומר נקדישך ונעריצך יחזור למנהג העולם לומר נקדישך ונעריצך..."¹⁶ ואף לעיל מינה בסימן י"א אות י"ט השב"ח השב"ח את דברי עצמו "שתלי"ת שעשה את שאינו זוכה כזוכה, והראנו נפלאות מתוה"ק, **"באותות ומופתים" מרבותינו הראשונים איך שלשית כולם אין להגיה בזה כלל... ומינה לא תזוע עד כי יבא שילה בב"א"...** ובטחון דמיוני זה כנראה הטעה את התלמידים העורכים את מאמרים אלו בעין יצחק, וקנו את כל דבריו במשיכה והגבהה והעתיקום כמעט כדמותם וצלמם לספרי "עין יצחק" הראשון והשלישי, כאילו הם הלכה למשה מסיני, ולא חשבו לרגע איך נאמין בעיניים עצומות בעיניי דקדוק לאברך שמודה בעצמו שהוא מנוער לגמרי מחכמת הדקדוק... נגד הכרעת אחד מגדולי הפוסקים לפני כמאתיים שנה, שהיה גדול המדקדקים בדורו¹⁷, ראש חכמי ג'רבה

16. א"ה, גם מזה תראה את השטחיות במאמרים אלה, שבאים לחלוק על מו"ר נר"ו ועל הנוסחאות בסידורו, ואפילו לא פותחים את הסידור לראות מה כתוב בו! שהרי את תיבות "נקדישך ונעריצך" לא תיקן מו"ר בסידור, וכבר עמד ע"ז בקובץ "ויען שמואל" ח"ג בסופו, לבאר זה, ועם כל זה כותבים "שמי ששינה נקדישך ונעריצך וכו'" כאילו יש מי ששינה... ואידך זיל גמור.

17. מגדולת מרן "בעל לחם הביכורים"

וידוע שראב"ד תוניסיה בעת ההיא הלוא הוא "מורנו ורבנו גאון עוזנו המלומד בנסים גדול חכמי צפון אפריקה בדורו אשר שמעו שמוע מסוף העולם עד סופו רבנו ישועה בסיס זצ"ל" (לשון מו"ר בהקדמתו לספר חוקת הפסח הנד"מ), לא היה קם בפני שום ת"ח בזמנו לרוב עוצם גדולתו שהיו כולם כתלמידיו [והוא היה רבו המובהק של גאון עוזנו אביר המעיינים מרן המשמרות כהונה זצ"ל], ורק בפני מרן רבנו שאול הכהן בעל לחם הביכורים (ראב"ד ג'רבה), היה נעמד מלוא קומתו, והיה מנמק זאת **"כי הוא עולה עלי בחכמת הדקדוק"**! (למרות שמי יתאר גדולת מהרי"ב גם בדקדוק) וכן היה קוראו: **"שאל בחיר ה'".** (מגדולי ישראל ח"א עמוד של"ה).

וללמוד עוד מעט מגודל ערכו של מרן מהרש"ך יש ללמוד עוד ממה שקרה אז, שכמה אנשים מג'רבה לא נהגו כבוד כהלכה ברבם מרן מוהרש"ך הנ"ל עקב חובות שהיו לו

רבנו שאול הכהן זצ"ל, שטרח והאריך בזה כעשרים דף מנומקים ועמוקים, מדבש מתוקים, והנ"ל הודה שאפילו לא "קראם" ... (וכמו שראית לעיל שגם לדף השני לא הגיע), ואף נגד אחד המיוחד מגדולי המדקדקים בדורנו מו"ר נר"ו, כנודע לכל, ולמפורסמות אין צריך ראיה, ואילו לפחות היו רק משאירים הדבר בספק, לחזק מנהג העולם ויכתבו בהסתייגות, אולי היה ניתן לסבול את זה, אך לא כן עשו, אלא מני אז יצאו בפסקים "הלכה למעשה" שע"פ "הראשונים" זה "טעות", וכבר "הוכחנו" בעין יצחק "שע"פ ניקוד התנ"ך" אין לשנות כלל... וכהנה דברי הבל, ותוקפים את החולקים בהשמצות ובזיונות.

טעות ט' י': מתי חיו המשכילים?

והאמנם כל סידורי האשכנזים הם ע"פ המשכילים?

י. וזה מלבד מה שזה גם נגד כל מדקדקי אשכנז לפני כארבע מאות שנה ואילך, ובראשם הגאון רבי שבתי סופר ז"ל, שהגיה ותיקן כך את כל הסידור ע"פ הדקדוק, בהסכמת כל גדולי האחרונים עמודי ההוראה, ונתפרסמו הדברים כבר בויען שמואל ח"ג לפני שנדפס לב אהרן... ובילקו"י שם כשנוח להם הם מזכירים את סידור ר' שבתי סופר להסתייע ממנו לנוסחאות הגרע"י וכותבים עליו שהיה תלמיד הלבוש, ומשמע שמכירים אותו... (עיין בענין ועל הנסים ועוד)... אלא שכבר כתב בלב אהרן שם בסימן הקודם שכל גאוני אשכנז עשו כן בגלל השפעת המשכילים... וזה היה לא כרצון ה' ולא כרצון יראיו... (ראה בחלק ב' כל דבריו בזה), ולא יודע כלום בהיסטוריה, ומבלבל את העולם, שהקדים את תנועת ההשכלה במאה וחמשים שנה... ולא

לקהילה וכו', ושמעו על זאת רבני תונס והזדעזעו, ושלחו ליהודי ג'רבא אגרת ארוכה ונדירה בחריפותה באזהרות חמורות של חרמות ונידויים, "ושירדפוהו עד החרמה" לכל מי שיעז לנגוע בכבודו של גדול הדור רבנו שאול זצ"ל, "כי ממנו יתד ממנו פינה, הוא הראש, הוא השליט על הארץ, ומבלעדיו לא ירים איש את ידו" (כלשון קדשם ע"ש באורך), וחתומים עליו שמונה מגדולי רבני ודייני תונס, וביניהם מרן הגר"י בסיס הנ"ל ועוד. ע"ש. (ראה כל זה בפרוטרוט בספר מגדולי ישראל שם עמוד ש"מ והלאה), ודי בזה הערה.

זו בלבד אלא שעושה את כל האשכנזים כולם על כל גאוניהם, גדולי רבותינו עמודי העולם (מהרש"א והסמ"ע והב"ח ורבו, והכלי יקר ומגלה עמוקות ועוד כעשרים גאוני עולם), שהסכימו ח"ו לסלף את כל הסידור כדי להרגיע את המשכילים... ואוי לאזניים שכך שומעות ועיניים שכך רואות להאמין שכל "תפלת כל פה" שיש לנו הם "סידורים משכילים" רח"ל. והכל הבל וריק. ואין סוף לשטחיות והרדידות והשליפה משרוול של תירוצים מוזרים עד להחריד בלא ביקורת, שנאמרים היום בכלל, ובנושאים אלו בפרט, והכל מתפרסם בשם רבנים חשובים ואין פוצה פה, ועוד יתמהו עלי מדוע אני לא מרפה, מלפרסם את האמת בכל פה. וראה בכל ענין ניקוד כ"ף הכינוי להלן חלק ב' בהרחבה אי"ה, ואת כל אלה דבריו של "לב אהרן", שמו אותם תלמידי הילקו"י על לוח ליבם "לשרת בקודש", ולזכות את הרבים בפסקים נפלאים...

גדוליה תשוב'ה שמגה'ת עד כס'א הכבו'ד

יא. והנה בשנת התשס"ט פירסמו תמצית "חידושים" אלה בעלון המצחיק "אור יצחק", וכרגיל בשמו של רבם, ומו"ר שראה דברים אלו לראשונה, יצא מגידרו ושינס מתניו להשיב על דבריהם בסדרת ששה מאמרים מקיפים, מתוקים מדבש ונופת צופים, בירחון או"ת מחודש ניסן עד אלול התשס"ט, עשרות דפים, בזהב מצופים, יושר אמרים, כשמש ברורים, הגדושים חכמה בינה ודעת, לכל אשר לו אוזן שומעת, עם גילויים וחידושים מדהימים, לא נראה כמותם לעולמים, והקיף נושא זה מכל צדדיו, בראיות מוצקות וחזקות מגאונים וראשונים ואחרונים שנתגלו רובם על ידיו, אשרי העומדים על סודיו, בהראותו "נפלאות רבות לבני ידידיו" (מלשון הקידוש הארוך לליל הסדר לבני ג'רבא ותימן), [וזה מלבד מה שכבר נתפרסמו קודם לכן ואחרי כן תשובות רבות בזה ע"י תלמידיו, כגון הקונטרס הנפלא והבהיר "איש מצליח" (הנדפס בסוף "ויען שמואל" ח"ג) שנתחבר ברוב חכמה ודעת ובעמקות גדולה ע"י גיסי מוה"ר הגרא"ב מאדאר שליט"א, (הוא הגבר הוקם על ססידר לראשונה בזה את שיטת מו"ר הברורה, ערוכה בכל ושמורה,

איישר חיליה לאוריינתא), והן מאמרים שנכתבו על ידי יד כהה בסוף ויען שמואל ח"ח קונטרס "מהר והבא עלינו ברכה ושלום" (העוסק בעיקר על הכרעת מו"ר נר"ו שלא לגרוס "מהרה" בברכת אהבת עולם, וכולל עוד נושאים רבים הנוגעים לענייני הנוסחאות והדקדוק), ומאמרים נוספים באור תורה ובקבצי "כתר מלוכה", ועוד, שידוע לי שכולם היו למראה הכותבים בילקו"י ובעין יצחק]. וגדולה תשובה שמגה'ת עד כס"א הכבו'ד - שנהג בו מו"ר נר"ו (במאמרים הנ"ל באו"ת תשס"ט) בהשיבו שם על כל דברי "הגר"י יוסף" כלשונו שם בכל המאמר, בכבוד גדול כדרכם של ת"ח המנעימים זה לזה בהלכה, ועם כל זה עין רואה ואוזן שומעת שנהגו בעצמם "פעמים שאתה מתעלם" כאילו חלילה כל המקורות הברורים והחזקים, כראי מוצקים, והוכחותי הגאוניות של מו"ר בעומק העיון וזפות השכל והרעיון, הם "מציאה שאינה לפי כבודם", ולא זו בלבד שלא השיבו על זה דבר מעולם בצורה עניינית, אלא שמשם ואילך בצורה אובססיבית חדשים לבקרים התפרסמו התקפות נגד סידור איש מצליח...

"מעולם לא הכרחנו את הספרדים לשנות"

יב. ופקח עיניך וראה גודל ענוותו של מו"ר שכתב הכל בענוה גדולה, שכבר בתחילת דבריו בחודש ניסן תשס"ט הביא בשם העלון הנ"ל (המועתק מעין יצחק) שכתבו "שאי אפשר להכריח את כל הספרדים לנהוג כמנהג חלק מיוצאי תונס", וכתב ע"ז מו"ר בענוותו וז"ל: "ואני תמה כי מעולם לא הכרחנו את הספרדים לשנות מנהגם, רק אמרנו שזהו הנוסח הנכון יותר", ופירט באורך את כל מקורותי החזקים: כי כך משמע מדונש תלמיד רס"ג, ומר"י הנגיד בן רבי שמואל הנגיד (לפני כאלף שנה), ותלמידו ואיש סודו של הרמב"ן המקובל רבי יצחק דמן עכו, ומהרי"ל, ורבי שבתי סופר וכל גדולי דורו (לפני ארבע מאות שנה), והגאון היעב"ץ, והגאון נודע ביהודה, והביא כל לשונותיהם המפורשים כן. וביאר עוד: "שמה שכתבו שאין הולכים במטבע תפלה אחר לשון הדקדוק (שו"ת רב פעלים ח"ב סימן כ"ה ועוד) לא משמע כן

מכל הראשונים והביא רשימה ארוכה של ראשונים וגדולי האחרונים [חלקם הבאנו לעיל בפתיחה, ואי"ה נביא את השאר בחלק ג'].

תמצית ביאורי מו"ר מדוע החיד"א התנגד לשינויים אלה

יג. ומה יפו פעמי אמרותיו בבארו והוכיחו שם בטוב טעם ודעת את ג' מניעיו העיקריים של מרן החיד"א שהתנגד לתיקון ניקוד כ"ף הכינוי, שהוא מחמת שסמך על איזה מדקדק [שנתגלה היום שאינו כ"כ מדקדק...], ע"ש. וכן מחמת שהמתקנים היו מבזים את החכמים בקול רעש גדול, ע"ש. [ובסידור אי"מ השאירו בתחילה את הדעה השנייה בסוגריים! וכתב מו"ר שודאי האומר כן, יש לו אילן גדול לסמוך עליו בדיעבד]. ועוד ביאר שבעיקר היו לו סיבות "השקפתיות" שחשש לשנות מנהגים, ע"ש, וביאר באורך דברים ברורים ומנומקים מדוע בזמננו בטלו סיבות הללו, וכבר הזכרנו זה במקום אחר במאמר זה. (ובעז"ה נרחיב בזה בחלק ב'. ע"ש).

ענווה גדולה מכולן

יד. ובמאמרו האחרון באלול התשס"ט (סימן לק"ח טוב נתתי לכם) האריך להשיב על כל חלומותיהם בעין יצחק שחשבו שזה ניקוד נקבה ושיש לזה ראיות, ודחה לגמרי הכל, ועם כל זה סיים שוב בענווה גדולה: "ומעולם לא דרשתי ברבים לשנות ניקוד התפלה, רק הקפדתי בביהכנ"ס שלנו [ולא מיבעיא בישיבה] וכו', וכל הרוצה לקרוא כן הרשות בידו, ותבוא עליו ברכת טוב, שאין זה שייך לחוג או לעדה מסויימת". ע"ש. צא ולמד כמה עשתה הענווה עטרה לראשה, שאף שידוע לי שהכרעה זו ברורה למו"ר כשמש בצהריים, ועוד אחרי כתיבת כל ששת מאמרים הנ"ל, בכל זאת לא כתב: שחובה לתקן כן כל הסידורים, והגורס אחרת טעות גמורה בידו... (אף שזו האמת לענ"ד), אלא "שהרוצה" לומר כן "הרשות" בידו... כי אין מקום להתלהמות והנחתת פקודות... אלא מצד אחד עיון מקיף ומעמיק, ומצד שני כבוד למנהג ולגדולי ישראל, גם כשנראה שאין הלכה כמותם, וזוהי דרכם של גדולי ישראל אמיתיים!

"לא טוב עשו בסידור איש מצליח..."

טו. ויהי אחר הדברים האלה, באותו חודש ממש, מיד אחר צאת הירחון של אלול תשס"ט, הגיעה התגובה לכל דברי מו"ר האלה, בדמות "הסכמה" שנכתבה לסידור "היכל דוד" (אשקלון) ע"י תלמידי הילקוט יוסף, מיום ט' אלול התשס"ט, ובה נכתב ככל דבריהם בעין יצחק "שכידוע אין לנו לשנות מדעתנו בנוסחאות התפלה, והנוסחאות שתיקן מרן הגרע"י שליט"א [בסידור חזון עובדיה] היו בעבר נחלת הכל, ולא טוב עשו בסידור מנצור ובקאל לשנות ממה שנהגו" ... [על כל חלומות אלה תראה בפרוטרוט להלן בחלק "דקדוקי הרב עובדיה"] והוסיפו; "וכאן המקום להבהיר שאין להימשך אחר השינויים בניקוד בתפלה המופיעים בסידור איש מצליח, שלא טוב עשו לכפות את דעתם על כלל הציבור הספרדי, ולשנות בניקוד ממה שנהגו ע"פ רבותינו גדולי התורה, [א"ה. כי רק רבותיהם הם גדולי התורה]. וראה בעין יצחק חלק א' כללי האחרונים שהוכחנו בראיות בס"ד [א"ה. זה הם "הוכיחו" או לב אהרן?] שהניקוד שלנו הוא הנכון, ולא כפי שהודפס באיש מצליח". ע"כ.

"זו תורה וזו שכרה?"

טז. ועיניך רואות ומתפלאות, זו תורה וזו שכרה? זו תורה או זו סחור'ה? אם אמנם יש להם תשובה על כל דברי מו"ר, אדרבא יוציאום אלינו ונדעה אותם, ונראה איה הדרך ישכון אור, אך אחרי כל מאמצו של מו"ר לבאר הכל בהיקף עצום ונפלא (כי אין דרכו של מו"ר בכלל בתשובות ארוכות, כי אם במועט המחזיק את המרובה, ושגור על לשונו דברי הרמב"ם: "כי לא באנו לבונן האבנים", "ולנבון יספיקו אמרים קצרים"), אך לכבודו של המחבר הנ"ל חרג מדרכו, בפרט שדברים אלה כמעט לא ידועים, ועוד לא פירסמם בעבר, ופרש השמלה בצורה נפלאה, ומבאר שלא הכרחנו מעולם וכו' כנזכר, ודוחה את ראיות עין יצחק, והנה התשובה: "שלא טוב עשו לכפות דעתם וכו'... ובעין יצחק הוכחנו בראיות... זוהי יותר נראה כמסחר ומשחק, מאשר הוראות תורניות. ואל תאמר שסמכו על מה שיתפרסם אח"כ איזו תשובה, כי למרות

שנדפסו מאז ספרים רבים מטעמם, אין בהם שום תשובה עניינית, רק אדרבא חזרו ונשנו הדברים בעוד עשרות מקומות בבטחון מלא כהלכה למשה מסיני, שניקוד "הנקבה" הוא הנכון...

הסכמות או התקפות?

יז. וכן ראיתי אחר זמן במאמר שנדפס בשמו של הילקו"י בסוף ספר "אך טוב וחסד- הלכה יומית" (אשקלון תשע"א) שג"כ כתבו שם (עמוד כ'): **"שלא טוב עשו בסידור איש מצליח לשנות, וכבר הבאנו ראיות נכונות וכו'"** (ומעתיקים את כל עין יצחק עם כל הטעויות שהעיר עליהם מו"ר). וכן המשיכו בדרך זו להתכבד בקלון חבריהם ולשבח מקחם מחד גיסא, ומאידך גיסא לחלק ציוני תעודות של "לא טוב" ו"לא יפה" על איש מצליח, גם בהקדמת סידור חזון עובדיה מהדורת תשע"א, ובהסכמה לסידור אור מרן, ובהסכמה לסידור ברכת יוסף, ובהסכמה לסידור יסוד התפלה (בית שמש), ובילקוט יוסף חנוכה כדלקמן, ובעלון בית מרן שמות התשע"ו, ובעלון הליצני אור יצחק בכמה מאמרים בחודש אייר התשע"ב, [וכתבו שם בעלון בכותרות: בירורי נוסחאות התפלה "ע"פ כללי הדקדוק באמת", ובתוך המאמר כתוב **"שלא הולכים ע"פ הדקדוק"**... הא למדת שהדקדוק האמיתי הוא בלי דקדוק, והפסיקה האמיתית היא בלי פוסקים, והיראה האמיתית היא בלי אמונה בשכר ועונש, וכן ע"ז הדרך, ושמא התחלף להם חודש אייר באדר. וצ"ע]. ומסתמא כן נדפס בעוד כמה וכמה מקומות כי לא הבאתי אלא מה שפגשתי באקראי ואגב אורחא, או שהביאו לפני.

טעות י"א: להוסיף וא"ו החיבור אינו דקדוק?

יח. וכזאת וכזאת הראוני בספר ילקוט יוסף חנוכה (עמ' קצ"ג) שג"כ דן אחד מתלמידיו בענין הנוסח "ועל הנסים" אם לומר בוא"ו, או "על הנסים" בלא וא"ו, ודעת הגרע"י כדעת המדקדקים להוסיף הוא"ו נגד כל הראשונים (כמו שביארתי להלן בסוף חלק דקדוקי עובדיה. ע"ש). והקשו שם על עצמם, שכיון שכבר "כתבנו בכמה דוכתי שלא טוב

עשו בעמם בסידורי איש מצליח לתקן את הניקוד של תורתך וכו' ע"פ הדקדוק, כי מרן החיד"א כתב שאין משנים ע"פ הדקדוק, אם כן מדוע כאן פסקנו להגיה ולהוסיף וא"ו? ותירצו שיש ליישב שהגהה זו של **ועל הנסים אינה ע"פ דקדוק בעלמא** כמו הניקוד הנ"ל, והיא מילתא דמסתברא טפי להוסיף הוא"ו, ועל זה גם מרן החיד"א מודה שאפשר להגיה. ע"כ תוכן דבריהם המשעשעים. (וחבל שלא הראו את זה לרבים לפני שפירסמו את זה בשמו, כי אז היה אומר להם שהתבלבלו בין הספר של חנוכה לשל פורים).

טעות י"ב: "פוסקים" בדקדוק, ולא יודעים פירוש תיבת "דקדוק"...

ט. **ומעתה נגלה סודם שלא ידעו בכלל מושג "דקדוק" מהו**, והפכו את הקערה על פיה, והניקוד של האותיות שיהא ניקוד נכון ע"פ התנ"ך ולא ניקוד של שפה אחרת היא ארמית (שזה ההבדל בין תורתך לתורתך, שהניקוד המצוי בא מארמית, כמבואר להלן בחלק ב' אי"ה), הוא "דקדוק בעלמא", ולהוסיף וא"ו שלא מעלה ולא מורידה, ואין בה לכולי עלמא שום שינוי משמעות (והיעב"ץ בלוח ארש בסימן קע"ה כתב ע"ז שהוא טעות גמור גם ע"פ הדקדוק להוסיף הוא"ו **בתפלה**), הוא "דקדוק חשוב"... ותמה על עצמך, וממתי הם מתירים להגיה ע"פ דקדוק חשוב, וממתי הומצא מושג זה של "דקדוק בעלמא" בדקדוק התנכ"י, והרי כתבו שם תוך כדי דיבור שלדעת החיד"א אין להגיה כלל ע"פ הדקדוק, והניקוד בדרך כלל חשוב יותר כי מעוות את המלה.

אלא שכוונתם ברורה **שהוספת הוא"ו אינה בכלל דקדוק**, כי חושבים הם שרק ניקוד הוא דקדוק ולכן אומרים תמיד שאין לשנות "בניקוד"... וכנראה שאת כללי וא"ו החיבור נמצא בחושן משפט או בקצות החושן... ושכחו שגם "בפוסקים" מבואר כן, כגון מה שהגרע"י כתב שיש להוסיף מ"ם סופית בתיבת "האוהבים" דבריה במוסף של שבת, כי כן צ"ל ע"פ הדקדוק, (יבי"א ח"ח סי' י"א וכדלקמן) והמאירי (ברכות מט.) כתב

"שמדרך הדקדוק" כתבו רבים שאין לומר "נברך לאלקיננו" בלמ"ד, אלא רק נברך אלקינו, (ראה לשונו להלן במאמר "כללים בהגהות") והרי לך ראייה "מהפוסקים" שאותיות חיבור הם דקדוק... וצ"ע. ולילדים אלה שלא יודעים פירוש מלת "דקדוק" מהי, מביאים לפסוק ולהכריע בין נוסחאות, ואם התפלה ע"פ הדקדוק או לא. הדא הוא דכתיב: ישחקו הנערים לפנינו! וראה להלן מה שהבאנו פסק הלכה מהנוב"י שרק למדקדקים מותר לפסוק בנוסחאות התפלה, וזה מלבד מה שמפורש כן בכל המסכימים לסדור רש"ס, ויבואר בחלק ג' אי"ה.

"מצוה לפרסם"

כ. ואחרי כל התקפות אלה החוזרות ונשנות גם בדרשות גם בעלונים גם במחברות למיניהם, בהתעלמות מוחלטת מכל התשובות, שגם בחודש אב תשע"ב (סימן קכ"ז) האריך מרן נר"ו במאמר מקיף ונפלא להשיב על כל מיני השגות חדשות ומוזרות (שהועתקו בעיקרם מהקובץ הליצני "לגדור פרץ" בתוספת גיבובי מקורות מהמחשב) והשיב עליהם אחת לאחת בעיון גדול וכללי פסיקה ברורים, אך ההתקפות לא פסקו, ובפרט עתה "שזכיננו" שנערכו "בחירות לממשלה" והעזו "רח"ל" בעלי סדור איש מצליח לחלוק על "גדולי הפוסקים" ... (כלשונם במכתביהם בבחירות), ויותר מזה "שרב אחד מב"ב" הסכים ששיעורו הקבוע במוצ"ש (כבר שש עשרה שנה! משנת התשס"א), ישודר באיזה ערוץ חרדי נגד רצונם שרק שיעורו של רבם יהיה היחיד בעולם שיישמע, כי אין בלתו ואין זולתו, ממילא הגיעו עתה התלמידים לפסיקה החדשה והנפלאה ש"מצוה לפרסם שאין ללכת אחר הסידור איש מצליח" שהרי הם אומרים שכולם טעו כולל מרן החיד"א, "והם לא שומעים לכל מה שמשיבים להם..." וכו'.

אין כאן מחלוקת!

כא. באופן שהבנתי מכל מהלכם זה במשך השנים, שאין כאן שום מחלוקת, וכותבים אלה בצדקת דבריהם הראשונים שהעתיקו משו"ת לב אהרן

ואחרים, לא יזיזום שום רוחות שבעולם. וזאת מחמת שרבים מראיותיו של מו"ר נר"ו וכן כל המבואר בדברי "לחם הביכורים" בנויים על ידיעת והבנת כללי הדקדוק, ומחמת שלא עסקו בהם מעולם (ולא יודעים אפילו דקדוק מהו), על כן אינם מרגישים בעוצמתם ואמיתתם של טענות מו"ר ולה"ב, ואינם טורחים אפילו לקרוא תשובותיהם. **אלא כל זמן שמשיבים על דבריהם "תשובות", נדמה להם ולאחרים שכנראה השאלות הם נכונות, ויש להם צד של סברא, וממילא נוה להם להחזיק במחשבה תחילה, ולחזור יומם ולילה על דברי מרן החיד"א והבא"ח, אף שלא דקדקו בהבנת דבריהם מעולם כדלקמן בסמוך, ואף שבכל חלקי התורה בדברים חמורים בילקו"י חולק עליהם בפשיטות, ומור"א לא יעלה על ראשו, וכאן תלמידיו נשענים עליהם בכל כוחם כאילו לא השיבו על כל דבריהם, ונתגלו מקורות עצומים שקרוב לודאי שאילו ראה אותם מרן החיד"א היה חוזר בו! וכאילו אין דרכו של מרן היביע אומר וצ"ל בכל מקום לפסוק אפילו נגד מרן הש"ע אם נתגלו ראיות מהראשונים שלא ראו עיניו, וכ"ש באחרונים.**

"לא כן אנחנו עושים ומחשים"

כב. ובראותי כל זאת ומאחר ששמעתי שיש מהמון העם שחושבים שיש בדברים אלו ממש, לא על כבוד הסידור נבהלתי, וכמו שבתחילת דברי פתחתי, אלא על כבוד שמים המתחלל יראתי, שמגישים לפניו לחם מגואל, ואומרים שהמדקדק הוא הנואל... וגישתם זו גורמת שלא רק שלא יתקנו נוסחאות "מסוימות" ע"פ הדקדוק, כי ודאי דמאן דעביד כמרן החיד"א עטרה לראשנו, יש לו על מה לסמוך בדיעבד, אף כשנראה ברור למעשה שלא כדברי קדשו, (ולא כמו שבילקו"י מבטלים את דעת מי שסומך על החיד"א לגבי הדלקת נרות ומכניע מינים ועוד), אלא **שהמנגינה הקבועה הנשמעת מדבריהם היא שלא צריך לדקדק בתפלה, וממילא אנשים לא מדקדקים בכלל, וכבר פרסמו בשמם עצמם שגם במבטא האותיות לא צריך כ"כ לדקדק. וגם לגבי ניקוד כ"ף הכינוי, מאחר שברור כשמש שאילו מרן החיד"א היה רואה את כל הראיות**

מהראשונים היה חוזר בו, ולפחות לא מתנגד למשנים (וכ"כ הגאון ר' שמואל דוד מונק זצ"ל בעל שו"ת פאת שדך במכתב לגאון הגדול מהר"י ברדא שליט"א) בודאי שחובה עלינו למנוע כבוד שמים במה שלפי הנראה טועים המנקדים בניקוד הרגיל, וכן יש הגהות רבות נוספות שמשבשים בהם הנ"ל את הבריות בטענות שוא ומדוחים.

"אין כאן קושיות!"

כג. ומאחר שכאמור שום תשובה בעולם לא עוזרת להם, והם אוטמים אזנם משמוע, ומטעים את הרבים בעוה"ר, לכן הוכרחתי להציג קבל עם ועדה שבאמת **אין כאן קושיות, אין כאן הוכחות, אין כאן יישובים, ואין כאן אפילו ריח של מחלוקת** בין החכמים בדין זה, כי אין שם מחלוקת אלא בין שני תלמידי חכמים שדנו בדבר ומביאים ראיות לכאן ולכאן ומתייחסים לגופו של ענין, וגם אם בסוף לא נשתוו בשיקול הדעת וביאורי הפוסקים, שפיר דמי, ויעשה כל אחד כדעתו, אך אם "בר פלוגתא" אחד לא פתח מעולם את הספרים שעליהם ואותם הוא מזכיר כל היום בהקשר זה, וקבע לו כלל מסויים שאינו זו ממנו בשום פנים ולמען זה שיבשו לגמרי אפילו את שיטת "רבם" מרן הרב עובדיה בכל זה כדלקמן, הלוזה יקרא מחלוקת? לכן נחזור ונאמר: שאין כאן מחלוקת, אין כאן דעה שונה מצידם, **אלא יש כאן טעויות, יש כאן שיבושים, יש כאן סילופים**, ובראשם הטעות הגדולה שאסור להורות בנושאים אלו בלא ידיעת הדקדוק, כפי שאוכיח להלן מדברי הפוסקים, ודברים אלו חובה להכירם ולידע אותם, למנוע מכשול מדורות הבאים, ולא עת לחשות, "לא כן אנחנו עושים, ואם אנחנו מחשים, וחכינו עד אור הבוקר ומצאנו עון" (מלכים ב' פ"ז פ"י).

פסק הילקוט יוסף, שצריך להזהיר על ספרים שלומדים בשטחיות

כד. וסמכתי בכל כוחי על תשובתו של הגאון אביר הפוסקים בעל החוות יאיר זצ"ל שהאריך מאד בהוכחות נמרצות להוכיח צדקתו בכגון דא

על מה שהתקיף ספר אחד וגילה את כל טעויותיו, ואין מה להוסיף על דבריו הקדושים, ורוב ככל דבריו שם שייכים לכאן, ונדפס מאמרו בקובץ "דרכי הלימוד" למו"ר נר"ו מאמר ג' (ע"פ קובץ בכורים ווין תרכ"ד שהדפיסו מכ"י). ע"ש. וכן ראיתי לכותבים אלו עצמם באותו עלון (או"י בראשית תשע"ז) בדרשה שמסר בעל הילקו"י, וביזו שם בעוה"ר כמה ת"ח חשובים בירידות אישיות, והאריך לבאר שכך נאה ויאה, כי צריך להזהיר מאד מספרים שלומדים בשטחיות, ובסוף דבריו אמר: "וכשאדם פוסק הלכה בעיון וביישוב הדעת, צריך להאבק על זה... לכן אם רואים שיש טעות בהלכה נאבקים על כך, לא יבוש מפני המלעיגים עליו". ואף אנו בדרכו נעבורה, ונוציא בס"ד את האמת לאורה, ובזה גם נדאג לכבודו של מחבר הספרים ילקו"י, למען ידעו דור אחרון שודאי דברי שיבוש אלו לא ממנו יצאו, [וכמובן שאם תצא הבהרה, שטעינו בשיקול הדעת, ויש דברים שהם לא מהתלמידים, אלא מרבם, סליחתם נבקש מעיקרא, ונקבל האמת ממי שאמרה]. ואף אם סבר שיש להם בזה שיג ושיח, וסמך על דבריהם באיזה מקומות, מכאן ולהבא ידע להרחיק מעליו את הקוצים הסובבים, וינפה מספריו את כל הטעויות, וראוי לו להשמיט את כל המאמרים העוסקים בנוסחאות התפלה, כי כולם משובשים בעוה"ר, (וכאן הבאתי רק מעט מהטעויות ששייכים לענין המכתב הנ"ל או שבאו אגב גררא, אך ישנם עוד כהנה וכהנה, ואם יבקש המחבר הנ"ל שנודיעו מהם, בל"נ נשתדל בזה) ודי לו בהבאת דברי קדשו של מרן יביע אומר כצורתם בלשונותם, בחלק ח' ובחלק ט' ומשאר ספרים, כי כל דבריו בחכמה בינה ודעת בשפה ברורה, ובנעימה קדושה (אף אם יש מה לדון בחלקם כדרכה של תורה), ואין לך מדה טובה הימנה. ועתה ניגש להשיב על דבריהם בס"ד.

מאמר ג'

"ובמראה ולא בחידות"

בירור דברי החיד"א ועוד אחרונים בענין הגהות בתפלה

הנה מאחר שכל הזמן שגור על פיהם "מרן החיד"א", "מרן החיד"א", וכן במכתב זה כתבו התלמידים בחוצפתם שבכסא רחמים עשו את "מרן החיד"א טועה ואת כולם טועים", חובתי לפתוח בזאת ולהציג בפניך את דברי החיד"א ואת פירושיהם הנפלאים בדבריו, ויסיק כל אחד לבד מתי הפעם הראשונה שראו כותבים אלו את יוסף אומץ, או את טוב עין, חוץ מכל מיני ציטטות שלקחו מספרים אחרים, ואז תבין שרק הם טועים, וכל העולם צודקים, ונביא לפניך גם את הפירושים האמיתיים בדברי קדשו, וילמד כל אחד באמת את דעתו וילך לבטח דרכו.

דברי מרן החיד"א בשו"ת טוב עין, ובשו"ת יוסף אומץ שמגיהים ע"פ הדקדוק, ודרך נכונה היא

א. והנה מרן החיד"א בשו"ת טוב עין (סימן ז') נשאל על כאלה שמשנים בברכת התורה ומוסיפים בה שתי תיבות "את תורתו" תורת אמת, אי אריך למעבד הכי. וכתב ע"ז בתשובתו וז"ל: מילתא כדנא, מעשים בכל יום בכרכים ועיירות גדולות בגלילותינו דמשנים תיבה אחת או שתיים בברכות יוצר וברכות שמונה עשרה וכיוצא, המדקדקים כפי דקדוקם, והחכמים כפי חכמתם, והמקובלים כפי ידיעתם, ואין פוצה פה, רק יש שואלים טעם השינוי ע"ש. ואחר שדן בכל זה בראיה מהגמ' וחיזק הדברים, סיים ע"ז: "ולענין מה שנהגו לשנות תיבות זה בא מכח הדקדוק, וזה בא מכח הבנת הענין וחיבור הדברים וכיוצא, ויש יוצא לטעון מכח חכמת האמת, דע דאין קפידא בזה דכל אחד יאמר דהנוסחא עיקרית כדבריו ונפל טעות בספרי הדפוס, והרוצה לשנות יכול לשנות". ועוד חיזק הענין דראוי לשנות ע"פ הסוד. ע"ש.

ב. ושוב בסוף דבריו הביא להכרעתו ראייה חשובה, מאילנא רברבא, ראש על ארץ רבה, **הלא הוא מרן הבית יוסף ז"ל** לחיי העולם הבא, בספרו שו"ת אבקת רוכל (סימן כ"ח) שכתב בתוך דבריו שאפילו שהפוסקים כתבו לומר בסדר העבודה "אנא השם", **הם לא התכוונו לפסוק הלכה שיאמרו דוקא כן** ולדחות את הנוסחא השנייה "אנא בשם", **כי דבר זה אינו תלוי בפסק הלכה, ואין איסור בדבר** לומר כך או כך, ואפילו מי שירצה לומר אחרת מהפוסקים **הרשות בידו**, והביא ראייה לכך, וסיים ע"ז: והטעם לפי שאין דברים אלו תלויים באיסור והיתר **הרשות בידו לקרוא ולהפטיר כאשר יראה לנו שהוא יותר נכון ואף שהוא נגד הש"ס**, כיון שאינו דבר התלוי באיסור והיתר. ע"כ (דברי מרן).

ג. ואחר דבריו הקדושים חזר מרן החיד"א בשלישית וחיזק פסקו הנ"ל, וסיים ע"ז בסוף תשובתו: "ומשם באר'ה [ע"פ תשובת מרן] שהמשנים תיבה או תיבות בתפלה וטוענים **מצד הדקדוק** או מצד ייפוי הלשון, **הרשות בידם** שאינו דבר איסור והיתר, ומה גם האומר כנוסחת האר"י ז"ל שפיר דמי. עכ"ל. ובתלת הוי חזקה דברים מפורשים מפי כהן גדול שהמנהג פשוט, ולכתחילה נכון לעשות כן כשיש ראיות, לשנות נוסחאות בתפלה, ובשלשת המקומות הנ"ל **הקדים את המשנים "ע"פ הדקדוק" למשנים "ע"פ טעמים אחרים** של סברא, וע"פ הקבלה, כי הדקדוק בתפלה, הוא עטרה הכלולה! ולהלן במאמר ג' בעז"ה נביא עוד כמה ראיות מפורשות מכמה מקומות בכתבי החיד"א שכן נהג הלכה למעשה ללכת ע"פ המדקדקים בתפלה בין בניקוד בין בתיבות. ע"ש.

ד. **וכן בשו"ת יוסף אומץ** (סימן י'), חזר מרן החיד"א והסכים לדבריו הנ"ל, וזו לשונו שם בראש תשובתו: "**דזמנין דמשכחת גורעין או מוסיפין או משנין איזה תיבה או תיבות ויש להם על מה שיסמוכו**, וכמ"ש מרן בתשובות וכו' ומכאן מוכח דיש רשות לשנות איזה תיבה או תיבות וכמו שכתבתי אני עני בקונטרס טוב עין סימן ז'. עיין שם באריכות, מ"מ נדון שלנו וכו'. עכ"ל"ק.

טעות י"ג: לשנות בניקוד יותר קל משינוי תיבות!

ה. וכל עין לך רואה שכותב להדיא דשרי לכתחילה להגיה ע"פ הדקדוק, ומ"ש "תיבה או תיבות" הוא ריבוא, (בפרט דקאי גם על הגהות ע"פ החכמה והקבלה שרובם אינו בניקוד), אך פשוט דכ"ש בניקוד, וזה כולל גם שינוי הניקוד בתיבות (כדלקמן), דודאי קל יותר שתיפול טעות בניקוד מאשר בתיבות, והוא דבר שהשכל מכריחו, והמציאות מוכיחתו, (הן מצד הספרים הישנים שהטעויות בניקוד שם המוסכמות לכ"ע, מרובות עשרות מונים מהטעויות בתיבות, והן מהמציאות ביום יום למי שהגיה חומר מודפס עם ניקוד, ויראה ויווכח כמה טעויות יש בניקוד וכמה בתיבות), וגם בזה טועים מאד עורכי מכתב זה והקונטרסים הנ"ל, שכותבים שם **שאסור לשנות "בניקוד", רק "תיבות" מותר, והוא דבר שאין לו שחר**, ונובע מהבנתם המוטעית והרדודה בתשובת החיד"א ביוסף אומץ שכיון שלא הסכים לתקן את הניקוד "בכ"ף הכינוי" "בתיבות התדיריות" הסיקו מזה מסקנא חסרת טעם וריח שאוסר להגיה בכל התפלה "בניקוד", וזה ודאי לא נכון, ולא יעלה על הדעת וכאמור, שהרי עיקר הדקדוק הוא הניקוד, ואותיות החיבור וכדומה, והוא כתב בדבריו דרשאים לעשות כן לכתחילה, ועל כרחנו "שבכלל" דבריו שכתב שמשנים "תיבות" ע"פ הדקדוק, היינו ודאי גם את את ניקודם, וזהו שינויים¹⁸.

וכן מבואר להדיא ממה שבתשובתו שם ביוסף אומץ מדבר על שינוי "הניקוד", וכותב ע"ז שבנדון דידן שרוצים "לשנות התיבות" וכו', ושוב פירש "ולשנות נקודתן שינוי מורגש" וכו'. הא למדת שמרן החיד"א קורא לתיקון הניקוד ג"כ "שינוי תיבות" כי משנה את קריאת התיבות. וזה פשוט. (ואם כהבנת הכותבים בילקו", היה לו לכתוב שבנדון דידן "שאיין זה שינוי תיבות אלא רק הניקוד, שאני", והחיד"א אדרבא כתב

18. ולכן עסק החיד"א בברכ"י בסימן ח' בניקוד הבי"ת של תיבת להתעטף "בציצית", האם בשוא או בפתח, ודן בה ע"פ הדקדוק וע"פ העיון. וכן בסימן כ"ה דן בניקוד הה"א בתיבת "להניח" תפלין. וגם שם ע"פ הדקדוק. ובמחבר"ר בסימן תע"ג (ס"ק ו'), כתב לומר "הא" לחמא עניא, הה"א בצירי ע"פ הסוד. (ועיין מ"ש בזה מו"ר נרו" בספרו הבהיר הגש"פ ה' נסי עמוד קל"ב), ושינה מהמנהג לנקד בקמץ. ועוד.

הפוך וכנז'. וברור כהבנתנו בס"ד איבעית אימא גמרא איבעית אימא סברא, ודו"ק).

ו. **וכן כתב מרן בעל לחם הביכורים** (עמוד כ"ה בדפו"י), "אדרבא כאן אין כאן שינוי תבות אלא שינוי נקודות בלבד לומר כלשון המקרא". (ואף שמעיר כן בדברי החיד"א, מ"מ פשוט שמקשה עליו מסברא שגם הוא אמור להסכים איתה, וכן דרך כל החכמים, וברור שהחיד"א לא טעה בזה ח"ו, ונבאר דבריו בעז"ה להלן).

ועיין במה שהבאנו לעיל בפתיחה אות ב' מהגאון נוב"י ובאות כ"א מהגאון בעל ספר הזכרונות שג"כ הדגישו בעיקר את הבעיה בנקודות. ע"ש. וכ"כ כל הגדולים בהסכמותיהם לסידור רש"ס. ע"ש. ואכמ"ל.

וכ"כ הרב תעלומות לב (ח"ד סימן מ"ב) "שחובה עלינו לתקן כל מה שנוכל בסדר התפלה, ולהסיר כל טעויות ושגיאות אשר אולי באו בטעויות המדפיסים, **"ובפרט"** בנקודות העלולות לטעות" וכו'. ע"ש. ומבואר להדיא כמו שכתבנו שבניקוד פשוט שעלול יותר ליפול טעויות.

גם תלמידו של הילקו"י בשו"ת לב אהרן [שנשענו הם על כל דבריו בענין ניקוד כ"ף הכינוי], כתב בזה בח"א (סימן י"ד אות ח') וכיון "בזה" לנכון שברור שבניקוד יותר מצויים הטעויות וכ"ש שמותר להגיה. ואף הוא הסתייע מתשובת תעלומות לב הנ"ל. ע"ש. ועוד אאריך לבאר זה להלן בעז"ה במילתא בטעמא ובראיות ברורות. ועכ"פ כאמור ברורה דעתו של החיד"א בשתי תשובות הנ"ל דשרי להגיה ע"פ הדקדוק.

טעות י"ד ט"ו: האם יש סתירה בין יוסף אומץ לשו"ת טוב עין? ומה המסקנא?

ז. **ואנוכי** הרואה לכותבים הנ"ל שאחר שחידשו בטובם בילקו"י שם ובעין יצחק שם, "שהספרדים לא משנים בתפלה ע"פ הדקדוק", ונתלו באילן גדול הוא מרן החיד"א ביוסף אומץ, עמדה בפניהם תשובת טוב עין הנ"ל, והזדרזו ליישב הכל באורח פלא, וכתבו ע"ז וז"ל: **"והנה כדי**

שדברי החיד"א לא יסתרו ממה שכתב בשו"ת יוסף אומץ הנ"ל, צריך לומר דלעולם אין לשנות בענייני ניקוד ודקדוק, ולהשאיר המנהג על כנו. אבל בדבר שהוא טעות ממש, או בתיבה אחת או שתיים בנוסח הסליחות והבקשות, וכן בדבר שיש לו סימוכין דקשוט אצל גדולי המחברים הראשונים, בכהאי גוונא מותר לשנות". עכ"ל. ממש כפתור ופרח!

ואולם כל מעיין רואה מיד שלא הספיקו מדקדקים וחוקרים אלה, "לפתוח" שום ספר מספרי החיד"א בנושאים אלו, בטרם "ליבנו" את שיטתו, לא את יוסף אומץ, ולא את טוב עין!

כי מה שכתבו "שכדי שלא יסתור החיד"א את דבריו מיוסף אומץ לטוב עין, צריך לומר וכו'", הם דברים תמוהים, שעל איזו סתירה מדברים, הרי החיד"א בראש דבריו בשו"ת יוסף אומץ, מזכיר להדיא את תשובתו בטוב עין, וכותב שאמנם נכון שהעליתי שם כך וכך, ונסתייעתי מהאבקת רוכל, ומעתיק שוב את כל לשונו של מרן שם, מ"מ כאן יש לחלק בתיבות שכאן הם תדיריות והמורגלות בפי כל ישראל וכו', (והעתקתי לשונו לעיל). ומבואר להדיא שזוכר היטב את תשובתו בטוב עין ונשאר במסקנתו של טוב עין שמותר להגיה ע"פ הדקדוק, וכבר העיד שם שכן מעשים בכל יום. אלא שבחלקות ישית למו, שלגבי ניקוד כ"ף הכינוי שהוא שינוי בולט לאורך כל התפלה, בזה "בלבד" דעתו שלא לשנות¹⁹. (ועיין בהערה שכוונתו שכנראה אינו מוכרח ע"פ הדקדוק).

19. וגם בזה כל מעיין יראה שברוב התשובה העתיק דברי "מדקדק" שטען "ליישב" את כל זה גם ע"פ הדקדוק, "והוכיח מדברי רד"ק כן כמנהג העולם" (לשון יוסף אומץ שם) ונמצא שחשב החיד"א שגם על פי הדקדוק זה אינו מוכרח. וע"ש שהוכיח עוד החיד"א מניקוד "חי העולמים" שהתו"ט ניקדו בצירי ע"פ הדקדוק, ורבנים אחרים שגם הם "מדקדקים" הסכימו להיפך לומר חי בפתח בברכות כפי המנהג. ע"כ. וממה שהדגיש רבנים "מדקדקים", פשוט שכוונתו להוכיח שכמו ששם נמצא שלא מוכרח להגיה "גם ע"פ הדקדוק" (לדעת אותם רבנים), כך גם בזה ייתכן שאינו נכון גם ע"פ הדקדוק. וזהו שכתב בתחילת דבריו שם על המתקנים: "הא ודאי אינהו הוא דקטעו בנקודות הקצף". דהיינו לומר שהגהתם לא מוכרחת. ומכל זה תבין שלא עלתה על ליבו לומר

ונמצא שטעו בשתיים, אחת, שמעוררים כאילו גילו איזו סתירה בין תשובות מרן החיד"א, ומחפשים לה יישובים... ולא דובים ולא יער, והסתירה לא היתה ולא נבראה, והחיד"א בעצמו עוסק בשתי תשובות אלה יחדיו ומחלק ביניהם.

ויותר מזה שכותבים בתחילת "תירוצם לסתירה" שצריך לומר **"דלעולם אין לשנות בענייני ניקוד ודקדוק"**, והוא תירוצ מוזר וטעות, שהרי החיד"א להדיא מחזיק גם ביוסף אומץ במסקנתו של טוב עין שאדרבא מותר לשנות בענייני דקדוק, וכמובן שזה כולל גם את הניקוד וכמבואר.

טעות ט"ז: "אשה בעזרה מנין"?

ח. **בוא וראה עוד,** מה עשו בהעתקתם של תשובת יוסף אומץ הנ"ל (בעין יצחק ח"א עמוד תר"ל), שהכניסו בו מלים שלא עלו על ליבו, וזה לשונם שם: "וכן כתב מרן החיד"א בשו"ת יוסף אומץ (סימן י') וז"ל: בדבר המנהג לומר נקדישך ונעריצך **"בלשון נקבה"** וכן כמצות רצונך וכו'. עכ"ל. וכן בספר הנ"ל ח"ג (עמוד תקכ"ד) כתבו בזה"ל: "והאריך עוד החיד"א בדברים חוצבי להבות נגד הרוצים בזמנו להגיה לומר נקדישך

שלא הולכים אחרי הדקדוק בתפלה ח"ו, אפילו לא בנושא זה של כ"ף הכינוי וכ"ש בעלמא, ושוב ראיתי שכן מפורש שם ביוסף אומץ בסימן שאחריו מיד (סימן י"א), שכתב שבמלים שבתפלה שהם לשון מקרא בהם הולכים אחרי הדקדוק. ע"ש. וממילא ברור שכוונתו בסימן י' הנ"ל שבדבר שיש בו מנהג פשוט **"של כל ישראל"** (כי לא ידע שהסכימו כל חכמי אשכנז לתקן זה כמבואר בחלק ב' בס"ד), א"כ עצם המנהג מוכיח שכנראה לא צדקו המדקדקים. וכל זה כתב כי הוא עצמו לא עסק בעומק הדקדוק, ולא נכנס לזה, מרוב טירדותיו בגופן של הלכות, וכרוב חכמי ישראל, וכבר מרן הגאון בעל לחם הביכורים השיג עליו אהמה"ר שהדברים מוכרחים ע"פ הדקדוק באופן מוחלט. וכן ביאר מו"ר נר"ו בסוף מאמרו (באו"ת ניסן תשס"ט) שעיקר סיבות התנגדות החיד"א בזה היו "השקפתיות", מחששו לשנות מנהגים, שכבר אינן שייכות בזמננו אחר שכבר נדפס סידור חזון עובדיה ושינה נוסחאות רבות נגד המנהג ונגד החיד"א (כמו ומכניע מינים, חשמונאי ועוד) ויותר מזה שבהלכה שינו דברים רבים ע"פ הראשונים גם נגד המנהג ונגד החיד"א, וא"כ לא ייגרע חלקו של הניקוד בתפילה, שהיא עבודת מלך העולם, להשאר בבושה ובשיבושה. ע"ש ושפת אמת תיכון לעד.

ונעריצֶה "כלשון זכר". עכ"ל. [שוב ראיתי שכל הלשון שהעתיקו בח"ג הנ"ל לקוח מספר "לב אהרן" מלה במלה, והם לא פתחו תשובת החיד"א מעולם, רק ליקוטי בתר ליקוטי עם כל הטעותי].

ואתה הרואה שהכותב סבור שניקוד זה של רצונֶה נקדישֶה וכדומה בקמץ ושוא, הוא לשון נקבה, והניקוד בשוא וקמץ, הוא לשון זכר, וכן לאורך כל דבריהם בעין יצחק שם (בח"א וח"ג) בונים מהלך שלם (המועתק מספר לב אהרן הנ"ל), שכולו בנוי על כך שחושב שניקוד זה הוא נקבה, ושזה טעם המתקנים "כי לא ראוי לדבר כלפי זכר בלשון נקבה"²⁰.

ובאמת זה שיבוש גמור, "ואשה בעזרה מנין" (קידושין נב:). ומאימתי אומר האדם לאשתו: מה שלומֶךְ ואיך היה בעבודתֶךְ ומה רצונֶךְ?! ובכל התנ"ך מעולם לא מנוקד כן לנקבה²¹ אלא הכל "בצירי ושוא"

20. וראיתי שם בילקו"י ובעין יצחק שכתבו כן בשם הרב לבושי מרדכי (בתרא סימן רי"ג) ששמע מדבריו (לפי העתקתם) שמבין שזה ניקוד נקיבה, ותמה על מנהג הספרדים איך מדברים כך כלפי השי"ת. ע"ש. ואפשר שזה גרם להם לטעות בזה. ומ"מ מאחר שבאו אותם תלמידים לחלוק על גדול הדור וגדול המדקדים לפני מאתים שנה בדורנו, ועל כל גדולי מדקדי אשכנז בדורות עברו (רש"ס, רבי עזריאל ורבי אליה מוילנא, הרז"ה, היעב"ץ, רוו"ה, רבנו הגר"א ועוד) בדבר גדול כזה, לא ייתכן לסמוך על איזו הערה של איזה חכם שאינו מדקדק, בלא לבדוק אחריו כהלכה. ומה שכתבו שם ליישב על דבריו שאפשר לומר כן כלפי השי"ת, כי בארמית זה לשון זכר. ע"כ. הנה נכון שכן הוא בארמית, אך אדרבא זו עצמה הקושיא איך נכנס ניקוד הארמי בתפלה שהיא כולה "דברי צחות בלשון הקודש בלא עירבוב לשון ארמי" כפי שמעיד הראב"ע בפירושו למגילת קהלת (פרק ה'). ע"ש. ויובא להלן באורך בס"ד. וכ"כ הרמב"ם פרק א' מהלכות תפלה שכל התפלה נתקנה ע"י אנשי כנה"ג כדי שתהיה צחה, ולא כמו שהיה אז חציים מדבר אשדודית וחציים יהודית. ע"ש. והארכנו בזה בס"ד במאמר אחר ע"ש. ועכ"פ גם אחר תירוצו זה [של ארמית], כל עין רואה שנשארו בהבנתם "שבבלשון הקודש" זה נקרא נקבה, וכ"כ בהקדמת הסידור חזו"ע מהדורת תשע"א ובעוד מקומות רבים, וכן אמר הילקו"י בדרשה במוצ"ש פרשת שמות תשע"ו, ובלי ספק שכן סבורים עד היום.

21. ובאמת שרבים משתבשים בכך, בעקבות חמשת המלים: לֶךְ, בָּךְ, אוֹתָהּ, אִתָּהּ, עִמָּה. אשר יש להם כללים שונים לגמרי. והם מחלקה בפני עצמם, כפי שמבואר במדקדים הראשונים והאחרונים, והבאתי דבריהם להלן חלק ב' בס"ד. ובעין יצחק הסתבכו בזה הכותבים מאד, ולא הבינו הדברים כלל, ועירבבו הכל. ע"ש. ונבאר הכללים בזה לקמן

ולא "קמץ ושוא", כמו: אשר מנע "מִמֶּךָ" (בראשית ל, ב) ולא "מִמֶּךָ".
 "עֵמֶךָ" (ישעיה ס, כא. רות א, טז) ולא עֵמֶךָ. "בְּאַרְצֶךָ" (ישעיה ס, יח)
 ולא "בְּאַרְצֶךָ". "לתפארתך" (שם, יט) ולא "לתפארתך". "ישועתך"
 (תהלים לה, ג) ולא "ישועתך". "גבורתך" (ישעיה ג, כה). "חסדך" (רות
 ג, י). "מונעי קולך מבכי... כי יש שכר לַפְעֻלָּתְךָ... ויש תקוה לאחריתך"
 (ירמיה לא, טו טז). "ישלם ה' פעלך ותהי משכרתך שלמה" (רות ב,
 יב). וכן עוד עשרות (ואולי מאות) כאלה. כמעט בלי יוצא מן הכלל.
 וכן כתב להדיא הרד"ק במכלול (דף כ"ה ע"ב): "ולנקבה לא יאמר כי
 אם בצירי למ"ד הפועל". ע"ש.

ועין רואה שם בעין יצחק שבנו על זה בנין שלם²², והביאו שם "ראיות"
 שאפשר לדבר לכתחילה לזכר בלשון נקבה... ומשם יצא להם שמותר
 לדבר גם כלפי שמיא בלשון נקבה רח"ל... ועוד הברקות. וכל דברי
 ליצנות אלו תולים בדברי "הראשונים", והכל הבל מעשה תעותעים,
 ושמא ראויים רק לפורים כדברי שעשועים, ה' יפקח עיני הטועים,
 וכבר סידרתי בס"ד עשרת הטעויות (ויותר) במהלך זה להלן, ע"ש,
 וכבר העירם בזה בעדינות מו"ר נר"ו והעמידם על טעותם בירחון
 או"ת (אלול תשס"ט) בקיצור נמרץ, אך כל זה לא מניאם מלחזור על
 דבריהם אלו עוד עשרות פעמים בבטחון מלא ובלעג אל "המושגים",
 שהנה כבר הביאו בעין יצחק "ראיות" מהראשונים ומהתנ"ך שמותר
 לדבר לזכר בלשון נקבה... וממילא מיושב הנוסח דידן...

בע"ה. וגם מה שתמצא לאיזה חכמים שכתבו שיש בתפלה "ניקוד לנקבה" כוונתם על
 חמשת מלים אלו כאשר באו בתפלה באמצע משפט ונוקדו בקמץ, שזה לשון נקבה (כמו
 שבטחו בך, באהבת עולם), ונפרט בזה יותר להלן חלק ב' בעז"ה. ועכ"פ לא עלה על דעת
 שום חכם לחשוב שאם זה לשון נקיבה, א"כ זו כל הבעיה, ולחפש לה פתרון, כמו שעשו
 בלב אהרן ועין יצחק. וכן לא ייעשה.

22. ע"פ ספר לב אהרן כמו שכתבתי, אלא שקנו דבריו במשיכה ופעמים הזכירו שמו
 בסוף הדברים, ופעמים לא, וכל זה מתוך שהאמינו לו באמונה שלימה, ובתמימות
 מדהימה, וחוזרים על דבריו בפשיטות כמשה מפי הגבורה, ובאמת כל דבריו בזה קול
 ענות חלושה כאשר יתבאר בחלק ב' בס"ד.

טעות י"ז: החיד"א כתב ח"ו שזה לשון נקבה?

ט. ועתה נשוב אל דברי החיד"א, כי הנה לא דיים לכותבים אלו טעותם שחושבים שזה ניקוד נקבה, עוד הכניסו זה בתוך לשון החיד"א, וכותבים על זה בתחילת דבריו "וזה לשונו"... כמו שהעתקתי לך בראש האות הקודמת, וחלילה לו למרן החיד"א לטעות בזה ח"ו, והילך לשונו של מרן החיד"א שם: "שאלה. המנהג הקדום מימי קדם בכל גלילות איטליא כפי מנהג איטלקי שלא לחוש אם נקרא כינוי השם ליחיד זכר נמצא בקמץ ושוא, וכן בכינוי הפעלים המחוברים ליחיד זכר נמצא אף בלא הפסק, כגון באהבה כמצות רצונך וכו'. עכ"ל. (ועד סוף התשובה לא נזכרה מלת נקבה אפילו פעם אחת). והם חשבו לקצר דבריו וכתבו בשתי מלים "בדבר המנהג לומר נקדישך ונעריצך בלשון נקבה, וכן כמצות רצונך..." ולא שאלו את עצמם מדוע השואל שם לא למד קיצורי דרך כמותם. ולמעשה הם לא הבינו דברי השואל ודברי החיד"א כלל, בפרט שהכל מועתק מכל מיני העתקות שונות, בלא שום כבוד לגדולי הפוסקים שהם עוסקים בדבריהם. ולגופו של ענין ידעתי גם ידעתי שמלת "זכר" שכתב שם השואל וכותבים כל המדקדקים שעוסקים בעניינים אלו, (וכ"כ מו"ר בסוף לאוקמי גירסא), מטעה את הקוראים שלא מבינים בזה, וחושבים מיד שהבעיא שזה ניקוד נקבה, שהרי היפך זכר הוא נקיבה, ולהד"מ. וכוונת השואל²³ שאנחנו עוסקים כאן גבי קריאת תיבות המתייחסות כלפי זכר, [הנוכח מולנו, וזהו "נמצא" שכתב שם, ולאפוקי מ"נסתר" שאז אומרים "שמו" "רצונו" וכדומה], ודוקא כלפי זכר אנו מנקדים זאת בקמץ ושוא, במקום שוא וקמץ, וכוונתו אדרבא "לאפוקי מנקיבה" שבזה לא מצינו מי שיטעה בזה ויקרא כן כי הכל בצירי. ודלא כאותם כותבים שהפכו הקערה על פיה, ולא ידעי מאי קאמרי.

23. אצל החיד"א. ואם תרצה לדעת מוצאו, עיין בעיקרי הד"ט (חלק א"ח הלכות תפלה סימן ד' אות ט"ז), וע"ש שלמעשה דעתו כהמדקדקים והמגיהים ולא כמרן החיד"א. ע"ש.

טעות י"ח: האם מדובר בשו"ת טוב עין רק בטעות ממש?

י. **ועתה נתבונן בג' "היישובים" שכתבו ליישב "הסתירה" בין תשובות החיד"א, ועשו ג' אוקימתות בתשובת טוב עין, ויישר כוחם על כח החדשנות שלהם שבשליפה מהשרוול הצליחו למצוא שלשה דרכים ליישב תירוצים, (לקושיא שלא היתה), ורק שכחו לפתוח אח"כ בפנים ולראות "שמפורש" בשלשתם נגדם!**

שמה שכתבו בתירוץ הראשון: **שמדובר רק בדבר שהוא "טעות ממש", תירוץ זה ודאי טעות ממש, שהרי מדובר בתשובתו שם על מי שמוסיף תיבות "את תורתו" בברכת התורה, וכי זו טעות ממש? והרי בכמה ראשונים אין הגירסא כך, אלא שמצא החיד"א ראשונים שגורסים כן, וכתב שכיון שהפרי"ח נתן בזה טעם לשבח, א"כ שפיר דמי.**

וכן כתב להדיא בסוף תשובתו ע"פ מרן הב"י שמותר להגיה אפילו "לייפוי הלשון", הלזה ייקרא טעות ממש? ובין תבין עוד שאם היה "טעות ממש" מדוע כותב שם החיד"א "שהרוצה" לשנות "יכול" לשנות, וכ"כ בסוף דבריו שהמשנים וכו' "הרשות בידם", ואם מדבר על טעויות גמורות היה צריך לומר שמצוה לכלות קוצים מן הכרם.

יא. **ופקח עיניך וראה כמה האריך שם לדחות מה "שלכאורה היה נראה להביא ראיה להיפך, דאין רשות לשנות אפילו תיבה אחת" [לשונו הקדוש בראש התשובה], ואחר פלפול ארוך מסיק דלית חששא, והבאנו מסקנת לשונו במאמר ו' "הכללים בהגהות". ועתה אמור לי נא, ההיתה כזאת בישראל דבטעות ממש יש ס"ד דאין רשות לשנות אפילו תיבה אחת? וכבר פסק הרמ"א (יו"ד סימן רע"ט ס"א) בפשיטות דאין להגיה שום ספר על פי הסברא כי אם בראיה ברורה "שיש בו טעות". ועיין שם בגליון מ"ש החיד"א בברכי יוסף בשם מהריק"ש שאם הודיע בתחלת הספר שהגיה מסברתו מותר. ע"ש. ועכ"פ נמצא שבטעות ממש מותר בפשיטות גם בשאר ספרים. והחיד"א בא להשמיענו בטוב עין**

דבתפלות קיל טפי וגם אם אינה טעות ממש, מותר להגיה ע"פ נוסח אחר שנראה יותר. וברור.

וע"ע בספרו ברכ"י (סימן קט"ז אות ג') שיש חכמים שמוסיפים "חמש" תיבות בברכת רפאנו, ואומרים: לכל תחלואינו "ולכל מכות נפשנו רוחנו ונשמתנו"! ודחה דברי מהר"י אלגאזי שלא הסכים לזה. ע"ש. וכן פסק בספרו קשר גודל (סימן ט"ו סעיף י"א) ע"ש. וכי זו טעות ממש לא לומר זאת? אתמהא? ושמה נעשה עוד סתירה בדבריו מברכ"י לטוב עין?

טעות י"ט: בטוב עין מדובר רק על סליחות?

יב. ומ"ש בתירוץ השני: "שמדובר בתיבה אחת או שתיים בנוסח הסליחות והבקשות", ור"ל אבל לא בתפלה עצמה, רק בפיוטים ובסליחות וכדומה, שאין בהם קפיда כ"כ²⁴. ואולם גם תירוץ זה הוא טעות ממש, שכבר כתבנו לעיל שעוסק בשאלה במי שהוסיף תיבות "בברכת התורה", וכתב שם בתחילת תשובתו מיד שמעשים בכל יום "שמשנים בברכות יוצר ובברכות שמונה עשרה" ואין פוצה פה, והביא ראיה מהגמ' גבי "ברכו את ה' המבורך". ומאן דכר שמייהו סליחות ובקשות, אלא שלא פתחו התשובה בפנים מעולם.

טעות כ': מרן באבקת רוכל דיבר על סליחות ובקשות?

יג. וידעתי גם ידעתי ש"אוקימתא" נפלאה זו של "סליחות ובקשות", באה להם בעקבות ששמעו באיזו דרשה שהחיד"א הביא שם ראיה מתשובת מרן באבקת רוכל, שדיבר שם לגבי הנוסחא "אנא בשם" או "אנא השם" בסדר העבודה של יום הכפורים. וזה הזכיר להם שיש בתחילה ובסוף פיוטים מחכמי ספרד, ודנו את הכל כפיוטים, וא"כ קם דינא שמרן והחיד"א דיברו רק על פיוטים...

24. וכן מבואר להדיא מתחילת דבריהם שם בעין יצחק שלמד מזה "הלכה" שמותר לשנות בתפלות (דהיינו בפיוטים וסליחות) "של ר"ה ויוה"כ". ע"ש.

יד. **אלא** שלא דיים שטעו בדעת החיד"א כמבואר, אלא שגם בכוונת מרן ליתא, ומה דמות יערוך סדר העבודה לסליחות ובקשות, ומרן בבית יוסף (סימן תרכ"א) הוכיח בשם הר"ן משתי סוגיות ביומא שאמירת סדר העבודה ביוה"כ, הוא מנהג מימי התלמוד, ואף שאנו אומרים אותו בצורת פיוט, כבר כתב שם מרן שסדר שלנו אתה כוננת לבני ספרד ייסדו יוסי בן יוסי כהן גדול, ועיין בריטב"א (יומא דף נ"ו ע"ב ד"ה ההוא דנחת) בשם ספר העיטור, שיוסי בן יוסי חיברו בלשון המשנה, והובא באוצר התפלות (ח"ב דף תקע"ג ע"ב בהערות המגיה), והוכיח שם שהנוסח שכתוב בגמ', כתוב לפנינו באתה כוננת, ושהוא קדמון מאד מימות התנאים. ע"ש. **ועכ"פ כולו מבוסס על פסקי המשניות וברייתות, והמשבש בהם, משבש את ההלכה וההוראה כיצד נעשתה העבודה**, ולא לחנם טרח שם הב"י והגיה מעל עשרים הגהות בסדר העבודה "למען ירוץ קורא בסדר עבודה אליבא דהלכתא". וזהו עצמו מה שכתב שם מרן באבקת רוכל גבי הגורסים "אנא בשם" ולא "אנא השם" שלכאורה זה נגד "תלמודין", והוכיח שמ"מ מותר לעשות כדעת יחידאה בעניינים אלו, ודימה זה גם להפטרות. ע"ש. והרי לך שעוסק בנוסחאות שע"פ התנאים, ואין קשר לסליחות שנתחברו ע"י ראשונים ואחרונים, שבכל אופן אין בהם קפידא לכאן ולכאן ואינם חיוב כלל. והדברים פשוטים.

טעות כ"א: בטוב עין מדובר רק "בסימוכין דקשוט"?

טו. **ונשוב לביאוריהם בטוב עין**, והנה גם מ"ש בתירוץ השלישי, "שבדבר שיש לו סימוכין דקשוט אצל גדולי המחברים הראשונים, בכה"ג מותר לשנות". אמנם דבריהם נכונים מצד עצמם לענין "לכתחילה", וכן משמע מדברי החיד"א שם, אך ודאי שאינו לעיכובא, כי החיד"א בתחילת דבריו לא התנה זאת, ואדרבא כתב שם להדיא בסוף התשובה גבי נושא שאלתו אודות ברכות התורה הנ"ל, אחר שהביא תשובת מרן באבקת רוכל הנ"ל, וכתב ע"ז: שמשם באר'ה שהמשנים תיבה או תיבות בתפלה וטוענים מצד הדקדוק "או מצד ייפוי הלשון" הרשות

בידם וכו', וסיים ע"ז: והדברים "קל וחומר" בנ"ד שיש טעם לדבר, והיא גירסת רע"ג והרמב"ם והפר"ח, ודאי דלכתחילה יכול לומר כן". עכ"ל. ומשמע להדיא דאף בלאו הכי שפיר דמי. (וכן הביא הרה"ג ר"י רצאבי שליט"א בספרו מילי דברכות על פסקי מהרי"ץ. ומה שהעיר שם. י"ל. ואכמ"ל). וכן מבואר להדיא מדברי מרן באבקת רוכל שהביא שם, שכתב שמותר לשנות "אפילו נגד התלמוד" כיון שאינו דבר איסור והיתר. ע"ש.

טז. ועכ"פ גם לדבריהם דבעינן סימוכין דקשוט. (דמודינא להו לענין לכתחילה וכנז"ל), **הנה כל המגיה בניקוד ע"פ הדקדוק** (והוא ת"ח ובר סמכא הן בדקדוק וניקוד הן בהוראה ולימוד), **הא ודאי שיש לו סימוכין דקשוט מכל הראשונים, שהכריעו וקבעו נוסחאות וניקוד ע"פ דקדוק וכללי לשון הקודש, וכן דעת מרן הבית יוסף בכמה דוכתי, וכן דעת רבנו האר"י וכל האחרונים, וכמבואר באורך בחלק ג' בעז"ה, ע"ש, ותרודה צמאונך.**

סיכום בירור דעת החיד"א בתשובותיו לענין הגהות ע"פ הדקדוק

יז. ועלה מכל האמור בס"ד, שגלוי לכל העמים ולכל המעיינים בדעת מרן החיד"א, שאין שום סתירה אפילו "לכאורה" בין תשובתו בטוב עין לתשובתו ביוסף אומץ, והדברים המוסכמים בשתי התשובות הן: **א. מותר** לכתחילה להגיה בתפלה הן ע"פ הדקדוק, או ע"פ עיון הדברים "מכח הבנת הענין וחיבור "הדברים" [כגון "ולא גורלנו" וכדומה], או ע"פ הסוד, [ובלבד שיתבונן שאכן הנוסח החדש הוא מבורר יותר, ולזה צריך בר סמכא בדקדוק ולשון, ומי שאינו כן ימשוך ידיו מן הקדשים]. **ב. כל** זה אמור לגבי שינויים וחילוף התיבות, להוסיף או לגרוע תיבות או אותיות, וכ"ש לשנות **בניקוד** שהוא קיל טפי, והטעות מצוייה בזה יותר, דודאי מותר. **ג. להגיה** ע"פ הדקדוק בתפלה, כוחו חזק יותר מהגהות של סברא וע"פ הסוד. [כי בזה הטעות מצויה יותר

לומר שנפלה במשך הדורות, וכן בזה הסכמת כל הראשונים שהולכים אחרי הדקדוק]. ד. מותר לשנות לא רק בטעות גמורה, אלא גם בשינוי נוסח שהוא "עדיף" יותר, וכ"ש אם יש חשש מכשול בנוסח הקיים [כגון "ולא גורלנו", וכן כמו שהגיה מהר"ם מרוטנבורג הניקוד של זכרנו "לחיים" הלמ"ד בשוא ולא בפתח, עיין טור א"ח סימן תקפ"ב. ועוד רבים. ואכמ"ל]. ה. ההיתר הנ"ל הוא אף בברכות הקבועות כגון בברכות יוצר [לדוגמא: למחוק תיבת "מהרה" באהבת עולם דיוצר]. וברכות שמונה עשרה [כגון למחוק וא"ו ד"וחננו" מאיתך, וראה להלן חלק ב' בזה], ושאר תפלות, ואין צריך לומר בפיוטים וסליחות [כגון מה שהגיה הבא"ח, גלי גבורתך "ופרוק לך", במקום "עלך". ומרן הגה"ק בעל שו"ת איש מצליח הגיה "הנה לא ינום ולא יישן" במקום "עורה למה תישן". ועוד]. ו. מעיקר הדין מותר להגיה כנ"ל אפילו אם אין מקורות מפורשים לכך, אלא שהדברים מעידים שכן צ"ל, או שטעם הגון בדבר לפי הדורות והזמנים [כגון הכרעת החיד"א לגרוס "ומכניע מינים" ע"פ סברא לדורות הללו של החמדת ימים (בהלכות חודש אלול פ"ו אות ע"ח), ואכמ"ל, וכגון סברת מו"ר נר"ו למחוק תיבת "מהרה" הנ"ל כי רוב העולם אומרים "מארה" ומביאים עליהם קללה ולא ברכה (אף ששם כן גירסת כל הראשונים מגדולי המקובלים, כדלקמן). ועוד], וכ"ש וק"ו אם נמצא סמך הגון לנוסחא זו בדברי הראשונים, ולכתחילה יש להשתדל שלא להגיה בלא זה, כי בזה מתחזקת ההכרעה והסברא. ז. לרדת לעומק חקר סברות ופסקי החיד"א הנ"ל, ראה מה שהארכנו בס"ד להלן במאמר ד' "כללים בהגהות", ע"ש וצרף לכאן, ותרוה צמאונך. ח. להלן בחלק ב' וג', נרחיב עוד בעז"ה בשיטת החיד"א ונמלא ידינו במקורות נוספים משאר ספריו, בהם כל עין תראה שדעתו ודאי להתפלה ע"פ הדקדוק, בין בניקוד בין בתיבות, והכי נהג הלכה למעשה. ע"ש, וצרף לכאן, אלא שבדברים שנהגו בהם "כל ישראל", והוא דבר של שינוי בולט ומקיף ותיבות "תדיריות" (חזרות על עצמם בכל התפלה), דעתו שעצם המנהג מוכיח שהמדקדים לא צודקים, אך זה דוקא אם אכן יש לזה אסמכתא ממדקדים. [ושם בחלק ב']

ביארנו בס"ד שנעלם מעיני קדשו (כי לא נדפס בזמנו) סידור רש"ס, ובו הסכמת כל גאוני אשכנז גדולי ואבירי הפוסקים שהסכימו לשנות הניקוד הנ"ל, וכן כל הוכחותיו של לחם הביכורים שזה מוכרע על פי הדקדוק, וכל הוכחותיו הנפלאות של מו"ר מהגאונים והראשונים המוכיחים שבזמנם לא אמרו כן. ע"ש].

טעות כ"ב: מי השואל בשו"ת תעלומות לב?

יח. והנה כתבו עוד במכתב הנ"ל, שגם בשו"ת תעלומות לב כתב שמנהג הספרדים לומר כ"ף הכינוי (כמו שמך עמך וכדומה) בשוא, ע"כ. וכן חוזרים על זה בספרים ובדרשות, כאילו קיבלנו הוראות התעלומות לב, וכאילו אין מה להשיב על דבריו, כי אמנם אכן כן כתב בשו"ת תעלומות לב (ח"ד סימן מ"ב) אודות המנהג, אלא שלחם הביכורים כבר השיב על זה, והתע"ל כתב שם שאמנם צדקו דברי לחם הבכורים מצד הדקדוק, אך החיד"א מקשה מצד המנהג, ע"ש, ודבריו לא מחוורים כ"כ בזה, כי הלה"ב השיב באורך גם מצד המנהג, והוכיח שהוא מנהג המזויף מתוכו ושוברו בצידו, והאריך בזה. ע"ש. ואיך אפשר לנפנף בתשובת תעלומות לב בלי לעיין היטב בדברי כל החולקים, ולראות היכוננו דבריו אם לא, כדרכו של הגרע"י בכל מקום, אתמהא!

אלא שאילו לפחות ידעו באמת מה כתוב שם בתעלומות לב ו"השתכנעו" מדבריו, החרשתי, כי היו דברים מעולם, שהלב נמשך אחר תעלומות, וסברות חכמות מסויימות, וקשה להזיזו. דא עקא, שגם בספר זה לא פתחוהו בפנים אותם כותבים מעולם, וגם במה שהעתיקו להם מתשובתו, לא עיינו בו כהלכה כלל, ומי פתי יסור הנה לסמוך על "פסקים" שנובעים מרמת עיון רדודה כזו?

ואפרש דברי, ורק בעיניך תביט כי הנה בספר ילקו"י שם וכן בעין יצחק (עמוד תרל"ג) העתיקו הכותבים מספר כל שהוא חלק מתשובת תעלומות לב הנ"ל, שהביא דברי החיד"א ביוסף אומץ (סימן י' הנ"ל), שהתנגד לשינויים בניקוד כ"ף הכינוי הנ"ל, וכתב "שהגם שבספר לחם

הביכורים האריך ללמד זכות על דברי בעל ישרש יעקב והשיב על דברי החיד"א, ואמנם צדקו דבריו על פי הדקדוק. אך כל כוונת החיד"א היא שבתיבות השגורות בפי כל המון ישראל, אין ראוי לשנות, וכבר הוא נר"ו "[הרב השואל בתעלומות לב]" הביא ממחזור סלאויטא שתיקנו הכל כפי הדקדוק, זולת בתיבות נקדישך ונעריצך" [שהניחו אותם כאשר הם כ"ף שו"א, והאות שלפניה קמ"ץ] וכו'. ע"כ עיקרי דברי התעלומות לב (כפי המועתק שם). וכן מועתקים דברים אלו כצורתם במקומות רבים כגון בקונטרס שבסוף ספר "אך טוב וחסד" הלכה יומית (אשקלון) עמוד כ', ובהסכמה לסידור "יסוד התפילה" להד"ס הי"ו (תשע"א) ועוד. והנה מ"ש לעיל בסוגריים [הרב השואל בתעלומות לב] היא תוספת "ביאור" של התלמידים הנ"ל, שהוקשה להם מי זה "הוא נר"ו שהביא ממחזור סלאויטא וכו'", ופירשו שזה הרב השואל בתעלומות לב. ממש מתוק מדבש!

רק חבל, שאין שם שואל בתעלומות לב... ואין שם אף אחד בתחילת דבריו שהביא את מחזור סלאויטא. וכל תשובתו שם כמבואר למעיין (אפילו בשטחיות) היא התייחסות מעצמו לסידור חדש שראה שיצא לאור שנערך ע"י מדקדק אחד בזמנו ר' פ'רג חיים מזרחי ז"ל שהגיה סידור ע"פ הדקדוק, וכתב לו עליו הערות, ובתחילה הסכים עמו המחבר שיש הרבה טעויות שיש לתקנם, (ראה לשונו שהעתקתי לעיל אות ו'), ומ"מ דעתו שבדברים הנהוגים בפי כולם אין לשנות, ונסתייע מדברי החיד"א הנ"ל. ועכ"פ אין שם שואל וכל פירושו הנ"ל הוא עורבא פרח שפורח ומודפס מספר למחברת, ומעלון לסידור, והכל ליצנות ובידור, בעוון הדור, ומעיד בבירור שאחד התלמידים העתיק את תשובת התעלומות לב, ובא חבירו שלא טרח לעינה כהלכה מבפנים, והוסיף בה נופך ומחדש תשובות במה שמתקשה בלא שום בדיקה, ועוד ייקראו לזה "פסיקה..."²⁵.

25. ואם תאמר שכוונתם על המדקדק הנ"ל שהוא "הרב השואל" כי מוכח מסוף המכתב שהמחבר שלח לו את מכתבו, הנה אף שפשוט שאין זה עושהו שואל, וכך לא כותבים,

טעות כ"ג: לחלוק על לחם הביכורים בלי לפתוח אותו?

ט. ומה שכתב שם הרב תעלומות לב "וכבר הוא נר"ו הביא ממחזור סלאויטא וכו'", כוונתו פשוטה דקאי על הרב "לחם הביכורים" שהזכירו שם בסמוך ממש ובדבריו עסק במשפטים אלו, כיעו"ש, וכפי שהובאו לעיל. ואילו היה פותחים הכותבים הנ"ל את ספר לחם הביכורים לחפש זאת ולברר אם כוונתו עליו, היה זוכה למצוא את זה מיד בדף כ"ה ע"ב (בדפו"י) כמעט מלה במלה. וז"ל: עוד ראיתי סידור נחמד של תפלה כפי נוסח האשכנזים נדפס בסלאויטא שניקדו בו כדרך האמור בכל מקום כ"ף הכינוי בקמץ והאות שלפניה בשוא או סגול ככל האמור למעלה, חוץ מתיבות נקדישך ונעריצך שהניחו אותם כאשר הם וכו'". ע"כ. וזו כוונתו הפשוטה של התעלומות לב להוכיח שהנה גם לחם הביכורים עצמו מעיד שהאשכנזים לא תיקנו את תיבות "נקדישך ונעריצך", כי זה ודאי קשה יותר לומר שטעו בדבר של קדושה כל כך מפורסם. ע"ש. [וגם בסידור איש מצליח בעקבות זה לא תיקנו תיבות הנ"ל, בצירוף מה שיש בזה מה ליישב בדוחק. ועיין מה שכתבתי בזה במקומו בחלק ב' בס"ד].

ואמנם במחילת כבודו של הרב תעלומות לב יש להעיר על דב"ק, שבירכו למן בעל לחם הביכורים בברכת החיים "נר"ו", שחשבו לבן זמנו, אך באמת שכבר נלב"ע בשנת התר"ח, כשהיה הרב תעלומות לב בן שלש! וכנראה שזה ט"ס או שיגרת לשון, כי מבואר בלחם הביכורים בתחילתו שהמחבר כבר נפטר, וודאי לא נעלם זה מעיניו, ובפרט שהרב תע"ל ביקר הרבה בתונס ומשבחם בהקדמתו, ע"ש. ועכ"פ גם אם זה מה שהוקשה לכותבים שם בעין יצחק, הנה מפני זה לא ממציאים "שואל" שאיננו, ולא מתעלמים מהמפורש בלחם הביכורים. וודאי שאילו למדו

עכ"פ מי גילה להם רז זה שהוא הביא ממחזור סלאויטא וכו', ואין לנו את דבריו כלל. ובכלל בכל הקדמה זו בתחילה, אינו מתייחס להגהות המדקדק הנ"ל, ולא כתב שהוא תיקן את ניקוד כ"ף הכינוי, אלא שלמד מדברי החיד"א כלל שלא לשנות הנהוג בפי הכל. ולצערנו הדבר ברור כשמש שה"ביאורים" נכתבו בשליפה מהשרוול, וכדרכם בכל קונטרס זה. וד"ב.

בעבר דברי לחם הביכורים, לא היו נמלטים דבריו מזכרונם, ולכל הפחות עתה היה להם לבדוק שם אילו עשו עבודה רצינית.

ובזה תבין גודל טעותם, שבלא לפתוח את לחם הביכורים מעולם [וכדמוכח זה ביתר שאת ויתר עז מכל "יישוביהם" על ניקוד זה, דמרפסן איגרי, ויובאו להלן בעז"ה בחלק ב' וראה מה שכתבנו כבר בזה במאמר אין כאן מחלוקת]. ובכל זאת העזו לחלוק בידיים נקיות על אחד מגדולי הדור לפני כמאתיים שנה, שהיה ראש החכמים באי ג'רבא עיר של חכמים וסופרים, וגדול המדקדקים בדורו, שטרח לחזק את הכרעתו לתקן את כל הניקוד בכ"ף הכינוי, באורך רב כעשרים דף! בצורה יסודית מאד, ובהוכחות נמרצות ובטענות חזקות, וזה אחר שראה את כל דברי החיד"א הנ"ל, כפי שכבר כתבתי לעיל, ומתייחסים לדבריו בזלזול חמור רח"ל. אוי לנו מיום הדין.

טעות כ"ד כ"ה: מה דעת הנוב"י על דקדוק כללי בתפלה? ומה דעתו על המתקנים את כ"ף הכינוי?

כ. והנה בכל מאמריהם הן בילקוט יוסף והן בעין יצחק ח"א (ע"מ תקכ"ו) וח"ג (עמ' תרל"ב) ובשאר מקומות שהעתיקו כל הדברים, אחר שהביאו דברי החיד"א ופסקו על פיהם "שאין לשנות בתפלה ע"פ הדקדוק..." ובפרט אחרי "הישובים" שנוספו בעין יצחק, כתבו וזה לשונם: "ובזה נבין למה ראינו להרבה גדולים שלא נתנו דעתם ללמוד חכמת הדקדוק, וכמו שכתב הנודע ביהודה (מהדו"ק חאו"ח ר"ס ב') והנה בחכמת הדקדוק אין לי יד ושם, ולא למדתי מעולם אפילו קצת [אפס קצה כצ"ל] מחכמה זו וכו'. ע"ש.

ומבואר מדבריהם בלי ספק, א. שדעת הנוב"י כדעתם באופן כללי שלא צריך לדקדק בתפלה ע"פ הדקדוק, ולכן לא למד חכמה זו. ב. שדעתו כהחיד"א שלא לתקן את הניקוד של כ"ף הכינוי ע"פ הדקדוק, שהרי הם מסייעים את החיד"א ואת המיישבים את הניקוד, ע"פ דברי הנוב"י הנ"ל. ג. שאכן זו דעתו של הנוב"י שלא צריך ללמוד חכמה זו

של הדקדוק. ושלשת דברים אלו שקר וטעות, ונראה בעליל שלא פתחו תשובת הנוב"י בפנים מעולם, רק ראו ציטוט זה בספר ויען שמואל (ח"ג התש"ס, שע"י הישיבה) או בספר אחר.

כי להדיא כותב שם הנוב"י בתחילת תשובתו, כששאלוהו על נוסחאות התפלה, "והנה אני תמה על שבחרו לשאול שאלות אלו לחכמים ולרבנים, זיל קרי הוא, שאלו לבעלי מקרא", ובעלי מקרא היינו המדקדקים הבקיאים בתנ"ך. ואחר שהתנצל שם כנ"ל שאינו בקי בדקדוק (והלואי שחכמי דורנו יידעו את "המעט" שידע בדקדוק), וכוונתו אדרבא לבאר מדוע לא הוא הכתובת לכך, התייחס בכל זאת לשאלותיהם היות שהבין שזה רצונם, והכריע בכל השאלות ע"פ הדקדוק. ובין הדברים בסוף תשובתו קבע, שאם לא במקום שיש חרוזים (כגון בפיוטים), בתפלה עצמה יש לנקד את כל כ"ף הכינוי כמו "שְׁמֶךְ" "עֲמֶךְ" וכדומה, ע"פ הפסוקים (כפי שהביא שם וחקר שם), בניקוד סגול וקמץ, ולא בקמץ ושוא. וכבר הבאתי בתחילת מאמר הפתיחה (אות ג') שפסק במפורש (במקום אחר) שחובה שהתפלה תהיה ע"פ הדקדוק, ושיבח את המדקדקים ר"ע ור"א מוילנא שהגיהו את הסידור ע"פ הדקדוק. (וגם הם ניקדו את כל כ"ף הכינוי כהלכה כדעת מו"ר). וכן כתב להדיא גם בהסכמה לספר הבחור כדלקמן.

והרי לך כיצד בחוסר העיון ופתיחת המקורות מסלפים הדברים. שטעו בראשון, שאדרבא ודאי דעתו שהתפלה ע"פ הדקדוק, וקובע שרק המדקדקים והדקדוק יכריעו בנוסחאות. וטעו בשני: שמטעים לחשוב שדעתו נגד תיקון הניקוד של כ"ף הכינוי, ואדרבא פסק שם בתשובה זו עצמה להדיא לתקן, (וגם עליו סמך מו"ר בתשובתו כמו שכתבתי לעיל).

טעות כ"ו: מה דעת הנוב"י על לימוד דקדוק? [ציטוט הסכמתו לספר הבחור]

כא. ואודות הנקודה השלישית, שבעיונם הרדוד הוציאו ממה שכתב שהוא לא למד חכמה זו, שאדרבא כך נכון לעשות שלא צריך ללמוד הדקדוק,

כי אין נפק"מ בכל זה. וגם זה שיבוש גמור, וגורם מכשול גדול, כי חכמת הדקדוק נצרכת לדברים הרבה בהבנת התורה, וכל גדולי הראשונים עסקו בדקדוק כרש"י וראב"ע ורבנו תם (בהגהותיו למחברת דונש) ורד"ק ור"י בן ג'אנח ודונש ומנחם ועוד ועוד.

ולא זו בלבד שלא סבר הנוב"י שאין צורך בידיעת חכמה זו, וכבר ראינו שם שסמך דוקא עליה להכריע בנוסחאות, אלא אדרבא פסק להדיא שצריך כל בחור ישיבה ללמוד לפחות חצי שעה ביום דקדוק!

וזו לשון הסכמתו הקדושה של הגאון נודע ביהודה על ספר הבחור דפוס פראג תקמ"ט (הובא בהקדמת המול"ם לסידור רש"ס):

"כן הדבר שכבר נתתי הסכמה על הדפסת ספר הבחור, ונכון הדבר כי בודאי חכמת הדקדוק "הוא צורך גדול להתפללות להתפלל בלשון צח", וגם בעסק תורה שבכתב לקרוא כראוי ולזהר בנגינת הטעם על מכונו מלעיל ומלרע. ואמנם טוב הדבר שירגילו הבחורים עצמם בזה כמו חצי שעה או שעה לכל היותר בכל יום, אבל לא להיות נמשך ביותר אחר חכמה זו ולבלות זמן על זה, כי באתר דליעול ירקא ליעול בישרא שהוא לימוד התלמוד והפוסקים כי זה הוא חיינו וזה עיקר התורה, וכבר הזהירו חז"ל מנעו בניכם מן ההגיון, ובתלמוד בבלי יוצא גם ידי חובת תורה שבכתב וכולהו איתנהו ביה. ולכן אתם בחורי חמד שמעו אלי ותחי נפשכם ועסקו כל היום בעקרי התורה וכמו שעה או חצי שעה תעסקו במקרא ובחכמת הדקדוק וזה וזה יתקיים בידכם וחפץ ה' בידכם יצליח. דברי אלה הכותב לכבוד התורה פה פראג יום ו' ט"ו אב תקמ"ט. הקטן יחזקאל סג"ל לנדא".

ואנן מה נעני אבתריה? ומה לנו הוכחה גדולה מזו לצדקת דברי קדשו, בראותנו מאמרים אלה של מי שלא למד דקדוק כלל, וממילא גם בפוסקים אינו מדקדק כלל וכל דבריו טעות בעוה"ר.

מאמר ד'

"חננו חכמה בינה ודעת"

בענין הנוסח הנכון בברכה זו, ומנהג מרן הגרע"י בזה

א. ועתה אשובה נא ואראה את דברי הכותבים הנ"ל במכתב, ונלך לפי סדר דבריהם שם ונתבונן אם יש בהם קורטוב של דבש, ובכל משפט ומשפט נביא מדברי ילקוט יוסף הקשור לענין, כי כתבו שם מפורש שעיקרי דבריהם מבוססים על הנכתב בילקוט יוסף, ורק בעיניך תביט איך הכל מזוייף בעוה"ר, ותלמידים צעירים כותבים שיבושים בשם רבם, וה' יאיר עינינו בתורתו.

"וכן לא ייעשה..." [תוכן המכתב המזוייף מאור יצחק]

ב. והנה עיקר טענות הכותבים במכתב הנ"ל הן: "ששינו את הניקוד, ושינו בכמה נוסחאות "בלא הכרח" מהראשונים, ועשו את כולם טועים, כולל את מרן החיד"א, כי מאימתי הספרדים אמרו שבענו מטובך בניקוד קמ"ץ בכ"ף סופית, ושינו הרבה דברים "מדעתם", בניגוד למנהג שנהגו ע"פ החיד"א, שהחיד"א והרב תעלומות לב העידו שמנהג הספרדים לומר בניקוד שוא, ובאים ומכניסים מנהג כמה עדות בחו"ל לכלל עדות המזרח, "בלא ראיות ברורות מגדולי הדורות", וכן לא ייעשה". עכת"ד. ושוב דיברו על תיבת "מהרה" שהשמיט מו"ר באהבת עולם, ועל "ולא גורלנו" בעלינו לשבח, ועל "חננו מאתך" ועוד. [שעל הכל כבר כתבו בעבר, והשיבם מו"ר נר"ו אחת לאחת בירחון או"ת אב התשע"ב, והם חוזרים ושונים על הדברים מרוב בטחונם בצדקת הדברים כדלהלן]. ובתחילת דבריהם פיארו ושיבחו את סידורו חזון עובדיה "שהוא הנוסח הקדום שהיה אצל הספרדים עד לפני מאה שנה, והכל ע"פ ראשונים ואחרונים, ואין זה שינוי ממה שנהגו, ומרן אאמו"ר החזיר עטרה ליושנה ללא שום שינוי בנוסחאות ממטבע התפלה...", ועל כן החליט כנו' שמצוה לפרסם שאין ללכת אחר הנוסחאות שבאיש מצליח!

מי שראה את החודש, יבוא ויעיד!

ג. ואני אומר, "שמצוה לפרסם שאין ללכת אחר ספרים ומאמרים שעוסקים בנושאים שאינם מבינים בהם, ולא עיינו בהם כלל מעולם!" ומי שראה את החודש יבוא ויעיד, ומי שלא ראה איך יעיד? וגמרא ערוכה שנינו: כל שאינו יודע בטיב גיטין וקידושין לא יהא לו עסק עמהן (קידושין ו.), וה"ה לדקדוק ולכל נושא בתורה. ומי שבקי בדקדוק ובמסורת השתלשלות נוסחאות התפלה, ובדברי הפוסקים בעניינים אלו, יכול לחוות בנושאים אלו דעה, ולהביע שמועה, וכמובן רק אחר העיון האמיתי ובדיקה במקורי הדברים כל ידיעה, אך מי שלא בקי ויודע כלל בדקדוק, ולא פתח את המקורות בנושאים אלו, אלא כל ידיעותיו בזה ע"פ ליקוטים למיניהם בלא שום קו ברור, וכותבים בשם הפוסקים (כדוגמת מרן החיד"א, הנוב"י, תעלומות לב ועוד רבים כדלעיל ולקמן בס"ד) היפך המבואר בהם, כמו שתראה בכל מאמריו בנושאים אלו הן בילקוט יוסף (תשס"ד, תפלה ב') והן בעין יצחק (ח"א וח"ג) וכמו שהוכחנו כאן גודל טעויותיו החמורות בנושאים אלו, אחת לאחת, איך יאמר "למזה בן מזה, מימך מי מערה ואפרך אפר מקלה" (ברכות כח.)? ואמרו על זה ממש חכמים בגמ' (חולין קז:): "לא מיסתייה דלא גמיר, מימחא נמי מחי"? שלא דיים שאינם מבינים בין ימינם לשמאלם בנושאים אלו, ומזייפים את הפוסקים, ועוד מעיזים למחות במי שעושה כהלכה ומכריע כל דבר אחר התבוננות עמוקה! אוי לנו מיום הדין!

וכבר הבאנו בסמוך דברי רבנו הגאון נודע ביהודה (חאו"ח סימן ב') שכאשר שאלוהו שם על נוסחאות התפלה ועל הניקוד בסידורים, השיבם לאמר: "וזהנה אני תמה על שבחרו לשאול שאלות אלו לחכמים ולרבנים, זיל קרי הוא, שאלו לבעלי מקרא"!!! ובעלי מקרא היינו המדקדקים. ולמדנו מדברי קדשו יסוד גדול שההכרעות בנוסחאות התפלה ובניקוד לא נפסקות ע"י מחברי ליקוטים בהלכה ואפילו אם גדולים הם "חכמים ורבנים", אלא דוקא ע"י מדקדקים! וכ"ש לא ע"י נערים בורים, וכן דעת כל הפוסקים כפי שנבאר אי"ה בחלק ג', וע"ע במאמר הפתיחה.

טעות כ"ו: מה כתוב בשער הסידור איש מצליח?

ד. פקח עיניך וראה במכתבם זה עצמו (בעלון הנ"ל) שהקורא התמים חושב ש"פסק" כזה הקורא לא ללכת אחר סידור מסויים, ודאי נכתב במתינות רבה מאד ובכובד ראש, ובאמת כולו מלא טעויות מחמת פזיזות, וחוסר אחריות, וטעו בפשוטות שתשב"ר לא טועים בהם, ודע את אשר לפניך. בוא וראה, שאפילו לא פתחו מעולם את "שער" הסידור איש מצליח, ובכל זאת מדברים עליו גבוהה גבוהה. שהרי כתבו במכתב הנ"ל על עורכי הסידור איש מצליח וז"ל:

ולפחות היה להם לכתוב בשער הסידור שזה נעשה ע"פ אחד מגדולי חכמי תונים, ולא לכתוב סתם לפי מנהגי הספרדים". וכנראה נתחלף להם סידור איש מצליח באיזה סידור אחר, כי בסידור איש מצליח בכל המהדורות כתוב בשער בדיוק "כפקודתם": "בנוי ע"פ רבותינו המדקדקים שלשה קני מנורה, ראשון בקודש הכהן הגדול ראב"ד ג'ר בא רבנו שאול הכהן זצ"ל מח"ס לחם הבכורים ועוד..." , ומדוע לא יטו אזנם למוסרו היקר והארוך של רבם הי"ו שם באותו עלון מאיזו דרשה בסוכות, "שלא להשיג על חכמים, אם לומדים בשטחיות", והנה תוך כדי דיבור מגבבים שם השגות "בשמו" שאפילו "קריאה שטחית" לא נעשתה בהם! וצע"ג.

טעות כ"ז: מה דעת מרן הגרע"י גבי "חננו מאתך"?

ה. פוק חזי, שלא דיים זה, אלא אפילו לברר מה כתב הילקוט יוסף בעצמו במקומות אחרים, לא ביררו, ואת מנהגיו האמיתיים של מרן הגר"ע יוסף מסלפים. כי הנה כתבו שם בסוף המכתב, וז"ל: "ובענין הנוסח הנכון לומר וחננו מאתך חכמה בינה ודעת וכמבואר בילקוט יוסף, ומה שכתבו שמרן היה אומר חננו בלי וא"ו אין זה נכון, ועדות שקר אמרו בזה". ע"כ.

ובדברים אלו טעו בשתיים, אחת, ש"שכחו" שבעל ילקו"י עצמו הוא שהעיד כן בהקדמת סידורו "חזון עובדיה" (מהדורא שניה התש"ן סוף אות ל"ה) וז"ל: "בברכת המזון מנהג מרן אאמו"ר שליט"א לומר וכו', ובתפלת י"ח אומר "חננו מאתך וכו'", ורק במוצ"ש אומר "וחננו" [אלא

שהרמב"ם עצמו כתב בשניהם "וחננו", ובכל אלה הורה שלא לשנות בסידור עצמו. "עכ"ל כולל המוסגר. ותימה עצום איך כותבים על דברי בעל ילקו"י עצמו "עדות שקר". ועוד יאמרו שהוא כתב כן, הלא בושה תכסה פניהם! (וראה בצילום להלן).

טעות כ"ח: כיצד מבררים הלכות ומנהגים?

1. **וטעות שניה** וחמורה טעו שם במכתב זה, שכיון שודאי מרן הגרע"י נהג כן כמו שהעיד שם בנו הי"ו, א"כ אע"פ שעתה מסתמא שכחו מזה (אם נדונם לכף זכות), מ"מ היה להם לברר שוב מה מנהגו של מרן ז"ל בזה, ולא לסמוך על הרגלו של בעל ילקו"י (או על מה שפסקו הם בספרו לדחות את מנהג אביו) כאילו פיו כפיו, ועוד לתקוף זאת בלשון חריפה כ"כ של עדות שקר, אתמהה! ואם באנו למדה זו, איך נוכל להאמין לכל העדויות שכותבים בשם מרן הגרע"י, כאשר כל אחד מרשה לעצמו להתלות באילן גדול, וכמה זהירות צריך בדבר! ומאחר שהסידור במהדורת תש"ן אינו מצוי כל כך, ובמהדורות החדשות השמיטו ההקדמה משום מה, לכן הבאתי לפניך צילום הסידור.

בהוצאה זו הוספנו כמה פרטי הלכות, וכל ההלכות קובצו בסוף הסידור. כן הוספנו פרקי שבת, פרקי אבות, ביאור תפלת שמונה עשרה, לתועלת הרבים. בסידור "חזון עובדיה" הובאו למעלה מ-70 תיקוני נוסח על פי הדרכתו של מרן אאמור"ר שליט"א, כדלהלן:

שינויי הנוסח ומקורותיהם

13

לה. בברכת המזון מנהג מרן אאמור"ר שליט"א לומר: "על הכל וכו' ומברכים אותו וכו'". (ולא את שמך, – וברמב"ם הנוסח הוא את שמך). וברצת החליטנו אומר: כי יום "זה" גדול וקדוש, וכו' והגם שאכלנו וכו'. [גיפה ללב (ס"ר קפח) כתב, שבסידורי אשכנז עמדו שמים וכו' ובסידור רומניא שהופיע מהר"א ירושלמי, ובסידור שפי"א שהוא כמנהג הספרדים השמיטו נוסח ואע"פ שאכלנו ושתינו וחייב ביתן וכו'. וגם הרמב"ם והרד"א והא"ח והתרוק ושאר פוס' לא גרסי לתיבות אלו. ובא"ח (פר חקת ה' טז) כ', שיאמר והגם שאכלנו ושתינו וכו', ולא יאמר ואין]. וביעלה יבא (בברכה"מ ובתפלות) אומר: יגיע ידאה וירצה, ישמע יפקד ויזכר, ואומר: ראש החודש הזה. ובתפלת י"ה אומר "חננו מאתך וכו'" ורק במוצ"ש אומר "וחננו". [אלא שהרמב"ם כתב בשניהם וחנונו. ובכל אלה הורה שלא לשנות בסידור עצמו.

צילום סידור חזון עובדיה התש"ן עמוד 12-13

"ועדות שקר אמרו בזה"???

טעות כ"ט: מהי דעת הרמב"ם גבי "חננו מאתך"?

ז. וכיון דאתא לידן ענין הגירסא הנכונה בברכת "אתה חונן", נימא ביה מילתא, ונעיר כמה הערות במה שנדפס בילקו"י בזה בשמו, ותבין כי ודאי לא מאיתו יצאו דברים אלו.

ואקדים שפסק מו"ר נר"ו לומר "חננו מאתך" ולא "וחננו" כי אין מקום לוא"ו זו בראש משפט, והסתייע מדברי מהרי"ץ בתכלאל עץ חיים שהגיה כן, ושכן הוא בסידור רס"ג ואבודרהם ועוד (לאוקמי גירסא אות נ'), ועל פי הכרעתו נהג כן הגרע"י זצ"ל כדלעיל, ובסידור חזון עובדיה שם (שהבאנו לעיל) העיר, שדעת הרמב"ם לגרוס בשניהם "וחננו", וכן כתבו תלמידיו בספרו ילקו"י (תשס"ד, תפלה ב' עמוד תקכ"ג), והעתיקו בזה עוד מקורות, וכנראה שזו הסיבה שהגרע"י אמר שלא לשנות בסידור עצמו.

והנה טענה זו מהרמב"ם לאו דיליה היא, אלא כן כתב באליה רבה (סימן קט"ו סק"א) והובא בכה"ח שם (אות ג'), וכן העיר בזה היעב"ץ בלוח ארש (ח"א סימן ק"נ), ונראה מדבריהם שגירסת הרמב"ם בזה, הכריעה להם הספק. וכן כתבו עוד אחרונים (עיין ליקוטי מהרי"ח ועוד).

אולם כבר הערתי בזה בזמנו בגליון ספרו שהיום שנתגלה לנו בחסדי ה' **הכת"י של חיבור הרמב"ם המקורי ביותר**, שחתם עליו הרמב"ם בכי"ק: **"הוגה מספרי אני משה ברבי מימון זצ"ל"** אשר סמכו עליו כל הראשונים, (וכן על פיו הדפיסו עתה במהדורת פרנקל את כל נוסח התפלה), כל עין רואה שם שגרס ביום חול "חננו" בלא וא"ו, ורק במוצ"ש "וחננו", וכן נדפס ברמב"ם מהדורת הרב קאפח ע"פ כתבי יד תימן המדויקים, וכן נדפס בפרנקל, וא"כ הוכרע הספק בדעת הרמב"ם בזה.

וכן מ"ש בספרו (שם) שכן גירסת מחזור ויטרי, הנה במהדורה חדשה שיצאה ע"פ כתבי יד ע"י מכון אוצר הפוסקים, הביאו שהנוסחא בכ"י מוסקבה (המדויק יותר מהנוסח שלפנינו, כדבריהם שם), הוא: "חננו". וזה מלבד מה שכבר מצאו שכן גם גירסת האור זרוע ובה"ג (הובאו

בילקו"י (שם) ועוד. וכן הכרעת המדקדק הגדול רבי שבתי סופר שהגיה את הסידור ע"פ הוראת כל גדולי הדור לפני כארבע מאות שנה (כפי שנרחיב בזה להלן בעז"ה) וכן דעת רוב מדקדקי אשכנז, וכן תיקנו למעשה האשכנזים בכל סידוריהם. וכבר האריך בזה להשיב על דבריהם מו"ר מרן נר"ו בירחון או"ת (שנת התשע"ב חודש אב סימן קכ"ז אות ג'), וזכיתי בעניותי לכוין לחלק מדבריו והערותיו שם, ואף גם זאת שהעיר מנוסחאות המתקנות ברמב"ם, וכן הוכיח שם שכן גירסת רע"ג, וביאר בטוטו"ד הכרעתו בזה, מתוק לנפש ומרפא לעצם, ע"ש ותרווה נחת. וקרוב לודאי שאילו ראה מרן הגרע"י הנוסחא האמיתית של הרמב"ם בזה וכל שאר קמאי הנ"ל [רס"ג, בה"ג, או"ז, ואבודרהם, מלבד הרמב"ם, ושכן נראה הגירסא העיקרית ברע"ג ומחז"ו], בצירוף כל האחרונים שהסכימו כן, היה מורה לתקן כן גם בסידור.

והנה כת"י תימן (בקאפח) והעתקי כת"י ספר "המוגה" (או ספר "החתום") נתפרסמו לפני צאת הילקו"י בשנת התשס"ד, ובכל זאת לא שתו לבם אליהם, ואיך ניתן לסמוך על נוסחאות של ראשונים בהבדלים של ו' וכדומה, בלי לבדוק בספרים חדשים המוגהים ע"פ כת"י? ובפרט שעכ"פ מו"ר נר"ו כבר פירסם הדברים באו"ת שם, וא"כ מדוע ממשיכים וכותבים במכתב הנ"ל שזה הנוסח "הנכון" וחננו, ומדוע נכון הוא? והרי רוב הראשונים ובראשם הרמב"ם גרסי חננו והגרע"י היה שש לקראתם ודאי, וכאמור.

טעות ל': סתירה בילקו"י אודות שינוי של ו' יתירה או חסירה

ח. וראה זה פלא שהוא עצמו בילקו"י תפלה ב' הנ"ל (עמוד תקל"ט) וכן בספרו ילקו"י חנוכה (עמוד קצ"ב הערה ד') גבי וא"ו של "ועל הנסים" שהוסיף הגרע"י הוא"ו כדעת כמה מדקדקים (רש"ס והרז"ה ועוד) שהמ"ב פסק כמותם, אך לא נמצא כן בראשונים (כמו שכתבתי להלן מאמר ה') וכן לא בכל סידורי הספרדים הישנים [וכנראה גם

כל האשכנזים הישנים, וכמו שכתב בלוח ארש להיעב"ץ], ובכל זאת הם כותבים ע"ז שם: **"ואין זה בכלל משנה ממנהג, כיון דהוי מילתא דמסתברא טפי, שהוא וא"ו החיבור עם לעיל מיניה, ומה בכך שיוסיף וא"ו, ואין בזה שום גריעותא"!!** עכ"ד. ותימה על הכותב, איך ביום זה דתו שוכח, דא"כ מדוע לפתע "יש גריעותא" להוריד את הוא"ו של "וחננו", "ומה בכך" להוסיף או להוריד, שהרי "אין הוא וא"ו החיבור עם לעיל מיניה"²⁶ והלוא הדברים ק"ו, אם מסברת כמה מדקדקים (ומעט אחרונים שהסכימו עמם) נגד פשטות כל הראשונים וכל הסיפורים הספרדים הישנים הסכים הגרע"י להוסיף וא"ו ע"פ הדקדוק, א"כ על אחת כמה וכמה במקום שרוב הראשונים ורבים מהפוסקים הסכימו להוריד הוא"ו דשפיר דמי! ובפרט **"דהיא מילתא דמסתברא טפי וטפי"** מהוא"ו של על הנסים (שאינו מוכרח כ"כ, וכמו שהעתיקו שם בעצמם ממ"ב איש מצליח את סברת מו"ר נר"ו **שלא להוסיף** הוא"ו בתפלה רק בברכת המזון, ע"ש טעמו, ועיקר נימוקו הוא למעט בהגהה מה שאפשר כמו ששמעתי מפ"ק. וכן פסק כדעתו הגאון היעב"ץ בסידורו כוותיה ומטעמיה, ע"ש), וא"כ ודאי שלהם שומעים.

(ומה שכתבו בילקו"י חנוכה שם בסוף דבריהם שהגהה זו להוסיף הוא"ו היא לא ע"פ "דקדוק בעלמא", ולכן לא ע"ז נתכוון החיד"א "שאמר" שלא להגיה ע"פ הדקדוק... כמובן שכל בר דעת יבין מזה מה ידיעתם בדקדוק, שאפילו אינם יודעים דקדוק מהו, ולא יאומן כי יסופר. וכן מה שכותבים בדעת החיד"א, הוא חלום באספמיה, וכפי שיבואר בהמשך אי"ה).

26. ועיין בחידושי הרשב"א ברכות דף י"א שהתיר כאחד להוסיף או לגרוע בתפלה, ע"ש, וכן החיד"א בראש תשובתו ביוסף אומץ (סימן י') הביא שהעלה בטוב עין "דזימנין דמשכחת גורעין או מוסיפין, יש להם על מה שיסמכו". ע"ש. ולהלן מאמר ג' דיברנו בדעת החיד"א בהרחבה.

טעות ל"א: מו"ר נר"ו "יישב" את נוסחת הסידורים גבי "וחננו"?

ט. ואנוכי הרואה בילקו"י שם שהביאו שבלאוקמי גירסא כתב לומר חננו וכו', וכתבו ע"ז: ועיין שם שיישב הנוסחא שלנו שהוא"ו בפה רפה בלשון ישמעאל ורצונו לומר ובכן תחננו, וכיצ"ב בברכת התורה "והערב נא" שר"ל ובכן תעריב נא וכו'. ע"ש. עכ"ל. וכל הקורא יתמה שמאחר שמו"ר "יישב" הגירסא, א"כ מדוע הכריע לשנות נגד דרכו שבמה שאפשר ליישב ביישובים "נכונים", מיישב ומקיים הגירסא (וכמו שכתבתי לעיל גבי ועל הנסים, שלא הוסיף וא"ו בתפלה, כיון שאינו מוכרח, ואכמ"ל בדוגמאות רבות).

אולם לא דייקו כלל בדבריהם, כי כל המעיין בלאוקמי גירסא (אות נ'), יראה שכתב "ושמעתי ליישב" הנוסחא מהטעם הנ"ל, ודחה אותה, וכתב "ולוי נראה שאין ללמוד מזה" [מברכות התורה], כי היא ברכה בפני עצמה לדעת האר"י זצ"ל ואפ"ה מתחילה בוי"ו, ואין לה חבר. עכ"ל"ק ודפח"ח. ובאות"ת התשע"ב שם הרחיב בזה בדברים וחידושים נפלאים, אשרי עין ראתה. ע"ש. ולא ידעתי מדוע מטעים את הקוראים לומר שיישב את הנוסח, והיא טעות כפולה, שגם לא הוא שיישב, וגם ששם מבואר שאדרבא היישוב אינו נכון.

טעות ל"ב: האברבנאל יישוב את גירסת "וחננו"?

י. עוד ראיתי שם שסיימו בזה"ל: ועיין עוד בספר שורש החיים (צובירי, דף קל"ז) בשם הרי"ץ אברבנאל בספר נחלת אבות (פרק ג') "שביאר בדרך ישרה" הגירסא "וחננו" בכל ימות השנה. ע"ש. ולכן אין לשנות ממנהגנו. עכ"ל. וכשעשיתי כמצוותם ועיינתי בשורש החיים שם ראיתי שהאברבנאל לא ביאר כלל הגירסא "וחננו" בוא"ו, ולא עסק כלל בנוסח אם לגרוס בוא"ו או בלא וא"ו, רק ביאר בדרך ישרה את "כל הברכה כולה", אך זה לא מיישב כלל את האי וא"ו יתירה.

וכל מה שיש ללמוד ממנו הוא רק שנראה מריהטת דבריו שגורס "וחננו"

בוא"ו, ואי מהא, הא קמן הרמב"ם ורס"ג ורע"ג (כנ"ל) ואו"ז ומחז"ו (לגירסת הכת"י) והאבודרהם, והכרעת גדולי המדקדקים, וקיי"ל ע"פ מרן הבית יוסף שהולכים תמיד אחרי הנוסחאות הנכונות יותר, כמו שהארכתי מאד לבאר זאת במאמר ו' דלקמן. וגם הרב צובירי בשורש החיים שם לא הוכיח מהאברבנאל אלא לענין הגירסא בלבד. ע"ש.

ושו"ר למו"ר בירחון או"ת התשע"ב שם (עמוד תתרי"ז) שג"כ העיר בזה ובדק הדברים באברבנאל עצמו, ע"ש, והרי לך "אמיתות" הכרעותיהם של תלמידים אלו, שלמרות שבספר שם תלו זאת במסקנא "בהכרעת" האברבנאל כמבואר בלשונם שהבאתי כאן בראש אות זו, ולמרות שכבר העיר מו"ר בשנת התשע"ב, שאין זה נכון, בכל זאת חוזרים ואומרים כאן במכתב שהנוסח "הנכון" הוא "וחננו"...

טעות ל"ג: ילקוט יוסף אינו ע"פ מנהגי מרן הגרע"י? וממתי מותר לו לכתוב "טעות" על מנהג מרן הגאון ז"ל

יא. וע"פ כל האמור אנוכי יוסיף להפליא הפלא ופלא על מה שכתבו בילקוט"י שם (תפלה ב', מהדורת תשס"ד עמוד תקכ"ג) להלכה ולמעשה למעלה ובהערות, וכן בעוד כמה מקומות (כגון בהסכמה לסידור "יסוד התפלה" תשע"ב, ובעלון אור יצחק בקיץ תשע"ב ועוד), שאין לשנות "ממנהגנו" לומר "וחננו", עם וא"ו, כי "מנהגנו" מיוסד ע"פ הפוסקים וכו'. ע"ש. ועוד כתבו שם בהסכמה הנ"ל "שזה טעות" לומר חננו בלא וא"ו!!!

ולפי האמור ענין הרואות ש"מנהגו" של מרן הגרע"י היה לומר "חננו" בלא וא"ו, [ואכן חָנְנוּ ה' יתברך חכמה בינה ודעת יותר מכל בני אנוש], ורק במוצ"ש אמר וחנו, ומעתה אינו מובן על מנהגו של מי מעידים שם בילקוט יוסף? והלא כל העולם יודעים שילקוט יוסף נועד להביא פסקיו ומנהגיו של רבנו הגדול יביע אומר, וע"ז סומכים כל העולם שבהיותם נוהגים ככתוב בספרים הנ"ל, הרי הם עושים כבי"א, ואיך כאן מתעלמים ממנהגו ופוסקים היפך דעתו? דאף שאמר "לא לשנות בסידור", מ"מ ודאי לא אמר לבטל דעה זו שסומך עליה למעשה?! ומה

החוצפה הזאת לכתוב על מנהגו "טעות", וכל הת"ח שבדור שמעיזים לחלוק בעדינות ובכבוד על הגרע"י, הם כועסים עליו ומבזים אותו, ולהם מותר לכתוב על מנהגיו הנכונים "טעות"? טלו קורה מבין עיניכם! אוי לאותה בושה! ובודאי הגמור שלא ראה בעל ילקו"י את הסכמות אלו לפני שהתפרסמו.

אלא שבאמת לא זה הדבר היחיד שם בקונטרס זה שהוא נגד דעת הגרע"י, אלא כל יסודו ומהלכו של אותו קונטרס הוא שלא כדעתו, ועיניך לנוכח יביטו באותיות הבאות איך סילפו ובבללו את כל דעתו, ומזה תבין שודאי לא נערכו הדברים ע"י בנו הי"ו, והיה לו להביא זאת לת"ח מובהקים ורציניים יותר, למנוע שיבושים מדורות הבאים ושלוש על ישראל.

סיכום פרק א' - ההכרעה בענין "חננו"

יב. ומכל האמור עלה בדינו להלכה ולמעשה בס"ד, שהגירסא הנכונה בתפלה בברכת אתה חונן, לומר: "חננו" מאיתך בלא וא"ו, לפי שהוא קטע חדש, ולא המשך לשלפניו, ואין מקום לוא"ו החיבור. ורק במוצ"ש שאומרים "אתה חוננתנו" ומבקשים בקשות (כשם שהבדלתנו וכו'), לכן יש להמשיך "וחננו" בוא"ו. ונתבאר בס"ד שכן דעת מרן הגרע"י זצ"ל, וכן נהג למעשה, והאומרים בשמו הפוך, עדות שקר אמרו בזה.

ואף שאמר הגרע"י בשנת התשמ"ח שלא לשנות בסידור עצמו, וכן כמה אחרונים לפניו פקפקו בזה, הוכחנו בס"ד שנראה שהוא משום שלא ראו את הגירסאות הנכונות ברמב"ם, והיום שנתגלו בס"ד כתבי היד, רואים בכל כתבי היד המדויקים שכן נוסחתו, חננו בלא וא"ו, ובמוצ"ש עם וא"ו, וכן נדפס בפרנקל. וכן גירסת בה"ג והאו"ז (ועוד לא בדקתים בפנים) והאבודרהם, וכן נראה עיקר בגירסת רע"ג ומחזור ויטרי (עיין בפנים). וכן הסכימו אחרונים רבים כמו רש"ס, מהרי"ץ, הרז"ה המדקדק ועוד, וכן תוקן בכל סידורי האשכנזים בזמננו, ובסידורי תימן, ומסתמא אילו ראה את כל זה הגרע"י זצ"ל היה מורה כן אף לרבים, וכן דעת

מו"ר נר"ו להלכה ולמעשה וכפי שהגיה בסידור המדויק שכן נכון גם לכל הספרדים. [ועיין עוד מה שהאריך הרחיב בזה מו"ר נר"ו לחזק הגירסא, ולדחות יישובים לא נכונים, בדברים מאירים ועמוקים, בטוטו"ד, בירחון אור תורה (אב תשע"ב). ע"ש. ותרוה צמאונך. ועוד חזון למועד להתייחס למה שכתב בזה בספר לב אהרן בטענות לא נכונות בכלל, כי לא ידע דרכי המגיהים ונכנס לתחום שאינו שלו במחילת כבודו, כמו שכתבנו לעיל. וד"ב].

מאמר ה'

"דקדוקי רבנו עובדיה"

בירור מקיף ומעמיק בדרכי הגהתו של מרן הגרע"י זצ"ל

עוד כתבו במכתב הנ"ל, וז"ל:

"ובענין נוסחאות התפלה הארכנו לבאר בילקוט יוסף שם כל נוסחא ומקורה בדברי הפוסקים ראשונים ואחרונים, ובעיקר כתבנו שכך היה המנהג בירושלים לפני למעלה ממאה שנה, ורק כשהגיעו סידורי הבבלים שנכתבו ע"פ נוסחאות הבן איש חי, שינו כמה דברים כמו ומכניע מינים וכדומה... ומרן זצוק"ל החזיר עטרה ליושנה שיחזרו לנהוג כמו שנהגנו לפני למעלה ממאה שנה, ועכ"פ אין לשנות מנוסחאות הפוסקים... ואמנם כל הנ"ל [בסידור חזון עובדיה] אין זה שינוי ממה שנהגו, כי כך נהגו לפני שנים... [והנוסח של חזון עובדיה] ללא שום שינוי הן בנוסחאות ממטבע התפלה וכמ"ש המהרי"ל בדרשותיו שאסור לשנות מנהג המקום בענייני תפלה בשום פנים, ויש סכנה בדבר למי שיעשה כן... וכן מבואר... ובשו"ת לב חיים ח"ב (סימן ט') ועוד. ומצוה לפרסם שאין ללכת אחר סידור איש מצליח... כי מאימתי הספרדים אמרו שבענו מטובך בניקוד קמץ בכ"ף סופית... בניגוד למנהג שנהגו ע"פ החיד"א... והרב תעלומות לב... וכן לא ייעשה. עכ"ל.

מהי דרכו של הגרע"י בהגהות?

יג. והנה על מה שכתבו בשם מהרי"ל והגר"ח, כבר כתבנו לעיל במאמר הפתיחה שהוא שיבוש גמור, ע"ש, וה"ה לשאר הפוסקים שהזכירו

שם שהכל ענין אחד, צא ובדוק. ואודות מרן החיד"א והרב תעלומות לב כבר הוכחנו לעיל מאמר ג' שלא פתחום בפנים ולא הבינום כלל. ע"ש. ובכן עתה אשובה נא ואראה את אותו "יסוד גדול" זה שכתבו כאן, שנתחדש בשנים האחרונות בדעתו של מרן הגרע"י, שלא הומצא אלא כדי לנסות למצוא "יישוב" מדוע מצד אחד הגיה הגרע"י הגהות רבות, (כלשון בעל ילקו"י להקדמתו לסידור חזון עובדיה מהדורת תש"ן, שיש בסידור "למעלה משבעים תיקוני נוסח"), ומצד שני לא הגיה את כל הגהותיו של מו"ר נר"ו. ותחת אשר יעיינו בשום שכל ודקדוק גדול הראוי לכבודו של גדול הדור זצ"ל, להבין את דרכו בהגהות, ויגיעו למסקנא פשוטה ואמיתית הברורה כשמש (שתצוף מאליה לכל מי שיתבונן כהלכה בכל הדוגמאות שהבאנו להלן), בדו מלבם "שאסור לשנות בנוסח התפלה". ואולם אך שקר מנחילים הם ולפי כל האמור לקמן מסקנת הדברים היא, שבודאי הגרע"י מגיה ע"פ הדקדוק, וודאי דס"ל שהוא הבסיס לניקוד והנוסחאות בתפלה, אלא שבדברים שראה שהמדקדים עצמם נחלקים בהם, או בדברים שראה שיש מגדולי הפוסקים שהתנגדו נחרצות לתיקונים אלו, ולדעתם המנהג מוכיח שכנראה לא צדקו המדקדים בזה גם ע"פ הדקדוק, ובפרט בדברים שהם מורכבים הרבה בכלליהם, בזה בדרך כלל נשא פנים למנהג, ואמר שב ואל תעשה עדיף, כי סבר שייתכן שטענות המדקדים אינן צודקות "גם ע"פ הדקדוק"!

אך גם בזה מאחר שלא נכנס לעובי הקורה בנושאים אלו "לא דחה" את דברי המדקדים והמתקנים, כשראה שגם להם יש מקורות להשען עליהם, ולכן תראה שבשום מקום בפומבי לא בכתב ולא בע"פ לא חלק על מה שתיקנו בסידור. איש מצליח את כל כ"ף הכינוי (כמו תורת מוסבך ועוד), ואדרבא נהג כבוד גדול בסידור זה, כמו שכתבנו בראש המאמר, וכמו שהבאנו דוגמאות במאמר זה כיצד מסתייע בכבוד גדול מנוסחאות מו"ר וסידורו כמה פעמים להכריע את הנוסח.

הגרע"י "לא התנגד" בעשרות שנותיו האחרונות למברכים "הגפן" גימ"ל קמץ!

יד. וגם גבי ניקוד "הגפן" האם הגימ"ל בקמץ או בסגול, מ"ש בזה בחזו"ע פסח הוא לפני שהגיע מו"ר לארץ וידע הגרע"י מדבריו וממנהגיו, אך אחר כן לא שמענו ולא ראינו שדיבר ע"ז בדרשותיו, ובשאר ספריו, ואדרבא פוק חזי "דבר פלא" [לא לדידן, אלא לדידהו דבעלי המחלוקת שמפרסמים בעולם דבר כזב "ששיטתו" של מרן הגרע"י "מתנגדת" לשיטת מרן הנאמ"ן...]. ביבי"א ח"ט (סימן כ"א) שהסתייע מסידור איש מצליח ומדברי מו"ר בלאוקמי גירסא (אות פ"ט) גבי "פרי" הגפן, אם הפ"א דגושה או רפויה, כמו שהבאתי לשונו להלן (סוף מאמר זה). והנה למרות שאחר הדברים שהעתיק ממו"ר בענין הנ"ל באותה שורה ממש, המשיך מו"ר נר"ו וכתב: ולענין תיבת "הגפן" וכו', וביאר שדעת הרב לחם הבכורים ואביו הגאון איש מצליח זצ"ל, לומר "הגפן" גימ"ל בקמץ, ושכן עיקר, ודחה ברמז טענות שכתב בחזון עובדיה - פסח, ע"ש. בכל זאת נמנע הגרע"י ביבי"א שם מלהתייחס כלל לנושא זה, ואפילו הערה בקצרה כדרכו בעלמא וכדרך שאר מחברים לכתוב בכגון דא, כמו לפחות: "ולגבי מ"ש שם לענין ניקוד "הגפן" עיין מ"ש בחזו"ע פסח שאין מנהגנו כן", וכדומה, אפילו זה לא כתב! שרים עצרו במלים וכף ישימו לפיהם! (איוב כט, ט), וכ"ש שלא תקף את זה! בינו נא זאת! והדבר פשוט, שזה מאחר שידע שהוראותיו של מו"ר כולם בקדושה, ע"פ יסודות איתנים, והכרחים גדולים, ולא בשביל לשנות מנהגים בחינם, או בשביל לחלוק עליו ח"ו כדרך מחברים מסויימים, א"כ אין לדחותו בקנה. ובפרט שידע שנשען מו"ר בזה וביסודי הגהותיו על דברי מרן הגאון "לחם הבכורים", שידע מרן ז"ל גודל חכמתו ובקיאותו וכח הכרעתו בדקדוק ובנוסחאות התפלה, וכפי שנשען הוא עצמו עליו פעמים רבות בנושאים אלו (והדגשנו זאת בכל פעם, בחלק זה "דקדוקי רבנו עובדיה"), וגם בנושא הראשון שעסק שם ביבי"א הנ"ל, גבי "פרי" שהפ"א דגושה, הוכיח זאת ע"פ לחם הבכורים, ע"ש, ואיך אפשר לסתור דברים הנשענים על אילנא רברבא, שפוסק כמותם האי

גברא רבא דאתא ממערב'א? אלא שבחזו"ע פסח לא ידע עדיין מדברי לחם הבכורים בזה (בהגדה שלו "ערבי פסחים"), וכן נראה מלשונו שם שלא ידע אז שהאשכנזים שקוראים בזה כהלכה ע"פ הדקדוק הוא נגד מנהגם הישן כמבואר בסידור רש"ס ולוח ארש להיעב"ץ, וחשב שמנהגם קדמון הוא, ע"ש, וודאי שאנו יכולים להשען על דבריהם אף לדידן בני ספרד, כמו שהזכיר זה מו"ר בלאוקמי גירסא שם. **וכל הרעש הגדול שעושים על זה תלמידי הילקוט יוסף, כל שנה לפני פסח ובשאר זמנים כאילו שרינן עורבא,** אין בו ממש, וודאי אינו לרוחו של הגרע"י, ורחוק מאד מדרכיו, ואינו אלא לשיטה הבדויה שהמציאו וסילפו בדעת הגרע"י, שאת סתירתה וביטולה תראה כאן בס"ד.

בסידור חזון עובדיה נעשו שינויים או לא נעשו? [סתירה" בין הקדמת הסידור לילקוט יוסף]

טו. ונשוב לענין ראשון, שמאחר שהתלמידים הנ"ל שנדרשו לערוך את קונטרס נוסחאות בילקו"י ובעין יצחק, התעצלו מלהתבונן כהלכה בשיטת מרן הגרע"י, בפרט שהיא מובילה לכיוון שמחזק את סידור איש מצליח, החליטו "לשלוף מהמותן" תירוץ נפלא שלכאורה יישר בקלות את כל "הסתירות" שבדו מליבם²⁷, וחשבו לרפאות שבר על

27. ועיין מסילת ישרים פרק ו' מה שהביא מדרש חז"ל על הפסוקים במשלי (כד, ל-לד): המדבר ברעת העצל, "על שדה איש עצל עברתי, ועל כרם אדם חסר לב", **מתוך שלא עמל בהן**, הוא יושב ומטמא את הטהור ומטהר את הטמא וכו'. וביאר זאת המסילת ישרים: הנה בתחילה אינו אלא מחסיר הטורח אשר היה ראוי לו, ומזה נמשך שלא ילמד בתורה ככל הצורך, ומפני חסרון הלימוד כשיבוא אח"כ ללמוד תחסר לו ההבנה, והנה אילולי היתה גומרת רעתו בזה, כבר היתה רבה, אך עוד מתרבה והולכת במה **שברצותו על כל פנים ליישב הפרשה והפרק ההוא, הנה יגלה בה פנים שלא כהלכה**, וישחית האמת ויהפכהו, ויעבור על התקנות וכו'. עכל"ק. ודברים אלו כל הזמן נגד עינינו, כפי שזכינו בס"ד ללמוד פרקים אלו במס"י עשרות פעמים בעיון גדול, לכן נזהרנו מאד בס"ד לדקדק היטב בשיטת מרן הגרע"י נ"ע ושיטת מו"ר נר"ו, וכל הגדולים מדורי דורות, לברר באמת שיטת כל אחד, ולא לחפש להטות שום דרך וצד מסויים, כי אין זו דרכה של תורה, וכמבואר, וה' ינחנו בדרך אמת. אכ"ר.

נקלה, והלכו בדרך "הקלילה", "להתאים" את מרן הגרע"י "לשיטת" חכמי אשכנז בדורנו²⁷, שבענין זה התפרסמה "שיטתם" בקול רעש גדול שכאילו דעתם שלא להגיה כלל בתפלה ע"פ הדקדוק...²⁸ ולכן כתב אותו תלמיד במכתב הנ"ל, שמרן "אאמו"ר" לא שינה "שום שינוי" ממה שנהגו בנוסחאות התפלה. ומתלונן על מנצור ואיש מצליח ששינו ע"פ הדקדוק וע"פ הכללים. וכן כתב בעין יצחק (ח"ג עמוד תרל"א) שכתב שבסידור חזון עובדיה "אכן לא נעשו שם שינויים" אלא החזרנו עטרה ליושנה כפי הנוסח שהיה מקובל אצל הספרדים קודם שפשטו סידורי תפלת ישרים וכדומה וכו'. ע"כ.

טז. ודברים אלו טעות גמורה וליצנות וסילוף דרכו של מרן הגרע"י ז"ל, ו"שכחו" שבשנת תש"ן השתבח בעל ילקו"י בכל הקדמת סידורו הנ"ל בכותרת ראשית מעל פני ארבעה עשר עמודים, שמביא "שינויי הנוסח ומקורותיהם", ואיך נהפכו פתאום סורי גפן השינויים להיות "ללא שינויים", ואולי משום שהגר"ץ אבא שאול זצ"ל לא רצה להכניס סידור זה לשיבת פורת יוסף (כמו שהעידו שם בעצמם על אחד מראשי ישיבת פורת יוסף, ובדרשה במוצ"ש שמות תשע"ו פירש הילקו"י הכוונה), לכן מציגים הדברים בצורה שונה שאינה נכונה?! וכי זו הדרך להתמודד עם החולקים?! או שמא כדי שיוכלו להצדיק את מה שהחליטו אח"כ לתקוף את סידור מנצור ואת סידורי איש מצליח ואחרים שלא מצאו חן בעיניהם משום מה, בתואנה שנעשו בהם תיקונים ושינויים נגד המקובל, לכן שינויי הגרע"י נעשו כולם "נוסחאות ישנות"?! וכי

28. ואף הם אח"כ ענו כולם ואמרו שלא ידעו על מה חתמו, וסמכו על איזה אברך מב"ב שחשבוהו "מדקדק" עם "חוש ביקורת..." ולא הודיעום בתחילה בעלי המחלוקת שרוב הגדולים הנ"ל עצמם יצאו נגדו בשצף קצף בעניינים אלו עצמם, שמשנה המסורת "במקראות" בפתוחות וסתומות וחסרות ויתירות, נגד מסורת רוב ככל ישראל, כמבואר בספר "מסורתנו" לרבי צבי גולדברג ועוד. ועכ"פ הם אמרו בעצמם כי לא מכירים הם את נושא הנוסחאות כלל. ודע אילו כן באמת היתה דעתם, הרי שצריכים הם מיד לגנוז את כל סידוריהם המצויים על כל סוגיהם, כי כולם מוגהים היטב ע"פ המדקדקים. וע"ע מה שכתבתי במאמר פתיחה בהערה 4. ואכמ"ל.

לשינויים בסידור איש מצליח אין מקורות חזקים והכרעות מבוססות, לא פחות מכל המקורות של הגהות חזון עובדיה? וכי מרן הגרב"צ אבא שאול קטיל קני באגמא ח"ו ולא יודע שזה "לא שינויים"... אם היה ממש בדבריהם אלו?! וכי אי אפשר לפתוח את יביע אומר וחזו"ע ולבדוק את כל עשרות "השינויים" אשר שם? מה הליצנות הזאת? וראה להלן בפרוטרוט על כל זה אחת לאחת בס"ד.

ארבעה מי יודע?

יז. **ונפתח בארבע הגהות של מרן הגרע"י זצ"ל שעליהם כתבו בילקו"י** להדיא שכן היה הנוסח הישן, וכך נכתב בקצרה "במכתב הנ"ל" בזה הלשון:

"ובעיקר כתבנו [בילקוט יוסף] שכך היה המנהג בירושלים²⁹ לפני למעלה ממאה שנה", ורק כשהגיעו סידורי הבבלים שנכתבו ע"פ הנוסחאות הבא"ח, שינו כמה דברים, כמו ומכניע מינים וכדומה". ע"כ.

והדברים מתבססים על מה שנכתב בילקו"י ובעין יצחק שם, באותו קטע שהבאנו לעיל, וזה לשונם, וכדאי להתבונן היטב:
"ורוב ככל הדברים שכתבנו בסידור חזו"ע הוא ע"פ מה שהיה נפוץ

29. בכל הספר (ילקוט יוסף) לא נזכר בענין זה מנהגי "ירושלים", אלא "הסידורים הישנים" וכדלהלן, ושם זו דרך חדשה לתרץ את כל הסתירות שבדבריהם, שנתכוונו רק על המנהג בירושלים. אלא שגם את"ל שזה נכון (וברור שברובם זה לא נכון), מ"מ מדוע "לכפות" (כלשונם על סידור מנצור ועל סידור איש מצליח) על כל ישראל את מנהגי ירושלים? ומה הזלזול הזה בנוסחאות מנצור (תפלת ישרים) ע"פ מרן בן איש חי, לעומת נוסחאות ירושלים? אתמהא! וכן הראוני בעין יצחק סוף ח"ג שכתב שאין לחייב את כל א"י במנהגי ירושלים, ע"ש. ועכ"פ בספר ילקוט יוסף שאליו הם מציינים כאן, כתבו להדיא שכן היה הנוסח בסידורים הישנים ומפרטים שמותם, כמו שהבאתי להלן מיד. פוק חזי. וגם במכתב עצמו מיד אח"כ חזרו וכתבו שנוסחאות יביע אומר "אין זה שינוי ממה שנהגו" והכל "כפי מה שנהגו עד לפני כמאה שנה" "ללא שום שינוי במטבע התפלה", ופשוט שמדובר לא רק על מנהג ירושלים שהם מיעוטא דמיעוטא לעומת כל הציבור הספרדי בריבי רבבותיו שעלו מהגולה, שודאי א"א לבטל מנהגיהם בהינף יד, בפרט בדברים שלא מפורש "בשלחן ערוך" נגדם. וברור.

בזמנו בסידורי התפלה של הספרדים... וכגון לענין חתימת הברכה "ומכניע זדים" וכן הוספת "ועל זקניהם", והוספת תיבת "צדקה" בברכת שים שלום, והשמטת תיבת "וארעא" בקדיש תתקבל, וכל כיו"ב... ואדרבא הסידורים בהוצאת מנצור והנמשכים אחריו, הם ששינו מהנוסח שהיה מקובל בסידורים שהיו לפני יותר משבעים שנה, כפי שעינינו הרואות בסידורים הישנים: אהלי יעקב, תפלת החודש וחוקת עולם ועוד. ובסידור תפלת החודש שיצא לאור לפני כ - 120 שנה, בשנת תרמ"ג, הנוסח הוא "ומכניע זדים" "ועל זקניהם", ובסידור בית עובד גם הובא הנוסח "ועל זקניהם". עכת"ד. ע"ש.

ומבואר מדבריהם להדיא, שארבע הגהות אלו של מרן הגרע"י ז"ל: (1) "ומכניע זדים" ולא מינים, (2) להוסיף "ועל זקניהם", (3) להשמיט תיבת "וארעא" בקדיש תתקבל, (4) להוסיף תיבת "וצדקה" בברכת שים שלום, כן הוא בארבעת הסידורים שהזכיר: (1) אהלי יעקב, (2) תפלת החדש, (3) חוקת עולם, (4) בית עובד³⁰. (ועיין בהערה).

ואני אומר: אשרי המאמין, יזכה לקץ הימין. ומה נעשה ובכל הדוגמאות הנ"ל שהזכירו מהגהות מרן זצ"ל, הנה ברוב הסידורים הנ"ל שהזכירו, הנוסח אינו כפי שמעידים!!!

טעות ל"ד - ל"ה: מהי גירסת ארבעת הסידורים הישנים בענין "ומכניע זדים" ובענין "ועל זקניהם"?

ח. כי הנה מה שציינו לתפלת החודש תרמ"ג, בסידור תפלת החודש שלפני הנוסח כך: "ומכניע זדים (נ"א מינים)". ואח"כ בברכת על הצדיקים: "(ועל זקניהם)" בסוגריים. וממה נפשך, אם הולך אחר הסוגריים

30. ואף שהזכירו את בית עובד רק בסוף לגבי ועל זקניהם, (וגבי "חוס ורחם עלינו" בשמע קולנו, וגבי "צדקה" ורחמים), הנה על כרחם להסתדר גם עם נוסחאותיו, אם רוצים הם לקיים דבריהם שנוסחאות מרן זצ"ל הם ע"פ הסידורים הישנים, שהרי בית עובד היה בין הסידורים הכי נפוצים והכי חשובים אצל כל הספרדים כמו שכתבנו בסמוך, וגם מרן הגרע"י היה משבחו.

של "ועל זקניהם", כאילו זו נוסחתו העיקרית כמו שכתב שם דגריס על זקניהם, ילך גם אחרי "מינים" דלעיל, ואם מתעלם מהסוגריים, א"כ לא גריס ועל זקניהם. ובתפלת החודש הוצאת סיני, הגירסא הפוכה: **"ומכניע מינים"** (נ"א זדים). ובמהדורא נוספת של תפלת החודש (נדפס בירושלים, בהוצאת יוסף חסיד), הגירסא רק: **"ומכניע מינים"** ותו לא, **"ועל זקניהם"** מוסגר.

ואיך שיהיה, גם לנוסחת תרמ"ג (וכמדומה לי שזו גם טעות, וזה תרמ"ז, וצריך לי שוב בדיקה), כיון שנדפס גם הנוסח השני של **"מינים"** בשם **"נוסחא אחרת"**, והיינו **ששניהם כאחד טובים ודעבד כמר עבד** (אלא שניתנה קצת עדיפות לזדים במהדורא זו), א"כ לבוא ולומר שהנוסח הנפוץ היה זדים, ומנצור **"שינה"**, הוא שקר.

ובבית עובד הנוסח הוא: **"ומכניע זדים (י"א מינים וכן עיקר)"**. ומעל תחילת הברכה יש **פסק הלכה** של הגהמ"ח הרב אי"ש צדיק זצ"ל ע"פ מרן החיד"א **שיש לגרוס ומכניע מינים**. ואיך תאמר שמנצור שינה את המנהג הישן אם עשה כהכרעתו של המחבר בית עובד, וכגירסא שהובאה שם והוכרע כמותה? אולם בזה צדקו שבבית עובד גריס **"ועל זקניהם"** כמו שכתב בילקו".

ובסידור אהלי יעקב גריס **"ומכניע מינים"** (בתפלת שחרית של צום גדליה דף קנ"ה ע"ב, וכן בתפלת מנחה של ערב כיפור עמוד י'), ולא זדים, אך גרס **"ועל זקניהם"**. ורק פעם אחת בערבית של **"מוצאי כיפור"** **"חזר בתשובה"** וגריס **"ומכניע זדים"** ומאידך הסגיר את **"ועל זקניהם"**... ולא השוה מידותיו, וסמי חד מקמי תרי³¹.

31. ונראה ברור (גם מהכתב) שאת ערבית של מוצאי כיפור הדפיס ע"פ סידור אחר... עם כל שינויו. והרוצה ללכת הכל ע"פ סידורים ישנים, לא ימצא ידיו ורגליו בבית המדרש, כי "סידורים" אינם פוסקים, ואינם מועילים אלא רק "לסייע" על מנהג, אך לא להכריע על פיהם.

וכן בסידור "חוקת עולם"³², בשתי מהדורות שלפני, שנת תרס"ה (הוא סידור רגיל), ושנת תרנ"ד (סידור לה' צומות), הנוסח באופן מוחלט בכל התפלות: "ומכניע מינים". ואין כלל את התיבות "ועל זקניהם!" ועיין ביבי"א ח"ח (סימן י"א אות ל"ב) וכן בח"ד (סימן מ"ח אות ד') שהסתייע מנוסחאותיו של חוקת עולם. ע"ש.

ונמצא בסיכום: א. שנוסחת "ומכניע מינים" מודפסת וקיימת בכל ארבעת סידורים הנ"ל! באהלי יעקב (ברובו) וחוקת עולם וכן בחלק ממהדורות תפלת החודש, היא הגירסא היחידה. ובבית עובד ותפלת החודש (תרמ"ז) הובאו שתי הנוסחאות, ובבי"ע הכריע כמותה! והרי לך שמה שנכתב במכתב הנ"ל גבי "ומכניע מינים" שזה "הנוסח הישן" ברור "שניסח את זה אדם יָשֵׁן", ואינו אלא זיוף וליצנות.

ב. לגבי "ועל זקניהם" רק בבית עובד גרס לה בלי פקפוק, וכן פעמיים באהלי יעקב. אך בתפלת החודש וכן פעם אחת באהלי יעקב התיבות מוסגרות, (ולא כתבו ש"יש אומרים" דל"ג, אלא הסגירו בסתם, ומשמע דדעתם יותר שלא לאומרם), ובחוקת עולם אינן כלל! וא"כ ברור ששתי הנוסחאות שימשו בערבוביא, וממילא גם כזה לומר "שזו נוסחתם" אינו אלא חלום, שצריך לעשות לו הטבה.

טעות ל"ו: מהי גירסת ארבעת סידורים הנ"ל גבי תיבת "וארעא" בקדיש תתקבל?

ט. ועתה נבדוק הנוסחא השלישית, גבי תיבת "וארעא" בקדיש תתקבל (אחר: "קדם אבונא דבשמיא"), שכתבו בילקו"י "שעינינו הראות" בד' סידורים הנ"ל שלא גרסו לה, ושמא ט"ס נפל שם, וצ"ל "שעינינו לא ראות", כי כל עין לך תראה גם בבית עובד (עמוד 210), גם בתפלת החודש (עמוד ס"ו), גם בחוקת עולם (מהדורת תרס"ה, עמוד נ"ד. ובמהדורת תרנ"ד עמוד צ') וגם באהלי יעקב (פעמיים, במחזור יו"כ

32. שנדפס כמעט לפני מאה שנה בדיוק... כדלהלן.

דף מ"ז ע"ב וכן דף רט"ו) דגרסי "דבשמיא וארעא" ... צא ובדוק. אלא שבסידור "אהלי יעקב" בלבד בחמש מקומות נוספים (במחזור לר"ה דף ק"ו ודף קס"ג ע"ב, ובמחזור ליו"כ דפים קט"ו, קס"ז וקצ"ה) הניח עליהם סוגריים, (ובשני מקומות הנ"ל בלי סוגריים), ומשמע דאין ולא ורפיא בידיה, ומ"מ גם באלה המקומות לא מחקה, וכבר ראית לעיל (גבי ועל זקניהם) שסומכים אותם כותבים בילקו"י גם על הסוגריים. ועכ"פ בשלושת סידורים הנ"ל גרסי בהחלטיות "וארעא", ולא ידענא מאי קאמרי, ושמא מתכוונים לסידורים אחרים באותם שמות.

טעות ל"ז: מה גירסת "חוקת עולם" בענין אמירת תיבת "צדקה" בברכת שים שלום?

י. ובענין הנוסח הרביעי, גבי תיבת "צדקה" בברכת שים שלום, אם לגרוס "וחסד צדקה ורחמים" או רק "וחסד ורחמים", שגם בזה טענו שם שבכל הסידורים הנ"ל גרסו תיבת "וצדקה". הנה בזה קצת צדקו, שבבית עובד ובתפלת החודש ובאהלי יעקב, גרסי "צדקה", ומ"מ בחוקת עולם לא גרס "צדקה", ועדיין שיקרו בעדותם.

טעות ל"ח: האמנם "טעה" מנצור גבי "צדקה" הנ"ל, ולא יפה עשה "ששינה"? [ההכרעה הנראית בענין זה]

יא. ומ"מ דוקא בזה לדינא נראה שנוסחת תפלת ישרים נכונה יותר מנוסחת חזון עובדיה³³, כי בכל הראשונים ליתא "צדקה", עיין בסדר רע"ג וברמב"ם ובמחזור ויטרי ובאבודרהם, וכמדומה שכן הוא בכלם, וכן ראיתי בשערי תפלה (למהר"י רקח) שהוכיח כן מעוד ראשונים ע"פ

33. ובשלושת עניינים הקודמים דעת מו"ר נר"ו כדעת הגרע"י לגרוס "ומכניע זדים" ולהוסיף "ועל זקניהם" ולהשמיט תיבת "וארעא" בקדיש תתקבל, וטעמו ונימוקו עמו, ואכמ"ל. אך גבי תיבת "צדקה" הנ"ל לא ראה בזה טעם מספיק לשנות ממה שכבר נתפשט ע"פ תפלת ישרים, וממילא לא שינה, כי משתדל תמיד ליישב במה שאפשר הנוסחאות הנהוגות שכבר פשטו פה בארץ, אם אין טעם הגון בשינוים, כמו שכתבתי בסוף הפתיחה, ולפי מה שביארנו בפנים ע"פ הראשונים, א"כ טעמו ברור ואמת ויציב.

מנין התיבות, (ועוד לא בדקתי את זה), ולכאורה אין שום טעם מיוחד בתוספת זו, ואדרבא נראה לכאורה שזה הגיע בטעות מהמשך הברכה (ואכמ"ל), א"כ אחר שפשט המנהג ע"פ תפלת ישרים לא לגרסה, לא ידעתי מה הענין להחזירה. בוא וראה שגם הגרע"י שכנראה נהג לאומרה ע"פ הסידורים הישנים, **מ"מ ביבי"א ח"ח לא כתב ע"ז שצריך לגרסה**, וכן לא ראיתי בדבריו במקום אחר, וכנראה הוא משום דס"ל דאין קפידא בדבר, והנוהגים שלא לאמרה שפיר עבדי (ומסתמא טעמו משום שכ"ה נוסחת כל הראשונים). ומעתה לא ידעתי מה החרדה הזאת שחרדו עלינו דוקא בזה להטיח האשמות על מנצור "ששינה" מסידורים ישנים, בשעה שהוא חזר לנוסחת הראשונים, ועוד נסמך על חוקת עולם שלפניו. והגהות רבות (כמו שתראה בסמוך) שינה הגרע"י מנוסחת כל הסידורים הישנים ע"פ הראשונים, ואין כאן שום טענה על תפלת ישרים, ומה חבל שיש כאלה שכדי לשבח מקחם מטילים דופי באחרים, ולא זו דרכה של תורה. (וכן ראיתי בספר לב אהרן בענין זה דמסיק דל"ג לתיבת "צדקה" הנ"ל, ע"ש). ודי בזה.

והרי לך דוגמאות נפלאות ל"עדויות נאמנות" ו"הכרעות מפוארות" בנוסחאות התפלה, מתוך "בקיאות עמוקה ונפלאה", עד כדי שיהא בכוחם לסתור הכרעות של גדולי עולם... ועיניך תחזינה מישרים שכל זה נכתב ע"י ילדים שלא השלימו את משנתם ולימוד קריאתם, ולא בקיאי בצורתא דאתוותא, ולא חסו על כבוד רבם להודיעו מהני מילי דשטותא, ולקבעם בספר בשמו, ופלא עצום איך מאמין להם, אם לא כמו שאמרנו שכל המכתבים והמאמרים שנכתבו בשמו בנושאים אלו, כולם זיוף. והה"ב.

טעות ל"ט: "חוקת עולם" ו"אהלי יעקב" הם עדות למנהג כל הספרדים???

יב. ודע שבאמת עצם "ההחלטה השרירותית" לומר ש"אהלי יעקב" ו"חוקת עולם" הם הספרים הישנים שיש לסמוך עליהם (בנוסף לתפלת

החדש), ולא על "תפלת ישרים" של מנצור ששינה וכו', וכ"כ שוב ב"עין יצחק" (ח"א סימן תקכ"ג) וז"ל: ודע, כי הדברים שכתבנו בסידור חזון עובדיה הוא על פי מה שהיה נפוץ בזמנו בסידורי התפלה של הספרדים, בענייני נוסח ומטבע התפלה, כמו סידור אהלי יעקב, תפלת החודש, חוקת עולם ועוד. עכ"ל.

יח. ודברים אלו הם דברי טעות, כי שני אלו (אהלי יעקב וחוקת עולם) הם סידורים חדשים שנתחברו ממש לפני כמאה שנה, והוגהו בחלקם בשונה מהנוסח שהיה מצוי ונפוץ אצל רוב הספרדים ע"פ סידורי ליוורנו, ו"חוקת עולם" אדרבא זו היתה עיקר מעלתו ששינה כמעט הכל ע"פ האר"י, וכמבואר בשער סידורו, (מה שלא נעשה עד אז בתפלת החודש ובשאר סידורי ליוורנו, עיין במאמרי "מהר והבא עלינו ברכה ושלו"ם" - ויען שמואל חלק ח'), ו"אהלי יעקב" עיקר מעלתו הוא בביאורים היקרים וההערות וההגהות החשובות של מחברו על התפלה והפיוטים, אך ודאי שאי אפשר להגדירו כ"סידור פופולארי" של הדור הקודם, כאשר הוא בכלל לא חיבר סידור ליום יום, רק מחזור לימים נוראים, (ומהקדמתו משמע שחיבר על חגים נוספים, ואיני מכירם, ואולי לא נדפס, ולא נפנית לברר עכשיו), ואיני יודע כמה פשט בתפוצות אך בודאי לא כמחזורי ליוורנו, ובכל אופן גם הנוסחאות שבו הם ע"פ סידורים הרגילים שלפניו, ואינם מקבילים אפילו להכרעותיו של המחבר עצמו בדברים רבים (כפי שקרה גם בבית עובד ובית מנוחה ושי למורא ושנות חיים ועוד, ואכמ"ל), לכן לבוא ולשימם עטרה לראשנו ולקבוע שכולם צריכים ללכת על פיהם, וזו "החזרת עטרה ליושנה" אין אלו אלא פיטומי מילי בעלמא של נערים חובבנים שלא יודעים בין ימינם לשמאלם, ולא ידעתי במה כוח סידורים הנ"ל כ"כ גדול להציגם כ"ששנים" יותר מה"חדשים" של מנצור, והנה חוקת עולם נדפס לראשונה בתרס"ה, ואהלי יעקב נדפס בתרס"ח, ותפלת ישרים של מנצור נדפס במהדורא ראשונה בשנת התרח"ץ, (עם הסכמות רבנים גדולים, הראשון לציון הגאון רבי יעקב מאיר והגאון רבי בן ציון

מרדכי חזן, והגאון רבי אפרים מנשה הכהן זצ"ל אביו של חכם שלום כהן שליט"א), ועכ"פ נדפס סה"כ שלושים שנה אחריהם, ומאי כולי האי לבטל זה מפני זה אם לא ע"פ ראיות ועיון ודקדוק? **ולפי דרכם שזה המדד, א"כ שמא גם אנו נאמר שתפלת ישרים עדיף על פני חזון עובדיה, כי נדפס "ששים ושבעים שנה" לפניהם? וכלך לך מדרך זו.** (וכל זה מלבד מה שכבר ראית ותראה עוד להלן שזה בכלל לא נכון לומר שהרב יב"א ז"ל הלך על פיהם).

יט. רק "תפלת החודש" [והמחזורים שלו: זכור לאברהם, מועדי ה' ועוד], באמת היה כמעט המצוי ביותר אצל כל הספרדים בדור הקודם, והיתה לו תפוצה עצומה, וכמעט אצל כל המבוגרים שבאו מחו"ל מכל העדות תמצא סידורים אלו, ואף לתימן הגיעו, ושילבו את התכלאל עמו יחד (למנהג ה"שאמי")³⁴. וכן **"בית עובד"** (לחול) ו**"בית מנוחה"** (לשבת) המשולבים בפסקיו וחדושו (בהלכה ובנוסחאות) של הגאון רבי יהודה שמואל אשכנזי זצ"ל, ונדפסו בשנת תר"ג והלאה, היה נפוץ ומצוי מאד³⁵, ושניהם נדפסו בליוורנו, מלבד עוד סידורים רבים שהיו נפוצים בעיקר בארץ מסויימת (כגון "שי למורא" למרן בעל לחם הביכורים רבנו שאול

34. וכן הראני אחי ידידי הרה"ג ר' אריה נר"ו בספר עלי הדס (מנהגי תונס), שכתב כדברינו אלה, שתפלת החודש היה הנפוץ ביותר אצל כל הספרדים, והחזיק מעמד במשך כ- 150 שנה משנת תקע"ז עד תשי"א, ע"י חמשה מדפיסים שונים. ע"ש. (ומ"ש עד תשי"א אולי כוונתו שעד אז נדפס בליוורנו עצמה, אך גם אח"כ פה באה"ק עוד נדפס פעמים רבות במהדורות צילום ובעריכות שונות בדפוס ירושלמי, ובדפוס יוסף חסיד ועוד. ומנסים עתה מולי"ם שונים להדירו שוב מחדש בעריכה נאה. ואכמ"ל).

35. **ובכל זאת הנוסח עצמו במקומות רבים לא תואם להכרעותיו וכדלעיל**, והמדפיסים עושים ככל העולה על רוחם, ואשרי התמימים הנהנים כ"כ להתבשם מריח ניחוחם, כאילו ירדו בסיני. וראה כעין זה לדוגמא במחזור "שי למורא" עם פירושו של מרן מוהרש"ך שכתב ב"אדון עולם" שהמנקד "בטרם כל יציר נברא" "כל" בחולם, מחריב את העולם! (והיינו שזו כפירה ח"ו, כי כל בחולם, מתפרש כאילו היה איזה יציר בטרם נברא הכל ח"ו) וצריך לנקד "כל" בקמץ קטן שהוא סמוך ל"יציר". ובכ"ז מנוקד שם בסידורו באותו עמוד "כל" בחולם! ועל אלו מחריבי עולם (בשגגה כמובן), סומכים כולם בעיניים עצומות.

הכהן, שהיה נפוץ בעיקר בתונס וכדומה) אך למעשה מאחר שנדפסו בליוורנו, הנוסח הבסיסי הוא ע"פ ליוורנו (כתפלת החודש ובית עובד הנ"ל) מלבד שינויים קלים בין סידור לסידור, והרי זה לידיעה כללית למי שמבקש להבין ולהכיר במה המדובר, וכדי שיידעו שלא להתפעל מכל מיני שמות ספרים שאינך מכיר.

טעות מ': האם אפשר להגיה שלא ע"פ הדקדוק או קושיא וסברא?

כ. והנה בהמשך דבריהם שם בילקו"י (עמוד תע"ח) ובעין יצחק (ח"א עמוד תרל"א) כתבו עוד וז"ל:

"וכל האריכות בשו"ת יביע אומר חלק ח' (חאו"ח סימן י"א) הם רק לבירור הנוסחאות "הקיימות" וביאוריהם. וגם באיזה מקומות שקבע נוסח אחר מהרגיל, לא עשה כן ע"פ איזו קושיא או ע"פ כללי הדקדוק, אלא הכל מבוסס על דברי קדמונו הראשונים והאחרונים, שכך גרסו, ואינן מבוססות רק ע"פ סברא, שהיא תורה שאין לה בית אב". עכ"ד. וכעין זה מתפרסמים דברים כאלה בעשרות מקומות ובדרשות. ואולם כל דבריהם אלו הם תורה שאין לה "בית אב", תרתי משמע, אחד כפשוטו במה שטוענים בזה ובכל דבריהם שם שאין להגיה ע"פ הדקדוק, וזה נגד כל הפוסקים כדלעיל בפתיחה וכדלקמן חלק ג' בעז"ה באורך, אלא שאין לתורתם בית א'ב גם כמדרשו מהאב הגדול מרן הגרע"י זצ"ל שכותבים בדעתו דברים שלא היו ולא נבראו.

כי הנה מתבאר מדבריהם הנ"ל שתי נקודות עיקריות: א. רוב ככל הגהות הגרע"י היו "קיימות" בסידורים הישנים, ורק עסק בבירורם וביאוריהם... ב. גם "במיעוט" ששינה מהרגיל, אך זה אינו ע"פ כללי הדקדוק או קושיא או סברא, והכל ע"פ קדמונים ראשונים ואחרונים. וכל זה אינו נכון. ואסביר הדברים בעז"ה אחת לאחת, שכל הרוצה ללמוד יוכל להבין ולהחכים, ובדעתו להסכים.

כא. ראשית אבאר, כי משפט זה שכתבו "לא ע"פ כללי הדקדוק, או קושיא וסברא, רק ע"פ הקדמונים ראשונים ואחרונים שכך גרסו", הוא דבר מופרך מצד עצמו לכל מעיין ובעל סברא, המכיר קצת את מסורת הנוסחאות. ודבר זה מעיד מיד על כותבו שלא נגע באפס קצה חכמה זו, וכל דבריו נכתבים בשיטה חובבנית. כי אם אין כללים ברורים בידך כיצד להכריע בנוסחאות, אם כן כיצד תוכל להחליט אחרי איזו נוסחא בקדמונים והראשונים והאחרונים ללכת. ובשלמא דבר שהוא ממש בכל הראשונים (כגון "ומכניע זדים"), ניחא³⁶, אבל כמעט בכל שאר הנושאים, אין לך דבר שיש בו הסכמה בין כל הנוסחאות, וכבר כתב בזמנו האבודרהם לגבי מנין התיבות בתפלת י"ח, והביאו מרן הב"י (א"ח סימן קי"ג) שאין לך סידור אחד בעולם הדומה לזולתו, ע"ש, ופוק חזי בסידורי הראשונים שכמעט בכל משפט בתפלה, תמצא אחרים

36. בענין "ומכניע מינים"

על אף שגם לגביו, ודאי שמרן החיד"א לא כתב דבריו על חנם, ופשוט שלא נעלם ממנו דברים מפורשים כמה מקומות בירושלמי ובתוספתא ובכל הראשונים, (ודברי הגר"ח פלאגי שכותב שאם ראה החיד"א את כל זה, היה חוזר בו, במחכ"ת תמוהים קצת, והילקו"י שחוזר על דבריו בכל מקום כנתינתה מסיני, לא התבונן כלל בדבר, והגרע"י לא טען כן על החיד"א כמו שיראה כל מעיין (וביאתי במקום אחר), ורק העתיק את דברי הגר"ח לסייע "למסקנא" שלו). ועכ"פ ברור שהחיד"א נסמך על דברי החמדת ימים שכתב שבזמננו לא ראוי לומר כן (וזהו שסתם לכתוב "וקיבלתי" מטעם הידוע), וכמו שגילה כוונתו מו"ר נר"ו. והחמ"י שם כתב שבלי ספק שכן היא גירסת הש"ס והתעלמו מזה כל המשיגים, אך נראה שהחיד"א התחשב בזה, וכבר גילה מו"ר נר"ו גילוי עצום שש"ס דידן במגילה משמע דגרים ומכניע מינים, עיין בדברי קדשו בירחון או"ת (בערך בהתשס"ח, וצריך בדיקה), וכיוון לזה מדעתו בשו"ת לב אהרן, ונתחזקו דברי החמ"י והחיד"א. (אף שלדינא פוסק מו"ר לומר "ומכניע זדים". וכנראה משום שסוף סוף כל הראשונים פסקו כירושלמי. ודו"ק). ועכ"פ א"א לחלוק על החיד"א בשה"י פה"י, וכמה מגוחך לראות שנותנים לנו מוסר איך חולקים על החיד"א גבי הניקוד שזה נושא שכל הגדולים מעידים שלא עסקו בהם, ואין זה מוריד מכבודם כהוא זה, ואין תימה אם נעלמו כללי הדקדוק בזה מהחיד"א, ומאידך יאמרו שנעלם מהחיד"א גמרות מפורשות של נוסח חתימת ברכה, שאפילו עיון לא נצרך בזה, רק קריאה. ולא ייבשו לחזור על זה מעל כל במה, ותמהים על מי שחלק בזה, ואין להם שום כבוד בעוה"ר למרן החיד"א ולתורתו, רק משתמשים בו כדי לנגח ת"ח. והה"ב.

מהראשונים והאחרונים שגורסים אחרת, בתוספת ומגרעת תיבות ואותיות ושינויי נוסחאות. ובכלל יש שינויים רבים מאד בין הנוסחא הספרדית המצויה היום לבין נוסח הראשונים (רע"ג, רס"ג, רבי שלמה ברבי נתן (ע"פ הגאונים), הרמב"ם ועוד, וביניהם עצמם, ולא מיבעיא ביניהם לבין סידורי הרוקח וחסיד אשכנז ומחזור ויטרי ועוד שעליהם מבוסס נוסח אשכנז, שהוא שונה כהנה וכהנה, וגם ביניהם יש הבדלים), ולכן אם באת לשנות מנהג שפשט בדורות האחרונים בלי הכרח גדול, או טעם חזק, אין שום רשות ושום טעם לשנות ע"פ ספרים ישנים, כי תמיד אפשר לשאול "מאי חזית" לחזור לפני מאה שנה ולא לפני מאתיים שנה, וכן הלאה.

כב. וכן בין "האחרונים" כמעט על כל הגהה של חכם אחד, יש החולקים בה, וזה אומר בכה וזה אומר בכה, וכי אפשר שפוסק יילך בעיניים עצומות רק אחרי חכם אחד? והגרע"י חלק על החיד"א בכמה נוסחאות (כגון ומכניע מינים, וניקוד חשמונאי ועוד), ועל הגרי"ח כהנה וכהנה, אלא שסמך על חכמים אחרים "שדבריהם היו נראים בעיניו יותר ברורים", אם מפני הדקדוק או הסברא או הראיות מהראשונים, כפי שתראה להלן דוגמאות רבות, ועל כרחך הדבר מוכרע ממקומו שרק ע"פ כללי לשון הקודש וכללי הדקדוק, למי שיודעם לשורשם ולאמיתתם, שהם היסוד להגהות בתפלה כפי שלימדונו הראשונים, מפני שהעומד לפני המלך צריך לדבר בשפה צחה, (וכפי שהארכנו בזה בפתיחה), וכן ע"פ "כללים" נוספים שנתבארו בדברי הראשונים ואחרונים (כגון במקום דנפיק חורבא מיניה, כסברת מהר"ם מרוטנבורג בטור סימן תקפ"א גבי זכרנו לחיים, וסברת האר"י להוסיף ותקוה "טובה" לדורשיך, וסברת מרן מהרש"ך גבי "ולא גורלנו", וסברת מו"ר גבי השמטת "מהרה" באהבת עולם, ועוד ועוד). רק הם היכולים להכריע לנו "בין" הנוסחאות, והבקי בהם היטב יכול לומר שנוסחא מסוימת תמוהה או דחוקה, ועדיפה חבירתה. והבן זה היטב כי אמת הוא! ואפשר להאריך בזה הרבה בהוכחות וביאור הדברים בראיות רבות מאד, ועוד חזון למועד בס"ד.

[וכבר הנפתי ידי בס"ד להלן במאמר "כללים בהגהות", לחזק ולבאר כללים אלו היטב. ע"ש].

טעות מ"א: הגהות מרן הגרע"י הם רק לבירור הנוסחאות הקיימות וביאוריהם?

כג. ועתה נחזור לענין ראשון, שטענו באופן כללי "שהגהותיו של מרן הגרע"י ביביע אומר חלק ח' הם רק לבירור הנוסחאות הקיימות וביאוריהם", וטוענים "שמרן החזיר עטרה ליושנה שיחזרו לנהוג כמו שנהגו ע"פ הסידורים של לפני מאה שנה", וכל הגהותיו "אינו שינוי ממה שנהגו כי כך נהגו לפני שנים", ונוסחאותיו הם "ללא שום שינוי נוסחאות ומטבע התפלה, כי המשנה יש בזה סכנה וכו'", "וסידורי הבבלים כמו תפלת ישרים הם אלה ששינו מהנהוג" ולא יפה עשו. עד כאן לשונותם במכתב הנ"ל.

כד. ולחומר הענין והסילוף, שינסתי מתני למנות לפניך רבים מהגהות הגאון ז"ל כלשונו מספרו שם, ביביע אומר חלק ח' סימן י"א, וגם משאר ספריו, ואשוה אותם בעיקר מול אותם ארבעה סידורים ישנים הנ"ל (תפלת החודש, חוקת עולם, אהלי יעקב, בית עובד) של "לפני מאה שנה" שהזכירו שם בילקו"י וע"י, בטענה שעל פיהם הגיה מרן ז"ל וחזר לנוסחאותיהם³⁷.

37. ולפעמים אוסיף (לפי הענין והמזדמן) מעט סידורים נוספים שהיו באותה שעה עמי במחיצתי, ואף שיש ברשותי בס"ד עשרות סידורים ישנים מדפוסים קדמונים וכתבי יד מכל התפוצות, אך לרוב טרדות הישיבה ויוקר הזמן לעסוק בגופי הלכות אין הפנאי מרשה כלל לחפש ולבדוק בהם (אם לא לצורך מיוחד, או שכבר היתה ידועה או רשומה אצלי גירסתם, וציינתי), בפרט שאחר עיון רב ומקיף בנושאים אלו שנים רבות, דעתי ברורה בענין, ש"סידורים" אינם "פוסקים" בשום פנים ואופן, וגירסא של סידור אחד שכיין לאמת, שקולה לפעמים כנגד עשרות סידורים שנמשכו אחד אחרי השני בלא דעת, והנציחו שיבושים. ואינם מועילים אלא ל"סניף" בעלמא לחיזוק הכרעה נכונה, לראות שכבר היה הדבר לעולמים. וכן מועיל לבירור המנהגים, (אף שיש גם מזה הסתייגות גדולה כנודע לעוסקים בתחום. ואכמ"ל). ואין לנו בעניינים אלו - כמו כל חלקי התורה - אלא רק ההכרעות ע"פ העיון והדקדוק וכפי הכללים שלימדונו הראשונים, וכמו

ואתהלכה ברחב'ה, לבדוק באר'ש טובה, בתורת רבנו עובדיה שר הצבא, דגול מרבבה, אודות זאת שיחת דקלים שנחתומה מעיד על עיסתה העלובה, והריני אוחז בכסא כבודו ומשיב להם תשובה, ואמנה רבים מהגהותיו אחת לאחת למען תדע כי לא מעט הם כי אם רובא דרובא, שאינם גיבובי מנהגים וליקוט נוסחאות "ישנות", כי אם הכרעות עצמיות ביד חזקה דרב'ה, וברוב העניינים אוסיף קצת חידושים והערות והכרעות וסברות מו"ר נר"ו, ושאר מקורות כיד ה' הטובה.

מה המנהג בענין "ומכניע מינים", "ועל זקניהם", "וארעא" בקדיש תתקבל

1.2.3 והנה מג' נוסחאות שדיברנו עליהם לעיל, לגבי "ומכניע מינים" "ועל זקניהם" והשמטת תיבת "וארעא" בקדיש תתקבל, שראית שהנוסח הישן בדור הקודם היה עם תיבת "וארעא", ורובם גרסו ומכניע "מינים", וכן "ועל זקניהם" היה ברוב הסידורים (אם כי חלקם בסוגריים), מכל זה אתה הרואה שלא חש מרן הגרע"י לנוסחאות "הקיימות" והכריע כנגדם, ולא פסק על פיהם כלל. אלא שבהם באמת הדברים יותר מבוססים ע"פ הראשונים³⁸.

שהארכתי בזה בס"ד להלן במאמר "הכללים בהגהות", ופתחתי פתח גדול בס"ד להבין דרכי המגיהים, ועדיין יש כללים רבים ונוספים, ואי"ה יבוארו במאמרים הבאים. וחלקם כבר נתבארו בשאר מאמריי בס"ד שכבר כתבתי וסידרתי ופירסמתי בחמלת ה' עלי, ויובאו כולם אי"ה בספרי הקטן שו"ת "תפלת לך" ח"א שיצא בקרוב בעז"ה.

38. טעות מ"ב: מה בין "ועל זקניהם" להשמטת "מהרה" באהבת עולם? אף שיש לי מה לדון בקרקע גבי "ועל זקניהם" שבכל הראשונים שעליהם מבוסס נוסח הספרדים ליתא לתיבות אלו (רס"ג, רע"ג, רמב"ם ואבודרהם), והראשונים דגרסי להו כל נוסחם שונה ועליהם מבוסס נוסח אשכנז וצרפת (מחז"ו, ר"ש מגרמיזא, הרוקח ור"י בר יקר), וא"כ לכאורה אי אפשר לומר דשיבוש הוא לאותם שאינם גורסים כן, אלא דשפיר דמי לגאוני הדורות להכריע כנוסחא מעלייתא, בפרט שיש לה יסוד ושורש בירושלמי בכמה מקומות ובתוספתא, אף שודאי לא נעלם חלילה מעיני קמאי הנ"ל הירושלמי הנ"ל, והוא כמו שכתבתי ב"מאמר הכללים" דלהלן, ע"ש. ומכאן יש ללמוד להגהתו האמיתית של מו"ר נר"ו למחוק תיבת "מהרה" באהבת עולם שגם עליה יצא קצפם של עורכי הילקו"י, בחפשמם השגות בכל דרך, אך התבלבלו בזה מאד, כי אם מותר לגרע"י להוסיף

"שתי תיבות" "בברכות שמונה עשרה" "נגד" נוסחת הראשונים הספרדים, כ"ש שמו"ר יכול להשמיט "תיבה אחת" "בברכה שניה של יוצר" שאין לה זכר בכל הראשונים בלי יוצא מן הכלל, (רק "בחלק" מהנוסחאות ברד"א בלבד, אך גם בהם אין "מהר" בתחילה, ושפיר דמי).

ואם טענת החולקים שאין למחוק את מהרה משום שהאר"י גרס לה ואמר שכצ"ל, הנה גם לגבי "ועל זקניהם" כתוב בשעה"כ להאר"י מפורש: "ועל שארית עמך בית ישראל ועל פליטת בית סופריהם וכו', כצ"ל", ובילקו"י פסקו נגדו.

ואם רצונם לתרץ את "ועל זקניהם" בגלל מה שכתב הרב "מנחת אהרן" בדעת האר"י שגרס לה, לכן נראה שאינו מוכרח בדעת האר"י, ואפשר שהוא טעות סופר כמו שכתב ביבי"א (ח"ח סימן י"א אות י"ח), הנה תירוץ זה בדעת הגרע"י הוא שקר, שהרי בשו"ת יחווה דעת (ח"ה סימן ט') קודם ראיתו דברי מו"ר שהכריח שכנראה יש ט"ס בשער הכוונות, סתר את דברי מנחת אהרן ע"פ המפורש לפנינו בשער הכוונות. ע"ש. והיינו דהוה פשיטא ליה שהאר"י נגד נוסחא זו, וכן הביא שם לחזק דבריו את הרב שיח יצחק שכתב שהאר"י לא גורס כן, ובכל זאת הכריע נגד האר"י ע"פ הראשונים, וכ"ש בנדון דידן שזה הסכמת כל הראשונים, לא כמו "ועל זקניהם" שזה נגד הגאונים והראשונים הספרדים כמו שכתבתי.

ואף שביבי"א (שם) כתב לתרץ שאפשר שהוא טעות סופר, הנה ודאי שע"פ דברי מנחת אהרן לבד, אין לומר כן, שהרי תמיד סומכים על השמונה שערים נגד כל העתקות האחרונים שרבים לא מדויקים וכמו שהאריך בזה החיד"א בהרבה מקומות, ולכן דחאו ביחווה דעת, וברור לי שביבי"א סמך על מה שכתב מו"ר נר"ו באור תורה (אב התשנ"ב עמוד תתי"ח), להכריח ע"פ סידור ונצי"א - רפ"ד שכנראה יש שם טעות סופר, וקיבל את זה הגרע"י, "בצירוף" שכן כתב המנחת אהרן.

ומעתה אם באת לסמוך על מנחת אהרן מספק, כ"ש גבי "מהר" - מהרה" שהבאנו כבר בס"ד במאמרנו (בויצען שמואל ח"ח, התשס"ה, עמוד 20), שהרב "מנחת אהרן" העיר ע"ז "שהוא כפל לשון, ולמה יכפול מהרה, ואין טעם ללשון כפול". וזו הכרעתו למעשה להשמיט "מהרה" כמו שהוכחתי שם (בהערה 70). וברור שהבין שאין זה נגד האר"י, ואין לו קפידא בדבר כמו שביארתי שם. וא"כ כ"ש שנוכל לסמוך בזה על סברת מנחת אהרן, בפרט שיש לו חברים רבים כדבסמוך, ולא יאומן איך יכולים לבוא "בשם הגרע"י" ולהתלונן על על השמטת ה"מהרה" נגד האר"י, ועוד לא יישבו דברי רבם שחולק עליו כהנה וכהנה, ועוד יפצו פה נגד שר התורה, הא ודאי שאין זה אלא תורה על מנת לקנטר רח"ל.

טעות מ"ג: למחוק "מהרה" - "הגהה מדעתם"?

וכבר הבאתי במאמרי שם עוד דעת מקובלים ופוסקים רבים, שדעתם לגרוס רק "מהר

בענין התוספת בברכת התורה: "וצאצאי עמך בית ישראל"

(4 והנה שם באות ב' חידש מרן זצ"ל באהבתו את ישראל [כפי שאמר

והבא עלינו ברכה ושלוש מארבע" וכו', בלא כפל לשון, ואביאם כאן בקצרה בתוספת נופך של פוסקים ומקורות נוספים: 1. **חכמי דורו של רבנו האר"י** (ומובאים בספר "בית תפלה" לתלמידו של מהר"י טאייטצאק, הבאתי דבריהם שם). 2. **הגאון היעב"ץ** (בסידורו). 3. **הגאון המקובל רבי חיים דילרוזה**, ראש תלמידי הרש"ש, בספרו תורת חכם. 4. **בסידור האר"י** של הגאון המקובל רבי יעקב קאפיל **בהסכמת הבעש"ט הקדוש!** 5. בסדר תפלה **מהאר"י** לכל השנה, כת"י מק"ק יאמפלא, שנת תק"י. 6. **סידור האר"י** (אשכנז - ספרד) להגאון המקובל **ר' אשר** (המכונה: סידור ר' אשר). 7. **סידור האר"י** מהדורת המקובל **רבי שבתי רשקוב**. 8. **הגאון המקובל ראש רבני תימן מהר"י צאלח** (מהרי"ץ). [שמפני הכפל מחק את "מהר" והשאיר "מהרה", וסברת מו"ר בדורנו עדיפה כמו שביארנו שם] 9. **הגאון המקובל המשורר האלוקי ר' שלום שבזי** בסידורו כת"י "תכלאל משתא - שבזי", (יצא לאור במהדורת צילום הכת"י, ע"י רבי בנימין יפת בשנת התשמ"ו). 10. מחזורי בגדאד "זכרון טוב" לר"ה, ומחזור "כיפור תמים" ליום הכפורים, בהגהת הגאון **רבי עזרא דנגור** זצ"ל החכם באשי של בבל בדור הקודם, שהיה מתייעץ עם גדול המקובלים **מרן בן איש חי** בכל ענייני הסידור, וזו גירסתו שם. 11. וזה כמובן מלבד הכרעתו של הגאון המקובל הנ"ל **בעל מנחת אהרן** וכן"ל לעיל. 12. **ובסידור ג'רבא** שנת התש"ה (תרנ"ה לפ"ק) נדפס תיבת (מהרה) בסוגריים. 13. ולאחרונה נתגלה לי שכן גם דעת הגאון המקובל האלוקי הפוסק המובהק **רבנו שניאור זלמן מלאדי** בעל התניא, (אף שבסידורו זה לא כך), שכן נמצא מאמר בכת"י (מובא בספר העוסק בעריכת סידורו), ובו מדבר על גירסאות האר"י בברכת אהבת עולם ובקטע זה של "והבא עלינו ברכה ושלוש" וכותב בסוף: "מהרה אין צריך לומר בסוף, שכבר אמר מהר". [ונרחיב בדברי קדשו בל"ג במאמרנו השלם בזה]. 14. וכן הראוני צילום **סידורים כת"י מלפני כשש מאות שנה ומעלה** שנוסחם כנוסחת מו"ר נר"ו "מהר וכו' ושלוש מארבע" וכו'. 15. וכן דעתו דעת עליון למעשה של גאון הדור מרא דצלותא ודכולא תלמודא, **מו"ר נר"ו**, שכן הסכימה סברתו הישרה, ומי כמוהו מורה! **ולא** יאומן לראות תלמידים של חכמים, שלא חוששים לאר"י אפילו בסב"ל, ואפילו ביום כיפור לבם לא נוקפם לחוש לו בקום ועשה לברך ברכה נגדו, בשעה שאפילו "נגד מרן" חיישינן לסב"ל, ע"פ מעט אחרונים, (ומברכים תלמידי ילקו"י "שעשה לי כל צרכי" בט"ב וביו"כ), וגם בנוסחאות התפלה לא חוששים לו, (וכמו שביארתי להלן הערה 55 שזה שיבוש מה שאומרים שהגרע"י דעתו ללכת בתפלה ע"פ האר"י, וזה עוד אחת מהטעויות שהנחילו תלמידי ילקו"י, ע"ש), והגרע"י עצמו כעס על המשיגים על מו"ר בדבר זה, והנה הם שבים על קיאם ועל קיא אחרים בדברים בטלים על מנת לקנטר, ונתלים בחכמים אחרים, וכן לא יעשה!

מו"ר נר"ו בהספד השלושים בירושלים], "שבנוסה ברכת התורה, צ"ל: **וצאצאי צאצאינו וצאצאי עמך בית ישראל**", וכתב שם מפורש "ושלא כדין השמיטוהו בסידורים האחרונים הנפוצים בארץ", ובאמת דלאו דוקא נתכוון "סידורים אחרונים" שהרי גם בסידורי ליורנו כגון בית עובד ותפלת החודש, ובאהלי יעקב ובחוקת עולם, וכמדומה **שבכל סידורי הספרדים כולם בכל הדורות** ליתא לתיבות אלו³⁹. ואף שיש כמה אחרונים שהעירו בזה, עיין כה"ח סופר (סימן מ"ז ס"ק י"א), מ"מ בסידורים לא תוקן כן, ולא פשט המנהג כן⁴⁰. (וכ"כ מו"ר נר"ו באו"ת אב תשע"ב (סימן קכ"ז סוף אות ג') ש"בכל הסידורים שלנו" ובכל הסידורים הרבים" לא גרסי הכי. ע"ש. ולמעשה דעת מו"ר נר"ו להוסיף תיבות אלו וכנדפס בסידור המדויק, ואכמ"ל). ועיין בהערה כאן [ובמאמרי להלן "מאמר הכללים" א'] מה שביארתי שאין זו הגהה

39. ודע, שמה שטען מרן ז"ל שם שכן גירסת הגמ' והרי"ף והרא"ש והרמב"ם, אין כוונתו שסברא זו מכריחה לחייב את הספרדים לגרוס כן, אחר שיש גירסאות אחרות. תדע, שבכל הדורות כמעט לא גרסו כן (וזו אינה הגהה ע"פ כללי הדקדוק שרוב החכמים לא היו בקיאים בהם). וכבר הארכתי בזה טובא כאן לבאר ולהכריח את זה ע"פ כמה כללים ברורים שלמדנו בס"ד מתשובות מרן הבית יוסף (בשו"ת בית יוסף ובשו"ת אבקת רוכל) ומפסקיו בבית יוסף ובשלחן ערוך, ועוד אחרונים וכיון שנתארכו הדברים מאד, וראיתי שלגודל חשיבות הכללים אשר נתבארו שם, ראוי לקבוע להם ברכה בפני עצמם, לכן סידרתי כל הערה זו כמאמר בפני עצמו להלן בשם "מאמר הכללים" א', ורק הוספתי לו בתחילה שאלת פתיחה חדשה למען יובנו הדברים למי שלא קרא פה. ורק אביא כאן נקודה אחת חשובה שכתבנו שם, שעל כרחק ומוכרע ממקומו שאין דעת הגרע"י שכפופים אנו לג' עמודי הוראה בנוסחאות התפלה, ולא זה טעמו העיקרי כאן להוסיף תיבות אלו, שהרי גורס בברכות התורה גם "וצאצאי צאצאינו" ומלים אלו אינם בגמ' וברי"ף וברא"ש וברמב"ם... והאבודרהם מעיד שבספרד לא נהגו לומר כן. רק המנהיג כתב לומר גם את צאצאי צאצאינו וגם את צאצאי עמך בית ישראל, וכן הסכימו כמה אחרונים. ועכ"פ ברור מזה שלא ע"פ עמודי הוראה בלבד פסק כן. ועיין במאמרי שם שנתבאר בס"ד שכל הכללים בפסיקה שונים בעניינים אלו, ומרן הבי"ס ל"שלא הולכים דוקא אחר ג' עמודי הוראה בזה, ומאידך מרן החיד"א ס"ל שלא הולכים דוקא אחר מרן הבי" בזה, אלא הכל בעיקר אחר הנוסחאות היותר ברורות ויותר מדוקדקות. ע"ש.

40. שוב מצאתי כן רק בסידור "חוקת עולם לה' צומות" ח"ג, משנת תרנ"ד, שהוסיף "וצאצאי כל עמך בית ישראל", אך בסידורו הרגיל ליתא וכנז', והוא חידוש.

מוכרחת, שאפשר לומר שאותם שאינם אומרים כן טעו במדב'ר, אלא **שמסברא** נראה שראוי להוסיף את זה, וזאת אחרי שמצינו כן בגמ' ובגדולי הראשונים. ע"ש באורך. ועכ"פ מרן ז"ל לא חשש כלל לכל הסידורים בדור הקודם ודורות עברו שלא גרסו כן.

בענין התוספת "תזכור היום לזרע ידידיך", בנוסח אל ארך אפים

(5 ובאות כ"ג שם, כתב וז"ל: בנוסח אל ארך אפים, צריך לומר גדולת רחמין וחסדיך "תזכור היום לזרע ידידיך", וכן הוא בסידורים מדויקים. עכ"ל. וגם זו הגהה מסברא שכמעט אין לה שום מקור, וכמעט בכל הסידורים לפני מאה שנה וגם לפני מאתיים ושלוש מאות שנה, אין לתיבות אלו, לא בבית עובד, ולא בתפילת החודש, ולא באהלי יעקב (כדלהלן), וכן לא בחוקת עולם (בשחרית, ועיין בהערה), ובכולם⁴¹. אלא דס"ל להגרע"י שמותר להוסיף מסברא, כי נוסח זה יש בו טעם

41. ולפני שנים ראיתי להגאון רבי חיים פלאג'י במועד לכל חי (סימן י"ט אות ז"ך) שכתב: שאמירת תזכור היום לזרע ידידיך כמו שהודעת, נוסחא זו הוסיפו בשביל יום הכפורים והורגלו רוב העולם לומר כן בשאר ימות השנה נמי. עכ"ל. (וכבר הובא כן בשמי בירחון או"ת אדר תשס"א סימן ס"ז, ע"ש). [ולפ"ר לא ידעתי כוונתו שנוסף זה בשביל יוה"כ"פ. והיכן זה נוסף ביו"כ? ושמה כוונתו לתחילת התחינות של ד' תעניות, ששם קיים הנוסח הזה, כי הכל כפול בחרוזים. ע"ש. ועכ"פ משמע מדבריו שזו תוספת שבא ממנהג בעלמא של המון העם בדור האחרון. וכ"כ מו"ר נר"ו (באו"ת תשע"ב שם) בשם הרח"ף, וכתב שאחר חיפוש מחיפוש מצא רק שכן הוא בסידור הרש"ש, אלא שיש בזה סברא טובה לומר כן, וכדבסמוך. ע"ש. ושוב נדפס עתה יב"א במהדורא חדשה, ובגליון הוסיף הגאון ז"ל רק את שני מקורות הנ"ל שהזכיר מו"ר, שכ"ה בצילום סידור הרש"ש מהדורת הרב ידידיה רפאל אבולעפאי, (המכונה היר"א), ושכ"כ הגר"ף הנ"ל. ע"ש. ושוב ראיתי שכן נדפס גם בסידור "בית דוד ושלמה" (ירושלים - תרצ"ד, ובבית דוד ושלמה מהדורת תשל"ח) (הוצאת בקאל בהסכמת מרן היב"א ז"ל הורידו התוספת בחזרה), וכן ראיתי שבחוקת עולם (תרס"ה) וכן בסידור לה' צומות (תרנ"ד) "במנחה" נדפס כן, אך בשחרית הנוסח רגיל. ופוסחים על שתי הסעיפים. ושמה להם נתכוון מרן ז"ל בתחילה שכ"ה בסידורים מדויקים, ועכ"פ הוא חידוש שהוסיפו מלבם סידורים אלו בדור האחרון (אולי ע"פ הגר"ף או ששמעו כך נוהגים), ולפניהם לא היה כן כמוהו וכנ"ל.

כעיקר כמו שביאר מו"ר נר"ו באור תורה (תשע"ב שם) שלא יהא נראה כקורא סיפור דברים בעלמא: "אל ארך אפים אתה, ובעל הרחמים, גדולת רחמין וחסדיך, הודעת לענו מקדם...", ומאי קמ"ל. והלשון מעידה בעד עצמה שהמטרה היא הבקשה לעורר זכות י"ג מידות, כפי שרגילים לומר בתחינות שני וחמישי בבקשת אל מלך יושב וכו' שאומרים "זכור לנו היום ברית שלש עשרה", ולכן יש לומר: "גדולת רחמין וחסדיך, תזכור היום לזרע ידידיך", כמו שהודעת לעניי מקדם. וסברא אלימתא היא⁴². (ועיין עוד בהערה שכן מוכח גם מנוסח אשכנז. ע"ש).

בענין הנוסח: "שאנחנו" משכימים, ולא כשאנחנו משכימים

6) ובאות ה' שם, כתב היב"א לחלוק על הבא"ח (פרשת מקץ אות ז') שפסק לומר: **אשרינו "כשאנחנו" משכימים, ולא "שאנחנו"** (או "שאנו" כנוסח הישן)⁴³, דמיחזי כדובר שקרים, שהרי הרוב אינם משכימים

42. ושוב ראיתי שבסידורי אשכנז אומרים בכל יום את כל קטע ההקדמה שאנו אומרים בתחינות לד' תעניות, "אל ארך אפים אתה, ודרך תשובה לנו הורית" וכו'. שבתוכו הם אומרים את בקשה זו, "גדולת רחמין וחסדיך תזכור היום לזרע ידידיך". והוא מסייע שיש בו ממש לנוסחא דילן. ואפשר שגם הספרדים אמרו כן פעם בכל יום, ובאיזה שלב (לא ברור) מדפיסי סידורי הספרדים קיצרו התפלה הנ"ל ולקחו חלק אחד מכל בית (כפי שיראה המתבונן), אך לא שתו לבם שהעיקר חסר מן הספר, בקשת התזכור, (ואף שאפשר שהוא הפוך, שהתחינה של התעניות נוספה על הנוסח הקבוע, וכן הבין בפשיטות ידי"ן הה"כ במאמר באו"ת תשס"ז הנ"ל ע"ש, מ"מ אינו מוכרח, ונוסח אשכנז יכול להכריע, שהנה הם אומרים את זה בכל יום. וצריך להתחקות על שרשי תפלה זו כדי לנסות להכריע בענין, ובחלק מהראשונים שבדקתי לא מצאתי כלום מזה, ואין הפנאי מרשה כעת, ועוד חזון למועד א"ה).

43. והטעם שנשתנה מ"אנו" ל"אנחנו" לאורך כל התפלה, נגד רוב הסידורים הישנים, גם זה משום שהולכים ע"פ הדקדוק המקראי, כמו שאבאר בס"ד להלן במאמר ג', ע"פ המבואר בכלבו סימן קכ"ב שכתב להדיא שהוא מפני שלא נמצא בכל המקרא תיבת "אנו" רק "אנחנו". ע"ש. וכן פסק בלקט יושר בשם התה"ד (?). **ופסקו דין זה קרוב לחמשה עשר אחרונים, וכולהו ס"ל שהתפלה ע"פ הדקדוק.** ואף שנראה לכאורה שנקטו רובם טעם אחר (כדי שלא יתחלף באנו מלשון אנינות) ביארנו שם שפשוט שעיקר

ומעריבים וכו'. והרב ז"ל דעתו להשאיר הנוסחא "שאנחנו משכימים" וסיים: "שאינ לשנות". ע"ש. [ודעת מו"ר נר"ו למעשה לומר "כשאנחנו", וכנדפס בסידור המדויק, ועיין בהערה כאן מה שכתבתי בזה לאורך לחזק הכרעת הבא"ח ומו"ר נר"ו והמנהג הישן, איבע"א גמרא איבע"א סברא. ע"ש]⁴⁴.

ושורש הטעם הוא משום שהתפלה בלשון מקרא, דאל"כ מה לי ללשון "אנינות", הלא כל הש"ס מלא בתיבת אנו במשמעות אנחנו. ודו"ק. וע"ש בהרחבה יותר. בפרט שמקור הדברים של האחרונים הוא מהכלבו ששם מבואר כן להדיא, וכנזכר. ע"ש.

44. דן בענין הנוסח "כשאנחנו" משכימים, ולא "שאנחנו" משכימים ודכירנא כד הוינא טליא אני אמרתי בחפזי לפני מו"ר נר"ו שאולי אפשר ליישב נוסחת הספרים, שכיון שפותחים אנו בתחילת הקטע: "לעולם יהא אדם ירא שמים וכו' וישכים ויאמר רבון העולמים וכו'", אם כן כאשר בסוף הדברים אומרים: "אשרינו שאנחנו משכימין", אותו אחד שהשכים שדיברנו עליו בתחילה, הוא זה שאומר אשרינו שאנו משכימין, ואנו רק אומרים דבריו, וא"כ גם אם לא השכמנו בעצמנו, לית חששא. ולא הוה ניחא קמיה דמו"ר, ואמר לי בערך כהאי לישנא: "אני לא יכול לומר כן, אם לא השכמתי". ובהאי שעתא לפו"ר לא זכיתי להבין דעת קדושים, שלכאורה לפי מה שפירשנו, אם כן לא האדם עצמו אומר דברים אלו, ואינו אלא כקורא בתורה.

ואחר זמן כשהתבוננתי שוב בדברים, נראה לי שבצדק כל אמרי פיו, ועומק כוונתו שקשה מאד לומר שכל קטע ארוך זה (מלעולם יהא אדם) אנו קוראים דברי רחמים ותחנונים, ומאידך שבח והודאה, וכל זה איננו מתכוונים על עצמנו, רק כסיפור דברים בעלמא, דאם כן מה עניינו כאן ובשעה זו, וזמן תורה לחוד וזמן תפלה לחוד. וכבר יוצאים ידי חובת לימוד משנה וגמרא באיזהו מקומן וברייתא דרבי ישמעאל (טור סימן נ') והדברים מעידים בעד עצמם שהיא תפלה בשבילנו. ושוב ראיתי שכן מתבאר מדברי הטור (סימן מ"ו) שכתב בשם רבינו יהודה החסיד שהיה מסיים אחר ק"ש דקרבות, ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, וביאר שם בב"י דכשאנו אומר אלא שמע ישראל לבד, נראה שאינו אלא סיפור דברים שאומרים ישראל כשמייחדים, אבל כשאומר בשכמל"ו נראה שהוא מכין עכשיו לייחד. ע"ש ומבואר כמו שאינו סיפור דברים, אלא תפלה דידן. ועוד מבואר בבית יוסף שם (להלן ד"ה ומ"ש כדאיתא) דטוב שאומרים שם ק"ש שאם יארע שקראה לפני הנץ, ייצא יד"ח לדעת האומרים שק"ש בנץ לעיכובא. ע"ש. ובאמת מנהג האשכנזים (כנדפס בסידוריהם) לומר שם תמיד את כל פרשה ראשונה של ק"ש. וכ"כ המ"ב (סימן מ"ו ס"ק ל"א) בשם י"א, וכתב שיותר טוב לומר את כל ג' פרשיות כמו שכתבו הפר"ח והח"א. ע"ש.

ובכלל יש ראשונים דלא גרסי לכל תחילת הקטע לעולם יהא וכו' עד וישכים ויאמר, וכמבואר בטור שם שמתחיל "רבון כל העולמים לא על צדקותינו" וכו' (ועיין שם בד"מ), וכ"כ בב"י שם בשם שבולי הלקט (סימן ו') שרש"י אמר שמתחילין מרבון העולמים וכו', ע"ש טעמו. ויותר מזה יש להעיר שבטור שם חותם ברוך אתה ה' מקדש שמך ברבים, בשם ומלכות, וע"ש בב"י ובב"ח, (וכל קטע זה הוא המשך אחד של לעולם יהא אדם, והכל נמצא בתדב"א פרק כ"א וראה מ"ש בזה להלן), וכן מנהג רבים מהאשכנזים עד היום. ואיך יחתמו בשם ומלכות, אם אינו אלא סיפור סיפור דברים בעלמא.

ומכל האמור אתה למד שדעת כל הפוסקים שזו תפלה והודאה שעלינו לכיין בה כהלכה, ולפ"ז איצטמיד חצבא דהגאון בא"ח ודעמיה שחששו לומר "שאנחנו" משכימים וכו', שלפי האמור מהראשונים והב"י שבאומרנו משפט אחד אחריו "ומייחדים שמך בכל יום וכו' שמע ישראל" אנו מתכוונים וכוללים גם את עצמנו, א"כ גם במשפט קודם "שאנחנו משכימים" אנו אומרים להיות כלולים בו, ואם אנו לא משכימים, מיחזי כדובר שקרים.

ולפי המבואר שנמצא שכל ההתחלה של לעולם יהא אדם עד וישכים ויאמר, אינה אלא הקדמה לתפילה, ולכאורה יש לשאול מה ענין דברים אלו כאן שגורם שנראה סיפור דברים, אולם לפי האמור נראה שאדרבה אפשר לומר (הפוך מסברתי הראשונה דלעיל), שנתכוונו חכמים באמרם "וישכים ויאמר" כפשוטו שזו תפילה שנתחברה לכתחילה למי שמשכים, שכיון שזכה להשכים יאמר רבון העולמים וכו', אשרינו שאנחנו משכימים. אך אם לא השכים לא יאמר כן. אלא שכיון שחבל שיפסידו המאחרים כל תפלה יקרה זו, הציעו לו האחרונים לשנות רק אות אחת ולומר כשאנחנו. ולפ"ז גם מובן מה שכתב הבא"ח שעדיף לדלג לגמרי כל תיבות "אנחנו משכימים ומעריבין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות" ומה הכרח לנו בדברים אלו, וקמי שמיא גליא. ע"ש, ותמה ע"ז הגרע"י שם שהרי הנוסח שלנו כתוב הדר [א"ה, מליצה ע"פ ...משפט "כתוב, הדר" הוא וגו'], בתנא דבי אליהו, ובסדר רע"ג, ובטור. ע"ש. ושכן גרסו האחרונים. ע"ש. אולם לפה"א יש לומר שבתדב"א דיבר שמי שישכים יאמר כן, אך אם לא השכים האדם מה לו לומר כן, ולא עליו דיבר הכתוב ואף לגורסים בלא כל "לעולם יהא וכו'", מ"מ עצם הקדמה זו מעידה שכל התפלה במקורה נועדה למשכימים, וא"כ מי שלא השכים, שפיר דמי שידלג תיבות אלו והבן.

ומה שכתב שם הגרע"י ליישב הנוסח, שכיון שרבים מישראל קדושים משכימים, אף מי שאינו משכים יכול לומר כן, כיון שאומר בלשון רבים, וכמו שפירש"י בקידושין (דף כ"ו סע"א) וז"ל: שאף מי שאין לו קרקע מתוודה וידוי מעשר, ויכול לומר וברך את עמך את ישראל ואת האדמה אשר נתת לנו, ולא דמי לביכורים דבעי למימר ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתת ליי". ע"כ. אף כאן יכול לומר כן על סמך הזרזים שמשכימים ומעריבים. עכ"ד.

ולענ"ד אחהמ"ר מהדר"ג יש להשיב על ראייתו, דהתם ודאי שפיר מצי למימר "ואת האדמה אשר נתת לנו" כי ודאי יש שמחה ותועלת לכל אחד מישראל בכך שכללות עם ישראל קיבל את כל ארץ ישראל ולא נמצאים בגלות, וטוב בעיניו הדבר, וגם אם הוא עצמו אין לו קרקע, להדיא אמר בתחילת דבריו "את עמך את ישראל" וא"כ קאי ודאי על כל ישראל שלרובם המוחלט יש קרקע. וכ"כ התוס' בב"ב (דף כ"ז ע"א ד"ה ובודוי) שאומר אשר נתת לנו, "לא שיהא לו חלק, אלא לכל ישראל". ע"כ. והיינו שזו שמחתו שכלל ישראל שהוא מהם קיבלו את א"י. ועוד ששם אין זו הודאה, אלא בקשת ברכה על העם ועל האדמה, וש"ד. אבל כאן זו הודאה ושמחה - "אשרינו" שאנחנו משכימים וכו', ומאריך מתחילת הקטע בדברי שבח וכו', ומה יש לאדם לשמוח על שחביריו עושים מצוות ומשכימים, ולהכליל עצמו עמם, אם הוא לא זכה להגיע לזה, ואדרבא בושה תכסה פניו. ובפרט שאם מתפלל מאוחר, א"כ כל המניין שמתפלל עמם כולם מאחרים, ואם כן על מי יאמר "אנחנו" משכימים, אם כל הציבור שעמו לא השכימו, ואינו כהאי קרא, שבודאי רוב ככל חביריו יש להם אדמה. ועוד שבודאי שבעוה"ר רבים לא משכימים אם לא רוב העם, ומסתבר דכן הוא לא רק בדורנו זה, ועיין למרן החיד"א בשו"ת חיים שאל (ח"ב סימן ל"ח אות ע') שכתב: כמו צעיר בנפשי על **רבים בערים האל** שקוראים ק"ש בברכותיה אחר שעה ד' שאינם קמים בשעה שהציבור מתפללים וכו' ע"ש. וכ"ש שרבים דרבים לא משכימים, ואינו כקרקע דרובא דרובא אית להו.

ומ"ש שם ליישב עוד "שבלשון בני אדם אין הכוונה השכמה ממש, אלא שמקדימים להתפלל וללמוד, כמו מה שאמרו (בברכות יד.) במשכים לפתחו". ע"כ. לענ"ד קשה לפרש כן, דאי הכי מאי ריבואת כולי האי למימר, "אשרינו" שאנחנו משכימים וכו', מה גם שהלשון "משכימים ומעריבים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות" מקביל ל"השכמת בית הכנסת ובית המדרש" דקאמרינן בשבת (דף קכ"ז ע"א), דאדם אוכל פירותיהם בעוה"ז והקרן קיימת לו לעוה"ב, ואם לא מדובר במשכים ממש מאי כולי האי, דאם על עצם לימוד תורה, כבר אמרינן התם ותלמוד תורה כנגד כולם (ע"ש בגמרא, וכך הנוסח במשנה ששונים בתפלה דאמרינן לתרויהו). ואמנם ראיתי שכתבו (בהערות שמתחת הביאורים בגמ' שם, מהדורת מתיבתא - עוז והדר, הערה כ"ז) שיש בזה מחלוקת אחרונים בהגדרת השכמת ביהמ"ד שיש אומרים שהכוונה על עצם הביאה לבית המדרש (ולדבריהם צ"ל שהשכר הוא על הלימוד בביהמ"ד ולא בבית), מ"מ פשוט דאיירי במקדימין לבוא, וכמו שדקדק גם הגרע"י בדבר, ולענ"ד חששו של הבא"ח וקודמיו הוא לא רק מאותם שלא השכימו בהנף, אלא גם מפני שרבים לא מקדימים כ"כ, ועדיין לדידהו יש חשש.

מסקנא:

ולכן לפי ענ"ד נראה שנכון יותר לשנות הנוסח באות אחת ולומר "כשאנחנו", שבזה מסתלקים מכל החששות, ואין קפידא מצד שמשנים הנוסח הכתוב בתדב"א, שהוא לא נאמר אלא לאותם שמשכימים וכפי שפתח להדיא "וישכים ויאמר", וכמבואר לעיל.

והנה כל עין לך תראה "שבסידורים לפני מאה שנה" הנ"ל, הנוסחא ברובם ככולם "כשאנו" בכ"ף, עיין בבית עובד ובית מנוחה, ותפלת החודש, ושי למורא (ליוורנו תרנ"ב, מחזור ר"ה וכיפור), ובסידור "תפלת ישרים - קהיר" הנ"ל, ועוד. ורק בחוקת עולם (שכפי שכתבתי לעיל אינו ישן הרבה יותר מתפלת ישרים - מנצור) הגיה "שאנחנו". ועכ"פ רוב ככל הישנים לפני מאה שנה ויותר ועוד לפני הבא"ח, גירסתם "כשאנו", ומרן ז"ל שינה מגירסתם.

בענין ב' שינויי הנוסח בפיטום הקטורת: "קושט" ולא "הקושט" (שי"ן שמאלית, ובלא ה"א בתחילה)

7.8) ובאות ו' שם כתב מרן הגרע"י להגיה שתי הגהות בפיטום הקטורת, בתיבת "הקושט" שנים עשר: א. לגרוס "קושט" בשי"ן שמאלית ולא ימנית. ב. לגרוס "קושט" בלא ה"א הידיעה ולא "הקושט".

ואודות ההגהה השנייה השב"ח השב"ח את דברי מו"ר שהוא שחידש להגיה כן, וז"ל: "וידידי הדגול רב חביבאי דיתיב בתווני דלבאי בנן של קדושים גזע ישישים עמו עזו ותושיה הרב הגאון נאמ"ן נר"ו כתב, שיש לומר קושט ולא הקושט עם ה', כי רק ארבעת הסמים הראשונים, הצרי והצפורן החלבנה והלבונה, המפורשים בכתוב, יש לאומרם עם ה' הידיעה, והשאר הכל בלא ה"א, ושכן הוא בסידור ישן דפוס אמסטרדם.

ובפרט שיש את החששות של הבא"ח דהוי כדובר שקרים, ואיך יעמוד אדם בתפלה לפני בוראו אחר ששיקר ח"ו, וכתוב דובר שקרים לא יכון לנגד עיני (תהלים קא,), והיישובים שנאמרו בזה נראה שאינם מוכרחים, ובפרט שאינו נוסח ברכה דקפדינן ביה טפי, ומה בכך אם ישנה אות אחת ואפילו משפט שלם כהצעת הבא"ח, וכלשונו "ומה הכרח לנו בדברים אלו", והרי אפילו בברכות ובתפלות חוץ מהפתיחה והחתימה, מותר מעיקר הדין לשנות ולהוסיף ולגרוע כרצוננו, ואפילו לכתחילה, וכמו שהאריך בזה רבנו הרשב"א בברכות (דף י"א ע"א), ע"ש, וכ"ש בנוסח של מדרש דקיל טפי. וכבר נתבאר דשינוי זה אינו חדש, וכך פשט המנהג אצל רוב הספרדים מאות שנים, וכנדפס בסידורי ליוורנו (בית עובד ותפלת החודש ועוד) ואחרים, א"כ אין טעם לשנותו. כן נלע"ד. וכן דעת מו"ר ועט"ר מרן ראש הישיבה שליט"א.

והסכים ג"כ לומר קוסט בשי"ן שמאלית. **ודברי פי חכם חן**. והבאתי סיוע לדבריו, שכן הוא בירושלמי פרק טרף בקלפי (יומא פ"ד ה"ח) ששם נאמר: "קושט שנים עשר" בלא ה"א הידיעה. ע"ש. עכל"ק. **ושתי הגהות** אלו, עם כל אמיתותם לכל מבין⁴⁵, אך קושטא קאי **שלא היה כן ברוב ככל הסידורים "שלפני מאה שנה"!** פוק חזי בבית **עובד**, ובית מנוחה, **ותפלת החודש, ואהלי יעקב**, ושי למורא, ותפלת ישרים - קהיר, ובבית דוד ושלמה (ירושלים - תרצ"ד), **ובחוקת עולם** - תרנ"ד (ה' צומות) ועוד, דגרסי כולהו "הקושט". רק בחוקת עולם הרגיל (תרס"ה) כבר מתוקן השי"ן שמאלית, אך לא מתוקן השמטת ה"א הידיעה. והוא ממש גובל בדור זה כדלעיל, והוגה ע"פ המקובלים (וע"פ הרש"ש נראה דצ"ל בשי"ן שמאלית כמבואר ביבי"א שם, ויש חולקים גם בזה, ואכמ"ל).

ושתי הגהות אלו למעשה הם ע"פ הדקדוק (כי להחליף בין שי"ן ימנית לשמאלית, ולהוריד או להוסיף ה"א הידיעה, זה דקדוק, אלא שכאן זה קשור קודם לעומק הבנת הדברים בפיתום הקטורת וסידור, ויש בזה (כמו בעוד רבים מהגהות הגרע"י ומו"ר) שילוב של "החכמים כפי חכמתם והמדקדקים כפי דקדוקם" שכתב החיד"א בטוב עין שהמנהג פשוט אצלם להגיה, וכמבואר לעיל).

בענין הנוסח: קוינו "וצפינו" כל היום

9) ושם אות ל"ה בסופה, הזכיר דרך אגב: "ולפי נוסחת הגר"ח פלאג'י בכף החיים (סימן ט"ו אות ל"ד) **צריך לומר כי לישועתך קוינו "וצפינו" כל היום. ע"ש. עכ"ל.** וידוע שכן נהג למעשה, וכ"כ בהקדמת סידור חזון עובדיה (מהדורת תש"ן אות כ') בשם הגרע"י, וכן הדפיס בסידורו. [וכן דעת מו"ר למעשה, ועיין בספרו הבהיר הגדה של פסח "ה' נסי" (עמוד ס"ו בהערות) שהוכיח בבירור שכן נהג גם הגרי"ח בעל הבא"ח, ע"ש].

45. ואין כאן מקום להאריך עתה בדחיית כל מיני טענות תמוהות שראיתי בזה, כגון בשו"ת לב אהרן ועוד, שלא ירדו כלל לדעת מו"ר נר"ו והגרע"י זצ"ל.

והנה אין כן בשום סידור ישן, לא לפני מאה שנה ולא מאתיים ולא שלוש מאות, וכן לא תמצא כן בשום ראשון. והיא רק גירסת הגר"ח הנ"ל [שאף הוא לא אמר שכן צ"ל, אלא כן העתיק בפשיטות שכן רגילים לומר]⁴⁶, וטעם הגון יש בדבר כמו שביאר בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ח א"ח סימן כ"ו אות ג') שכיון שכתב המקובל מהר"י צמח (בהגהת נגיד ומצוה) שיש לכיין גם על הצרות הפרטיות שניוושע מהם, לכן יפה הכפל כדי לרמוז לישועה פרטית ולישועה כללית (והביא דברי הישכ"ע מו"ר נר"ו באור תורה תמוז תשע"ג סימן קי"ז אות ט'. ע"ש שהסכים לגרוס כן). וע"ע למרן החיד"א בברכ"י (סימן קט"ז אות ג') ובספרו קשר גודל (?) שהסכים לדעת כמה חכמים שהוסיפו "חמש תיבות" מדעתם בברכת רפאנו, וכנזכר לעיל (אות ?), ע"ש. ואכמ"ל. ועדיין אחרי כל זה, אינו אלא הגהה מסברא שהסכים מרן ז"ל להגיה נגד כל הסידורים! (ואיני יודע אם לפני סידור חזון עובדיה נדפס כן באיזה סידור בעולם!).

טעות מ"ד: לגרוס "וצפינו" זה הנוסח הישן?

וכרגע נראה לי עתה סידור "ברכת יוסף" עם הסכמת הילקוט יוסף, ושם גם כתבו שכל שינויי בסידור חזו"ע הם הנוסח הקדמון של הספרדים

46. ואפשר שהוא בהשפעת נוסח אשכנזים - ספרד שאומרים שם "ומצפים לישועה", ולמעשה גם אצלם אינו נוסח מקורי, והבט ימין וראה בנוסח אשכנז (ליטאים) שכידוע שהוא יותר מקורי, ליתא לתיבות אלו, ומתברר שגם החסידים הוסיפו כן מסברא, כפי שראיתי שכתב (בספר לבי ער) שהעיר וע"ז בשער הכולל ובאשל אברהם מבוטשאטש, אך כנראה שראו בזה גדולי החסידות חשיבות רבתי לחזק הציפייה במשיח, והם תנאי דמסייעי להגר"ח פלאגי.

ואודות הטעם שכתבתי בפנים בשם הישכ"ע ע"פ דברי מהרי"ץ לכוין על הגאולה הפרטית, לדידי בענייני צריך עוד התבונות בדבר ע"פ מה שכתב רש"י במגילה (י"ז ע"ב ד"ה אתחלתא דגאולה) שברכת ראה נא בענינו נתקנה על הצרות הבאות עלינו תמיד, ואת צמח דוד על הגאולה הכללית. ע"ש ודו"ק. ולענ"ד נראה שכיון דאמרינן בגמ' (שבת דף ל"א ע"א) ששואלים לאדם "צפית לישועה", הכניסו לשון זו ממש בברכה, "לישועתך צפינו", לעורר יותר את האדם לציפייה לישועה, לבל יבוא לבי"ד של מעלה ערום ועריה, על אף שלמעשה כבר באמירת "קוינו" יצאנו ידי חובה.

ולא שינויים, (ואח"כ כותב שלא לשנות כמו איש מצליח וכו'), ובין הדוגמאות של "אינם שינויים" ו"הנוסח הקדמון" מנה את "קוינו וצפינו כל היום..." ולא ידענא מאי קאמרי, ובאמת בעקבות מאמרים אלה, יותר ויותר לישועתו מצפים אנו כל היום.

כ. והרי לך לעת עתה רשימה חלקית (מלבד כל הבאים באות הבאה, ועוד נוספים, כגון חתימת ברכת השכיבנו של ליל שבת באות ל"ב שם ועוד) של הגהות רבות של הגרע"י שאינם כפי שכותבים בילקו"י ועין יצחק "שהם כפי שהיה בסידורים בדורות הקודמים", "ושכל האריכות הוא רק לבירור הנוסחאות "הקיימות" "וביאוריהם", ועיניך רואות שלהד"מ. ומה שכתבו שם אח"כ: וגם באיזה מקומות שקבע נוסח אחר מהרגיל, [ומשמע שזה מיעוט שאינו מצוי, ואינו נכון], "לא עשה כן ע"פ איזו קושיא וסברא, או ע"פ כללי הדקדוק"... הנה כל הדוגמאות האמורות לעיל, רובם הם רק ע"פ קושיא או סברא כמו שביארנו בס"ד, שמחמתה הכריע כנוסחא מסויימת של "מיעוט" סידורים ואחרונים או ראשונים, ועל פי אותה קושיא או סברא דחה נוסחאות "קיימות" שגם להם יש שורש בראשונים ובאחרונים, ולפעמים לכאורה אפילו חזק הרבה יותר, לפחות מצד רוב הספרים והסידורים והמנהג. אלא שהסברא הישרה של מרן הגרע"י או של מו"ר מרן נר"ו ש"בלח"א, יכולה להכריע כנוסחא מסויימת, וכדרך כל גדולי ישראל בכל הדורות, וכפי שכבר כתבנו בכמה מקומות כאן.

טעות מ"ה: ההגהות של יביע אומר אינם ע"פ כללי הדקדוק, ואינם לגבי הניקוד???

כא. ועתה נפן ונעבור להמשך דבריו הנ"ל "שגם במיעוט הגהות שקבע [היביע אומר] נוסח אחר מהרגיל, אך אינם ע"פ כללי הדקדוק", ולא יאומן שאותם תלמידים שכתבו כן, פתחו פעם יביע אומר, בשעה שיש שם דברים המפורשים שחור ע"ג לבן הפוך מזה, ואדרבא לא זו בלבד שיש ביבי"א (ושאר ספריו הקדושים) הגהות ע"פ הדקדוק, ולא זו בלבד

שאינם מיעוט, אלא רבים הם שהגיה ע"פ הדקדוק, גם נגד כל או רוב "הסידורים הישנים של לפני מאה שנה" הנ"ל, כמו שאראך בס"ד.

וגם עין בעין תראה סתירת וביטול דבריהם שכותבים פעמים רבות ש"אנו הספרדים לא מגיהים בניקוד...", וכן במכתב הנ"ל כתבו "שכך עשו עורכי הסידור איש מצליח ששינו את הניקוד... ועשו את כולם טועים כולל מרן החיד"א..." [וכבר ראית לעיל חלק א' כמה מכירים הם את מרן החיד"א. ע"ש]. וכשתראה עתה כמה הערות העיר הגרע"י בניקוד, ע"פ דקדוק, שמא עוד תגיע למסקנא בסוף "טעות" זו שהגרע"י לא היה ספרדי כהלכה לדעת אותם תלמידים..., פקח עיניך וראה!

בענין הנוסח במוסף של שבת: "האוהבים" דבריה

(1) ביבי"א שם אות ל"ז: כתב וז"ל: במוסף של שבת, וגם האוהבים דבריה גדולה בחרו. כצ"ל, שכן ראוי להיות ע"פ הדקדוק, וכן הוא באוצר התפלות ובסידור הרב יעב"ץ ועוד. ע"כ.

ובכל הסידורים של לפני מאה שנה ויותר פוק חזי בתפלת החודש ובית מנוחה, וחוקת עולם (ובאהלי יעקב ליתא מוסף של שבת) שכולם גרסו "האוהבי" (בלא מ"ם סופית), וכמדומני שכ"ה כמעט בכל הספרדים! (רק בסידורי איטליא רומי ונאפולי ועוד, מתוקן "האוהבים", וכידוע שהיה חילוקים בין נוסח ספרדים לבין נוסח איטליא, וכמו שכתב האר"י בשעה"כ, ואכמ"ל). ובסידור בית מנוחה (המצוי ביותר אצל הספרדים בחו"ל) כתב להדיא לפי דעתו ליישב את נוסח "האוהבי" ע"פ שלמי ציבור⁴⁷.

ורק מדקדקי אשכנז הגיהו כן ע"פ הדקדוק (עיין סידור רש"ס, ורז"ה

47. ומו"ר נר"ו דחה דבריהם בלאוקמי גירסא (אות קי"ג), ע"ש. ובסידור בית מנוחה שנמצא בידי אאמו"ר הגאון נר"ו שהביאו מתונס, נמצאת שם הגהה בגליון בכי"ק של מו"ר נר"ו לדחות דבריו, וכמו שכתב בלאוקמי גירסא, אך הוסיף שם שכן הסכים עמו מור אביו הגה"ק מרן איש מצליח זצוק"ל "הכ"מ הי"ד". [משמע שנכתב בין טבת תשל"א לטבת תשל"ב].

והיעב"ץ⁴⁸ ורו"ה (ועבודת ישראל) וסמך עליהם מרן הגרע"י נגד מנהג הספרדים מאחר שהתפלה ע"פ הדקדוק, וכאן הדברים היו ברורים לו. (ולענ"ד סמך בזה גם על מה ששמע וראה שמו"ר דחה את היישובים, וכך הכריע למעשה).

48. ומה שכתב הרב סופר הי"ו באחד ממאמריו (וכעת אינו לפני, וההערות שכתבתי להלן, הם ע"פ זכרוני שראיתי בזמנו), "להוכיח" שלא ייתכן שכן דעת היעב"ץ, הם דברים מרפסין איגרי, ומכחיש את אשר רואות עיניו, ואם על נוסח הסידור יוכל לומר שהוא נערך לפני שחלק על רו"ה (ואכמ"ל כאן), אך הביאורים שלו מלאים ציונים ללוח ארש שלו (שבו חלק בכל על רו"ה), ויואל נא בטובו להביט אל הביאורים ויראה שחזר **חמש פעמים** על תיבת "האוהבים"! ומה יש עוד להתווכח. ובמח"כ לדעתי לא עמד כלל על שיטת היעב"ץ ומציגו לפי זכרוני כמי שלא מגיה ע"פ הדקדוק, ולשחוק ייחשב לומר כן, למי שמכיר את סידורו ואת לוח ארש "כהלכה", ולא מקופיא רק מתוך המאמרים המעורבים של העורך (ואכמ"ל). גם לחשוב שהוא "חייב" לחלוק על כל הגהה של רו"ה, כמו ששמע מדבריו שם, היא גישה מוזרה לעשותו כאחד מאנשי דורנו בעוה"ר, וגורמת לפחיתות ערכו הרם של הגאון היעב"ץ (ושל הרב הכותב) שכאילו אם אני חולק על משהו, אז צריך לבטל כל דבריו גם אם הוא צודק, וחלילה לעשות כן, כ"ש היעב"ץ שיעשה כן. ובכמה דברים להדיא הסכים עמו, [והוא עצמו שינה הרבה דברים ע"פ הדקדוק נגד כל הספרים], וגם כתב מפורש לגאון רבי יעקב בשן [בעל ישרש יעקב!] שעתה שראיתי איש חכם כמו כבודו שבאמת מבין בדקדוק, אז אדברא יעמוד ויחליט בינינו (בין רו"ה אלי), ואם נראה לו שטעיתי ורו"ה צודק, נא יודיעני. ע"ש. וכ"כ בהקדמת סידורו שיש מקומות שצדק רו"ה. ע"ש. ויש עוד הרבה מה להאריך על כל מאמרי הרב הנ"ל והכרעותיו התמוהות בנושאים אלו גם במאמרים אחרים, וכגון מה שדוחה כל הגהות חכמי הדור ויהי מה, (וביניהם "ובוש" פנים במקום ובושת, על אף שגם זקנו כף החיים בסימן נ' כתב כן, ומתעלם מזה), וטוען "שאסור" לשנות, ומביא "ראיה" מהגר"י צדקה שלא שינה את את נוסחת "מוספי" ביום כיפור ע"פ בן איש חי, כאשר כל מתבונן יראה שהבא"ח הוא ששינה כן ע"פ זקנו נגד כל הפוסקים... והיינו שרק לבא"ח ירדה תורה, אך בדור זה, נסתם כל חזון, וגם אם יביאו ראיות לדבריהם מכל הראשונים, "אין לנו אלא דברי בן איש חי", ויש לנו לילך אחריו מכל המקומות, בעיניים עצומות, ובאמונות שלימות, כמו כבשות תמימות. וכמה רחוק זה מדרך בעלי החכמות, ששקדו בכל הדורות על התקנות לילות וימות, בלא דעות קדומות, כי אם בעיון נמרץ בדרך הראשונים בגרונם רוממות. וכהנה וכהנה יש לבאר ולהאריך. וכל דבריו וגישתו בזה מקשה אחת ורחוקים מדרך הנכונה לענ"ד ואחא"מ. ועוד חזון למועד בעז"ה.

וגם בחזו"ע שבת ב' (עמוד ר"ב) כתב כן באותו לשון: שצ"ל האוהבים, "שכן ראוי להיות ע"פ הדקדוק" ונסתייע גם מסידור רס"ג והמנהיג (והובאו בלאוקמי גירסא) וסידור מהר"ש מגרמיזא וסידור הרוקח, ע"ש⁴⁹. ובכל אופן מבואר מיבי"א שעיקר הכרעתו היא ע"פ הדקדוק נגד מנהג כל הספרדים!

טעות מ"ו, מ"ז: ילקוט יוסף נגד פסקי הגרע"י! ומשקרים בשמו!

כה. והנה בילקו"י (שם עמוד תקס"ד) פסקו נגד מרן הרב עובדיה, וכתבו גבי "האוהבים", "דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד" דלשני [דלשתי. כצ"ל] הגירסאות יש סימוכין בדברי הקדמונים. ע"כ. ופירוש הדברים, שאם הגר"מ לוי פוסק שהנוהגים לחתום "על המחיה ועל הכלכלה" יש להם על מי לסמוך. כי יש להם מקור, [והוא מבין את הב"י אחרת], וכך גם דעת רבו המובהק, מ"מ הוא נקרא ח"ו "חצוף" לדעתם המבולבלת, כי חולק על הגרע"י, ומאז שניתנה תורה ברחוב הקבלן נסתתמו כל מעיינות חכמה לכל בני אנוש, ומנהג כל גאוני וחכמי צפון אפריקה ועוד שנהגו לחתום "ועל הכלכלה" בטלים ומבוטלים ח"ו. אך לדידהו עצמם מותר לחלוק בגירסאות נגד רבם המובהק ורבן של ישראל שהרי הם גדולים ממנו ח"ו אלא שהם טוענים שאסור לחלוק עליו, וגם

49. ויש מה לדבר גבי סידורים אלה, וידידי הר"א גבאי נר"ו אומר שבכתבי יד של כל הראשונים הנ"ל הנוסח האוהבי... והמדפיסים (האשכנזים) שינו לפי הרגל לשונם בדפוס בלא שימת לב. ואני אומר, לו יהי כן, ומי ערב לך שהמעתיקים בזמן הראשונים, עשו מלאכתם נאמנה יותר מהמדפיסים המאוחרים... וכנראה שאכן נפל השיבוש בדור מוקדם ונתפשט ממקום למקום, וגם אם יש ראשונים שגרסו כהלכה, אפשר שהמעתיקים שובשו, שהרי לכולי עלמא אין הכתבי יד של הראשונים עצמם. ואין בידינו אלא הכרעתם המפורשת של כל הראשונים שהתפלה ע"פ הדקדוק, ויש להגיה ע"פ הדקדוק, כמו שהארכנו בפתיחה, ובמאמר ג' להלן, וב"מאמר הכללים" בסוף מאמר א'. יע"ש מה שביארנו שעכ"פ נוסחא מעלייתא בפרט ע"פ הדקדוק, לכולי עלמא שפיר דמי לגרוס ולתקן הנוסח גם לדעת הראשונים שהם עצמם לא גרסו כן מכל סיבה שהיא, ע"ש היטב. ודו"ק.

מרמים את הציבור שהם מביאים בספרים אלו להלכה רק את פסקיו ובכל זאת חולקים עליו! [וזו לא פעם ראשונה ולא שנייה. ואכמ"ל].

וכדי למנוע קושיות אלו, "מצוה גררה מצוה", ובהערה שלפני מאיזה מקום שכתב הגרע": "והנה אני נוהג לומר האוהבים" וכו'. ע"כ. וכתבו על זה "וכן הוא ביביע אומר חלק ח". ושקר ענו! כי ביבי"א הוא הכריע לומר האוהבים, ולא רק מנהג בעלמא, ובמקום להביא את דברי השו"ת, הם ממציאים דברים "ומייפים" את שיטתו, העיקר שלא לומר את האמת שח"ו הוא "מדקדק" כמו הרב מאזוז... ומי יודע עוד כמה הלכות שיבשו בשאר הספרים, אא"כ רק את הנוסחאות הביא לתלמידים לערוך!

בענין הנוסח בפתיחת שחרית: קראת "שמו" ישראל וישורון, ולא קראת "אותו"

2) וביבי"א שם אות ד', הכריע שצ"ל בפתיחת התפלה: קראת "שמו" ישראל וישורון, ולא קראת "אותו". ושכן הוא בתנא דבי אליהו, ובסדר רע"ג. ע"ש. וכתב שם בתחילת דבריו שאף שבנוסח התפלה לרמב"ם ובטור (סימן מ"ו) גורסים "אותו", מ"מ הנוסח קראת שמו, "מדויק יותר", וכמ"ש בספר לחם הביכורים שצ"ל "שמו" מטעם שלא נמצא בכל המקרא, קריאת שם אדם עם תיבת אותו אלא עם שמו". עכ"ל. ואף שהביא שם כמה אחרונים דגרסי "שמו", אך הביא גם חולקים, ומוכח מלשונו להדיא שהטעם הדקדוקי ע"פ לשון המקרא, וע"פ מרן הגאון המדקדק ראב"ד ג'רבה בעל לחם הביכורים, הוא שהכריע לו הגירסא.

והרואה יראה בסידורים שלפני מאה שנה - תפלת החודש (דף ל"א ע"ב), ובית עובד (עמוד נ"ג) ובית מנוחה (עמוד קי"ז) וחוקת עולם (שתי מהדורות הנ"ל), ואהלי יעקב, כולו גרסי קראת "אותו", וכן הוא במחזור ליוורנו - תרנ"ב עם פירוש "שי למורא" (גם בר"ה וגם ביוה"כ), וכ"ה בסידור "תפלת ישרים - קהיר" (תשט"ו), וסידור בית

דוד ושלמה (ירושלים - תרצ"ד) ועוד⁵⁰, ולא חש להם ושינה המנהג, ע"פ כללי הדקדוק.

בענין "לאל ברוך" - ניקוד הלמ"ד

(3) ושם באות ט"ז, גבי הניקוד "לאל ברוך נעימות יתנו", כתב בשם רב גדול מתונס שכתב: "שלפי הדקדוק" צ"ל לאל ברוך, בשוא, ואין לשמוע למה שאומרים בשם האר"י שצ"ל לאל בקמץ, כי כבר כתב מרן החיד"א שלא כל מה שכותבים בשם האר"י הוא נכון. ע"כ. והעיר עליו הגאון: שעמו הסליחה שכן מפורש בשער הכוונות שצ"ל "לאל ברוך" הלמ"ד בקמץ, ור"ל לאל הידוע שהוא ברוך יתנו לו נעימות וכו'. ע"כ. והרי לך שלא חלק עליו בגלל שמגיה ע"פ הדקדוק, ואף שזה "בניקוד", אלא רק מפני שמפורש כן בדברי האר"י, ומשמע דהא לאו הכי, אפשר דהוה סביר ומקבל לה. ובאמת שברור שלמד כן מהאר"י עצמו שטרח לנמק את הכרעתו הנ"ל ע"פ כללי הדקדוק, כמבואר למעייין, (וכמו שהארכנו בזה בס"ד במאמר "מהר והבא עלינו ברכה ושלום", הנדפס בוען שמואל ח"ח, ויודפס בעז"ה בסה"ק תפילתי לך, שרבים מהגהות האר"י הם ע"פ הדקדוק וכמבואר בדבריו להדיא! ע"ש).

בענין "למלך אל חי וקיים" - ניקוד הלמ"ד

(4) ויותר מזה ראה שם באותה אות, שחלק לכאורה על מהרח"ו בשם האר"י, ע"פ כללי הדקדוק וע"פ לחם הביכורים.

כי הביא שם את המשך דברי האר"י שצ"ל גם "למלך אל חי וקיים,

50. בדקתי במזומנים לפניי, וכבר כתבתי שיש ברשותי עשרות סידורים וכת"י, ואין הפנאי מרשה לחפש, ובכל אופן לנ"ד אין נפק"מ כ"כ, כי ברצוננו להבין דברי הכותבים גבי "הסידורים שלפני מאה שנה" שהזכירו שהם בעיקר הנ"ל שהזכרנו קודם, ולכן אנו מתמקדים בעיקר בהם בכל זה. ומאידך גיסא לדין ג"כ אין כ"כ נפק"מ, כי לא העיקר הסידורים, אלא העיון בנוסח וכללי הדקדוק, אלא "שבמלים" (לאפוקי מהניקוד) בודאי יש לייחס חשיבות רבה יותר לנוסח הנדפס, ואין לשנותו אם לא מסברא מוכרחת ומקורות ברורים. ואכמ"ל.

הלמ"ד של למלך בקמץ, כלומר למלך הידוע שהוא אל חי וקיים". ע"כ. והעיר ע"ז הגאון: **אלא שמה שכתב שהלמ"ד של למלך אל חי וקיים, צ"ל בקמץ, נראה דלאו דוקא הוא, אלא צ"ל בפתח, ואות מ' של למלך דגושה שבזה מורה על המלך הידוע, וכ"כ בלחם הביכורים וכו', וכ"כ המדקדק ר' זלמן הענא בשערי תפילה שלו שבת"ב למלך הלמ"ד בפתח, וכו', עכ"ל.**

והרי לך הכרעה מפורשת שצריך לנקד הסידור ע"פ הדקדוק והמדקדקים, ואם ס"ד שהתפלה ח"ו אינה "כל כך" [כפי שכותבים שם לפעמים כשמודים במקצת, ובד"כ כותבים שבכלל אינה] ע"פ הדקדוק, א"כ מי הכריחו לגרע"י לשנות מדעת האר"י ולנקד אחרת, ושמה יש סוד דוקא בקמץ ולא בפתח? אך ברור שגם פה למד מהאר"י עצמו, שרואים מהגהה זו ומהגהות נוספות שם (קיבצתים במאמרי "מהר והבא" הנ"ל) שמנקד ע"פ הדקדוק, ולכן מאחר שדבריו אינם מדויקים לגמרי ע"פ הדקדוק (וזה בגלל שמהרח"ו שהוא ספרדי לא הבדיל בין קמ"ץ לפת"ח כמו שכתב שם בשם הרז"ה המדקדק), לכן אף הוא דקדק יותר.

בענין הניקוד בתיבת "אי" אפשר, באשר יצר

(5) וכן בעוד נוסחאות רבות "בניקוד", דן באריכות ע"פ כללי הדקדוק, והביא דברי מדקדקים ופוסקים שנשאו ונתנו ע"פ ראיות מהמקרא ומהתנ"ך, והכריע ע"פ זה, ולא חש בכלל לסיפורים אם היתה לו הכרעה ברורה. ולא עלה על דל פיו הקדוש דאין לשנות כלל בניקוד בסיפורים כחלומותיהם של כותבים אלה.

פוק חזי שם באות א', אריכות רבה ופלפול ע"פ כללי הדקדוק, וע"פ דברי כל המדקדקים (ע"ש שהביא מהתשבי, והרז"ה המדקדק, והמנחת שי, והראב"ע, ומכלל יופי ועוד), גבי הניקוד באשר יצר בתיבת "אי" אפשר אם לנקד האל"ף בחיריק או בצירי, ומסקנתו דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד. ע"ש. ולא אמר הסיפורים "של לפני מאה שנה" יכריעו⁵¹.

51. ולמעשה נהג לומר בצירי, כידוע. ומו"ר נר"ו "הכריע" כדעת האומרים בחיריק.

וּכְאֵן שְׁנֵי כְּתוּבִים, נִיקוּד הַכ"ף

6) ועוד עיין שם באות ט', דיון גבי ניקוד תיבת "וכאן" שני כתובים, אם הכ"ף בפתח (ואל"ף אחריה), או "וכן" בלי אל"ף והכ"ף בצירי, והכריע שניקודו בפתח, כדעת מהר"ם והאר"י, אך טרח להביא ראיות שזה מתיישב ע"פ דקדוק המקראות מספר בן איש חי ועוד. ע"ש. ועיין מ"ש מו"ר נר"ו בהגהותיו לבא"ח (פרשת מקץ הלכה י'), שאדרבא כן הנכון יותר ע"פ הדקדוק. ע"ש ודפח"ח. והמעין בבית עובד, יראה שגרס "ושני כתובים" בכלל בלי "וכן". ובבית מנוחה גרים לה וניקד "וכן" בצירי, וכ"ה בתפלת החודש. [ובחוקת עולם פשיטא שניקד בפתח, כי כל חידושו הוא ללכת ע"פ האר"י]. והרי לך שבכל זאת שינה מרן ז"ל בניקוד" נגד הסידורים הישנים.

ואל תאמר שמפני שכן דעת האר"י, פסק כן, דמלבד שהמעין שם יראה שלא נתן לזה כלל משקל המכריע, עוד בה, דלהדיא בשני ענינים שם באותו סימן באות ט"ו (גבי ובנעימה קדושה) ובאות ל"ו (גבי שרפים וחיות ואופני הקודש) שהביא דעתו המפורשת של רבנו האר"י, והביא חולקים, והכריע בשניהם "דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד". (וזה אע"פ דבהיה דאות ל"ו כל הענין כולו נוגע לדברים ששורשם בקבלה!). והרי לך שגם הכרעת האר"י לא הכריעה לו לגמרי, אם לא שהתיישב לו הדבר גם ע"פ הדקדוק, ואפילו נגד הסידורים הישנים!⁵²

כמו שכתב בלאוקמי גירסא (אות ב'). ובספר לבי ער כתב בתחילתו בשם הגאון רבי גדעון בן משה שליט"א שכן גם דעת הגרב"ץ אבא שאול זצ"ל לנקדה בחיריק. ועיין עוד מה שכתבתי בזה בספרי שו"ת "תפלתי לך" שיצא לאור בקרוב א"ה. והבאנו שם עוד מדברות קדשו של מו"ר בזה.

52. טעות מ"ח: דעת הגרע"י שבתפלה הולכים ע"פ האר"י?

ודע, שמה ששגור מאד בפי העולם, שדעת הגרע"י שבתפלה הולכים אחר האר"י, הנה דוגמאות אלה שכתבנו כאן מהכרעתו גבי ובנעימה קדושה ושרפים ואופנים, שכתב דעבד כמר עבד, ומכל המהלך שם וכן מעוד דוגמאות רבות אחרות, הם סתירה ל"כלל" זה. וכן הבאתי לעיל. שביחוד דעת (ח"ה) תפס בפשיטות שדעת האר"י שלא לגרוס בברכת על הצדיקים "ועל זקניהם", והעיר על המנחת אהרן שכתב בשמו להיפך, "שזה אינו" והביא כן גם מהרב שיח יצחק, ובכל זאת פסק שצריך לומר "ועל זקניהם". ע"ש.

”מלך מהולל בתשבחות” - ניקוד התי”ו

7) ושם בסוף אות י”ג הביא שצ”ל ”בתשבחות” התי”ו בחיריק ולא בשורוק, ע”פ רבנו הרד”ק שכתב ע”פ הדקדוק שהוא במשקל תפארת. וגם בזה אין לומר שהכריע כן ע”פ האר”י, וכמו שהוכחתי באות הקודמת, שגם בענייני תפלה ונוסחאות, לא אזיל כוותיה. ע”ש.

(ורק ביבי”א שנתחבר יותר מאוחר כתב דשמה ט”ס נפלה בשעה”כ, ונתכוון להכרח שכתב מו”ר נר”ו בענין. ע”ש לעיל). ומה לנו גדול מהכרעתו ההלכתית האמיצה בשנותיו האחרונות לברך ברכה בשם ומלכות נגד האר”י, היא ברכת שעשה לי כל צרכי בט”ב ויו”כ, ולא חשש לו אפילו בסב”ל, ואע”פ שגם רוב האחרונים (הספרדית) ס”ל כוותיה. ואפילו כשמרן אומר לברך נקטינן סב”ל, ואפילו ע”פ מיעוט אחרונים, וכאן האר”י אומר שלא לברך, ולא חש לו, ואף שזה ענייני תפלה. וגם זה עוד כלל מוטעה שנדפס בספרי ילקוט יוסף ועין יצחק (מסתמא ע”י איזה תלמיד שלא שימש כהלכה) הנובע מחוסר התבוננות מעמיקה בדברי מרן הרב, ומחוסר פתיחת המקורות שציין אליהם בפנים, והמעין היטב יראה שהגרע”י לא דיבר אלא ”אליבא דהחיד”א” דאזיל בכל בתר האר”י, וקמ”ל דאף הוא לא מדבר אלא בעניינים שטעמם ע”פ הסוד, ”כגון” תפלה ”וכדומה”.

והמעין בביכורי יעקב שמציין הגרע”א, יראה שבכלל לא מדבר על תפלה, אלא על ”דיני הפרשת תרומה ומעשרות בשומשמין” ומדבר להדיא ”לדידן דכל מנהגנו ע”פ האר”י”. ע”ש, וכן מבואר להדיא במקור השני שמביא הגרע”י משו”ת שואל ונשאל שבא לחדש ”אליבא דהחיד”א” הנ”ל, ולדידה לא ס”ל בעלמא. ע”ש. ובמאמרי ”מהר” והבא עלינו ברכה ושלוש” (ח”ב אות ו’) הוכחנו זאת בס”ד כהגרע”י והחכמים הנ”ל, גם מדברי החיד”א גופיה ועוד פוסקים. ע”ש.

אך הגרע”י עצמו שכידוע מפקפק בהכרעת החיד”א הזו ובאותה קבלה שבידיו שמרן הב”י היה חוזר בו מפני דברי האר”י, א”כ לדידה גם בענייני תפלה אינו מרגיש כפוף לפסקיו הקדושים כמו שהראיתי כאן, וכמו שנהג בדברים רבים בתפלה לא כדעתו (ב’ זוגות תפלין, כיסוי הראש וכ”ש התפלין בטלית, אחיזת ד’ כנפות ציצית בק”ש, ואחז רק שתיים כהש”ע, ועוד). ולכן האומר ”כלל” זה בדעת ”הגרע”י” כפי שהראוני בעין יצחק ח”א (כמדומה) שכתב כן בפשיטות, (ובחלק ג’ הרחיבו יותר, אך גם שם הדברים לא מכוונים, שסיימו שם בהלכה, ”שכל זה אינו במקום שיש סתירה לזה מהש”ס” ואם הבינו שהכלל אמור אליבא דהחיד”א ודעימיה, לדידהו אין בזה מושג שדברי האר”י יש להם סתירה מפורשת מהש”ס, ואכמ”ל). בשעה שכלליו אמורים להיות לדעת הגרע”י, אינו אלא טועה, (ומציין שם לביכורי יעקב ושואל ונשאל, כאילו שביכורי יעקב דיבר על תפלה, ולהד”מ), ואי”ה נרחיב בזה יותר במקום אחר. ודי בזה לעת עתה.

בעל הנסים: "חשמונאי", ניקוד הנו"ן והאל"ף

8) ושם באות כ' דן בניקוד תיבת "חשמונאי" בעל הנסים, אם האל"ף בחיריק, או שהנו"ן בפתח והאל"ף נחה, ולקמיה בסימן ג"ן האריך בזה בתשובה ארוכה ורחבה, והביא דיון טהור כדרך המדקדקים לרדת לשורש הבנת המלה ע"פ ראשונים ואחרונים, ולהכריע ע"פ זה את הניקוד, ולא חש בכלל לומר נראה מה מנוקד בסידורים.

ובאמת שבסידורים של "תפלת החודש" ו"חוקת עולם" ("המדוייקים" לדעת הילקו"י) מנוקד בהם "חשמונאי" אל"ף בחיריק, ודלא כהכרעת היב"א. ומאידך בבית עובד (ובית מנוחה) מנוקד הנו"ן בפתח, וכדעת יב"א. ולא חש כלל לבודקם היב"א ולהביא דעתם, כי לא עלתה כלל על ליבו, מה שתולים בו, להציג את פסקיו הבהירים כ"לקט" נוסחאות מכמה סידורים...

בעל הנסים: כשעמדה "עליהם" מלכות יון וכו', אם לגרוס תיבה זו

9) ושם באותה אות העיר ע"פ הדקדוק ומחק עפ"ז תיבה שכתובה בסידור רב עמרם גאון. שהביא גירסת רע"ג בעל הנסים: "כשעמדה עליהם מלכות יון הרשעה על עמך ישראל", וכ"ה במחזור ויטרי. אך העיר: "מ"מ אין הנוסח הזה מדוייק" וכמ"ש הרד"א שאין לומר "עליהם" כיון שאומר אח"כ "על עמך ישראל" וכו'. והרי לך שהכריע כרד"א נגד רע"ג ומחז"ו ע"פ הדקדוק.

עוד בעל הנסים: מלכות יון "הרשעה", ניקוד הרי"ש והשי"ן

10) ושם באותה אות, הביא מחלוקת הפוסקים (ע"פ כללי הדקדוק) אם לנקד בעל הנסים מלכות יון "הרשעה" הרי"ש בחיריק ושי"ן בשוא, או הרי"ש בשוא והשי"ן בקמץ, והכריע בזה"ל: ואף שהפר"ח כתב לומר הרשעה הרי"ש בחיריק, מ"מ בסידור עץ חיים הסכים למ"ש הב"י, ושכן הוא ע"פ הדקדוק. ע"ש. וכן ראיתי בכמה סידורים, ועיקר. עכ"ל.

ולהדיא נסמך על טענות שכן הוא ע"פ הדקדוק, וברור שזהו טעמו העיקרי להכריע כן, כי אם לא שעיקר ההכרעה היא ע"פ הדקדוק, מדוע היה צריך את הכרעת הרב עץ חיים (מהר"י צאלח מגדולי חכמי תימן) כדי להכריע כמו הב"י שקיבלנו הוראותיו נגד הפר"ח, אתמהא?! ובפרט שהפר"ח לא נימק את דבריו. ע"ש. אלא שכיון שהב"י עצמו הכריע בזה ע"פ הדקדוק (כמבואר להדיא בדבריו, ויובא כל לשונו להלן במאמר ג' בעז"ה), ומסתמא הפר"ח שחולק, גם הוא כוונתו ע"פ הדקדוק, א"כ אין לנו אלא הכרעת המדקדקים המאוחרים. והבן.

בנשמת כל חי: לדלג תיבת "וישוררו"

11) ושם באות ל"ד, בנשמת כל חי כתב וז"ל: "הן הם יודו ויברכו וישבחו ויפארו את שמך", "כן צריך לומר", וכן במחזור ויטרי וכן ברמב"ם ליתא לתיבת "וישוררו" שהוסיפו באיזה סידורים וכו', וגם "ע"פ הדקדוק" לא תיכון מלת שירה עם "את" אלא עם ל', כמו אשירה לה', וכ"כ בספר לחם הביכורים שיש למחוק תיבת וישוררו, כי לא נמצא בכל המקרא לשון שירה עם "את" וכו'. ע"ש⁵³.

ובהקדמת סידור חזון עובדיה התש"ן, (לבעל ילקו"י) אות ל"ט, כתב

53. ועוד האריך בזה במקורות, ואף שהבא"ח כתב לה טעם ע"פ הסוד, דחה דבריו, והעיר עוד שלפחות היה לו להקדים את תיבת "וישוררו" לפני וישבחו, שאז זה קצת מסתדר עם הדקדוק. ע"ש. ולדעת מו"ר בביאורו על ההגדה "ה' נסי" (עמוד שי"ב), לא יועיל פתרון זה, ע"ש. ודע שמכל י"א הראשונים שהבאנו לעיל במאמר ו' "הכללים בהגהות" שהעירו בגירסת "נברך אלקינו" שלא לומר "לאלקינו", מבואר להדיא כדעת המוחקים כאן "וישוררו", שהרי נימקו דבריהם שרק לגבי שירה נופל לומר עם ל' ולא "את". ע"ש. ושור"ר בביאור "שי למורא" (למרחן לחם הביכורים) שכבר הרגיש בזה, וכתב על דבריו: "ושור"ר בתוס' פרק שאכלנו משלו מ"ש בזה, תהלות לאל". וכוונתו לתוס' הנ"ל גבי נוסח הזימון, ומינייהו לכל שאר קמאי הנ"ל. וכן מו"ר בהגדה שם ציין לדברי הב"ח בסימן קצ"ב, והוא מה שכתב בביאור דברי התוס' הנ"ל, ואין חדש תחת השמש, רק לחזק שכן דעת רוב מניין ובנין מהראשונים, וכן הכרעת הש"ע כדלעיל שם. וכן אמר לי ידידי הרב אהרן גבאי נר"ו שבאמת בכל הכת"י מהסידורים הישנים ליתא "וישוררו", וכהכרעת המדקדקים. ונצדק קודש.

וז"ל: בנוסח נשמת כל חי צ"ל "ויברכו וישבחו ויפארו", **כן מדקדק יותר ע"פ הדקדוק** שא"א לומר וישוררו את וכו'. ע"כ. ותו לא מידי. והרי לך שהבין מאביו שטעמו העיקרי למחוק המלה הוא ע"פ הדקדוק, וכמו שכתב לחם הביכורים.

והנה ברוב סידורי הספרדים הנפוצים "של לפני מאה שנה" הגירסא היא עם "וישוררו", כמו שתראה בבית מנוחה, תפלת החודש, אהלי יעקב, שי למורא, תפלת ישרים (קהיר - תשט"ו), בית דוד ושלמה (תרצ"ד), ועוד⁵⁴, (רק בחוקת עולם שהוא סידור חדש, ונדפס בדיוק לפני מאה שנה, שם תוקן). ומרן זצ"ל שינה זאת ע"פ הדקדוק, בצירוף שכן דעת כמה אחרונים אף נגד המנהג [וכן דעת מו"ר נר"ו, כפי שנדפס בסידור המדויק, וביאר נימוקיו בספרו על הגש"פ "ה' נסי" (עמודים אי"ש, שי"ב). ע"ש].

עוד בנשמת: וכל עין לך "תצפה", הניקוד של התי"ו והצד"י

12) ובאות ל"ה, וכל עין לך תצפה, דן "בניקוד" תיבת "תצפה", אם התי"ו בחיריק והצד"י בשוא, או התי"ו בשוא והצד"י בפתח, ודן כדרכה של תורה וכדרך המדקדקים ע"פ ראיות מפסוקים, וע"פ התבוננות בכוונת המלה לפי הענין, והביא דעות אחרונים לכאן ולכאן, והכריע שהעיקר כהאומרים "תִּצְפֶּה", התי"ו בשוא וצד"י בפתח. ע"ש. [וכן דעת מו"ר נר"ו, ועיין בהערה]⁵⁵.

54. וביום כ"ב באייר התשס"ז שנפגש מו"ר נר"ו עם הגאון הרב שלום כהן שליט"א באיזה כנס, ושאלו חכם שלום נר"ו למה מחק את "וישוררו" נגד מנהג אבותיו שהיו מקובלים, והשיבו שזה טעות, וגם מקובלים דעתם כן כמבואר בכה"ח (שהוא עצמו מקובל) בשם הרב שלמי ציבור ושכן דעת הגאון המקובל הרמ"ז ועוד, ושוב שאלו אודות "האזהבים" דבריה, למה תיקן כן, והשיבו דבר, ושוב שלח לו הדברים במכתב ונדפס המכתב באו"ת אב תשס"ז. ע"ש. ולא זכר ש"ר נר"ו שכן גם דעת ידידו מרן הגרע"י זצ"ל, ועכ"פ ראית שתפס כפשוט שכן המנהג היה בדורות קודמים.

55. ובאמת שמזמן תמהתי ולא זכיתי להבין כלל דעת השע"ת (סימן רפ"א סק"א) שהביא

שם ודעימיה, דס"ל לנקד "תצפה" התי"ו בחיריק, וכותב להדיא שהוא מלשון הבטה, ע"ש, ואיך נאמר שכל עין אליו תביט ח"ו, וכתוב כי לא יראני האדם וחי (שמות לג, כ). ופלא שלא העיר בזה ביבי"א שם, ועתה נ"ל שאולי אפשר ליישב ד"לך" תצפה, הוא כמו "אליך", ואינה ראייה חושית ח"ו אלא הבטה למעלה מתוך ציפיה, כמו "אליך נשאתי את עיני היושבי בשמים", ועדיין לכאורה דחוק. ושור"ר עתה למו"ר נר"ו בהגש"פ ה' נסי (עמוד שי"ב) שהעיר את הערתי הנ"ל, וישב אח"כ כעין מה שכתבתי. ע"ש שביאר הדברים היטב בטוטו"ד. וברוך שכיוונתי. ומ"מ למעשה הכריע לומר "תצפה" התי"ו בשוא, כמו שכתב שם והוכיח כן מהזהר, ע"ש, וכמו שניקד בסידור.

ושב ראיתי בסידורי תימן (תכלאל עץ חיים, וכן "שיבת ציון" של מהר"י קאפח) דגרסי "אליך" תצפה, ולא "לך", ואולי זה מסייע קצת את הביאור שכתב מו"ר שם (לגירסת תצפה) שהוא מלשון צופה ומחכה כעיני עבדים אל יד אדוניהם, וכיו"ב עיני כל "אליך" ישברו, ע"ש. נמצא לכאורה שלשון "אליך" מתאים יותר על תצפה, וכפי שהבאנו גם מהפסוק "אליך" נשאתי את עיני, וממילא לפי גירסת תימן היה אפשר יותר ליישב את המנקדים תצפה התי"ו בחיריק. וצלע"ע בזה. אלא שאחרי הכל חזינו להדיא שעם כל זה גם התימנים מנקדים "תצפה" התי"ו בשוא, כמסקנת הגרע"י ויב"ל"א מו"ר נר"ו, וכ"ש לנוסח דידן.

ומ"ש "מדקדק" אחד בספרו לבאר כוונת השע"ת הנ"ל, דר"ל שלא נמצא במקרא לשון תוחלת אצל העיניים, אלא רק ראייה. ואח"כ הביא בשם הגר"י צובירי את הפסוקים "ואצפה לראות" (חבקוק ב, א), המצפה אשר יראה (ישעיה כא, ו). ע"ש, הנה שכח "המדקדק" הנ"ל שיש גם להדיא לשון תוחלת על העיניים בתהלים (ס"ט פסוק ד'), "כלו עיני מיחל לאלהי". ופירש הראב"ע: כלו עיני - בעבור היותי מיחל. ע"כ. וכ"כ הרד"ק שם: כי הטובע וכו', ואני מיחל לאלהי עד שכלו עיני מהביט למעלה, וזה רמז לאורך הגלות. ע"כ. והיינו שהעיניים מייחלות. ואמנם מו"ר נר"ו בסה"ב "אמת קנה" לתהלים שם העיר על פירוש הראב"ע, ע"פ הניקוד, ע"ש, אך מאידך גיסא סיים בהוכחה מהטעמים כראב"ע. ע"ש. וכן המלבי"ם פירש כראב"ע, וכן משמע לכאורה מפירש"י שם. ע"ש.

ואיך שיהיה, הנה בלשון חכמים מצינו להדיא בסוכה (דף נ"ג ע"ב): "ועינינו ליה מיחלות", והוא הדין לומר "מצפות", דהיינו הך, כי גם אם לא ראינו כן להדיא (מצפות), אין לא ראינו ראייה, וכל שאין סתירה לזה, ודאי מצינו למימר הכי לכתחילה, ולסמוך על לשון חכמים שידעו טוב מאיתנו לשון המקרא, כדברי הרמב"ם הידועים בפיה"מ ריש תרומות ע"ש. וכמו שכתב מרן החיד"א ביוסף אומץ סימן י"א ע"פ הרמב"ם הנ"ל. ע"ש. ואפילו לשון מקרא ייחשב ואכמ"ל. וכן בפיוטים שבסוף ההקפות דהושענא רבא אומרים: "הושיענו מושיענו, כי לך עינינו, ולכה לישועתנו", וברור שהכוונה "לך עינינו מיחלות לישועה". ובכל שני וחמישי אומרים בסוף התחינות: "כי לך מיחלות עינינו",

והנה כל עין לך תִּצָּפֶה שבכל סידורי הספרדים בדורות קודמים לפני מאה ומאתיים שנה ולמעלה בקודש, כמו בית מנוחה, ותפלת החודש (וכל המחזורים "זכור לאברהם" ודומיהם), וגם חוקת עולם ואחרים נוקד תִּצָּפֶה, רק "בתפלת ישרים מנצור" תיקן כן וניקד "תִּצָּפֶה", (וכבר קדמו "באהלי יעקב" משנת התרס"ח שתוקן שם בזה ע"פ דעת המחבר, כמו שכתב שם בביאוריו. אך אף הוא מהחדשים נחשב כמו שכתבתי לעיל, כמעט לפני מאה שנה בדיוק מהדפסת הילקו"י בתשס"ד וכמעט בכל הישנים לא כן, וכןזכר). והרי לך שהגאון ז"ל בחר דוקא בנוסחת מנצור (ואהלי יעקב) היחידים והחדשים, ועזב את כל הנוסחאות הישנות, וזה "בניקוד" וע"פ "הדקדוק", ואיה איפוא היא "החזרת עטרה ליושנה" שמספרים לנו עליה, שמנצור שינה שלא כהלכה, ומרן חוזר לתפלת החודש, ושאר טענות מעניינות שלא עלו על ליבו של מרן ז"ל?!

בברכת המילה: "צוה" להציל וכו', הניקוד של הצד"י והוא"ו

13) ושם באות מ"ו, דן גבי "הניקוד" של תיבת "צוה" בברכת המילה, "אל חי חלקנו צורנו צוה להציל" וכו', אם ניקודה הצד"י בחיריק והוא"ו בקמץ, או שהצד"י בפתח והוא"ו בצירי, ודן גם בזה ע"פ עיון בנוסח הברכה שמזה לומדים לניקוד, וכדרך כל המדקדקים והחכמים, ומסיק: "המורם מכל האמור דעבד כמר עבד, ודעבד כמר עבד", אך העיר אח"כ מיד "שפשט המנהג בארץ ישראל לומר 'צִוָּה' הצד"י פתוחה והוא"ו צרויה כדעת הרמב"ם ומרן הבית יוסף". ע"כ.

ועוד דוגמאות יש. (ואכמ"ל בכל נושא זה של לשון מקרא ולשון חכמים, ועוד חזון למועד אי"ה). וראה איך כָּלֵל מו"ר נר"ו כל זה בה' נסי (שם) במלות קצרות וז"ל: "ותמהני (על השע"ת) דלמה לא יהיה מלשון תוחלת ותקוה כמי שאומר עינינו מיחלות לך". ע"כ. ונראה שנתכוון על הגמ' דסוכה הנ"ל, דעפ"ז הפירוש בנשמת של "כל עין לך תִּצָּפֶה" היינו שעניינו מיחלות לך. ודו"ק. ושו"ר עתה בשם ספר נתיבי עם שהבין בדברי השע"ת כמו שכתב באותו ספר, והעיר עליו כמו שכתב מו"ר נר"ו, ואנא עבדא בעניותי. ע"ש. (ואמ"א כעת), ויש עוד להאריך, ודי בזה לע"ע.

ואתה הרואה שגם בענייני דקדוק וניקוד, לא הכריע כלל ע"פ הסידורים הישנים, אלא פסק ואמר "דעבד כמר עבד" אף שבסידורים מנוקד רק כאחת השיטות. ורק העיר מהמנהג הפשוט ולא חייב כלל לנהוג כן⁵⁶.

בענין "בורא פרי", הפ' דגושה או רפויה

14) וביבי"א חלק ט' (סימן כ"ב), דן מה דינה של האות פ"א בברכות הפירות, וארי נעשה שוא"ל בזה הלשון: האם לומר פרי העץ, או פרי האדמה, או פרי הגפן, עם פ' דגושה, כדין בג"ד כפ"ת בראש תיבה, או פ' רפויה, מפני שלפניה אות א' מאותיות אהו"י". (ולא עלה על דל לשונו לומר אפילו שצריך לברר מה המנהג, או מה נוסח הסידורים, רק מה יותר נכון ע"פ הדקדוק).

ובתשובתו פסק בתחילה בלא שום מקורות מפורשים (של פוסקים קדמונים או סידורים) רק ע"פ ספרי כללי הדקדוק, וז"ל: נראה שצריך לומר פרי פ' דגושה, כמו שכתוב בפסוק: עץ פרי עושה "פרי" למינו, שאות פ' דגושה וכו', וכתב במנחת שי [המדקדק] וכו', וכן הסביר דבר זה [בספר הדקדוק] בלחם הביכורים שם. ע"כ. ממש תשובה דקדוקית מובהקת! ועפ"ז העיר על דברי ידידו הגדול הגרב"צ אבא שאול זצ"ל שפסק שצ"ל בפ' רפויה, ודחה דבריו שצ"ל דגושה, שכאילו במלת "בורא" יש טרחא (שהוא טעם מפסיק) ואח"כ סוף פסוק.

והמקור הכמעט יחיד שנשען עליו השקול כנגד כולם, הוא דברי מו"ר נר"ו, וז"ל מיד אח"כ: "וכן ראיתי בסידור איש מצליח (בקונטרס לאוקומי גירסא עמוד כ"ז) שכתב וז"ל: בורא פרי הגפן, מלת בורא כאילו היא בטרחא שהיא טעם מפסיק, ולכן הפ"א של תיבת פרי היא בדגש קל כמו

56. ודעת מו"ר נר"ו שהעיקר לומר "צִיָּה" הצד"י בחיריק ווא"ו בקמץ, כמבואר להדיא בכמה תשובות הגאונים, כמו שהביא שם ביבי"א תשובת רה"ג וסדר רע"ג ועוד, ושכן מוכח מהעיון בלשון הברכה. וביאר מו"ר שאין ראיה מהרמב"ם לנוסחתנו, עיין לאוקומי גירסא (אות ק"ב), ובאסף המזכיר (ערך "ברכת המילה"), ובהערה שם, ונדפס הכל בתוספת נופך בשו"ת בית נאמן (חיו"ד סימן ד'). ע"ש ותרווה צמאונך.

כל בג"ד כפ"ת וכו', וכמו קונה שמים וארץ שתיבת קונה היא בטרחא. **וכ"כ הרה"ג "המדקדק"** רבי שבתי סופר בסידורו הנד"מ, ודלא כמ"ש באור לציון וכו'. עכ"ל (של סידור איש מצליח). ושוב הוסיף: **וכ"כ הרה"ג ר' מאיר ועקנין** הובא בקובץ ויען שמואל (עידן, ח"ב תשנ"ט, עמוד כ"א). [ועוד המשיך אח"כ לדון אם כלל זה החלטי או לא. ע"ש]. **והמעייין בויען שמואל שם יראה שגם הכרעת הגר"מ ועקנין הנ"ל זצ"ל, רבה של טבריה, היתה ע"פ מה ששמע כן בשם מו"ר נר"ו⁵⁷, והגרמ"ו היה אז בזקנותו ובתפארתו בגיל שמונים ושמונה, ונהג עד אז לומר בפ"א רפויה, וכששמע כן בשם מו"ר נר"ו שהיה צעיר ממנו בששים שנה! סבר וקיבל, ושינה את מנהגו, ושיבח את חכמתו וגדולתו של**

57. וזה לשון הגאון הגדול מהר"י ברדא שליט"א, (מח"ס שו"ת יצחק ירנן י"א חלקים ועוד), בעל המאמר שם בויען שמואל: "ובאמת לפני בוא מרן נר ישראל ראש הישיבה הגאון רבנו מאיר מאזוז שליט"א, לארץ הקדש, לא ידענו אודות המבטא [של האותיות] דברים ברורים מקורן של דברים, כמו שהתבטא פעם לפני שנים אחדות מופת דורנו סבא דמשפטים מו"ר ועט"ר הגר"מ **וואעקנין זצ"ל** (בהיותו בן שמונים ושמונה שנים) כשראה את מאמרו של מרן ראש הישיבה באור תורה תמוז התשל"ג בענין מבטא הצאד", אמר לי, **דע שהחכם הזה חכם שלם הן בעיון והן בדקדוק**, ואנחנו למדנו כל הזמן חצי דקדוק, ואילו החכם הזה חכם שלם בדקדוק, [ובמקומות אחרים אמר וכתב שאמר לו: החכם הזה שלם בכל החכמות]. **וכשאמרתי לו שהוא אמר לומר בורא פרי העץ, מלת פרי האות פ' לא רפויה כנהוג אצל חכמי הספרדים**, ענה לי, **הנה תמיד אמרנו האות פ' רפויה מטעם שהאות פ' באה אחרי אותיות אהו"י, וזיל קרי בי רב הוא, והנה בא החכם הזה ולימדנו להועיל שהטעם מפסיק, ולכן צריך לומר בורא פרי כשהאות פ' דגושה ולא רפויה, וגם לפי הענין יותר מובן**. עכ"ד. ישמע חכם ויוסף לקח!" עכ"ל (בויען שמואל שם).

ודע שהגר"מ ועקנין זצ"ל היה זקן חכמי הספרדים בדור הקודם בא"י, בעל שו"ת ויאמר מאיר, וכל גדולי הדור דאז כיבדוהו עד מאד, והוא שדחף מאד למינויו של מרן הגר"ע יוסף בשנת התשכ"א, כראשון לציון, בעוד מכהן בפועל רב אחר, במטרה לתת לו כח להתחיל להנהיג את העם, והציבור הספרדי בפרט, לקרב את העם לתשובה, ועמד בראש ק"ן רבנים שבאו מכל הארץ כדי להכתירו (ראה בספר "המנהיג" עמוד 205, בתמונה שהולך לצידו של הגרע"י בראש הפמליא, וראה מ"ש שם בפנים מהעיתונות דאז, וראה עוד שם בתמונה בעמוד 206 יושב ליד הגרע"י זצ"ל). ושוב בתמוז תשכ"ט כשנתמנה הגרע"י בפועל הרה"ר לת"א יפו, הגרמ"ו זצ"ל הוא שענד לו את המצנפת והגלימה כיאות לזקן הרבנים דאז (עיי' שם ראש עמוד 233).

מו"ר שכיוון לאמת! וע"ז סמך מרן הגרע"י זצ"ל! כי חכמי הדור הקודם היו אנשי אמת, וקיבלו את האמת ממי שאמרה, ולא הביטו אל עדתו או אל גילו של האומר (שהיה מו"ר אז רק בגיל כ"ח, אך כחו במתניו אז, כזקנים וישישים, אראלים ותרשישים כנודע לכל), אלא היו בעלי טביעות עינא של ת"ח, בפרט בענייני הכרת ת"ח, והספיק לגאון הנ"ל לימוד "מאמר אחד" מתורתו של מו"ר נר"ו לעמוד על עוצם גדולתו וגאונותו בכל חלקי התורה ובפרט בדקדוק, וקיבל דבריו!

יפקח נא הדור הצעיר עיניו וילמד כיצד לא הביטו ולא חסו גדולים אמיתיים על כבודם ועל מנהגם במשך תשעים! שנה, לאמר כיצד נישא פנינו, בפני צאן מרעיתנו, לאמר אליהם טעינו כל ימינו, אנחנו ואבותינו ואנשי ביתנו, לא מפני כן ברחו מן האמת המרוממת! כי יראת ה' נגעה בלבבם, וחסו על כבוד שמים יותר מכבודם! ומאחר שידעו בפשטות שהתפלה היא ע"פ הדקדוק, והבקי בעומק הדקדוק הוכיח להם שטעות בידם, תיקנו מיד! וכזה ראה וקדש! וחבל על דאבדין ולא משתכחין! **והנה המעיין ברוב סידורי הספרדים "של לפני מאה שנה" ויותר, בית עובד, בית מנוחה, תפלת החודש, ואחרים, יראה בהם בסדר הקידוש שהפ' רפויה בתיבת "פרי" הנ"ל, (וכן הבאנו בהערה מהגר"י ברדא נר"ו שכתב בפשיטות שכן היה נהוג אצל חכמי הספרדים בדור הקודם)⁵⁸ ומרן ז"ל לא חש אליהם כלל, ושינה זה ממנהג הספרדים ע"פ כללי הדקדוק והמדקדקים בלבד, וע"פ הכרעת סידור איש מצליח, כי זוהי**

58. ובבית מנוחה בברכת "הגפן" תמיד "פרי" רפוי, ראה בקידוש הלילה ובקידוש היום, ובכוס של ברכה (אחר ברהמ"ז), ובהבדלה. אך בברכת בורא פרי העץ ופרי האדמה (דף רכ"ב ע"ב ודף רכ"ג ע"א), הפ' דגושה. ולא השווה מידותיו. ובחוקת עולם בברכת הגפן בהבדלה רפוי, אך בכל שאר המקומות (קידוש לילה ויום, ובסדר סעודה שלישית, ובקידוש לרגלים, ובברכת האירוסין והנישואין פעמיים) דגוש. ואשרי התמימים שמאמינים לסידורים "ולמסורת" שלהם, ורבות הם מאד הסתירות שראיתי בתוך אותם סידורים עצמם בכל הדורות, כי הכל העתקות ובחלק אחד העתיקו מסידור פלוני, וחלק אחד מסידור אלמוני, ובחלק אחד איזה מגיה תיקן או שינה משהו, ובחלק אחר לא תיקן, וכן ע"ז הדרך. ואין הפנאי מרשה להוכיח עתה כל זה וכללים אחרים בתילי תלים של ראיות. ותן לחכם ויחכם.

דרכו - דרכה של תורה, וכפי שראית גם להגר"מ ואעקנין זצ"ל שכן נהג, ומהם יראו וכן יעשו!⁵⁹ ואמנם בסידור "אהלי יעקב" ראיתי "פרי" עם דגש, ואם תאמר שעליו סמך מרן ז"ל, (אף שלא הזכירו...), דע שגם ניקד מיד אח"כ "הַגָּפֶן", ולא הַגָּפֶן! וכדעת מו"ר נר"ו. וכבר ראית בילקו"י שאמר עליו שהוא סידור ישן ומדויק, ושמא יקבל עתה את גירסתו "הַגָּפֶן" בקמץ, ושלוש על ישראל. ודי בזה. [ועיין בהערה, שבחוקת עולם ג"כ בד"כ דגוש, וכבר הערנו שאינו מייצג באמת את הנוסח הישן, כי הוגה ע"י מדקדקים ומקובלים (עיין בהקדמתו) וכן ראוי לעשות].

בנוסח הקדיש: די ברא "כרעותיה" הכ"ף רפויה או דגושה

15) ושם באות ב', כתב הגרע"י זצ"ל וז"ל: אגב אמרתי להעיר גם בנוסח הקדיש: "בעלמא די ברא כרעותיה", שראיתי בכמה סידורים שהדפיסו מלת "כרעותיה" בכ"ף רפויה, מפני סמיכותה לתיבת ברא המסתיימת באות א' מאותיות אהו"י. אבל הנכון הוא לומר "כרעותיה" בכף דגושה, כמו כל אותיות בג"ד כפ"ת, כי תיבת ברא היא בטעם מפסיק, וכו', וכ"כ הגר"א וכו', וכ"כ בספר צלותא דאברהם, ובספר הקדיש. ע"ש. וכן עיקר. עכ"ל. והרי לך שוב דיונים והכרעות מפורשות ע"פ כללי הדקדוק המובהקים!

ואף כאן אותם "כמה סידורים" שאמר שבהם הכ"ף רפויה, הם למעשה

59. ודע, שמדברי ספר יסוד הקיום לר"ב איספנוזא (עמוד ק"כ) נראה בבירור שמנהג הספרדים בזמנו (לפחות במקומו באיטליא, ולפני כן בתונס), היה לומר בורא "פרי", הפ"א דגושה, ומסביר זאת (להלן עמוד קכ"ב) מטעמו דמו"ר, אך לא מתוך הכרעה, רק מתוך השערה, כדרכו שם לקיים בכל דרך המנהג אפילו המוזר ביותר, והביא שם הכלל שיש טעם מפסיק, א"כ מתבטל הרפיון של בג"ד כפ"ת אחרי אהו"י, ומסיים ע"ז: "וא"כ מי יאמר שתיבת בורא אינה בקדמא או בטרחא". ע"ש. ועכ"פ יש ללמוד מזה שהמנהג אצל הספרדים לומר "פרי" רפוי (ע"פ סידורי ליורנו שגר שם!), הוא מנהג מאוחר, ושינו מהמנהג הקודם, וכהנה יש רבים בלי סוף למי שיתחקה על שורשי המנהגים, והרוצה לילך אחר המנהגים והסידורים (בפרט בענייני הנוסחאות) בעיניים עצומות, בלא עיון ובדיקה וידיעת הדקדוק ומסורת הראשונים וכו', לא ימצא ידיו ורגליו בביהמ"ד, וכמבואר בכל מאמרנו זה.

הרוב המוחלט המצוי אצל הספרדים לפני מאה שנה ויותר, פוק חזי בתפלת החודש, ובית עובד, ובית מנוחה, וכל הדומים להם, וכן באהלי יעקב, ובחוקת עולם, שהכ"ף רפויה, אך כיון שע"פ כללי הדקדוק בעקבות הבנת עומק הדברים, צריך להיות דגוש, לא נשא פנים למנהג ולסידורים, ושינה נגדם גם "בניקוד" ע"פ הדקדוק! [וכן דעת מו"ר נר"ו למעשה, ומסתמא גם בזה סמך הגרע"י גם על הכרעתו ועל מנהג אביו מרן איש מצליח. ומה שלא הביא את זה ביבי"א, נ"ל שהוא מפני שבלאוקמי גירסא (אות ל"ה) לא הכריע בדבר במפורש, ע"ש, רק כתב שכן נהג אביו הגדול לומר הכ"ף בדגש וכדעת הגר"א ורבנו שאול הכהן, והביא שיש חולקים. ע"ש].

בברכת הלבנה: שינויים בניקוד בשש תיבות, ע"פ הדקדוק

16) ובחזון עובדיה חנוכה (עמוד של"א) בידי ברכת הלבנה, כתב שאחרי ברכת הלבנה, אומרים: **ברוך יוצרך, ברוך עושך, ברוך קונך**, **ברוך בוראך** ר"ת יעקב, כשם שאנו מרקדים **כנגדך**, ויגביה וכו', ואין אנחנו יכולים ליגע בך, כך אם ירקדו וכו'. ע"כ. ניקד בפנים הספר את כל המלים הנ"ל. ובתוך ההערה כתב בסוגריים "(ולא יאמר יוצריך עושך קוניך בוראך, בחיריק)". עכ"ל.

ולא הביא שום מקור לדבריו! ושינה "הניקוד" בסידורים מסברא [לכאורה] ע"פ הדקדוק!

ופוק חזי בתפלת החודש (דף קפ"ג) וגם בהוצאת סיני ובשאר מהדורותיו, ובחוקת עולם (דף ר"ז ע"א) ובתפלת ירושלים ע"פ סידורי בגדאד לר"ע דנגור (עמוד שכ"ד), ובסידור קהיר תפלת ישרים, ובשאר סידורים ישנים המצויים, ובסידורי זמננו (מנצור ואחרים), שנוקד יוצריך עושך וכל הנ"ל בחיריק, רק בבית עובד ראיתי שמתוקנים הראשונים (יוצרך, עושך, קונך, בוראך), ועדיין בהמשך "כנגדך", "בִּיך", בחיריק, ולא השוה מידותיו, ומרן ז"ל ביטל דעתם של כל הישנים בפשיטות.

וקרוב לודאי שנשמך גם בזה על דברי מו"ר נר"ו בשם מרן אביו זצ"ל בלאוקמי גירסא (אות פ"ד) שביאר שכן נכון ע"פ הדקדוק, שכתב וז"ל: "ואין אנחנו יכולים ליגע בך, כצ"ל, ולא בך, כי אין מלת בך בתנ"ך וגם בדברי רז"ל אינה מצויה כ"כ. וכן לעיל יוצרך, עושך, [קונך], בוראך", כולם בצירי לפני כ"ף הכינוי ובלא יו"ד ולא בחיריק (אמה"ג זצ"ל). וכן הוא בסידור היעב"ץ. עכ"ל⁶⁰. [ועיין בתוך ההערה שכן מנוקד גם

60. ונלע"ד לשער שהטעות התחילה מהסידורים הראשונים בכת"י שלא נוקדו, והיו כותבים בהם פעמים רבות בכתב מלא, כמו שהזהיר ע"ז בספר חסידים (סימן תתפ"ב) שהכותב ספר תפלות יכתוב המלים בכתב מלא, כמו וטהר ליבנו לעובדך (בי"ד ווא"ו), וכדומה. ע"ש. [וכן בכת"י של הרמב"ם "ספר המוגה" שהוגה ואושר על ידו כידוע, יש בסדר התפלה מלים רבות בכתב מלא, ומזה הוכחתי בס"ד שגם הרמב"ם כנוסחא דידן בכל כ"ף הכינוי לנוכח בתפלה כמו "בתורתך" בסגול (או שוא) וקמץ, ולא "בתורתך" בקמץ ושוא, שכן ברוב מלים אלו שם ישנן יודי"ן לפני הכ"ף סופית, כמו "שבענו מטובך", תן חלקנו "בתורתך", שמח נפשנו "בישועתך" ועוד רבים, ובאו להורות על ניקוד סגול כמובן (כמו: בין עיניך, בק"ש, ועוד רבים), (וניתן לראות את זה גם במהדורת פרנקל, המוגהת ע"פ ספר המוגה הנ"ל), ואילו התי"ו היתה מנוקדת בקמץ אין מקום כמובן ליודי"ן אלה, ואדרבא ברור שהושמו במכוון למנוע טעות זו. והארכנו בביאור דבריו והוכחנו גם מהחיבור שכן דעתו, והבאנו צילום מקורות אלו, במאמר נפרד, ואי"ה נביא הדברים שוב במאמרים הבאים של קונטרס זה. ע"ש]. ונראה שלכן הוסיפו בתחילה גם בברכת הלבנה ביוצרך ועושך וכו', יודי"ן לפני כ"ף הכינוי, להורות על ניקוד צירי באות שקודם לכ"ף הכינוי, למנוע טעות בקריאה, שלא לקרוא "יוצרך" בקמץ ברי"ש וכדומה כפי שכבר פשטה הטעות אז לקרוא כך בתיבות רבות, והוא גם לשון זכר (אך משובש ויסודו בארמית) ודומה לנקיבה, ורבים מתבלבלים ביניהם, (ועיין במאמר ב' שיבוא בעז"ה). ומזה בדורות הבאים שבאו לנקד, טעו ושכחו שהיו"ד משמשת גם להוראת צירי (וסגול), ולא רק לחיריק, (ועיין נדרים דף ל"ז ע"ב ד"ה מקרא ספרים ארץ ארץ), וחשבו שהוא חיריק, וניקדו יוצרך, ומכאן אח"כ עברו גם בתיבת ליגוע "בך", להוסיף יו"ד וחיריק, "להשוותה" עם כל שאר המלות, אך אין לזה יסוד ולא שורש וכמו שהגיה מר זקני זצ"ל, וכמו שסובר הגרע"י זצ"ל, ואין מצוה להנציח שיבושים של מדפיסים, שעל כבוד המסורת לא חסים, ובסידור כבתוך שלהם עושים, וכמו שכתבו כל גדולי אשכנז. ואין הפנאי מרשה עתה לבדוק בסידורים ישנים לבסס את השערתי אם נכונה היא, ועוד חזון למועד בל"נ. [נשוב נקרה נגד עיני סידור זולצבאך (גרמניה) תנ"ט ובדקתי שם בברכת הלבנה, והופתעתי לראות חיזוק להשערתי, כי הנה מצד אחד מנוקד שם בתחילה ובסוף כהלכה תיבות יעק"ב הנ"ל בצירי, ובך בקמץ, (וסייעתא למו"ר נר"ו

בסידור זולצבאך תנ"ט חוץ מתיבת "כנגדך" שמנוקדת הדל"ת בקמץ וכ"ף סופית בשוא].

הגהות בפיוטים, ע"פ מו"ר נר"ו, וסיוע מנוסחות איש מצליח

17) ועיין בחזון עובדיה פורים (עמוד שס"ו) בביאור הפיוט מי כמוך, שגרס למעלה: שלח לה וכו', כי את תאבדי "ואולם" עמי, וכו'. וכתב בביאור (עמוד שס"ז): **כי את תאבדי, "ואולי" עמי. הרב הגאון נאמ"ן נר"ו בספרו סנסן ליאיר הגיה "ואולם" עמי, כי אין ספק שבודאי תתבטל הגזירה, שהרי א"א שיתקיים העולם בלא ישראל וכו'. עכ"ל.** ולא הוסיף על דבריו מאומה, רק קיבל דבריו הלכה למעשה, כמו שכתבתי בתחילה. ועוד עיין בחזון עובדיה (שם עמוד פ"ט בהערה) שהעיר שהגירסא בסידורים שעל פיו (חזו"ע ויחזה דעת) בברכה רביעית של ברכת המזון, היא **"לעד האל" וכו',** ודלא כהמשמיטים תיבת לעד, וכתב ע"ז **"שכן הוא בסידור בית מנוחה ואיש מצליח". ע"ש.**

ודעמיה), אך באמצע מנוקד: כשם שאני רוקד "כנגדך" הדל"ת בקמץ, והכ"ף סופית בשוא, וזה כמובן שיבוש גמור [אף שאפשר דקאי על הירח שהוא לשון זכר, אך כמו זר נחשב לפתוח בלשון נקבה ולהמשיך בלשון זכר, ובפרט בתפלה, וראה עוד במאמר ב' בזה], ונראה התבלבל המנקד וכיון שראה בסוף ב"ך" וזה הזכיר לו את הניקוד של מקומות אחרים שמנוקד מטובך וחסדך וכדומה, והחליט "להשוות" את "כנגדך" ל"בך" שלא יהיה "שינוי" במשפט אחד... ושכח ש"בך" הוא ניקוד תמיד לנקיבה (וגם לזכר בהפסק), ונגדך הוא רק זכר, וצ"ל כנגדך... וכל זה מחזק את השערת ששמו היודיין למנוע את הניקוד המשובש הנ"ל, והנה עיינו ראות שאכן יש שטעו בזה. ואגב, כמובן יש ללמוד מזה עד כמה "מסורת הניקוד" בכל תיבות אלו של כ"ף הכינוי "בתורתך" "מטובך" היא מסורת "חזקה" שנכתבה בדקדוק עצום... ופקח עיניך וראה איך בקלות הפכו ניקוד נקיבה לניקוד כזה מחוסר שימת לב, ויש לי כהנה וכהנה דוגמאות בזה. (ויישר כחם של מדפיסי סידור זה, שבחלקו השני שנדפס עשרים שנה אח"כ בזולצבאך תע"ט, נתנוהו כנראה בידי ת"ח מדקדקים להגיהו, ושם כל ניקוד כ"ף הכינוי מתוקן כהלכה! בתורתך, מטובך, בישועתך, וכן ע"ז הדרך וכן לדתך במקום לידתך בח"א, ועוד שיפורים רבים ע"פ הדקדוק וההלכה), ובחלק ב' בס"ד נעמוד על כל נושא זה, ונשתדל להקיפו כמה שאפשר, כדי להוציא האמת לאורה לכבוד ה' יתברך].

28) ואחתום בדוגמא אחרונה [אף שיש עוד, גם בחלק ח' עצמו, ועוד עיין חזון עובדיה ימים נוראים בין העמודים ס"ט - ע"ו כמה דיונים ארוכים בנוסחאות התפלות דימים נוראים, וביניהם בענייני "ניקוד" ושינויי תיבות, והכל במשא ומתן ענייני, בנוי ע"פ ראיות מהמקראות וכללי הדקדוק והמדקדקים, כדרך כל הפוסקים. ע"ש. ובכמה עניינים הכריע דלא כהסידורים הישנים. צא ובדוק].

והיא בחלק ח' הנ"ל, סימן י"א אות כ' בראשה: וז"ל **בנוסח על הנסים, נראה שיש לומר "ועל הנסים" בתוספת ו'**, כי הוא המשך למה שאומר מקודם, מודים אנחנו לך וכו', ועל נסיך שבכל יום עמנו ועל נפלאותיך וכו', ובהמשך לזה אומר ועל הנסים וכו'. וע"ע באוצר התפלות בענף יוסף, בשם אור חדש ומטה יהודה, וכ"כ המשנה ברורה (ר"ס תרפ"ב). עכ"ל.

וגם זו כמובן הגהה ע"פ דקדוק (וראה להלן), שחידשו המדקדקים, כמבואר בשערי תפלה להרז"ה המדקדק, ומ"מ כל עין לך תראה שבכל סידורי הספרדים בכל הדורות מלפני מאה שנה ויותר עד חמש מאות שנה שנה ומעלה, כולל בית עובד, תפלת החודש וחוקת עולם (אהלי יעקב הוא לחגים, ואין לנו גירסתו), בכולם "על הנסים" בלא וא"ו.

ולא עוד אלא שגם בראשונים לא תמצא כן, עיין בסדר רע"ג וברמב"ם ובמחז"ו ובאבודרהם ועוד, דל"ג בוא"ו. וכן משמע מרש"י (שבת דף כ"א ע"ב ד"ה ה"ג ועשאו), והרא"ש (שם פ"ב סימן ט"ו) והר"ן (שם, דף ט' ע"ב מדפי הרי"ף, ד"ה ועשאו), והטור והבית יוסף (סימן תרפ"ב). ועוד, שכולם העתיקו על הנסים בלא וא"ו.

והגרע"י לא חשש לכל זה, וסמך על מה שכתב בספר שערי תפלה להרז"ה המדקדק להגיה כן, ושכ"כ המשנה ברורה, ותו לא מידי. (כי לא הביא מקורות נוספים, אף שבאמת כן גם דעת רש"ס, וכעת לא ראיתי שוב בפנים).

ומה שציינ שם עיין להרב מטה יהודה ולאור חדש, הנה הם הגיהו כן רק **בברכת המזון** כפי שיראה המעיין (וכן דעת מו"ר להגיה כן רק בברכת המזון), והרז"ה למד מהם גם לתפלה, [ולכן דקדק מרן הגר"ע ז"ל לכתוב דבריהם, וע"ע באוצר התפלות וכו', ולא כתב שכן כתבו וכו'. כי דייקן מאד היה מרן הרב ז"ל והתלמידים מעתיקי דבריו לא הגיעו לקרסוליו ולא נוגעים בדרכו כלל וכלל]. והרב הלך אחרי המדקדקים, והתעלם גם מהיעב"ץ בלוח ארש (סימן קע"ה) שכתב ע"ז שזה טעות גמור גם ע"פ הדקדוק וגם ע"פ המסורת, ובכל זאת הגיה כי לדידיה היה נראה שכן נכון יותר ע"פ הדקדוק.

סיכום מאמר זה:

דעת מרן הגרע"י ברורה כשמש שהדקדוק הוא הכח העיקרי המכריע בנוסחאות התפלה וכפי שמוכח כן מכל הראשונים והאחרונים, וסמך בהגהות רבות על הדקדוק נגד המנהג, הן בשינוי אותיות הן בשינוי מלים, וודאי וודאי שגם בשינוי ניקוד כמבואר מכל האמור. וזו דרכם של כל חכמי ישראל האמיתיים כולל מרן החיד"א ומרן הבא"ח. ומה שלא הגיה בדברים אחרים שיש חכמים כמו מו"ר שהגיהו, הוא מפני שלא עיין בזה כ"כ, וכמה חכמים גדולים התנגדו לזה בתוקף, ואמר שב ואל תעשה עדיף, וסמך על המנהג. ומ"מ לא התנגד למגיהים, וכמו שהארכנו בזה בתחילת חלק זה. ע"ש.

מאמר ו'

כללים בהגהות

כללים גדולים בענין שינויי נוסחאות והגהות בתפלה

ע"פ מרן הבית יוסף והראשונים

(נכתב בתחילה כהערה לדברים לעיל בחלק ה' הערה 39 ע"ש. וסודר כאן מחדש כמאמר נפרד).

שאלה: ראיתי ונתון אל לבי שיש לבאר מה הדרך ישכון אור בהגהות בנוסח התפילה. דהנה חזינן לכולהו מרנן ורבנן בכל הדורות, שבנוסחאות מסויימות קיבלו הגהת חכם פלוני אף נגד נוסחא המצוייה ברוב הספרים ואף נגד המנהג, ומאידך בשינויים אחרים דחו איזו הגהה בטענה שבכל או רוב הספרים והראשונים לא גרסי הכי, או מטענת המנהג. וכמעט תמצא כן אצל כל החכמים (ועיין בליקוט הפוסקים שנביא בס"ד להלן חלק ג', ותראה שכן הוא). וצריך ביאור לכאורה מה ראו על ככה ומה הגיע אליהם ומדוע לא ישוו מידותיהם?

וכעין זה **נשאלתי** אודות חידושו של מרן הגרע"י זצ"ל בשו"ת יביע אומר חלק ח' (סימן י"א אות ב') שכתב וז"ל: בנוסח ברכת התורה ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי צאצאינו, "וצאצאי עמך בית ישראל", כן צ"ל, שכן הנוסח בגמ' ברכות (יא:) בהרי"ף והרא"ש שם, וברמב"ם (פ"ז מהלכות תפלה ה"י) ובספר המנהיג (אות י"ט), וכ"כ הרד"א (דף ט"ו ע"ב) ועוד. ושלא כדין השמיטוהו בסידורים האחרונים וכו'. עכ"ל. [וכן דעתו למעשה של מו"ר רבנו הנאמ"ן שליט"א]. ומשמע לכאורה כוונתו דאית לן למיזל בתר נוסחת ג' עמודי הוראה בפרט שכן נוסחת הגמ' לפנינו וכן הוא בעוד ראשונים, וכפי הכלל שלימדנו מרן הבית יוסף בעלמא דאזלינן בתר ג' עמודי הוראה. אלא שאם זו כוונתו הוא

תמוה, שהרי ודאי כל נוסח התפלה שלנו (הספרדים) אינו בנוי על פי גירסת ג' עמודי הוראה בכל העניינים, שהרי שינויים רבים מאד יש בין נוסח התפלה דידן אפילו לנוסח הרמב"ם, וכ"ש לשאר הראשונים. וגם הגרע"י לא הגיה בכולם על פיהם. ובכלל נוסח הרא"ש מסתמא היה כנוסח אשכנז (המבואר בסידור הרוקח וסידור חסידי אשכנז ומחזור ויטרי ועוד), והוא שונה מאד מנוסח הרמב"ם שהוא "הבסיס" לנוסח הספרדי בימינו, (אף שעבר ג"כ שינויים רבים, כמו שכתבתי לעיל), וא"כ לכאורה מה ענין ג' עמודי הוראה לכאן? ומה הכללים בכל זה? ואמרתי לפרש הדברים בס"ד כאשר יורוני מן השמים.

מחלוקת ראשונים ע"פ "נוסחאות" אינה כמחלוקת ע"פ ראיות וסברות, וכללי הפסיקה שונים!

כו. הנני מפתח פתוח'ם של נושאים אלה, בענין נוסח ברכת התורה הנ"ל, ומשם באר'ה לשאר עניינים אי"ה. ואען ואומר שלענ"ד ברור הדבר שמה שטען מרן הגרע"י ז"ל שם שכן גירסת הגמ' והרי"ף הרא"ש והרמב"ם, אין כוונתו שסברא זו מכריחה לחייב את הספרדים לגרוס כן, בשעה שיש גירסאות אחרות בראשונים, ובכל הדורות כמעט לא גרסו כן כפי שתראה עכ"פ בסידורים שלא נדפס כן כמדומה מעולם עד דור זה. (וזו אינה הגהה ע"פ כללי הדקדוק שאפשר לתלות זאת בסיבת שרוב החכמים אינם בקיאים בהם). וזאת משום שכללי ההכרעה בנוסחאות אינם ע"פ אותם כללים רגילים של שאר פסקי הלכה. והנני לבאר בזאת בס"ד כמה כללים בענייני נוסחאות והגהות, שנתבררו לי בס"ד אחר עיון גדול בדברי כל האחרונים בנושאים אלו.

כז. ודע והבן כי בדרך כלל הראשונים גרסו בתפלה לפי הנוסחא שבידם, ולא "הכריעו" בין "שת"י נוסחאות, (אם לא מפורש להיפך, כמו בסידור הרוקח ועוד), ואין לנו בזה אלא דעתם שהנוסחא שלפניהם "היא" נוסחא נכונה, אך לאו דוקא "הנכונה" בה"א הידיעה, והבן. ונפק"מ שאילו רואים אנו נוסחא אחרת, ויש בה טעם לשבח, יכולים אנו לומר דאפשר דלא

חזו לה, ואילו הוּו חזו לה, הוּו גרסי לה. וכבר הבאתי בתשובה אחרת (בענין אוכלין תחת המטה, ונדפסה בקובץ ויען שמואל כרך י"ב, שנת התשס"ט, ואי"ה תודפס בשו"ת תפלת לך ח"א) שאפילו בענייני הלכה, אם מחלוקת הראשונים נובעת מחמת גירסאות שונות, הכללים משתנים, ולא מוכרח שהלכה כג' עמודי הוראה, אם הגירסא השניה "מחוורת יותר", וגם אם אין הכרע בין הגירסאות, הרי שהדבר בספק. ומטינן בה בשם הגאון המובהק רבי דוד פארדו (מחותנו של מרן החיד"א) בשו"ת מכתם לדוד (חיו"ד סימן מ"ח), שהביא דבריו הגאון שדי חמד (ח"ו כללי הפוסקים סימן י"ג אות ל"ג), וראה לשונו להלן (אות ח'). וכן דעת הגאון השד"ח שם עצמו כמבואר מתחילת לשונו. ע"ש. ובשד"ח שם הוכיח כן משו"ת בית יוסף למרן ז"ל (בסימן ה' מדיני יבום, בתשובה לחכם ר' אליעזר, שמרן ז"ל הסכים עמו לדינא), שכתב וז"ל: דהיינו דוקא כשחולקים בסברא, אבל היכא שאין הדין יוצא מביניהם אלא כפי גירסתם שנמצאת בפניהם, וגירסא שלפני זה לא נמצאת לפני זה, וא"כ הוי ספק בגירסא וספק דאורייתא לחומרא. עכ"ל ודו"ק.

והוכחתי כן שם בס"ד מדברי הרמב"ן במלחמות לסנהדרין (סוף פרק ד' מיתות, דף ט"ז ע"ב מדפי הרי"ף) שתמה שם על המאור, דכתב דגרסינן כרש"י, ולא כגירסת הרי"ף שהביא בשם רב האי גאון וישיבות הגאונים, והעיר ע"ז הרמב"ן וז"ל: והיאך חלק על נוסחי הישיבות ועל רבנו האי גאון ז"ל בלא טעם, "ואילו ראה רבינו שלמה ז"ל [רש"י] גירסתם, היה חוזר בו, אלא שספרים "משובשים" גרמו לו לפרש כן". ע"ש. (והובא בספר ברית יעקב להרב יח"ס שליט"א). וממאי דפשיט"ל דרש"י היה חוזר בו, אף שכידוע לא הוה מיכף כייף לגאונים, ותולה את זה בספרים משובשים, משמע דברור לו שכיון שהמחלוקת היא מחמת גירסאות, ורש"י לא ראה את גירסת רה"ג, ועינינו רואות שגירסת רה"ג ברורה יותר, (ולכן קרא לספרים שראה רש"י, משובשים), א"כ יש לנו לתלות בודאי שאילו ראה "גירסתם" [כלשונו, ודייקא גירסתם ולא סברתם] היה חוזר בו. (והביאור בזה, דאין זה דומה למחלוקת בעיין הגמ' ובסברא, דתלינן

בעלמא שודאי הראשונים על הרוב הרגישו מעצמם בדרכים אחרות שאפשר לפרש, ובכ"ז פירשו אחרת, ולכן כתב הב"י בהקדמתו דאין להכריע ביניהם בראיות ובסברא דמה נדע ולא ידעו הם וכו', וכידוע. אך בגירסא מדוע שיחשבו שאולי יש גירסא אחרת אם הגירסא לא תמוהה לגמרי, ומילתא דלא רמיא עליה דאיניש לאו אדעתיה (שבועות מב.). וכן משמע מלשון תשובת בית יוסף הנ"ל. והבן).

מוכיח דלא אזלינן דוקא בתר ג' עמודי הוראה בנוסחאות התפלה

כח. ומינה לנ"ד, שגירסת ג' עמודי הוראה בזה, אינה מכריחה אותנו כ"כ לגרוס כמותם, דהא ודאי לא כל גירסתנו בתפלה היא על פיהם, והדבר מוכרע ממקומו שהרי בברכת התורה עצמה, **בגמ'** (ברכות יא:) **וברי"ף** (ה:) **וברא"ש** (פ"א סימן י"ג) **וברמב"ם** (פ"ז מהלכות תפלה ה"י), שעל פיהם הוסיף הגרע"י וצאצאי עמך וכו', בכולהו ליתא "וצאצאי צאצאינו", ואנן גרסינן לה (ע"פ הב"ח ריש סימן מ"ז, אף שהמ"א דחה סברתו שם, וכ"כ במ"ב ס"ק ט', ואכמ"ל), והכי גריס מרן היב"א שם, ולכאורה היכי מזכה שטרא לבי תרי, דאף שיש ראשונים דגרסו לכולהו, עיין המנהיג סימן י"ט, הזכירו יב"א שם, מ"מ ג' עמודי הוראה לא גרסי לה, ונמצא לכאורה שתוך כדי דיבור פסק נגדם. (וגם הרד"א שהזכירו שם שהביא דברי המנהיג, העיר בתחילה שבספרד לא נהגו כן, ע"ש). וכן הנה הרמב"ם חותם גם בברכה ראשונה "נותן התורה" ולא "המלמד תורה לעמו ישראל", ואפשר שכן גם גירסת הרא"ש שם (ע"ש, ובמעיי"ט ובטור סימן מ"ז ואכמ"ל, וכן העיר מגירסא זו תר"י שם), ויש עוד שינויים קלים ביניהם בברכה זו, וכהנה וכהנה בשאר תפלות וברכות. בפרט שמעיקרא נוסח הרא"ש בתפלה מבוסס על נוסח אשכנז הקדמון (הנמצא בסידור הרוקח וסידור חסידי אשכנז), כדמוכח נמי מתשובתו שמנה את כל התיבות בתפלה כדרך הסידורים הנ"ל. ע"ש. ואילו נוסח הרמב"ם הוא נוסח ספרד הקדמון (שיסודו נמצא גם ברע"ג ורס"ג אף שלא נשתוו, ואכמ"ל), וא"כ לכאורה מה שייך לצרפם בנוסחא מסויימת,

כאשר לאורך כל הדרך רבו ההבדלים והשינויים. וכיון שפשוט שלא נעלם כל זה ממרן הגרע"י ז"ל, ממילא ברור שאין כוונתו ז"ל שעלינו לתקן בכל מקום כל נוסחאותינו על פי ג' עמודי הוראה גם במקום שנשתנו שלשתם, כי זה ודאי דבר שאינו. (ואף שכתב הב"י בכמה מקומות דאזלינן בתר נוסחת הרמב"ם בתפלה, היינו כשנפל ספק בין הגירסאות, ואין הכרעה מסברא בזה טפי מזה, בהא ודאי דאזלינן בתר הרמב"ם, בפרט שכמדומה לי דמעיקרא נוסחתינו מבוססת מאד על נוסחתו. ועיין להלן אות ה'. ודו"ק).

סברת הגדולים היא המכריעה בין הנוסחאות!

כט. אלא לענ"ד עיקר כח ההכרעה בזה הוא **מסברא** "בצירוף" גירסת הראשונים. והיינו שמאחר שגירסא זו יש בה טעם לשבח כפי שכתב שם ביבי"א שראוי לנו להתפלל על כל עם ישראל (וראה לשונו להלן), א"כ מאחר דאשכחן כבר לגדולי הראשונים דגרסי הכי, **ומן הדין מותר להוסיף תיבות ומלים אפילו מדעתנו באמצע ברכות ארוכות**, כמבואר להדיא בראשונים בברכות (יא:) עיין שם באורך בחידושי הרשב"א, הרא"ה, הריטב"א והמאירי שכתבו כן להדיא, (אף שיש קצת חילוק בין השיטות בין דרך קבע לעראי, והארכת בזה בס"ד במקום אחר), א"כ ראוי לנו להוסיף את זה. [ויש מחזקים סברא זו ממה שאומרים גם בתחילה "ובפיפיות עמך בית ישראל", אלא שיש אומרים דאדרבא זה היישוב לכל הסידורים שהשמיטוהו, שהוא משום שאחר שאמרנו ובפיפיות עמך וכו', א"כ כשאומר אח"כ ונהיה "אנחנו כולנו" קאי גם עליהם. ויש להתבונן בזה]. וחושבני שזהו דקדוק לשונו של הגרע"י שם שכתב, דשלא כדין השמיטוהו בסידורים וכו' וצריך להחזיר העטרה ליושנה, **"כי טוב בעיני ה' לברך את ישראל, והמתפלל על חבריו נענה תחילה"**. ע"כ. שלא כתב את זה למליצה בעלמא, אלא הוא עיקר טעמו להכריע כנוסח זה, **כי שפיר דמי להכריע ע"פ סברא נכונה שיש לה "שורש" בראשונים, ואפילו נגד המנהג, בפרט אם יש אחרונים שפסקו כן. ועיין להלן בקונטרס זה (מאמר א' בחלק "דקדוקי הרב עובדיה")**,

בשאר הדוגמאות שהבאנו משינויי של מרן יבי"א ז"ל מסברא או ע"פ דקדוק, ויתחזקו לך הדברים יותר. (וכל זה אחר המחילה ממורי גיסי ידי"ן הגאון הגדול הרב אליהו בנימין מאדאר שליט"א שנטו דרכי מדרכיו בנקודה זו, שמשמע מדבריו בקונטרס הבהיר החשוב והנפלא "איש מצליח" (הנדפס בסוף קובץ ויען שמואל ח"ג, עמוד ר"ץ), שהשמטה זו של "וצאצאי עמך בית ישראל" היא טעות גמורה שחובה לתקנה, ולפי האמור לענ"ד אינו מוכרח כ"כ. וכן נלע"ד לדקדק מדברי מו"ר מרן נר"ו ששיבח את מרן הגרע"י זצ"ל בהספד השלושים עליו בירושלים, באהבת ישראל עצומה שבו ודאגתו לתורתם, והוכיח זאת גם ממה שהוא כמעט הראשון שהוסיף כן בסידורים וצאצאי עמך וכו', (ואיני זוכר כעת הלשון בדיוק), ואם ס"ל למו"ר שזו הכרעה גמורה שחובה לתקן כן, מאי מעליותא וראיה איכא? ודו"ק. ואולי י"ל).

נוסחא בראשונים שיותר מדוקדקת, מכריעים כמותה נגד נוסחא שאינה ע"פ הדקדוק!

ל. ומה תבין שכ"ש וק"ו אם רואים שתי גירסאות בראשונים ואחת מכוונת יותר ע"פ הדקדוק והלשון, ואחת פחות (ובפרט אם אינה נכונה כלל ע"פ הדקדוק, דבד"כ תלינן מעיקרא בשיבוש המעתיקים), שבמקרה כזה גם אם הנוסחא השניה היתה נהוגה יותר בדורות האחרונים, רמיא עלינו חובה להכריע כנוסח המדוקדק, דאמרנן אילו הוו חזו לה שאר קמאי, וידעי מדקדוקה, הוו מקבלי לה בסבר פנים יפות. **שהרי הכרעה ע"פ הדקדוק בנוסחאות התפלה, היא ההכרעה החזקה ביותר, יותר מכל סברות טובות אחרות כגון הסברא הנ"ל, כי השרישונו כל הראשונים וכל האחרונים בעשרות מקומות וכן מרן הבית יוסף והאר"י הקדוש שהתפלה מיוסדת ע"פ הדקדוק כמו שכתבנו בפתיחה ועוד נאריך בזה להלן מאמר ג' בעז"ה (וראיה אחת מסברת אחד עשר ראשונים שהסכימו לה כל האחרונים תראה בסמוך). וא"כ גם במקום שאותו ראשון עצמו לא גרס הכי, אפשר שלא הרגיש עתה באותו כלל בדקדוק, משום שרבו פרטיו וסעיפיו, [ובפרט בימי הראשונים שעדיין לא נתבררו**

כל הכללים לגמרי והיו הרבה דיונים בזה בין זקני לשון הקודש, ורוב הפוסקים לא עסקו בזה ממש כמו בסוגיות התלמוד, ומ"מ אחר שגילה לנו אותו ראשון וחבריו "דבעלמא" אזלינן בתר הדקדוק ולשון המקרא בתפלה, אם כן גם במקום סתום, תלינן דהוה מודה.

מוכיח מאחד עשר ראשונים (ובראשם שני גאונים) שמגיהים בתפלה ע"פ הדקדוק

לא. וראיה ברורה לדבר ממרן הבית יוסף ז"ל שפסק בש"ע (סימן קצ"ב סעיף א') גבי הזימון: "ואין לומר נברך לאלקינו בלמ"ד". ע"כ. ומקורו מהטור, ובב"י מטי' בה בשם התוס' ברכות (מט:): שכן כתבו וז"ל: נברך אלקינו גרסינן, ולא נברך לאלקיננו, דדוקא גבי שיר והודאה כתיב לָמַד, כמו: שירו לה' הודו לה' גדלו לה', אבל גבי ברכה לא מצינו זה הלשון. וכן מפורש בסדר רב עמרם. ע"כ. והרי לך הגהה ע"פ כלל דקדוקי מובהק, וכמו שכתב כן להדיא רבנו המאירי שם וז"ל: "מדרך הדקדוק" כתבו רבים שאין לומר נברך לאלקיננו, ר"ל שאין לשון ברכה נקשרת באות הלמ"ד וכו'. ע"כ. (וכן כתב המאמר (שם אות ב') שהטעם שכתב הב"י בשם התוס' "הוא מצד צחות הלשון ולהימשך אחר לשון הפסוק", וכן האריך בזה לפניו הגאון הלבוש (שם) ע"ש). והגהה זו פסקוה מטעם זה הדקדוקי עוד ראשונים רבים, עיין בסדר רע"ג (הלכות סעודה) שכתב כן בשם גאון שלפניו מר רב נסים בריה דרב שמואל והכריע שם שכן הלכה, (וכמו שכתבו התוס' בשמו). וכ"כ רבנו יונה (על הרי"ף פ"ז דברכות, דף ל"ו ע"ב), והרא"ש בתוספותיו (שם) ובפסקיו (שם פ"ז סימן כ"ה), והמרדכי (פ"ז סימן קע"ט) והרב ארחות חיים (הלכות בהמ"ז אות י"ב) והאבודרהם (הלכות ברכות שער ראשון). וכן כתב רבינו מנוח (פ"ה מהלכות ברכות ה"ד) על דברי הרמב"ם שגרס לאלקיננו, דמ"ש הרב לאלקיננו בלמ"ד, איכא דאמרי דל"ג בגמ' אלא נברך אלקינו, דלא שייך למ"ד וכו' וכן נוסח רב עמרם. ע"כ. ומשמע יותר משתיקתו בסוף דבריו, דהכי נקיט למעשה. (ולשון איכא דאמרי

דקאמר הוא כלפי דעת הרמב"ם. וק"ל). והרי לך אחד עשר ראשונים
ובראשם שני גאונים שמגיהים את הנוסח ע"פ הדקדוק.

הראשונים הנ"ל ראו שיש נוסח אחר אך דחו אותו
לב. ואל תאמר שאין זו "הגהה" אלא כך היה נוסחם, ורק ביארו מה הטעם
לכך. זה אינו ודאי, כי לא יטרחו הראשונים לומר "לא גרסינן" או "הכי
גרסינן" וכדומה, אלא במקום שראו גירסא אחרת ואתו לאפוקי ממנה,
וזה כלל ברור לכל מקום. וגם אם תמצא בזה יוצאים מן הכלל, עכ"פ כאן
הנה חזינן להדיא בראשונים דיש מהם שגרסו "נברך לאלקינו" בלמ"ד,
וכמו שתראה ברי"ף (שם) וברמב"ם (שם) ובהלכות ברכות לריטב"א
(פ"ו ה"א), ע"ש. וכן העיר בשער הציון (שם אות ו') מגירסת הרמב"ם,
ושכן הגירסא בירושלמי במשנה, ובחידושי הרא"ה על הרי"ף, ע"ש.
וכן העיר מורי הגאון בעל ברכת ה' ז"ל (ח"ב פ"ו הערה 5) מגירסת
הרמב"ם והריטב"א ושכ"ה בספר הבתים (שערי ברכות שער ו' דין ב').
ע"ש. ומכל זה תבין שהראשונים הנ"ל שהגיהו באו לאפוקי מגירסתם,
והגיהו הנוסח והכריעו שצריך ללכת ע"פ הדקדוק, וכן מוכח מלשון
רבנו יונה (שם) שנביא להלן, שראה גירסאות אחרות. ע"ש.

מוכיח מהכרעת מרן הש"ע כהכלל הנ"ל, שהולכים אחרי הדקדוק אפילו נגד עמודי הוראה! והטעם לכך

לג. ולפ"ז לכאורה קשה מדוע מרן הבית יוסף שבכל מקום עונד את הרי"ף
והרמב"ם עטרה לראשו, פסק כאן שלא כדעתם, ואפילו לא העיר
מגירסתם בבית יוסף. וכן תמה בזה הרב מאמר מרדכי (שם) ע"ש.
ופשוט שאין לומר שנעלמה ממנו גירסתם בסוגיא בדוכתה ממש, ופוק
חזי שם בבית יוסף שהביא באותו סעיף דעותיהם של הרי"ף והרמב"ם
בפרטים אחרים, ע"ש, וא"כ מדוע כאן לא אחז יוסף הצדיק דרכו דאזיל
בתר דעותיהם של שני עמודי הוראה.

לד. ולפי המבואר לעיל, אתי שפיר, דכיון דאלו ענייני גירסאות, הכללים שונים והולכים אחר הגירסא היותר נראית טובה, וכפי שתראה בענייניו של הגר"ד פארדו הנ"ל (שם), שהזכרתי באות א', שדיבר על מקרה כזה ממש, שפסק מרן כהתוס', נגד הרי"ף והרא"ש, ומשמעות הרמב"ם, ותמה ע"ז שעזב דרכו לכאורה, ויישב ע"ז בזה"ל: "אע"ג דבעלמא אורח לצדיק מרן ז"ל למיפסק כתרי מינייהו רבנן [מעמודי הוראה] וכו', הכא מיהא להיות דבר התלוי בגירסא, הילכך בהא ספוקי מספקא ליה אי נקטינן כוותייהו, דמאן לימא לן שהגירסא שנזדמנה לפנייהם עיקר, והם ז"ל שפיר פסקו לפי הנוסחא שלהם ומיהו אפשר שגירסת הספרים דמיתו התוס' עיקר". עכ"ל. ודבריו קילורין לעניינים. ושם העמיד הדבר בספק, כי אין עדיפות באחת מהשנייה, ולא ראו אלו את אלו, והכא עדיפא משום שחלק מהראשונים ראו שתי גירסאות והכריעו כאחת מהם, והשאר רק גרסו בפשיטות כגירסא שונה, שבזה ודאי הולכים אחר המגיהים. וא"כ נראה שה"ה בענייניו הדומה לזה ממש, שג"כ התעלם מרן בענייני גירסאות מהרי"ף והרמב"ם, וצ"ל שבא ללמדנו מרן הבית יוסף שקיבלנו הוראותיו, שבנוסחאות התפלה הולכים אחר הכרעת המדקדקים אפילו נגד הרי"ף והרמב"ם! והיינו משום הסברא דלעיל שאפשר לומר שלא ראו את הגירסאות האחרות (אף שקשה לומר על הרמב"ם שלא ראה את סדר רע"ג), ועוד שנראה שבנוסחאות התפלה יש סברא נוספת, שאף אותם שלא הגיהו, דעתם היא שודאי הרוצה לומר מדוקדק, שפיר דמי, והרשות בידו, וא"כ יש לנו לבחור בדרך שהיא מוסכמת לכולי עלמא, ולא בדרך השנייה שלדעת המדקדקים אינה נכונה. (וראה להלן שכן כתב להדיא מרן בשו"ת אבקת רוכל, וכ"כ גדולי האחרונים).

ביאורי הרב מאמר מרדכי ומו"ר נר"ו שגם הרי"ף והרמב"ם ודאי הולכים ע"פ הדקדוק!

לה. ועיין במאמר שם שכתב ליישב את הרי"ף והרמב"ם "דסבירא להו דשפיר דמי מצד צחות הלשון דקאמר נברך ומפרש לה', וכדכתיב בדברי

הימים ויברכו כל הקהל לה' וכו'". ע"ש. וכוונתו מבוארת דלעולם גם דעת הרי"ף והרמב"ם דהתפלה ע"פ הדקדוק (ובאמת שפשוט שכן דעת הרמב"ם כמו שכבר הארכתי במאמר אחר, ויודפס במאמרים הבאים אי"ה), אלא דסבירא להו שאפשר ליישב נוסחת "לאלקינו" גם לפי הדקדוק. ומה שציין לפסוק בדברי הימים, כבר דן בזה מרן החיד"א בשו"ב שם (כמו שציין המאמר עצמו לעיל מיניה) וביאר שדעת כל הפוסקים הנ"ל שהגיהו ולא סמכו על פסוקי נחמיה ודה"י שיש בהם יוצאים מן הכלל, הוא משום שדעתם שהולכים אחר רוב הפוסקים. ע"ש. [וגם מדברים אלו שם של החיד"א רואים ברור שדעת החיד"א היא שהכל בתפלה ע"פ הדקדוק וכדמוכח כן בדעתו עוד מדוכתין סגיאין, וראה עוד לעיל במאמר א' מה שכתבתי והוכחתי בדעתו, ועוד עיין בתוספת נופך במאמר ג' אי"ה]. ומרן הב"י שלא הלך בזה אחר הרי"ף והרמב"ם למרות יישובו של המאמר, נראה דצ"ל דהוא משום דס"ל שאין הכרח לומר שחולקים על הכלל הפשוט שהולכים אחר רוב המקראות "ואין למדים מן הזרים" (כלשון הראב"ע בספר צחות), אלא אפשר שלא ירדו לדקדוק זה והלכו לפי הספרים שבידם. או שמא ס"ל דהם באמת סמכו על הפוסקים בדה"י, כי לא חשבו שזרים הם [דהיינו מיעוט], ואנן בדידן אזלינן בתר רובא וכהכרעת שאר הראשונים. והבן. ושו"ר שכתב מו"ר נר"ו בהקדמתו המאירה והחשובה לספר "לא תשיך" (עמוד 26 בסוף ההערה), "שהרמב"ם לא חש לסדר רב עמרם, לפי שסומך על פסוקי נחמיה ודה"י". ע"כ. (ועיין שם מ"ש עוד לבאר דעת שאר ראשונים הנ"ל שלא סמכו על פסוקי נחמיה ודה"י, ע"פ דברי הנצי"ב מוולוז'ין (בהעמק שאלה שאילתא ח' ושאלתא פ"ט) שלשון הכתובים הם כלשון בני אדם. ע"ש. וביאר שם עוד שהם גם מושפעים מלשון ארמית. ע"ש נועם אמריו. וכ"כ עוד בשו"ת בשו"ת בית נאמן (ח"א חאו"ח סימן ו' הערה 3 עמוד ל"ג), ובעוד מקומות). ומ"מ בדעת מרן הש"ע לכאורה צ"ל כמו שכתבתי, ובפרט שבכל אופן מסתמא סבירא להו להרי"ף והרמב"ם דהאומרים מדוקדק שפיר דמי,

וכמו שכתבנו בס"ד, וכסברת הב"י באבקת רוכל ומרן החיד"א ועיקרי הד"ט והמ"ב דאתינן לקמן.

כלל נפלא של מרן הבית יוסף, שכאשר מכריעים בענייני תפלה כנוסחא ברורה יותר, "איננו חולקים" על בעלי הנוסחא האחרת!

לו. וכבר ביאר כן להדיא מרן הב"י בתשובתו בשו"ת אבקת רוכל (סימן כ"ח) אודות התמיהה "איך פשט המנהג לומר 'אנא בשם' כדעת אמורא ירושלמי שלא הסכימו עמו כמעט כל הפוסקים", והאריך בתירוץ השני לבאר שענייני נוסחאות התפלה ומנהגיהם אינם דבר איסור והיתר, ומותר לשנות בהם אפילו "נגד התלמוד" ואפילו לייפוי הלשון, "כאשר יראה לנו שהוא יותר נכון". ע"ש. [ותירוץ הראשון שם דומה ליסוד שכתבנו בתחילה ע"פ תשובת בית יוסף. ע"ש היטב. ועכ"פ גם מסוף תירוץ השני מוכח להדיא דנקיט כהאי תירוצא בתראה, שהרי שילב בתוכו גם את תירוץ קמא. ע"ש ודו"ק]. ונסמך על דבריו להלכה מרן החיד"א בשו"ת טוב עין (סימן ז') ולמד מדבריו גם גבי שינויים בברכות יוצר ושמונה עשרה וברכות התורה, כמו שביארנו בס"ד בתחילת מאמר א'. ע"ש. ומעתה נמצא שגם כאן (בסימן קצ"ב) אחז צדיק דרכו המבוארת באבקת רוכל, שיש ללכת אחר הגירסא היותר נכונה, דאם נקטינן הכי אפילו נגד התלמוד, כ"ש שה"ה נגד ג' עמודי הוראה, בפרט כשרבים חולקים עליהם.

לו. והנה המעיין בדברי קדשו יבין סברת הכרעתו בזה דס"ל שאין זה בכלל מוגדר כמחלוקת ועשיה נגד דעתם, כי אין זה דבר איסור והיתר, ואין קפידא בדבר, וכלשונו: "שלא לפסוק הלכה שיאמרו כן [ר"ל, דווקא כן ולא אחרת] נתכוונו, ולדחות דברי רבי חגי והתוספתא [שגורסים אחרת], שאין זה הדבר תלוי בפסק הלכה... ואע"פ שהם כתבו שיאמר אנא השם, [אך גם לדעתם] מי שירצה לומר אנא בשם כרבי חגי הרשות בידו! וע"ש שהוכיח כן, וכתב בתחילה "שהם דברים של טעם" דהיינו

מוכרחים בסברא, ועם כל זה חיזק זאת גם בראיות. ע"ש. ומי יכול בדורנו ובדורות קודמים לחלוק בסברא על מרן הבית יוסף, אשר יבחר ויקרב, ויאמר שהוא דבר ערב?! ומעתה ברור בסימן קצ"ב בנ"ד שכיון שדרכו של מרן דרך המלך, היא ללכת אחר הדקדוק כדחזינו לעיל, וכדמוכח גם ממקומות נוספים (עיין עוד בב"י סימן כ"ה ובסימן קפ"ח ובסימן תקפ"ב ועוד. ויתבאר בהרחבה בעז"ה במאמר ג'). לכן פסק בפשיטות כדעת הראשונים שהלכו אחר הדקדוק, דהא ס"ל שגם לדעת החולקים שפיר דמי.

דברי מרן החיד"א ע"פ אותה סברא, שאפשר לחלוק בנוסחאות גם על מרן השלחן ערוך, וראייתו מהגמ'

לח. וסברא זו ממש כתבה להדיא גם מרן החיד"א גופיה בשו"ת טוב עין (שם), עוד בטרם ראותו דברי אבקת רוכל (וחיזקה אח"כ ע"פ דבריו), ונסמך עליה כדי לחלוק (לכאורה) על גירסת מרן עצמו בשלחן ערוך! שאחר שדן גבי מי שהוסיף שתי תיבות בברכת התורה אשר נתן לנו "את תורתו" תורת אמת, נגד הגירסא הידועה השגורה בזמנם "אשר נתן לנו תורת אמת", שגם היא קיימת בראשונים, והיא גירסת השלחן ערוך (סימן קל"ט), [וזה לשון הטור (שם): ומטבע של ברכה אחרונה כך היא: אשר נתן לנו תורת אמת וכו'. וכן פסק מרן הש"ע שם (סעיף י'): ברכה אחרונה, אשר נתן לנו תורת אמת וכו'. ובברכ"י שם (אות ו') כתב החיד"א וז"ל: אשר נתן לנו תורת אמת וכו', "כך הביאו הנוסח רוב הפוסקים", אך הרמב"ם כתב אשר נתן לנו "תורתו" תורת אמת, וכתב הפר"ח דהיא הנוסחא המדוקדקת. עכ"ל]. ומרן החיד"א בטוב עין שם פלפל בזה באורך ע"פ הגמ' בברכות (דף נ' ע"א), וכדבסמוך, ובסיום הדברים כתב וז"ל: ולפי העלות מהך שמעתא דהמבורך, דאע"ג דהלכה כרבי עקיבא [ר"ל, דקיימא לן בעלמא דהלכה כרבי עקיבא מחבירו, והוא סובר דאומרים "ברכו את ה'" בלא "המבורך"], מאחר "דמודה" לרבי ישמעאל "דטפי עדיף" לומר המבורך, "מאחר דהוא מחסר שבח", [ר"ל, שעל כרחנו שרבי עקיבא לא מתנגד לגירסת רבי

ישמעאל, שהרי בודאי בגירסת רבי ישמעאל יש תוספת מעלייתא של שבח, וצריך לומר שלא בא ר"ע אלא לומר "שלא צריך" לומר כן, וכלשון רש"י שם, ולעולם אם גרסינן גירסא טובה יותר, אדרבא עדיף כן גם לדעת רבי עקיבא (וכן הביא לעיל מיניה שכ"כ הפר"ח). ובזה הסביר לעיל מיניה מדוע בגמ' שם גער רבא ברפרם בר פפא דעביד כר"ע, וקאמר ליה "בהדי פלוגתא למה לך", ולכאורה מאי קאמר, דאדרבא אי עביד כרבי ישמעאל, עייל נמי בפלוגתא ועביד דלא כהלכתא, אלא על כרחנו שכיון שנוסח מבורר יותר, הוא תמיד יותר מוסכם, א"כ העושה דוקא כנוסחא שלדעת אחרים היא חסירה, דוקא הוא נקרא שמכניס עצמו במחלוקת. ע"ש. ולפ"ז ממשיך החיד"א: [א"כ בנדון דידן] ברכות התורה הנ"ל] דנוסח זה יסודתו בהררי קודש רב עמרם והגאונים, והוא שבח לתורה וכו', [כוונתו כאן דאיכא תרתי למעליותא, חדא שיש מקור לנוסח מהקדמונים, שממילא בזה נסמך על שולחן גבוה שאכן היא נוסחא נכונה ואין דמיונו מטעהו, ועוד שיהא ניכר בודאי שהנוסח השני מבורר יותר, כי יש בו שבח וכו'], **"ובודאי גם בעלי הנוסחא האחרת מודו בזה דהכי עדיף"**, א"כ שפיר עבד מאן דאמר אשר נתן לנו תורתו תורת אמת ואין מזחיחין אותו. עכ"ל. [ועיין מה שכתב מו"ר נר"ו בלאוקמי גירסא (אות ע"א) בשם הגאון בעל משחא דרבנותא (בהשמטות בסופו דף רי"ג סע"ב) עוד טעם נפלא להעדיף את הנוסח "תורתו" תורת אמת. ע"ש. וכן מסקנת מו"ר נר"ו שם]. ואחר כל זה הביא אח"כ החיד"א את תשובת מרן באבקת רוכל הנ"ל, וחזק על פיו את מסקנתו הנ"ל, ומשמע משם דאם הנוסחא ברורה יותר, אזי אפילו אם לא אשכחן כן להדיא בראשונים, שפיר דמי, וכמו שכתב מרן שם "דאפילו נגד התלמוד ואפילו לייפוי הלשון", אלא שודאי ראוי לכתחילה שיהא לה מקור נאמן בראשונים, כי זה מחזק את ההכרעה שנוסח זה נכון יותר ואין דמיונו מטעהו וכמו שכתבתי לעיל.

הכלל העולה, ודוגמא מנוסחת "ולא גורלנו"

לט. והרי זה להדיא כסברא של הב"י הנ"ל, שכאשר הנוסחא ודאי מבוררת יותר א"כ אין כאן מחלוקת, וגם הגורסים אחרת, שפר קדמייהו לגרוס כגירסא השנייה, ואינם מחשיבים זאת שעושים נגד דעתם! והוא חידוש נפלא ואמתי מבית מדרשם של מרן הבית יוסף ומרן החיד"א, שמסביר לנו היטב את הגישה של רוב ככל החכמים והמגיהים שהכריעו פעמים רבות כנוסחא אחת אף אם אחזו בה רק מיעוט פוסקים, נגד גירסא אחרת של רוב פוסקים, או פוסקים מובהקים, כאשר הראשונה נראתה בעיניהם נכונה יותר. וברור דכולהו פשיטא להו כסברא הנ"ל, וסוגיאן דעלמא כוותייהו. ומי לנו גדול ממרן הב"י ששינה בזה את דרכו לפסוק כרוב עמודי הוראה (בסימן קצ"ב), וממרן החיד"א ששינה בזה את דרכו לפסוק תמיד כמרן הש"ע שקיבלנו הוראותיו (וכמו שכתב בשו"ת חיים שאל סימן ט"ו ד"ה וכבר, ובעוד מקומות), וכאן פסקו בפשיטות ולכתחילה נגד דעתם. הא ודאי שהכללים שונים, ולא שם מחלוקת נקרא ע"ז!

מולא תעזוב נפשי מלהקיש לפי זה ולהביא דוגמא מההגהה הנפלאה של מו"ר נר"ו לגרוס "ולא גורלנו" בעלינו לשבח, והגיה כן ע"פ לחם הביכורים (בקונטרס תפלת כהן שבסוף הספר), שאחר שיישב הנוסחא הרגילה (וגורלנו), כתב שמצא בכת"י ישן נוסח "ולא גורלנו", והכריע "שהיא נוסחא נכונה יותר, להתפלל בלשון ברור", וכוונתו דיש לגרוס כן, וכן הכריע מו"ר נר"ו כדלהלן. וזאת על אף שראו ודאי (הרב לה"ב ומו"ר נר"ו) שרוב הראשונים לא גורסים כן, אלא שמאחר ואין ספק כדברי לה"ב שהיא גירסא ברורה יותר, (ועוד הרחבנו בזה בס"ד במאמר מיוחד, בשו"ת תפילתי לך, שכן דרך התנ"ך. ע"ש), א"כ אחר שמצא הרב לה"ב שכן הוא באותו "כת"י ישן נושן לפני מאות שנים", סמך ע"ז לגרוס כן. ומו"ר נר"ו כשגילה עוד שכן הוא גם ברבנו בחיי ובנוסח תימן (עיין לאוקמי גירסא אות ע"ו) סמך ע"ז יותר לתקן כן הסידורים, ואף שטרם נתגלו אז כת"י המדויקים ברמב"ם ששם רואים שהרמב"ם

עצמו "הגיה" כן בחיבורו, וכן מצאנו אח"כ [חבירי ואני] בס"ד שכן נדפס בסידורים רבים בדורות אחרונים, ברוב סידורי בגדאד, וכן בסידורי מצרים, מרוקו (קזבלנקה), ובאלג'יר (קונסטנטין), ובליורנו (תקכ"ט), ובמחזור שי למורא שנהגו להתפלל בו בג'רבא ותונס (ונדפס בליורנו תרנ"ב), ובסידורים שנדפסו בירושלים בדור האחרון (בדפוס ירושלמי, ובדפוס יוסף חסיד), ועוד כת"י קדמונים, (וכמפורט במאמרנו בזה, וראה שם צילומי הסידורים), אך כל זה אינו אלא לחיזוק הפסק, ולעדות שזה מנהג קיים, אבל ההכרעה האמיתית היא, על פי ההתבוננות בנוסח "כאשר יראה לנו יותר נכון" כלשון הב"י, אחר שיש לזה איזה מקור נאמן! ומי כמו"ר שיכול להכריע ולהחליט מהו הנוסח "שיראה לנו היותר נכון", (וראה נפלאות מתורתו בכללי ההגהות בעיקר במבואו הגדול לספרו הבהיר "ארים נסי" - יבמות, ואכמ"ל), בפרט שכבר הכריע כן גדול החכמים והמדקדקים לפני מאתיים שנה בעל לחם הביכורים. וזהו דקדוק לשונו הקצר והמזוקק שבעתיים של מו"ר נר"ו בלאוקמי גירסא (שם), שאחר שהביא את דברי לה"ב ורבנו בחיי והתכלאל עץ חיים, כתב ע"ז וז"ל: "ואע"פ שיש מיישבים נוסח הספרים **הא ודאי** **דלשון מבורר עדיף טפי**". עכל"ק. וכל האמור לעיל כָּלל במלים ספורות, כאן נמצא וכאן היה.

טעות מ"ט: מרן הגרע"י לא פסק "לומר" "דוקא" "וגורלנו!"

מ. **וממוצא** דבר תשכיל אמרי בינה, מדוע הגרע"י כשדן בזה ביבי"א ח"ח (סימן י"א אות כ"ד), לא העיר כלל על לחם הביכורים מכח ראשונים או נוסחת הסידורים, רק התייחס לגופו של ענין לטענה הבולטת על הדוחק בנוסח הרגיל, ויישבו. וכן התייחס אח"כ למ"ש לה"ב לבאר את המעלה בנוסח השני כדי להתפלל בנוסח ברור יותר, וכתב לדחות שכאן הוא שבח וכו', [ועיין מה שכתבתי במאמרי שם לדון בדברי קדשו לפי ענ"ד], ואחרי כל זה, נזהר בכבודו של לה"ב ובכבודו של מו"ר נר"ו, **ולא הכריע להדיא בענין, שאין צריך להגיה, וכ"ש שלא כתב**

"שאיין" לגרוס ולא גורלנו, (ועיקר הדיון שלו למעין, האם זה באמת בגדר נוסח ברור יותר ע"פ לשון המקרא או לא, ע"ש), רק נשא ונתן בדבריו, שאינו "מוכרח" להגיה, ומשמע דעכ"פ הרוצה לומר כן שפיר דמי, והיינו מהטעם שכתבנו. וכ"ש שלא כתב לתמוה על המגיהים "איך מגיהים מדעתם" וכהנה טענות הבל שכתבו התלמידים בעלי הקונטרס בילקו"י ועין יצחק ובמכתב הנ"ל. (וכן ברור שטעות היא מה שכתבו שם בילקוט יוסף ובעין יצחק "שצריך לומר" וגורלנו ככל המונם, ולא אמר כן הגרע"י מעולם, ואם באו "לחלוק" עליו, נא יודיעונו מפורש, ולא יטעו את הציבור שחושב בתמימותו שכל הכתוב בספרים אלו הם כדעתו של הגרע"י (וכותבים אלו), אינם מבינים בריח הלכה ועיון, ואף לא בדרכו של מרן הגרע"י כהוא זה, וכמבואר מכל מאמרנו זה ובפרט בחלק "דקדוקי הרב עובדיה", ועכ"פ לפי כל המבואר לעיל למדנו ברור שאם יש מקור ברור לנוסחא החדשה, אף שיש גורסים אחרת, איננו חולקים עליו בזה, וכך ודאי גם דעת הגרע"י ז"ל כדלעיל. וכבר האריך מו"ר נר"ו לבאר הכרעתו הנפלאה בזה, בירחון אור תורה (אב תשע"ב סימן קכ"ז). ע"ש ותרועה נחת.

טעות נ: בויען שמואל מקללים את האומר וגורלנו? הוצאת שם רע!

מא. ומה שכתבו במכתב הנ"ל שכתבו בויען שמואל שמי "שאומר" וגורלנו ככל המונם, יהי גורלו ככל המונם. "ומקשים" על זה **"מדוע מקללים..."** אינו אלא הוצאת שם רע, ושקר וכזב, וליצנות. (או בעיה בהבנת הנקרא). וכבר ביאר כן מו"ר נר"ו באו"ת שם, אך אינם בושים ונכלמים לחזור ע"ז הלוך וחזור, כי פיהם מרמה דיבר, ומחפשים עלילות להרבות במחלוקת, וה' הטוב יכפר בעד].

מוכיח כסברא הנ"ל מרבנו יונה והרא"ש

מב. שוב אשוב לעיקר הכלל שהוכחנוהו מנוסח הזימון (בסימן קצ"ב), ונוסיף בזה שיש לחזק סברא זו שביארנו בדעת מרן ז"ל (שם), ע"פ

רבנו יונה והרא"ש הנ"ל שהגיהו בזה שצ"ל "נברך אלקינו", והנה זה לשון רבנו יונה: נברך אלקינו, זהו הנוסח הנכון "יותר", ואין ראוי לומר לאלקינו, שלא מצינו וכו'. ע"כ. ומשמע להדיא מדבריו שראה נוסח אחר, וקרוב מאד לומר שמתכוון על הרי"ף דעליו תנא קאי, ובכל זאת הכריע בפשיטות שלא ראוי לומר כגירסתו, אלא שנכון יותר ע"פ הדקדוק אחרת. וכן הרא"ש בפסקיו שם כתב בפשיטות "דלא גרסינן" לאלקינו בלמ"ד דגבי שיר וכו'. ע"כ.

ולכאורה קשה איך חלקו על הרי"ף בפשיטות "בלא לפחות להזכירו", אחר שחיבוריהם מיוסדים על הרי"ף או על סדר הרי"ף, וכמו שהעיר בדומה לזה ממש מרן החיד"א בברכ"י (סימן נ"ח אות ב') בענין אחר, "דמאחר דרבנו יונה דמפרש הלכות הרי"ף, והרא"ש דרגיל לפסוק כהרי"ף סתמו דבריהם וכו', אילו היו סוברים שדעת הרי"ף להיפך היו מבארים שדעתם נגד הרי"ף". עכ"ל. ולכאורה ה"ה בנ"ד ממש, דאם סברו שהרי"ף סובר אחרת, והם "חולקים" עליו, א"כ מדוע סתמו דבריהם ולא העירו מגירסתו. ומאידך גיסא לומר שהרי"ף גורס כמותם, גם א"א לומר בחינם כד חזינו להדיא דגריס "לאלקינו" בלמ"ד, וכן משמע מרבנו יונה עצמו כמו שדקדקנו מדבריו.

ואולם לפי האמור בס"ד אתי שפיר, דידיעי רבנו יונה והרא"ש דאף שהרי"ף גריס אחרת, אין שום מניעה מצידו שיגרסו אחרת בעניינים אלו של נוסחאות התפלה, דאינן דבר איסור והיתר. ואדרבא כיון שיש רבים שאמרו שכן צ"ל, א"כ אף שלא חש להם הרי"ף או שלא ראה אותם, תלינן דמסכים הולך הוא, ואין כאן מחלוקת, וממילא לא הוצרכו להעיר מגירסתו. ודו"ק.

מוכיח שרבנו המשנה ברורה פשיטא ליה כהאי כללא

מג. וכן ראיתי לרבנו המ"ב בשער הציון (שם) שכתב וז"ל: אמנם בגירסת הירושלמי במשנה וכן ברמב"ם ובחידושי הרא"ה על הרי"ף איתא בלמ"ד, ומ"מ יותר נכון כדעת השלחן ערוך, "דזה לכולי עלמא שפיר

הוא". עכ"ל. ומבואר דהמ"ב פשיטא ליה כסברת הב"י והחיד"א הנ"ל, שבמחלוקות בנוסחאות ובדקדוק, לכולי עלמא הנוסחא המדוקדקת עדיפה יותר, ואזלינן בתרה אפילו נגד חלק מגדולי הפוסקים, (וכמובן רק אם יש לה ראיות ברורות שכן צ"ל ע"פ הדקדוק), ותלינן דגם אלו שלא גרסו כן, מודו דהמגיהים שפיר עבדי.

מבאר מדוע המ"ב פסק כהמדקדקים בהרבה נוסחאות בתפלה

מד. ובה תבין מדוע המ"ב בעניינים רבים פסק בנוסחאות התפלה כדעת המגיהים והמדקדקים, כגון "חיי העולמים" בצירי, בסימן ר"ז ס"ק ג' (ואף שכן דעת הגר"א ועוד פוסקים שהזכיר שם, מ"מ מסתמא ידע שרבים חולקים, וכמבואר בשאלת יעב"ץ ועוד, וכמדומה שהסידורים בזמנו רובם עדיין לא הוגהו כן, אך בכל זאת לא הביא בזה מחלוקת). וכן גבי ניקוד "שְׁאֵתָה" בברכת המזון וה"ה בתפלה, כתב שהשי"ן בקמץ ע"פ ניקוד המקרא (סימן קפ"ז ס"ק ב'), ועוד הביא שם כמה הגהות ע"פ הניקוד וע"פ הדקדוק, כגון "אנחנו" ולא אנו, (והיא הגהה דקדוקית ע"פ לשון המקרא כמו שאבאר במאמר ג' בס"ד, וכמו שכתבתי להלן בחלק "דקדוקי הרב עובדיה" גבי "כשאנחנו משכימים"). וכן לומר "ועל הנסים" בתוספת וא"ו, ולמחוק שם תיבת כשעמדה "עליהם" ע"פ הדקדוק, (סימן תרפ"ב ס"ק א'). וכן הביא בשם הא"ר לגבי "וחננו" אם לגרוס בוא"ו או לא, שתי דעות, ולא הכריע (סימן קט"ו סוף ס"ק א'), אף שבא"ר דעתו נוטה ודאי שלא לשנות ע"פ הרמב"ם והסידורים וכמבואר לעיל. וכן לומר בקדושה של שבת "כדבר האמור" הה"א בקמץ, ולא בסגול כמנוקד בסידורים (סימן קכ"ה ס"ק ב'), וזה כמובן ע"פ הדקדוק וכמבואר להדיא באגרות הרמ"ז (אגרת כ"ו) בשאלת השואל הגאון רבי בנימין הכהן ובתשובת הגאון המחבר. ע"ש. ועוד. וברור שכל זה ע"פ מה שגילה לנו דעתו בסימן קצ"ב הנ"ל דהגהות ע"פ הדקדוק שיש להם מקור, אף אם יש חולקים, לכולי עלמא שפיר הוא.

דברי הגאון בעל עיקרי הד"ט הנוקט ג"כ בפשיטות כמו הכלל הנ"ל

מה. וע"פ כל האמור נבין בס"ד גם את כוונת הגאון בעל עיקרי הד"ט, רבנו דניאל טירני זצ"ל (מגאוני איטליה בתקופת מרן החיד"א, בחלק א"ח הלכות תפלה סימן ד' אות ט"ז) שהעיר על דברי "הרב יוסף אומץ נר"ו" (סימן י') שהתנגד לתיקון הניקוד גבי "כ"ף הכינוי" (כגון תורתך בסגול וקמץ במקום תורתך בקמץ ושוא) ונסמך על דברי ספר יסוד הקיום שדחה את דברי המגיהים. ע"ש. וכתב ע"ז עיקרי הד"ט וז"ל: "ואנחנו לא נדע אם מדברי הרב ב"א [בנימין איספנוזא בעל יסוד הקיום] הנז' יש במשמע "דאפשר" לאמרו בניקוד קמץ כבניקוד שוא, או "בדוקא" בניקוד קמץ. דאם גם הוא לא אמר אלא "שאפשר לסבול" גם בניקוד קמץ, גם לפי הדקדוק, "לא מפני כך נניח מלדבר בלשון שאין להסתפק" דהיינו בשוא, "ואפילו לשנות מהמנהג" אם אין חשש לאגודות אגודות וכו'. ע"ש. וכוונתו ברורה שבאופן שלשון אחת מסופקת אם היא נכונה, ויש סוברים שאינה מדוקדקת, אם כן, גם אם לדברי חכמים מסויימים "אפשר" ליישב את הנוסח הקיים, אך גם הם מודים שהנוסח השני ברור יותר ואין להסתפק בו, יש ללכת אחריו, ואפילו נגד המנהג. ולכאורה מנא ליה הא, ושמא המנהג עדיף. ועוד שמעיר בזה על מרן החיד"א, ולכאורה מה כח התמיהה. ולפי האמור בס"ד א"ש, וצ"ל שגם הוא פשיטא ליה כסברא הנ"ל, שאין כאן בכלל מחלוקת, כי לכו"ע כשיש נוסחא מבוארת יותר שאין להסתפק בה, הולכים אחריה, ואין בזה שום פגיעה ח"ו בכבוד אותם שאינם נוהגים כן. (ולכן גם ציין בסוף דבריו לתשובת החיד"א בטוב עין. ודו"ק)

סיום

מו. ומכל האמור נבין אב ויסוד גדול לדברים רבים בענייני נוסחאות התפלה, שרבים וטובים טועים בהם בדורנו, וסופרים מספר סידורים ומספר ראשונים, או שמסתכלים רק על המנהג, ומחשיבים את זה למחלוקת בהלכה, וזו טעות, ונמצא שע"פ עמודי ההוראה מרן הבית יוסף ומרן

החיד"א ורבנו המ"ב ושאר פוסקים, לא זו הדרך ולא זו העיר. (מלבד שתוקף המנהג בעניינים אלו חלש מאד, כי כולם נסמכים על הסידורים, שמימיהם לא נאמנו ולא ברי סמכא הם, וזו עוד נקודה יסודית מאד (המתפשטת לכמה חלקים) המחזקת ומסבירה את תוקף כח ההגהות בתפלה, שבעז"ה בל"נ נאריך בה בהוכחות עצומות במאמר הבא ממאמרי הכללים). ומתוך שאר חלקי מאמרנו בזה בס"ד יתחדדו הדברים יותר למבקשי האמת לראות שזו דרכם של רוב ככל האחרונים בפשיטות, ודבריהם מיוסדים על אדני פז כאמור. וברור שאין כל זה אלא חלק מהכללים הנוגעים לדרכי המגיהים בנוסחאות התפלה, וישנם עוד כללים ופרטים רבים, וה' יזכנו לסדר הכל כהלכה במקומם. וכאן עמד קנה.

הכללים העולים בס"ד מתשובה זו, (מאמר ו'), ע"פ מרנן הבית יוסף והחיד"א ועוד

מז. במחלוקת ראשונים הנובעת משינויי נוסח (שלא הזכירו והתייחסו לנוסחא השניה), בהא לא אזלינן דוקא בתר ג' עמודי הוראה, או אחרי השלחן ערוך, ושאר פוסקים מובהקים, אם לראשונים אחרים יש גירסא אחרת שנראית אחר העיון ברורה יותר ולפעמים מצין למיתלי דאילו הוו חזו בעלי נוסחא אחת את חבירתה, הוו מקבלי לה, וממילא לא חשיב דפלגינן עלייהו! וכל זה אפילו בענייני הלכה, וכ"ש בנוסחאות התפלה (כמבואר בסמוך). וכן מבואר להדיא כלל זה בשו"ת בית יוסף למרן ז"ל (סימן ה' מדיני ייבום) ובעוד אחרונים. (אות א')

מח. יש רשות לפוסקים - ודוקא מן המבינים היטב בדקדוק ובלשון המקרא ובנוסחאות התפלה (שו"ת נוב"י מהדו"ק סימן ב' ועוד) - להגיה ע"פ סברא ברורה וטובה בנוסחאות התפלה, וכ"ש ע"פ כללי הדקדוק, אם מוצאים לזה סמך אמיתי מן הראשונים להדיא, או ע"פ דרכם, ונראה לו שההגה מוכרחת (אות י"א והלאה). [ומ"מ יש להמנע מזה לכתחילה בדורנו, שבעוה"ר רוב ככל התלמידי חכמים לא בקיאים כלל בלשונות התפלה ובמסורת הנוסחאות].

מט. ע"פ הגאונים והראשונים ומרן הבית יוסף עיקר ההכרעה בין נוסחאות התפלה השונות, הוא **ע"פ כללי הדקדוק והלשון**, ע"פ המקרא. (אות ו, ז, י ועוד. וכן מבואר בכל שאר קונטרס זה). ומ"מ לא כל מדקדק יזדרז להגיה אם אינו בקי היטב גם בתלמוד ובחדריו, וכ"ש אם לא בקי בתנ"ך ובלשונותיו ובספרי רבותינו "הראשונים" המדקדקים, כי יש חלקים או מלים בתפלה שהם ע"פ לשון חכמים וצריך להכירם, ויש כללים רבים שלא נתבארו בספרי מדקדקים אחרונים המקצרים דרכם. ומ"מ גם חכם צעיר שהעיר הערה ע"פ הדקדוק, יש להתבונן בה כהלכה ואין מזניחין אותו ואין מזחיחין אותו, כי שמא צדק בהערתו, ובכל הדורות האחרונים הגיהו וחזרו והגיהו, ובזה מקרבים את הגאולה בתפלה שלימה ונקייה מסיגים כיאות לעבודת המלך.

בקרוב בעז"ה

חלק ב'
"מתורתך לא נטיתי"
יקיף את נושא ניקוד כ"ף הכינוי
[שִׁמְךָ ולא שִׁמְךָ, תורתך ולא תורתך]

חלק ג'
"התפלה והדקדוק - קשר הדוק"
דברי עשרות ראשונים ואחרונים
בלשונוניהם
שדעתם שהתפלה ע"פ הדקדוק

